

sosyolojikbağlam

journal of **sociological** context
sosyolojik bağlam dergisi

ISSN: 2757-5942
April / Nisan 2023
Volume / Cilt: 4
Issue / Sayı: 1

journal of **sociological** context
sosyolojik bağlam
dergisi

Uluslararası Hakemli Dergi
International Refereed Journal

April, 2023
Volume: 4, Issue: 1

Nisan, 2023
Cilt: 4, Sayı: 1

Antalya, 2023

ISSN: 2757-5942

<https://doi.org/10.52108/2757-5942>

www.sosyolojikbaglam.org

Dergi Yazı Kurulu/ Editorial Management Board

Baş Editör/ Editor-in-Chief

Prof. Suat KOLUKIRIK

Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Antalya, Türkiye

✉ suatkolukirik@akdeniz.edu.tr orcid.org/0000-0003-0399-666X

Baş Editör Yardımcısı/ Co-Editor-in-Chief

Assoc. Prof. Chiara PIOVANI

Department of Economics, College of Arts,
Humanities & Social Sciences,
University of Denver, Denver, CO, USA

✉ chiara.piovani@du.edu

Yönetici Editör/ Managing Editor

Prof. Nursel AYDINER AVŞAR

Akdeniz University, Serik Faculty of Business
Administration, Department of Economics and
Finance, Antalya, Türkiye

✉ nurselavsar@akdeniz.edu.tr

Editör Kurulu/ Editorial Board

Prof. (Emeritus) Diane ELSON

Department of Sociology,
University of Essex,
Colchester, UK

✉ drelson@essex.ac.uk

Prof. Matias VERNENGO

Department of Economics,
Bucknell University,
Lewisburg, PA, USA

✉ m.vernengo@bucknell.edu

Prof. Ramazan YELKEN

Ankara Yıldırım Beyazıt University,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Department of Sociology,
Ankara, Türkiye

✉ ryelken@ybu.edu.tr

Prof. Talip KÜÇÜKCAN

Marmara University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Sociology, İstanbul, Türkiye

✉ talip.kucukcan@marmara.edu.tr

Prof. Zeki DUMAN

Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Van, Türkiye

✉ zedu@yyu.edu.tr

Assoc. Prof. Codrina RADA

Department of Economics, University of Utah,
Salt Lake City, UT, USA

✉ rada@economics.utah.edu

Assoc. Prof. Ezgi KAYA

Cardiff Business School, Cardiff University,
Cardiff, UK

✉ kayae@cardiff.ac.uk

sosyolojik bağlam

Bilimsel Sekreteryay/ Scientific Secretariat

Res. Assist. Elif GÜN

Akdeniz University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Antalya, Türkiye
✉ elifgun@akdeniz.edu.tr

Editöryal İlişkiler Yöneticisi/ Editorial Operations Manager

Prof. Zafer DURDU

Mugla Sıtkı Koçman University, Faculty of
Letters, Department of Sociology, Mugla, Türkiye
✉ zafurdurdu@mu.edu.tr

Metodoloji Editörü/ Methodology Editor

Assoc. Prof. Gül AKTAŞ

Pamukkale University, Faculty of Science and
Letters, Department of Sociology,
Denizli, Türkiye
✉ gaktas@pau.edu.tr

İstatistik Editörü/ Statistics Editor

Prof. Mustafa Kemal ŞAN

Sakarya University, Faculty of Science and
Letters, Department of Sociology,
Sakarya, Türkiye
✉ mksan@sakarya.edu.tr

Kitap İnceleme Editörü/ Book Review Editor

Prof. Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU

Adnan Menderes University,
Nazilli Faculty of Economics and Administrative
Sciences, Political Science and Public
Administration, Aydın, Türkiye
✉ tesepetcioglu@adu.edu.tr

Tanıtım Yöneticisi/ Publicity Manager

Res. Assist. Merve Suzan ILIK BİLBEN

Akdeniz University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Antalya, Türkiye
✉ mervesuzanilik@akdeniz.edu.tr

Teknik Uzman/ Technical Specialist

Res. Assist. Birtan BOZLU

Akdeniz University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Antalya, Türkiye
✉ birtanbozlu@akdeniz.edu.tr

İngilizce Dil Editörü/ English Language Editor

Prof. Arda ARIKAN

Akdeniz University, Faculty of Letters,
Department of English Language and Literature,
Antalya, Türkiye
✉ ardaarikan@akdeniz.edu.tr

Alan Editörleri/ Section Editor

Prof. Nevin GÜNGÖR ERGAN

Hacettepe University, Faculty of Letters,
Department of Sociology, Ankara, Türkiye
✉ nevine@hacettepe.edu.tr

Prof. Hayati AKTAŞ

Akdeniz University, Faculty of Economics
and Administrative Sciences, Department of
International Relations, Antalya, Türkiye
✉ hayatiaktas@akdeniz.edu.tr

Prof. Necati DEMİR

Gazi University, Faculty of Education,
Department of Turkish and Social Sciences
Education, Ankara, Türkiye
✉ necatidemir@gazi.edu.tr

Prof. Yılmaz BİNGÖL

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of
Political Sciences, Department of Political Science
and Public Administration, Ankara, Türkiye
✉ ybingol@ybu.edu.tr

Prof. Kürşat ÖNCÜL

Eskişehir Osman Gazi University,
Faculty of Sciences and Letters,
Department of Turkish Language
and Literature,
Eskişehir, Türkiye
✉ koncul@ogu.edu.tr

Prof. Mustafa ŞEKER

Akdeniz University,
Faculty of Communication,
Department of Journalism
✉ mustafaseker@akdeniz.edu.tr

Prof. Cevdet YILMAZ

Süleyman Demirel University,
Faculty of Science and Art,
Department of Sociology,
Isparta, Türkiye
✉ cevdetyilmaz@sdu.edu.tr

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Abdürreşit Celil KARLUK
Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Türkiye
✉ abdurreshit.karluk@hbv.edu.tr

Prof. Adem SAĞIR
Karabük University, Karabük, Türkiye
✉ ademsagir@karabuk.edu.tr

Prof. Bengül GÜNGÖRMEZ
Uludağ University, Bursa, Türkiye
✉ bgungormez@uludag.edu.tr

Prof. Cahit GELEKÇİ
Hacettepe University, Ankara, Türkiye
✉ gelekci@hacettepe.edu.tr

Prof. Dilek YEŞİLTUNA
Ege University, İzmir, Türkiye
✉ dilek.yesiltuna@ege.edu.tr

Prof. Güven DİNÇ
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
✉ gdinc@akdeniz.edu.tr

Prof. Halil Saim PARLADIR
İzmir Katip Çelebi University, İzmir, Türkiye
✉ halilsaim.parladir@ikcu.edu.tr

Prof. Halime ÜNAL REŞİTOĞLU,
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye
✉ hunal@ybu.edu.tr

Prof. Hayati BEŞİRLİ
Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Türkiye
✉ hayati.besirli@hbv.edu.tr

Prof. İbrahim Ertan EĞRİBEL
İstanbul University, İstanbul, Türkiye
✉ egribel@istanbul.edu.tr

Prof. Kadir CANATAN
İstanbul Sabahattin Zaim University, İstanbul, Türkiye
✉ kadir.canatan@izu.edu.tr

Prof. Kadir TEMURÇİN
Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye
✉ kadirtemurcin@sdu.edu.tr

Prof. Kayhan DELİBAŞ
Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye
✉ kdelibas@adu.edu.tr

Prof. Kenan ÇAĞAN
Samsun University, Samsun, Türkiye
✉ kenan.cagan@samsun.edu.tr

Prof. M. Nuri GÜLTEKİN
Gaziantep University, Gaziantep, Türkiye
✉ mngultekin@gantep.edu.tr

Prof. Mehmet ANIK
Bingöl University, Bingöl, Türkiye
✉ anik@bingol.edu.tr

Prof. Mehmet KARAKAŞ
Afyon Kocatepe University, Afyonkarahisar, Türkiye
✉ mkarakas@aku.edu.tr

Prof. Metin ÖZKUL
Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye
✉ mozkul@sdu.edu.tr

Prof. Mustafa TALAS
Niğde Ömer Halis Demir University, Niğde, Türkiye
✉ mtalas@ohu.edu.tr

Prof. Ömer AYTAÇ
Fırat University, Elazığ, Türkiye
✉ oaytac@firat.edu.tr

Prof. Sevinç GÜÇLÜ
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
✉ sguclu@akdeniz.edu.tr

Prof. Suvat PARİN
Van Yüzüncü Yıl University, Van, Türkiye
✉ sparin@yyu.edu.tr

Prof. Süleyman İLHAN
Fırat University, Elazığ, Türkiye
✉ silhan@firat.edu.tr

Prof. Dr. Sami ŞENER
KTO Karatay University, Konya, Türkiye
✉ sami.sener@karatay.edu.tr

Prof. Dr. Şeref ULUOCAK
Çanakkale 18 Mart University, Çanakkale, Türkiye
✉ uluocak@comu.edu.tr

Prof. Şevket ÖKTEN
Harran University, Şanlıurfa, Türkiye
✉ sevketokten@harran.edu.tr

Prof. Ümit AKÇA
Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye
✉ umitakca@sdu.edu.tr

Prof. Vehbi BAYHAN
İnönü University, Malatya, Türkiye
✉ vehbi.bayhan@inonu.edu.tr

Prof. Yıldız AKPOLAT
Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye
✉ yildiz.akpolat@deu.edu.tr

Prof. Zülküf KARA
Mardin Artuklu University Mardin, Türkiye
✉ zulkuffkara@artuklu.edu.tr

Assoc. Prof. Bengi YANIK İLHAN
Altınbaş University, İstanbul, Türkiye
✉ bengi.ilhan@altinbas.edu.tr

Assoc. Prof. Çağdaş Ümit YAZGAN
Nevşehir Hacıbektaş Veli University, Nevşehir, Türkiye
✉ cumityazgan@nevsehir.edu.tr

Assoc. Prof. Devrim ERTÜRK
Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye
✉ devrim.erturk@deu.edu.tr

Assoc. Prof. Emin ADAŞ
Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye
✉ eminadas@gmail.com

Assoc. Prof. Fatma Özlem GÜZEL
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
✉ ozlemguzel@akdeniz.edu.tr

Assoc. Prof. Gamze AKSAN
Selçuk University, Konya, Türkiye
✉ gaksan@selcuk.edu.tr

Assoc. Prof. Gaye GÖKALP YILMAZ
Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Burdur, Türkiye
✉ fgyilmaz@mehmetakif.edu.tr

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Assoc. Prof. Hamza KURTKAPAN,
İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
✉ hamza.kurtkapan@iuc.edu.tr

Assoc. Prof. Hasan Hüseyin AYGÜL
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
✉ hasanhuseyinaygul@akdeniz.edu.tr

Assoc. Prof. Kamil ŞAHİN
Kırıkkale University, Kırıkkale, Türkiye
✉ sahinkamil@kku.edu.tr

Assoc. Prof. Kerem ÖZBEY
Artvin Çoruh University, Artvin
✉ ozbey-kerem@artvin.edu.tr

Assoc. Prof. Mehmet TAN
Siirt University, Siirt, Türkiye
✉ mehmet.tan@siirt.edu.tr

Assoc. Prof. Metin KILIÇ
Düzce University, Düzce, Türkiye
✉ metinkilic@duzce.edu.tr

Assoc. Prof. Muhammet FIRAT
Fırat University, Elazığ, Türkiye
✉ muhammetfirat@firat.edu.tr

Assoc. Prof. Dr. Serdar ÜNAL
Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye
✉ serdarunal@adu.edu.tr

Assoc. Prof. Yavuz ÇOBANOĞLU
Munzur University, Tunceli, Türkiye
✉ yavuzcobanoglu@munzur.edu.tr

Dr. Cenk BEYAZ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
✉ cenk.beyaz@medeniyet.edu.tr

Hakem Kurulu

Sosyolojik Bağlam Dergisi, iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır.

Referee Board

Journal of Sociological Context uses double-blind review fulfilled by two reviewers. Referee names are kept strictly confidential.

Dizinleme Bilgileri/ Abstracting and Indexing Services

Sosyolojik Bağlam, Aralık 2020'de yayımlanan Cilt I, Sayı I'den itibaren aşağıdaki indekslerce izlenmekte ve taranmaktadır.

Sociological Context has been reviewed and indexed by the indexes below since Volume I, Issue I published in December 2020.

EBSCO	Semantic Scholar
İdeal Online	EZB
ASOS Index	Hollis
WorldCat	Princeton University Library Articles+
The Lens	EuroPub
ZDB	Acarindex
Zenodo	ISAM
University of Cambridge – iDiscover	Internet Archive
Base	Open Ukrainian Citation Index
Index Copernicus	The Scientific Literature Database
OJOP	DTU Library
OpenAIRE	Stanford Libraries

Dergimiz Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında olmak üzere yılda üç kez elektronik ortamda yayımlanmaktadır.

Our journal is published electronically for three times a year in April- August- December.

Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir.

Authors are responsible for the content of their articles.

Yazı sahiplerine telif ücreti ödenmez, makale yayımlamak için ücret talep edilmez.

No royalty is paid to, and no fee is requested from the authors.

sosyolojikbağlam

Yazışma Adresi/ Correspondence Address

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü 07058 Kampüs / ANTALYA/ Türkiye
Tel: +90 532 206 9043
Elektronik posta/e-mail: dergi@sosyolojikbaglam.org
Web: www.sosyolojikbaglam.org

Sosyolojik Bağlam®

Etik İlkeler ve Yayın Politikası/ Ethical Issues and Editorial Policy

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

Sosyolojik Bağlam'da uygulanan yayın süreçleri, bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda uygulanan süreçler; yazarların ve yazarları destekleyen kurumların çalışmalarının kalitesine doğrudan yansımaktadır. Hakemli çalışmalar bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu noktada sürecin bütün paydaşlarının (yazarlar, okuyucular ve araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere yönelik standartlara uyması önem taşımaktadır. Dergimiz, yayın etiği kapsamında tüm paydaşların etik sorumlulukları taşıması beklenmektedir.

Etik Olmayan Bir Durumla Karşılaşırsanız:

Dergimizde yukarıda bahsedilen etik sorumluluklar ve dışında etik olmayan bir davranış veya içerikle karşılaşırsanız lütfen dergi@sosyolojikbaglam.org adresine e-posta yoluyla bildiriniz.

Ethical Issues and Editorial Policy

Publishing processes applied in the Sociological Context are the basis for the development and distribution of information in an impartial and respectful manner. The processes applied in this direction directly reflect the quality of the work of the authors and the institutions that support the authors. Peer-reviewed studies are studies that embody and support the scientific method. At this point, it is important that all stakeholders of the process (authors, readers and researchers, publishers, referees and editors) comply with the standards of ethical principles. Our journal is expected to bear ethical responsibilities from all stakeholders within the scope of publication ethics.

If You Encounter an Unethical Situation:

If you encounter any unethical behavior or content other than the above-mentioned ethical responsibilities in our journal, please report it to dergi@sosyolojikbaglam.org via e-mail.

İÇİNDEKİLER/ CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ/ RESEARCH ARTICLE:

Zorunlu Göç Sürecinde Sığınmacılar ve Yerel Üniversite Öğrencilerinin İlk Karşılaşma Deneyimleri

First Encountering Experiences of Asylum Seekers and Local University Students
in the Process of Forced Migration

_____ Berrin ÇOBAN - Hakan GÜLERCE 01-18

ARAŞTIRMA MAKALESİ/ RESEARCH ARTICLE:

Covid-19 Karantina Döneminde Gençlerin Mecburi Ev Halleri: Van Kent Merkezi Örneği

Compulsory Home Conditions of Young People During the Covid-19 Quarantine Period:
The Case of Van City Center

_____ Mehmet Baki BİLİK 19-31

ARAŞTIRMA MAKALESİ/ RESEARCH ARTICLE:

Aile Yapısı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Ayşe Kulin'in "Adı: Aylın" İsimli Romanının Değerlendirilmesi

An Evaluation of Ayşe Kulin's Novel "Adı: Aylın" in the Context of Family Structure and Gender
Roles

_____ Cansu DURSUN ÇİRCİ - Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ 32-50

ARAŞTIRMA MAKALESİ/ RESEARCH ARTICLE:

Cumhuriyet Döneminde Türk Sporunda Alman Etkisi ve Türk Spor Kurumu Dergisi

German Influence on Turkish Sports in The Republican Period
and The Journal of the Turkish Sports Foundation

_____ Mehmet Akif BAL - Ayşegül ŞENTÜRK 51-66

DERLEME MAKALE/ REVIEW ARTICLE:

Reklam Sloganlarında Narsisizm ve Söylemin Eleştirisi

Narcissism in Advertisements and Analysis of the Discourse

_____ Mehmet TAN 67-79

DERLEME MAKALE/ REVIEW ARTICLE:

Tüketim Olgusunun Değişimi ve Sosyal İlişkiler Üzerindeki Etkisi

Change of Consumption Concept and Its Effect on Social Relations

_____ Ahmet ALP - Murat BAYHAN 80-90

DERLEME MAKALE/ REVIEW ARTICLE:

Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Sorunlar ve Sosyal Destek Ağlarının Rolü

Problems Arising After The Earthquake and Role of Social Support Networks

_____ Ali Rıza ABAY - Zeynep Esra ABAY ÇELİK 91-100

Araştırma Makalesi ♦ Research Article

**Zorunlu Göç Sürecinde Sığınmacılar ve Yerel Üniversite Öğrencilerinin
İlk Karşılaşma Deneyimleri***

*First Encountering Experiences of Asylum Seekers and Local University Students in the
Process of Forced Migration*

Berrin ÇOBAN**

 0000-0001-7322-7298

Hakan GÜLERCE†*

 0000-0003-3601-5725

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 09. 02. 2023
Düzeltilme Talebi: 05. 03. 2023
Son Düzeltilme: 13. 03. 2023
Kabul: 24. 03. 2023
Online Yayın: 15. 04. 2023

Anahtar Kelimeler:

Göç
Uyum
Damgalama
Gruplaşma
Belirsizlik

ÖZ

Zorunlu veya isteğe bağlı olmasına bakılmaksızın göç olgusu, fiziki bir hareketlilik olarak tanımlansa da göçmenler beraberinde kimliklerini ve kültürlerini de taşımaktadırlar. Dolayısıyla bu yönüyle göç olgusu, bir kültür ve kimlik hareketliliğini de ifade etmektedir. Bu sebeple çeşitli nedenlerden dolayı yer değiştirmiş göçmen ve onları misafir eden yerel toplumların ilk karşılaşma anları, bu karşılaşma anlarında yaşamış oldukları deneyimler, devam eden göç sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu karşılaşmada çeşitli uyum ve çatışma alanları ortaya çıkabilmekte ve bu alanlar zamanla değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Göçmen ve yerel toplumların ilk karşılaşma anı gelecek açısından ele alınması gereken önemli bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma, 2011 yılında zorunlu nedenlerden dolayı Türkiye'ye doğru başlayan Suriye kitlesel göçüne, bu göç dalgası sürecinde yaşanan ilk karşılaşma deneyimlerine ve değişen algılara odaklanmaktadır. Bu kapsamda Harran Üniversitesi öğrencileri örneğinde; sekiz yerel genç öğrenci ve Türkiye'ye zorunlu göç ile göç etmiş sekiz Suriyeli öğrenci ile ilk karşılaşma deneyimleri ve değişen algılar üzerine yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular Erving Goffman ve Zygmunt Bauman teorileri bağlamında "Karma Temaslar, Gruplaşma, Damga ve Belirsizlik" başlıkları altında ele alınmıştır. Zorunlu göç sürecinin ilk yıllarında hem yerel hem de sığınmacı toplumda herhangi bir gruplaşmanın olmadığı, özellikle yerel toplumda dayanışma ve empatinin hâkim olduğu durumlar saptanmıştır. Fakat süreç içerisinde sığınmacı ve yerel toplumlar arasında çeşitli sıkıntılı yaşandığı; biz ve onlar gruplarının oluşmaya başladığı görülmüştür. Bu durum beraberinde sığınmacı bireylere karşı damgalama pratiklerine sebep olmuştur. Bütün bunlarla beraber her iki toplum arasında karşılıklı olarak doğru zannedilen yanlışların karşılıklı ayrışma ve ötekileştirme süreçlerini hızlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

* Bu çalışmanın ön bulguları 25-27 Ekim 2022 tarihlerinde Mardin'de düzenlenen Uluslararası Göç ve Yüksek Öğretimde Göçmenler Kongresinde sunulmuş ve özetler kitapçığında yayınlanmıştır.

†**Yazar İletişim/ Corresponding Author:** Berrin Çoban (Yüksek Lisans Öğrencisi), Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye ✉ cbnberin@gmail.com

*2 Hakan Gülerce (Doç. Dr.), Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye ✉ hakangulerce@harran.edu.tr

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Çoban, B. ve Gülerce, H. (2023). Zorunlu göç sürecinde sığınmacılar ve yerel üniversite öğrencilerinin ilk karşılaşma deneyimleri. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(1), 01-18. doi:10.52108/2757-5942.4.1.1

ARTICLE INFO

Submitted: 09. 02. 2023
Revision Requested: 05. 03. 2023
Final Revision Received: 13. 03. 2023
Accepted: 24. 03. 2023
Published Online: 15. 04. 2023

Keywords:

Migration
Social Cohesion
Stigma
Grouping
Uncertainty

ABSTRACT

Regardless of whether it is forced or done willingly, migration is defined as a physical mobility during which migrants carry their identities and cultures with them. Therefore, in this respect, the phenomenon of migration also expresses a cultural and identity mobility. For this reason, the first meeting moments of the displaced migrants and the local communities that host them for various reasons, and the experiences they had during these encounters constitute an important part of the ongoing migration process. In this encounter, various areas of harmony and conflict may emerge and these areas are subject to change and transformation over time. The first encounter of migrant and local communities emerges as an important field of study that should be addressed in terms of the future. This study focuses on the mass migration from Syria to Türkiye, which started in 2011 due to compelling reasons, the first encounter experiences and changing perceptions during this migration wave. In this context, in the sample of Harran University students; Semi-structured interviews were conducted with eight local young students and eight Syrian students who migrated to Türkiye with their first encounter experiences and changing perceptions. The findings obtained from the interviews were discussed under the titles of "Mixed Contacts, Grouping, Stigma and Uncertainty" in the context of Erving Goffman and Zygmunt Bauman theories. In the first years of the forced migration process, it was determined that there was no grouping in both the local and the migrant society, especially in the local society where solidarity and empathy prevailed. However, during the process, there were various problems between asylum seekers and local communities; It turns out that "we" and "them" groups were formed. This situation has also led to stigmatization practices against asylum seekers and migrants. In addition to all these, it has been concluded that the misconceptions between both communities have accelerated the processes of mutual separation and marginalization.

1 Giriş

Göç olgusu, sadece fiziki bir hareketlilik değil aynı zamanda kültür ve toplum yapısının hareketliliği anlamına da karşılık gelmektedir. Bu bağlamda göçmenler sadece fiziksel olarak yer değiştirmekle kalmazlar aynı zamanda tüm hayatları boyunca elde ettiği farklı sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve hukuksal kodlamaları da beraberlerinde taşıyarak kendilerinden oldukça farklı toplumsal yapılar ile karşılaşmaktadırlar (Şen, 2020). Bu anlamda göç olgusu beraberinde kültür karşılaşması, kültürleşme, uyum problemleri, kültür şoku, bir arada yaşama modelleri, vb. gibi toplumsal yapıda değişikliklere sebep olacak sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçların meydana gelme hızı ise göç etme nedenine bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. İsteğe bağlı bir şekilde gerçekleşen göçlerde bu sonuçlar aniden değil, süreç içerisinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu göçler ani ve kitlesel bir yapıda olmamakta; kitlesel bir yapıda olsa dahi belirli anlaşmalar bağlamında iki toplumun göç olgusuna 'hazır olması' ile gerçekleşmektedir. Buna karşın zorunlu göç olgusunda bu sonuçların aniden ortaya çıktığı görülmektedir.

Zorunlu sebepler ile göç eden bireyler göç etmek için hazır olmamakta, bununla beraber göç ettikleri toplum da göç olgusuna hazır bir şekilde beklememektedir. Bu durumda yaşanan karşılaşma süreci beraberinde kültür çatışması, uyum problemleri gibi sonuçların daha hızlı bir süreçte meydana gelmesine neden olmaktadır. Göçün doğasında olan göçmen ve yerel toplumların karşılaşması, sürecin sağlıklı ilerlemesi ve kaliteli bir göç yönetimi açısından önemli bir süreçtir. Özellikle ilk karşılaşma anlarının sosyolojik bir bağlamda değerlendirilmesi ve süreç içerisinde değişiminin gözlemlenmesi gelecek açısından oluşturulacak politikaların belirlenmesinde hayati önem taşımaktadır. Göçmen ve yerel toplumların sosyo-kültürel anlamda tanışmaları ve süreç içerisinde birbirlerini sağlıklı bir şekilde tanımaları onların kültür alışverişlerinin kalitesini belirlemektedir. Dolayısıyla bu tanışma ve kültürel alışveriş sürecinde ilk karşılaşma anı önemli derecede belirleyici olmaktadır. Bu çalışmada göçmen ve yerel toplumların ilk karşılaşma anlarında yaşadıkları deneyimlerin ve değişen algıların sosyal uyum süreçlerini nasıl etkilediği sorusuna cevap aranacaktır.

Türkiye'de hukuki olarak geçici koruma altında yaşayan Suriyeli sığınmacıların bekleme sürecinin belirsizliği ve sürecin ilk yıllarında dile getirilen 'misafir' tanımlaması çeşitli sorun alanlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunların başında; Suriyeli sığınmacıların yerel toplum nezdinde geçici misafirler olarak kodlanması gelmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre 2012 yılında geçici koruma statüsü altında bulunanların sayısı 14.237 iken; bu sayı 2022 yılında 3.761.267 (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022) olmuştur. Bu bağlamda 'misafirlik' süresinin uzadığı ve geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli sığınmacı nüfusunun önemli derecede arttığı görülmüştür. Bu da her iki toplum tarafından 'misafirlik' söyleminin yeniden düşünülmesine sebep olmuştur. Suriyeli sığınmacılar ağırlıklı olarak Türkiye'nin Güneydoğu illerinde yaşamaktadırlar. Bu çalışmanın evrenini oluşturan Şanlıurfa ilinde ise 384.770 geçici koruma kapsamında Suriyeli yaşamaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Bu sebeple yoğun bir sığınmacı nüfusun yaşadığı Şanlıurfa'da 'öteki' olarak görülen 'yerel' olan ile 'ilk karşılaşma deneyimleri ve sonrasında değişen algılar' araştırılması gereken önemli bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda sürecin başında Suriyeli sığınmacılar ile yerel toplumun 'ilk karşılaşma deneyimleri ve değişen algıları süreçleri' araştırılarak henüz gelişmekte olan literatüre katkı sunmak; bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

2 Literatür

Göçmen ve yerel toplumların ilk karşılaşma anı ve göçün ilk dönemlerinde yaşanan zorlukları konu alan birçok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalar ağırlıklı olarak Türkiye ve Almanya örneğinde gerçekleştirilmiştir. Farklı metodolojik yaklaşımlar ile ele alınan bu çalışmalar genel olarak ilk kuşak göçmenlerin veya sığınmacıların dil, kültüre uyum ve yerli halk ile olan etkileşim konularında zorluk çektiklerini ortaya çıkarmıştır. Suriyeli sığınmacılar örneğinde sürecin ilk dönemlerinde var olan 'misafirlik' söyleminin ilk karşılaşma anında olumlu sonuçlar doğurduğuna ve yerli halk bağlamında daha yardımsever tutumlar geliştirdiğine dikkat çekilmiştir. Özkan Yıldız'ın (2013), sürecin ilk yıllarında Türkiye'de geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyelilerin sosyo-demografik ve ekonomik profillerini, kamp memnuniyetini, Türkiye ve gelecek algısını sığınmacıların bakış açısından değerlendirmek için Şanlıurfa ili, Harran ve Akçakale ilçelerinde yaptığı çalışmasında

sığınmacıların Türkiye ile ilgili var olan algısında göç sonrası herhangi bir değişikliğin olmadığını, Türkiye'ye gelmeden önce Türk devleti ve Türk halkı ile ilgili olumlu düşüncelere sahip olduklarını ve Türkiye'yi tercih etmelerinin sebebinin de sınıra yakın olması bulgularına ulaşmıştır.

Abulfez Suleymanov (2017), İstanbul- Sultanbeyli örneğinde yaptığı çalışmada yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik duygularının ve tutumlarının ilk karşılaşma anında genel olarak olumlu olduğunu saptamış, bunun temel sebebinin de Suriyeli sığınmacıların yerel halk tarafından hala misafir olarak görülmesi olduğunu ortaya koymuştur. Aynı şekilde Suriyeli sığınmacıların dışlanma, ötekileştirme, vb. maruz kalmadığı buna karşın Suriyeli sığınmacıların yerel halk ile dil engeli sebebi ile iletişim kurmakta zorlandığı, arkadaşlık-komşuluk düzeylerinin bu sebeple zayıf olduğu bunun da toplumsal bütünleşmeyi engelleyen bir durum olduğu ortaya çıkmıştır. İzmir örneğinde yapılan bir çalışmada ise yerel toplumun sığınmacılar ile karşılaşma anlarında çoğunlukla sığınmacıların mağdur olduğunu düşündükleri ve bu sebeple sığınmacılara karşı şefkat duygusu ile hareket ettikleri, buna karşın az sayıda kişinin de sığınmacılar ile karşılaşma anında nefret duygusu hissettiği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte yerel halkın, çocuklarının sığınmacılar ile aynı sosyalleşme mekânlarında bulunmasından, hoşnutsuzluk duyduğu da çalışmada elde edilen bulgular arasındadır (Yılmaz ve Günay, 2022).

Ayşegül Zor ve Handan Akyiğit (2021), Eskişehir-Osmangazi örneğinde yaptığı çalışmada Suriyeli sığınmacıların kimlik inşası ve sığınmacı olma deneyimi konuları üzerinde durmuş, Suriyeli sığınmacıların tanımadıkları biri ile ilk karşılaşma anlarında Suriyeli veya Türkmen gibi etnik kimlikleri üzerinden kendilerini tanıttıklarını saptamıştır. Türkmen olan sığınmacıların toplumsal kabul noktasında bir taktik olarak Türkmen kimliğine vurgu yaptığı bununla birlikte Müslümanlık kimliğinin ortak bir dini anlayışı ifade ettiği gerekçesiyle sık sık dile getirildiği, çalışmada elde edilen bulgular arasındadır. Bülent Kırmızı (2016), Almanya'daki Türk göçmenler örneğinde yaptığı çalışmada özellikle birinci nesil göçmenlerin hâkim kültür ile ilk karşılaşma anını ele almış; birinci nesil Türk göçmenlerin dil bilmemekten kaynaklı olarak kendi aralarında bütünleştiklerini ayrıca farklı din ve kültür yapısına sahip olma sebebi ile kültür çatışması yaşadıklarını belirtmiştir. Bekir Gündoğmuş ve Ayşe Gayrinal (2019), Şırnak örneğinde yaptıkları çalışmada, Şırnak'ta yaşayan Suriyelilerin toplumsal kabul ve uyum sürecinde çok fazla sorun yaşamadıkları, Suriyeli sığınmacıların Şırnak'ta konuşulan dile hâkim olması sebebi ile genel anlamda Şırnak'a uyum sağladıklarını saptamıştır.

İpek Ağcadağ Çelik (2021), Hatay- Kilis- Gaziantep örneklerinde "toplumsal kabul ve uyum" konuları bağlamında yaptığı çalışmada, yerel toplum ve Suriyeli sığınmacılar arasındaki sosyal etkileşim ve iletişimin arttığını ama iki toplum arasında sosyal uyumun tam anlamıyla gerçekleşmediğini saptamışlardır. Suriyeli sığınmacılar ile çocuklarının aynı okulda, aynı sınıflarda eğitim görmesini normal bulan ve bu durumdan rahatsızlık duymayan yerel toplumun Suriyeliler ile evlilik konusunda gösterdiği negatif tavır, toplumsal kabul ve uyum sürecinin özellikle yerli halk açısından tamamlanmamış bir süreç olduğunu gösteren bir bulgu olarak çalışmada yer almıştır.

Gaziantep-Şanlıurfa örneğinde yapılan bir çalışmada, Suriyeli sığınmacılardan önce kente yerleşmiş iç göçmenler ve sonrasında kente yerleşen uluslararası göçmenler arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Gaziantep ve Şanlıurfa örneklerinde yapılan çalışmada; Gaziantep ilinde 'ekonomik çıkar' sebebi ile iç göçmenler ve uluslararası göçmenler arasında bir çatışmanın olduğu, bu durumun Şanlıurfa'da aynı ölçüde olmadığı saptanmıştır. Bunun temel sebebi ise Suriyeli sığınmacıların yerel toplum ve iç göçmenler ile olan kültürel yakınlığıdır. Diğer bir ifadeyle Gaziantep'de ekonomi, iç göçmenler ve Suriyeli sığınmacıları karşı karşıya getirirken, Şanlıurfa'da Gaziantep'e oranla var olan ve görünür nitelikteki kültürel yakınlık olması iki grubu birbirine yaklaştırmaktadır. Bu anlamda yerel toplumun algılarında değişim olsa da Şanlıurfa'da yerel toplumun Suriyeli sığınmacılara karşı olan olumlu bakışı araştırmanın özgün bulgularındandır (Alarçin, 2019). Yapılan çalışmalar göz önüne alındığında ilk karşılaşma deneyimlerinin her iki toplum için pozitif bir formda gerçekleştiği fakat devam eden süreçte misafirlik söyleminin yeniden düşün(dürül)mesiyle birlikte algılarda negatif yönde bir değişim yaşandığı ifade edilebilir.

3 Metodoloji

Bu çalışma, yerel ve sığınmacı üniversite öğrencilerinin ilk karşılaşma deneyimlerine ve değişen algılarına odaklanmaktadır. Bu bağlamda araştırma sürecinde görüşmecilerin duygu, düşünce ve iç dünyalarının derinlemesine ele alındığı nitel yöntem tercih edilmiştir. Karataş nitel yöntemle tasarlanmış araştırmalar için “ele alınan konu hakkında derin bir kavrayışa ulaşma çabası vardır. Bu yönüyle araştırmacı bir kaşif gibi hareket ederek ilave sorularla gerçekliğin izini sürer ve muhatabının öznel bakış açısına önem verir” (Karataş, 2015: 63) ifadelerine yer vermiştir. Bu sebeple görüşmecilerin özellikle ilk karşılaşma deneyimleri ve değişen algılarına ilişkin görüşlerini öğrenmek için yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği benimsenmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinde görüşmeci genel bir kılavuza sahiptir, görüşülen kişinin ilgi, alakası ve bilgi düzeyine göre sorular sorarak konunun farklı boyutlarını da ortaya çıkarır. Sorular görüşülen kişiye bağlı olarak yön değiştirebilir (Altunışık vd. 2017: 84). Bu bağlamda Harran Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim gören sekiz Türk vatandaşı yerel öğrenci, sekiz de sığınmacı öğrenci araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır. Görüşmeci sayısı, araştırma bulguları doyum noktasına ulaştığı için sekiz ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda örneklem grubunun seçilmesinde belli kriterler ortaya konmuş; bu kriterlere uygun görüşmeciler ile görüşmeler yapılmıştır. Bu kriterler öncelikle demografik özellikler (cinsiyet ve yaş dengesi) ve sonrasında ‘sığınmacı veya yerel ile tanışık olma’ şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın evrenini; sürecin en başından beri yoğun bir sığınmacı nüfusuna sahip Şanlıurfa ilinde bulunan Harran Üniversitesi oluşturmaktadır. Bu kriterlere uygun görüşmecilerin bulunması sürecinde de kartopu ve amaçlı örneklem teknikleri tercih edilmiştir. Kartopu örneklem yönteminde; araştırılan konu ile ilgili en çok bilgi sahibi olan kişilere ulaşmak esas amaçtır. Çalışmanın ilk örnekleminin bulunmasından sonra ilk örneklem grubunda yer alan kişilerin önerilerinden yola çıkarak başka görüşmecilere de ulaşılır. Bu bağlamda örneklem grubu adeta bir kartopu gibi büyür ve en çok ön plana çıkan bireyler seçilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 122). Bu bağlamda ilk örneklem grubu araştırmacıların daha önce arkadaşlık yaptığı kişilerden seçilmiştir. Görüşmeler sırasında görüşmecilerin izinleri doğrultusunda ses kaydı alınmıştır. Görüşmeler yaklaşık 45-60 dakikalık bir süre aralığında gerçekleştirilmiştir ve kayıtların deşifreleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular Erving Goffman ve Zygmunt Bauman'ın kavramsallaştırmaları bağlamında “Karma Temaslar, Gruplaşma, Damga ve Belirsizlik” başlıkları altında tematik olarak “katılımcıların görüşlerinin içeriklerini sistematik olarak” tanımlanması (Altunışık vd. 2007: 269) amacıyla içerik analizi ile yorumlanmıştır. Çalışmada görüşmecilerin isimleri gizli tutulmuştur ve bu durum kendilerine bildirilmiştir. Sığınmacı görüşmeciler için S, yerel görüşmeciler için Y, kadınlar için K, erkekler için E harfleri kullanılmıştır. Bununla birlikte görüşmecilerin yaş ve öğrenim gördükleri bölümleri de fikir vermesi açısından belirtilmiştir. Örneğin (Y5-21-K-Sosyoloji), Sosyoloji bölümünde öğrenim gören 21 yaşındaki yerel kadın öğrenciyi ifade etmektedir. Çalışma mülakat teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel yaklaşımlarla yürütülen bir araştırma olduğundan dolayı Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan 23.06.2022 tarih ve 2022/116 nolu etik kurul izni alınmıştır.

4 Bulgular

4.1 Karma Temaslar

Erving Goffman *normal* ve *damgalı* insanlar kavramsallaştırmasında, insanların aynı “sosyal ortamda” olduğu anlar, yani ister bir sohbet vesilesiyle isterse alakasız bir buluşmada birbirleriyle salt aynı ortamda bulunmaları şeklinde olsun, fiziki olarak birbirleriyle doğrudan temas halinde oldukları durumları “Karma Temaslar” olarak adlandırmıştır (Goffman, 2014: 40). Diğer bir ifadeyle karma temaslar, normalin gözünden damgalananın ve damgalananın gözünden normal olanın “bir arada bulunma” halidir denilebilir. Bu bağlamda Suriyeli sığınmacılar ile yerel halkın ilk karşılaşma anları ve değişen algılar da karma temaslar bağlamında ele alınabilir. Bunun için yapılan görüşmelerde *ilk karşılaşma anı*, *değişen algılar* ve *temastan kaçınanlar* şeklinde karma temasların üç alt kategorisine yönelik bulgular elde edilmiştir.

4.1.1 Karma Temaslar: İlk Karşılaşma Anı

Goffman, karma temaslarda yani normal ve damgalının karşılaştığı anlarda sosyolojinin başlıca sahnelerinden birinin cereyan ettiğini, bu anlarda iki tarafın (normal ve damgalı) da damganın sebep ve sonuçlarıyla doğrudan yüzleştiğini dile getirir (Goffman, 2014: 42). Bu anlamda göç süreci bu karma temasların yaşanmasına zemin hazırlayan bir olgudur. Goffman'ın ifadesi ile karma temasların gerçekleştiği anlardan biri de; ilk karşılaşma anıdır. Bu bağlamda zorunlu göç sürecinin ilk evrelerinde görüşmecilerin gözünden ilk karşılaşma anına ilişkin sorulara yerel ve sığınmacılar şöyle cevaplar vermişlerdir:

"İlk geldiklerinde dışlanmadılar. Şu an bile gelseler kesinlikle aynı şekilde davranılırdı. Biz iki haftada bir Urfa'ya gelmiş kalmış birilerini misafir ederdik. Hatta bizde hiç istemeyen olmadı. Hepsi iyi karşıladı misal Mersin'den. Akrabalarımız vardı işte. Biz aradığımızda direkt, ne gerekiyorsa evlerini falan verdiler. Üç gün sonra biz onlarla karşılaştık zaten. Hani bir birlik vardı yemek yaptık, oturdular." (Y5-21-K-Sosyoloji)

"Hani ilk başta kapıların açılması, doğru bir politikadır. Çünkü yani bunu biz yapmak zorundaydık. Dediğim gibi bizim geçmişten, Peygamberimizin zamanından beridir gelen bir şeyimiz var. Çünkü bu bize düşen bir görev gibi bir şeydi. Avrupa ülkesi açmayabilirdi ama biz onların sınırındayız. Kardeşiz. Açmak doğru bir karardı. Ben bunda yanlış bir şey görmüyorum. Olaylar zaten sonrasında patlak veriyor aşlında." (Y1-22-K-Maliye)

Yerel görüşmeciler ilk karşılaşma anında Suriyeli sığınmacılara karşı daha çok yardımsever ve dayanışmacı bir tutumda olduklarını; sığınmacılara yardımcı olmanın gerekli olduğunu dile getirmişlerdir. Fakat Y1'nin her şey ondan sonra başladı vurgusu bu anlamda birtakım değişikliklerin yaşandığını anlatmaktadır.

Bauman, "sığınmacıların, kötü haberleri dünyanın uzak bir köşesinden kapılarımıza taşıdığını, içtenlikle unutmak hatta daha iyisi yok olmasını istediğimiz küresel, uzak, sıklıkla duyduğumuz fakat çoğunlukla görmediğimiz, elle tutulmaz, karanlık ve hayal edilmesi güç kuvvetlerin farkına varmamızı sağladıklarını ve bize onları hatırlatmaya devam ettiklerini" dile getirmiştir (Bauman, 2018: 20). Diğer bir ifadeyle; sığınmacılar gündelik olanın alt üst olabileceğini, düzenin yıkılabileceğini ve savaş gibi hayal edilmesi güç bir olgunun bizim de hayatımıza her an girebileceğini hatırlatır. Nitekim Bauman'a göre sığınmacılar; "bağlayıcı gücünü kaybetmiş bir düzenin çöküşünün cisimleşmiş halleridir" (Bauman, 2018: 19). Bu anlamda düzenin çöküşünü temsil eden sığınmacılar; yerel olanın gözünde bir paniğe sebep olabilir. Yerel görüşmecilerin dile getirdikleri de bu durumu özetlemektedir:

"Yani savaşın buraya sıçrama şeyi de beni korkutuyordu açıkçası. Sınav dönemindeydim, insanın geleceğinin belirsiz olduğu bir dönemde. Ve hani o belirsizlik içinde aşlında daha büyük bir belirsizlik vardı, düşünüyorsun? Hani insanlar hayatlarına, mesleklerine başlamışlar ve orada bir savaş var, oradan kaçıyorlar. Mesela doktor olmuş, kaçmak zorunda kalmış, mesleğini yapamıyor. Geliyor burada normal bir pazarcılık işinde çalışıyor. Düzeni alt üst olmuş." (Y6-21-K-Tıp)

"Özellikle savaşın ülkemize de sıçramasından korkuyordum. Çünkü dediğim gibi Diyarbakır'da yaşıyorum ve sınıra diğer şehirlere kıyasla biraz daha yakın bir şehirim. Yani ister istemez gelir mi gelmez mi diye korkuyordum." (Y7-21-E-İngilizce Öğretmenliği)

Görüşmecilerin bazıları savaş ve şiddetin Türkiye'ye de sıçrama ihtimalinden duydukları korkuyu dile getirmiş, böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi halinde yıkılacak olan düzen konusunda tedirgin olduklarını vurgulamışlardır. İlk karşılaşma anı sığınmacı görüşmecilere de sorulmuştur:

"İlk geldiğimizde bizim komşularımız iyiydi. Benimle hep konuşuyorlardı. Çay içmeye çağırıyorlardı. Orada dışlanma ya da başka bir şey hissetmedim. Esnafın çocuklarıyla oturuyordum. Hiçbir şey söylemiyorduk, oturuyorduk. Türkçe bilmiyordum onlar da bana öğretmeye çalışıyorlardı." (S1-22-E-İnşaat Mühendisliği)

"Biz iki defa Türkiye'ye geldik. İlk 2013'te geldik. O aralarda Türkiye'de çok Suriyeli yoktu. İşte yabancı hissettik kendi evlerimizde. Çünkü okula gitmedik. Belki biz kanunları falan bilmiyorduk. Babam da çalışmadı ama yani Türk insanlar bizi çok sevdiler. Evlerine almak istediler o kadar yani. Her şey getirdiler ev eşyaları dahil. Ev temizlemede bize yardım ettiler. Her şeyde yardım ediyorlardı." (S4-22-K-Makine Mühendisliği)

Görüldüğü üzere Suriyeli görüşmeciler de özellikle ilk karşılaşma anında yerel halkın onlara karşı iyi ve yardımcı olduğunu ve herhangi bir ötekileştirme yaşamadıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle

ilk karşılaşma anında yerel ve sığınmacı görüşmecilerin söyledikleri bağlamında elde edilen bulgular birbiri ile örtüşmektedir.

4.1.2 Karma Temaslar: Değişen Algılar

İlk karşılaşma anında hem yerel toplumda hem de sığınmacı toplumda gruplaşmalara rastlanmamış; tam tersi empati ve dayanışmanın egemen olduğu ilişkiler yaşanmıştır. Fakat görüşmecilerden elde edilen bulgular, bu dayanışmanın uzun sürmediğini ve süreç içerisinde nefret söylemleri ve gruplaşmaların yükseldiği bir ortamın doğduğunu göstermektedir:

“İlk geldikleri zaman bu kadar uzun kalacaklarını biz dahil kimse tahmin edemezdi. Ne düşünülüyordu? Orada bir savaş var gelmişler, savaş bitecek onlar geri dönecek ülkelerine. Tabi onların düşüncesini bilmiyorduk. Çünkü onlar buraya bir düzen kurmak için gelmiş. Biz bunu bilmiyorduk. Bunu bilseydik ilk başta, Urfa'nın tepkisi çok farklı olurdu.” (Y2- 24- E- İnşaat Mühendisliği)

“Türkiye'ye gelip bu kadar yoğunlukta bir nüfusun Türkiye'deki dengeleri değiştirmesi tabii ki yerel halk tarafından ki benim tarafımdan da hoş karşılanmadı. Ön yargılar falan başladı. Yani bir gün sabah kalkıyorsunuz ve beş yüz bin göçmen şehrinizde. Yani her gün onlarla karşılaşıyorsunuz. Sonradan ekonomiyi tamamen değiştiriyorlar. Bu negatif veya pozitif anlamda. Sonra kültür kaynaşması falan sürekli haberlerde onları duyuyorsun. Bence büyük bir ön yargı başladı yani.” (Y3- 22- E- Makine Mühendisliği)

Bu noktada Suriyeli görüşmeciler de sayısal büyüklüğün önemini vurgulamıştır:

“Bence şöyle; yabancı insanları seviyorlar. Tanımadıkları insanları seviyorlar. Sayı da azsa daha çok seviyorsun. Mesela burada bir tane Amerikalı varsa herkes ona yaklaşır. Yüz tane Amerikalı varsa kimse ona yaklaşmaz. Yıllar geçtikçe de sayı artmış ve insanlar artık gerilmeler yapmaya başlamışlar. İşte genelleme gibi hatalara girmişler ve gerilmeye başlamışlar.” (S1, 22, E, İnşaat Mühendisliği)

“Biz de çok istedik çünkü birinci göçümüzde Türkiye'de çok rahatladık diye. Ve insanlar bizi çok sevdiği için bize benziyorlar dedik. Ve tekrardan geldik ama Türk insanlar eskisi gibi heyecanlı değildi gibi. Çünkü eskiden acaba sayımız az mı olduğu için bilmiyorum ama daha böyle yardım severlerdi.” (S4- 22- K- Makine Mühendisliği)

Şeklinde hem yerel hem de sığınmacı görüşmeciler ilk gün var olan dayanışmadan eser kalmadığını; bunun temel nedeninin de Suriyeli sığınmacıların sayısının artması ve bir düzen kurmaları olarak değerlendirmişlerdir. Bu anlamda Murat Erdoğan'ın Suriyeliler Barometresi adlı çalışmasında dile getirdiği; “yeni gelenlerin niteliği/ statüsü (göçmen, sığınmacı, mülteci) uyum süreci açısından en önemli unsurların başında gelmekle birlikte, uyum sürecinin nasıl işleyeceği konusunda yeni gelenlerin niteliği kadar, “sayısal bütünlüğü” de önemli bir rol oynayacaktır (Erdoğan, 2019:18). Sözü araştırmamızda doğrulanmıştır. Bulgular göstermiştir ki; Suriyeli sığınmacıların sayısal olarak artması, bir düzen kurmaları, vatandaşlık almaları ve ekonominin çökmesinin sebebi olarak görülmeleri iki toplumun uyum sürecini de olumsuz etkilemiştir. Bu anlamda yerel görüşmecilerin söyledikleri bu durumu özetlemiştir:

“Burada alışveriş yapmaya, araç alıp satmaya, ev alıp satmaya başladılar. Düzen kurmaya başladılar. Burada Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaya başladılar. Evet burada yani çocukları olmaya başladı. O çocukları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayıldı. Bunlardan sonra zaten artık bunun bir kaçışının olmadığını anladık.” (Y2- 24- E- İnşaat Mühendisliği)

“Onlar da adapte olamadı bize, biz de onlara adapte olmadık. Bunun en büyük sebebi de zaten ekonomi. Herkese göre bir milyar aylık maaş veriliyor. Ya bu çalışmayanları Suriyelilere falan filan. Mesela herkesin düşüncesi diyor ki; bizden çıktı o para, o benim cebimden çıkıyor, benim vergilerim yüzünden çıkıyor. Ama mesela o bize yansıtılmasaydı dediğim gibi bizim ne bileyim domates fiyatımız artmasaydı elektriğimiz, doğalgazımız artmasaydı mesela anladın mı? Bizim alım gücümüz düşmeseydi biz bunu onlara yansıtırdık.” (Y1- 22- K- Maliye)

Şeklinde dile getirmişlerdir. Bauman ayrıca “ahlaki bir panikten” (Bauman, 2018: 9) bahseder. Bauman'a göre ahlaki panik; “toplumsal refahı tehdit eden bir kötülük olduğuna dair çok sayıda insan arasında yayılan korku hissidir. Bauman özellikle haberlerin, sosyal medyanın ve sığınmacılara dair olan yetersiz bilginin bu ahlaki paniği körüklediğini dile getirmiştir” (Bauman, 2018: 9). Bu anlamda yerel görüşmecilerin Suriyeli sığınmacılar ile ilgili haberleri sosyal medyadan öğrendiği ve bu haberlerden olumsuz etkilendikleri ortaya çıkmıştır:

“Özellikle ön yargım vardı bayağı göçmenlere karşı. Çünkü sosyal mecraların veya haber bültenlerinin bize empoze ettiği şey pek de pozitif anlamda değildi. Yani neler yaşadığını değil, sadece savaşmaları gerektiğini falan söylüyordu. Ayrıca “Suriyeliler sınavsız üniversiteye gidiyor” söylemi benim kanayan yaramdı. Çünkü tam o dönemlerde sınava hazırlık sürecim vardı ve inanılmaz kötüydü benim için. Bu haber de beni çok sinirlendiriyordu.” (Y3- 22- E- Makine Mühendisliği)

“Suriyeliler ile ilgili haberleri Twitter’da takip ediyordum. Çoğu olumsuz nitelikteydi ve çoğunu kendi gözlerimizle de gördüğümüz veya şahit olduğumuz için şaşırılmıyorduk. Yalan olabilir diye düşünmüyorduk. Hiç düşünmedim, hiçbir haberde düşünmedim.” (Y2- 24- E- İnşaat Mühendisliği)

“Mesela Twitter’da diyor sizin kocalarınızı alacağız, sizin yerlerinizi alacağız. Türk kadınları siz yetemiyorsunuz. Yani sen buraya gelmişsin. Neden böyle bir söz yaparsın bir de bunu sosyal medyada paylaşırsın? Ve bir de böyle şeyler de var. ‘Gelin bizi çıkarın, kolaysa çıkarın bizi buradan.’ Hani biz burdayız artık ne oluyoruz? Siz neden bizimle bir savaşa girdiniz? Anladın mı? Onların bizimle bir savaşa girdiklerini düşünüyorum.” (Y1-22- K-Maliye)

Şeklinde Suriyeli sığınmacılar ile ilgili haberleri özellikle Twitter’dan öğrendiklerini ve bu haberlerin olumsuz nitelikte olduğunu dile getirmişlerdir. Bu noktada Goffman’a göre de “belli bir damgaya sahip biri; bir yasayı çiğnediğinde, bir ödül kazandığında veya türünün ilk örneği olarak bir yerde arz-ı endam eylediğinde yerel ahali, her defasında bunu dedikodu kabilinde dikkate alır; hatta bu tür olaylar, tüm toplumun genelinde kitle iletişim vasıtaları aracılığıyla yankı da bulabilir. Her halükarda söz konusu damgalı bireyinkine benzer bir damgaya sahip olanlar, kendilerini ansızın normaller tarafından etrafları sarılmış halde bulurlar. Ve itibar atfetme veya itibarsızlaştırma yönünde bir kıymetlendirmeye maruz kalırlar” (Goffman, 2014: 59). Bu noktada yerel görüşmeciler birtakım ifadeler söylemişlerdir:

“Diyelim bir Suriyeli işte bir eve giriyor, bir aileyi öldürüp mesela parasını alıyor. Yani ister istemez o Suriyeli kelimesi senin bilinçaltına yerleşiyor. Tüm Suriyeliler öyledir gibi şey hissediyorsun. Sonra o kişiyi gördüğünde Acaba bu da öyle yapar mı? Bu da öyle biri midir diye düşünüyorsun ve yerini şeyden, sevgiden, saygıdan daha çok kine ve nefrete sürüklüyor.” (Y7- E- 21- İngilizce Öğretmenliği)

“Zaten hiç şeyleri demiyorum bile. Sosyal medyada gördüklerimiz, haberde gördüklerimiz, tecavüzcü, tacizci, gasp bunlar. Sadece o an benim gördüğüm. Hani onlardan korktum, anladın mı? Biraz da hani şey yapabilirlerdi, durgun olabilirlerdi, ne bileyim biraz da kendilerini geri çekebilirlerdi.” (Y1- 22- K- Maliye)

Görüldüğü üzere; ilk karşılaşma anında var olan empati ve dayanışma; Suriyeli sığınmacıların sayılarının artması, kalma sürelerinin uzaması ve önemli faktörlerden biri olan vatandaşlık almaları ve böylelikle yerel toplum tarafından ‘kalıcı’ olarak kodlanmaları gibi etkenler sebebiyle yerini nefret ortamına bırakmıştır. Ayrıca yerel toplumun Suriyeli sığınmacılara karşı olan negatif tutumunda sosyal medya mecraları özellikle Twitter’da yer alan olumsuz nitelikteki haberlerin önemli ölçüde etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu haberler, yerel toplum gözünde ‘onlar’ algısını güçlendirmekte; sığınmacı düşmanlığını körüklemektedir.

4.1.3 Karma Temaslar: Temastan Kaçınanlar

Goffman böylesi durumların veya temasların var olduğu bilincinin bile normal ve damgalı bireylerin hayatlarını bu temastan kaçınacak şekilde düzenlemelerine yol açabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda karma temas mekanlarından kendini geri çektiğini dile getiren yerel görüşmecilerin söyledikleri bu durumu özetlemektedir:

“Karaköprüde mesela şeyi bulamazsın, Suriyeli bulamazsın. Ya da çok zengin Suriyeliler vardır. Onlar da mesela bir kısım ayrılır. Ama Bahçeli evlere girdiğin zaman, Topçu Meydanı’na, Rabia Meydanı’nda gittiğin zaman toplu halde Suriyeli var. Abim mesela diyor ki; bahçeli evlere inme. Ben size diyorum Bahçeli evler yasak size. Gidin istediğiniz yere ama bahçeli evlere girmeyin.” (Y1- 22-K-Maliye)

“İkinci kez biriyle karşılaşmamaya çalıştım. Toplum olarak kendimizi koruyalım dedik. Mesela aileler çocuklarını korusunlar işte. Tabii ki yeni gelmiş. Belki çok iyi bir insan da olabilir ama güven yok. Sonuçta farklı bir ülkeden gelmiş. Zaten ilk defa böyle bir insan görüyorsun mesela. Böyle ve bu kadar kalabalık görüyorsun. İnsanlar maddi manevi olarak kendini koruma altına almaya başladılar.” (Y2- 24- E- İnşaat Mühendisliği)

Sözleri ile Suriyeli sığınmacılar ile oluşabilecek herhangi bir temastan kaçındıklarını dile getirmişleridir. Bununla birlikte iki yerel görüşmeci de Suriyeli sığınmacıların kendini geri çektiğini dile getirmiştir:

“Onlar da kendi aralarında koalisyon kuruyordu. İşte Türkler’e pek yanaşmayalım düşüncesi vardı. Ve bizim nasıl onlara negatif yansıttığımız duygular varsa onlarda da o negatif duygular vardı. Yani ben normal karşıliyordum çok da şey değil.” (Y3- 22- E- Makine Mühendisliği)

“Mesela biraz onlara yardımcı olmaya çalıştık ama en ufak bir işimizi kötü algılıyorlar. Mesela Nerelisiniz diye sorduk, Suriyeliyiz dedi. Hani biraz sohbet açmaya çalıştık. Biz de ön yargımızı karalım. Anladın mı? Ama mesela hemen soruyu cevaplayıp önüne dönüyorlar. Yani konuşmayı kesiyorlar.” (Y1- 22-K- Maliye)

Şeklinde bazı görüşmeciler de Suriyeli sığınmacıların bu temastan kaçındığını dile getirmiştir. Goffman, özellikle bu durumun damgalı insanlar için daha zorlayıcı olacağını, damgalı insanların bu bağlamda daha fazla şeye çeki düzen vermeleri gerekeceğinin altını çizmiştir. Bu anlamda yerel görüşmecilerin söyledikleri dikkat çekici niteliktedir:

“Eğer ki burada bir düzen kurmaya çalışıyorlarsa o kuracakları düzene biz destek vermezdik. Böyle bir düşünceye girdik. Yani mesela bizim yanımıza gelip işte bizim iki katlı evimiz varsa üst katını kiraya isteselerdi asla vermezdik. Ya da gelip iş isteselerdi asla iş vermezdik.” (Y2- 24-E- İnşaat Mühendisliği)

“Bizim toplumumuzda şöyle bir şey var. Biz onları aldık. Onların bize çok iyi davranması lazımdı. Bize çok iyi bakmaları lazımdı. Ama bize ihanet ettiler, bizim iyiliğimizi suistimal ettiler. Anladın mı? Böyle bir beklenti içindeydik.” (Y1- 22- K- Maliye)

“O mahcubiyet duygusunu bence yitirmişler. İlk geldiklerinde savaştan kaçtılar, geldiler, mahcup oldular. İşte ne bileyim bazı davranışları yapmaktan kaçınıyorlardı. Ama şimdi Urfa’da daha fazla Suriyeli olduğu için bence bu davranışlarını pek değiştirmeye çalışmıyorlar.” (Y7- 21- E- İngilizce Öğretmenliği)

Şeklinde özellikle yerel görüşmeciler Suriyeli sığınmacıların birtakım konularda ‘beklenildik şekilde davranması’ gerektiğinin altını çizmiştir.

4.2 Gruplaşmalar

a Çok yönlü bir sosyal bilimci olan Bauman, gruplar arası ilişkiler ve tanımlama biçimleri üzerinde de durur. Bauman’a göre toplumsal hayatta insan ilişkilerine bağlı olarak üç grup vardır. Bu gruplar; biz, onlar ve yabancı grubudur. Bu gruplar sosyal iletişim ve sosyal mesafe hakkında bilgi veren önemli gruplardır. Öncelikle iç grup ve dış grup ayrımı yapan Bauman’a göre “iç grup ait olduğumuz, dış grup ise ait olmadığımız ve olmak istemediğimiz gruptur” (Demirkaya, 2016). Bu tanımlamayı göz önünde bulundurduğumuzda; kendimizi ait hissettiğimiz ve ‘onlar’ grubunun olumsuz özelliklerine karşın kendimizi olumladığımız grup biz grubudur. Buna karşın ‘onlar’ grubu hakkında bilgi sahibi olmadığımız (buna gerek duymadığımız) ve zaman zaman bizi korkutabilen bir gruptur. Bu sebeple bu grubun bir parçası olmak istemeyiz. Buna karşın ‘yabancılar’ ise bambaşka bir kategoridir. Bauman’a göre “yabancılar, ne bizim bir parçamızdırlar ne de onların bir parçasıdır. Ne düşman ne de dost oldukları için şaşkınlık ve endişe yaratırlar. Onlarla tam olarak ne yapacağımızı, onlardan ne bekleyeceğimizi, onlara nasıl davranacağımızı bilemeyiz” (Bauman, 2013b: 66; Özselçuk, 2017: 119). Bu sebeple yabancılar, “güvensizlik yaratırlar. Haliyle göze batar, huzursuz ederler. Yabancıardan kurtulmak için bir sürü yol deneriz” (Demirkaya, 2016). Bu bağlamda bu kısımda Bauman’ın ‘biz, onlar, yabancı’ kategorileri temel alınmış; Suriyeli görüşmecilerin gözünden Türklerin, yerel görüşmecilerin gözünden Suriyelilerin hangi kategoride yer aldığı araştırılmıştır. Bu anlamda yerel görüşmeciler içinde iki ana grup oluşmuştur. Bu gruplardan ilki; Suriyeli sığınmacıları yabancı kategorisinde ele alırken, ikinci grup Suriyeli sığınmacıları ‘onlar’ kategorisinde ele almıştır.

“Yabancı oluyorlar. Çünkü bizim karşıt kategorimiz onlar olamaz. Yani biz ‘biz’ kategorisindeyse, onlar ‘onlar’ kategorisinde olamaz. Yani bu kadar küçük bir devletin bizim karşıtımız olabileceğini düşünmüyorum. Ben onları yabancı olarak nitelendiriyorum. O şekilde değerlendiriyorum yani.” (Y4- 23- K- Tıp)

Y4, Suriyeli sığınmacıların ‘Biz’ e karşı ‘Onlar’ olamayacağını dile getirmiştir. Bununla birlikte bir başka görüşmeci de Suriyeli sığınmacıları ‘yabancı’ daha doğrusu ‘misafir’ kategorisinde ele almış;

fakat tam bir 'biz' olamayacaklarını ve aynı şekilde biz kategorisinin karşısı ve uzağı olabilecek 'onlar' kategorisinde de olamayacaklarını belirtmiştir;

"Benim bulunduğum ortam bu ayrımı yapmadığı için ben de yapmadım. Ve ben şu an bile Suriyelilerin çok temiz olduğunu düşünüyorum. Ama tam anlamıyla biz değiller tabi ama onlar da değiller bence. Çünkü biz'e karşı hiçbir şeyleri yok. Senin yediğin yemeği yiyorsa öteki değildir. İlk başlarda da bu ayırdan ziyade onları misafir olarak görüyordum." (Y5- 22- K- Sosyoloji)

Bauman, bu durumu yabancıların gri alanda olması ile açıklamaktadır. "Yabancı, iç grup ile dış grup arasındaki gri alandır. Bu alan anlaşılır bir biçimde faydalı bir rol oynayamaz; zararlı, niteliksiz olarak görülür" (Nizam ve Gül, 2019: 102). Yani Suriyeli sığınmacıların ne kadar iyi yönleri ele alınsa da 'Biz' olmadıkları vurgulanmıştır. Bununla birlikte diğer görüşmeciler ise Suriyeli sığınmacıları 'Biz' grubuna sürekli karşıt olacak 'Onlar' olarak nitelendirmiştir:

"Bu biraz ırkçılık gibi olabilir ama onlar daima bizden farklı. Onlar bizden değil ve asla biz olmalarını da ben istemiyorum. Herkes kabul etse de ben kabul etmiyorum. Biz de asla onlar olmayacağız. Tamamen biz ve onlar diye bir şey var. Onlar asla biz olamaz ve bu iki grup birleşemez." (Y2- 24- E- İnşaat Mühendisliği)

"Bu soruyu 10 yıl önce sorsaydınız Suriyeliler için yabancılar derdim. Ama şu an 'onlar' grubundalar. Dediğim gibi; onların ülkemizde kazandığı ayrıcalıklar bizi onlarla karşı karşıya getirdi. Ve bu da nefretin artmasına sebep oldu. İşte başlarda etliye sütlüye karışmayan, memleketlerinden gelen, bu ülkede geçici olarak yaşamaya çalışan insanlardı. Ve onları yabancılar grubuna alabilirdik. Ama şu an ülkemizde bazı Türk gruplar ile Suriyeli grupların gerilimli anlar yaşamaları, sosyal medyada Suriyelilerin çok karışımıza çıkması onları 'onlar' grubuna taşıdı. Ve hiçbir zaman 'Biz' grubu olmayacaklar, olmalarını da asla istemem. Onlar bence 'yabancı' olarak kalmalılardı ama zamanla 'onlar' grubuna geldiler. Ama asla 'Biz' olmayacaklar." (Y7- 21- E- İngilizce Öğretmenliği)

Y7'nin dile getirdiği 'zamansallık' vurgusu da dikkat çekici bir boyuttadır. Suriyeli sığınmacıların başlarda yabancı kategorisinde olduğunu dile getiren Y7, yabancı kategorisinde olmalarında sürecin başlarında var olan 'misafir' vurgusunun etkili olduğunu dile getirmiş; Suriyeli sığınmacıları sürecin başında, geçici olarak kalacak yabancılar olarak değerlendirmiştir. Fakat sürenin uzaması ve birtakım olayların gerçekleşmesi gibi unsurlar neticesinde Suriyeli sığınmacıların artık Yabancı değil; biz'e karşı 'onlar' grubunda olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte Suriyeli sığınmacıların 'onlar' kategorisinde olduğunu dile getiren görüşmecilere; 'Biz' ve 'Onlar' gruplarını ayıran şey nedir? Sorusu sorulmuştur:

"Suriyeli ülkesini savunamayan, Türk ülkesini savunanıdır. Biz ve onlar'ı ayıran şeylerden biri de bu zaten. Bizim ülkemizde böyle bir şey olsaydı kendimizi savunurduk diye düşünüyorum. Yani Suriye'de kendini savunan insanlar zaten vardı ama yüzdeye vurduğumuz zaman Suriye'de yüzde yirmisi savunup yüzde sekseni kaçırıyorsa, Türkiye'de yüzde sekseni savunurdu. Biz ve onları ayıran en büyük etken zaten bu." (Y2- 24- E- İnşaat Mühendisliği)

"Mesela bence bir defa bu genellemeyi yapmak ne kadar doğru olur bilmiyorum ama en azından gözlemlediğim kadarıyla Arap olanlar, Suriye Arapları olan bu kişiler biraz daha rahat ve şeyler böyle kişilik olarak yani kendi kültürüm ile kıyaslayınca çok daha rahatlar. Böyle keyiflerine düşkünler veya eğlenceyi daha çok seven kişilikler bence." (Y3- 22- E- Makine Mühendisliği)

"Onların bizden 15- 20 yıl kafa olarak geride olduklarını düşünüyorum. Bizden çok gerideler. Mesela sen bu kıyafeti giyebiliyorsun bunun sebebi ne? Bu toplum birazcık daha düzeldiği için, sana bakmayan insanlar olduğu için anladın mı? Çünkü senin gibi 100 tane kız daha böyle giyindiği için sen daha rahatsın. Ben de aynı şekilde. Ama onlarda öyle bir şey yok. Bu konuda kesinlikle farklıyız." (Y1- 22- K- Maliye)

Görüldüğü üzere Suriyeli sığınmacılar ile farklı olduğunun vurgusunu yapan yerel görüşmeciler; Suriyeli sığınmacılar ile bir benzerlik durumunun olmadığını sıkça vurgulamış; yabancı kategorisinde bile ele alınsa Suriyeli sığınmacıların 'Biz' olamayacaklarını dile getirmişlerdir. Bu durum, M. Murat Erdoğan'ın "Suriyeliler Barometresi" başlıklı, Türkiye geneli yaptığı araştırmasının bulguları ile benzerlik göstermektedir. Nitekim Erdoğan da araştırmasında "Suriyelilerin Türk toplumuna benzeyip/ benzemediğini sormuş; bu soruya verilen cevaplarda Hiç

benzemiyor ve Benzemiyor diyenlerin oranı %81,9 olarak çıkmış, iki yıl içinde Hiç Benzemiyor diyenlerin sayısında artış yaşandığını saptamıştır” (Erdoğan, 2019:61).

Bunun dışında “Üyelerinin düzen içerisinde yaşamaya alışık oldukları modern dünyada yabancı, bir belirsizliğe karşılık gelmektedir ve yabancıların bilin(e)mezliği, toplumsal düzene tehdit olarak görülmektedir” (Nizam ve Gül, 2019: 102). Suriyeli sığınmacıları ‘yabancı’ kategorisinde gören yerel bir görüşmecinin bu anlamda söyledikleri bu bilinmezliğin ve tanınamamanın sonucunda gelişen belirsizliği de ortaya koymaktadır:

“Korkuyorsun. Hani evine almaktan korkuyorsun, onlara çok fazla yaklaşımdan korkuyorsun. Erkeklerinin ne tepki vereceğini çünkü onlar da korkmuşlar sonuçta. Evet. Biz hani bizden de korkacaklar mı? Çok hassas davranmak zorunda kalıyorsun ama sana da zararları dokunacak diye bir direnç göstermek zorunda olduğunu da hissediyorsun” (Y5- 22- K- Sosyoloji)

Bauman bu durumu bir kitabında şöyle ele alır: “Oysa yabancılara dair bilgimiz onların (hesaplı) hareketlerini okuyamayacak kadar azdır, niyetlerinin ne olabileceğini ve bir sonraki adımda ne yapacaklarını tahmin edemeyecek kadar az. Yabancılar korkutucu şekilde öngörülemez oldukları için kaygıya neden olmaya eğilimlidir” (Bauman, 2018: 14). Erving Goffman da bu noktada normallerin aslında kötü niyetli olmadıklarını; kötü niyetli olduklarında bile bunun eksik ve yanlış bilgidir kaynaklandığını altını çizmektedir (Goffman, 2014: 163). Yerel görüşmeciler genel olarak Suriyeli sığınmacıların yabancı ve onlar olduğunu düşünmektedir. Araştırmada Suriyeli sığınmacıları ‘Biz’ olarak kabul eden bir bulguya rastlanmamıştır.

Suriyeli görüşmeciler de kategorilen(diril)me noktasında yaşadıkları deneyimleri şu sözlerle dile getirdiler:

“Gruplaşmalar vardı aslında. Olumlu arkadaşlarım vardı, olumsuz arkadaşlarım da vardı. Hatta mesela Suriyeli arkadaşlarım da sadece birbirleri ile takılıyorlardı. Hani Türklerle falan konuşmuyorlardı. Bizim buradaki diğer arkadaşlar. Yani neden bilmiyorum ama böyleydiler. Bizim iki taraftan gruplaşmalar vardı aslında. Ben böyle gruplaşmaları sevmiyordum diye herkesle konuşuyordum. Hatta bazı arkadaşlarım bunlarla konuşma falan diyorlardı ama ben herkesle konuşuyordum” (S5- 23- K- İnşaat Mühendisliği)

“Sınıf içerisinde yani bir derste öyle gruplara ayırdı bizi hoca. Bir grupta biz Suriyelileri istemiyoruz dediler ve benim sınıf arkadaşlarımı çıkarttılar. Çok kötüydü yani.” (S2-22- K- Moleküler Biyoloji)

Suriyeli görüşmecilerin yaşamış olduğu bu deneyimler; bu gruplaşmaların etkileri ile gündelik hayatlarında karşılaştıklarını göstermektedir. S5’in özellikle “Suriyeli arkadaşlarım da Türklerle konuşmuyordum” vurgusu üniversite genelinde Suriyeli ve Türk vatandaşı öğrencilerin ne oranda etkileşim içinde oldukları konusunda merak uyandırmıştır. Fakat araştırmaya katılan Suriyeli görüşmeci profili genel olarak; uyuma istekli ve bu konuda çaba sarf eden insanlar şeklindedir. Bu sebeple gruplaşmalar konusunda çok gruplaşma yanlısı olmadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca yerel toplum ve Suriye toplumu arasında farklılıklardan ziyade benzerliklerin daha fazla olduğunu dile getirmişlerdir. Yani yerel grubun ‘Biz’e yakın olduğunu belirtmişlerdir. Sadece iki görüşmeci iki ülke arasında farklılıkların daha çok olduğunu dile getirmiştir.

Bu bağlamda Farklılıklar mı çok? Yoksa benzerlikler mi? sorusuna:

“Mesela ilk olarak benzerlikleri daha çok bence. Rakka halkı ve Urfa halkı çok benziyor. Giyim, din, yemek anlamında çok benziyorlar. Çiftlik yani arazi falan Suriye’de çok var. Urfalılar arazilerde çalışıyor değil mi? Rakkalılar da arazilerde çalışıyorlar. Tarımda yani. Yani para kazanma şekilleri bile aynı” (S4- 22- K- Makine Mühendisliği)

“Benzerlikler çok bence. Yemek, örf-adetler aynı. Düğünler ortak. Kına bizde de var. Nişan bizde de var. Ama düğünde farklılıklar var. Bizde mevlit var, burada da var. Daha dinsel konularda benziyor hatta dinsel konularda aynı neredeyse.” (S6- 22- E- Hemşirelik)

Şeklinde benzerliklerin daha çok olduğunu dile getirmişlerdir. Farklılıkların daha çok olduğunu söyleyen iki görüşmeci de daha çok toplumsal yapı üzerinde durmuştur:

“Biz merkezde oturuyorduk ve bütün insanları görüyorduk ya. Mesela bu kıyafetler farklı geliyordu. Türkler çok makyaj kullanıyorlar sigara çok içiyorlar. Bir de burada kafeler, yani kadınlar girer ve öyle rahat oturabiliyorlar burada. Yani Suriye’de bazı kafeler sadece

erkekler için. Burada öyle bir şey yok. Burada mesela kadın; daha özgür, daha rahat.”(S2- 22-K- Moleküler Biyoloji)

“Hani giyimler falan. Orada mesela kadınlar şöyle giyiyordu siyah bir şey sadece. Bence orada (Suriye’de) daha çok çocuk yapıyorlardı. Ama burada çok değil. Bir de burada mesela kızları daha çok seviyorlar. Bizim orada erkekleri yani erkek çocuklarını daha çok seviyorlar. Ben böyle gördüm.”(S5- 23-K- İnşaat Mühendisliği)

Şeklinde daha çok toplumsal yapı üzerinden farklılıkların olduğunu dile getirmişlerdir. Genel olarak Suriyeli görüşmeciler benzerliklerin daha çok olduğunu dile getirmiştir. Bu bağlamda M. Murat Erdoğan “Suriye Barometresi” adlı çalışmasında Suriyeli sığınmacıların kültürel anlamda benzer olduklarını, ‘benziyorlar-çok benziyorlar’ ifadelerine %57,2 oranında destek verdiklerini, Türklerle kültürel olarak benzer olmadıklarına inanan Suriyelilerin oranı ise %21,9 olarak araştırmada saptanmıştır” (Erdoğan, 2019: 148). Farklı metod ve örneklem grubu üzerinde olsa da benzer bulgular bu araştırmada da ortaya çıkmıştır.

4.3 Damga

Erving Goffman, insan ilişkilerini merkeze aldığı teorisinde ‘normal olan ve damgalı olan’ olmak üzere iki ayırım yapar. Fakat bu ayrımlar bir insan veya bir grubu değil; bir ilişki biçimini yansıtmaktadır. Goffman bu durumu şu şekilde değerlendirir. “Normal ve damgalı somut kişiler değildir, ikisi de birer bakış açıdır. Bu bakış açıları, karma temaslar esnasında, layıkıyla yerine getirilmemiş normlar gereğince toplumsal olarak üretilirler” (Goffman, 2014: 190). Yani, “Damga, sabit bir nitelik değildir, bir ilişki türüdür. Damgalı, “ötekiyle” ilişkilerinde onu itibarsızlaştıran (veya itibarsızlaştırabilecek) bir vasfa sahip olandır” (Goffman, 2014; Ünsaldı, 2014: 15). Buna bağlı olarak Goffman, bir eserde birbirinden farklı üç tip damgadan bahseder. “Birinci damga türü; bedenin korkunçlukları- muhtelif fiziki deformasyonlarından gelir. İkinci damga türü; zayıf irade, baskıya müstehak ya da doğal olmayan tutkular gibi bireysel karakter bozukluklarından gelir. Goffman; bağımlıları, suçluları, eşcinselleri, işsizleri bu grupta ele almıştır. Son olarak ırk, ulus, ve din gibi olgulardan oluşan etnolojik damgalardan bahseder” (Goffman, 2014: 31). Bu damga grubunun diğer damga gruplarından temel farkı; damganın soy bağı ile ailenin diğer üyelerine de geçebilmesidir. Yani etnolojik damgaya sahip bir bireyin bu damgadan kurtulması zor olmakla birlikte; bu damga, ailenin tüm üyelerinde aynı şekilde mevcut olmaktadır. Suriyeli sığınmacılar da bu bağlamda üçüncü gruba girmektedir. Çünkü gündelik yaşamda Suriyeli kimliklerinden ötürü birçok ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Kendini ‘Normal’ olarak tanımlayan yerel halk için Suriyeliler, Suriyeli kimliklerinden ötürü itibarsızlaşmış, damgalanmış ‘öteki’lerdir. Bu bağlamda Suriyeli görüşmecilerin gündelik yaşamlarında uğradıkları ayrımcılık bu durumu açıklamaktadır:

“O zamanlardan beri ve şu ana kadar Suriyeliyim demekten korkuyorum. Mesela geçen hafta Kasaptaşı parkında spor yapıyordum. Birkaç kişi geldi yanıma işte. Konuştuk, konuştuk. Suriyeli olduğumu anlamadılar. Sonra bir kelime yanlış söyledim Suriyeli misin? diye sordular. Evet dedim. Değişti, davranış değişti. Beni bırakıp bir başka yere gittiler ve bana bakmadılar artık. Yani insan üzülüyor. Yani bu şeyler işte. Neredeydim, nereye geldim. Suriye’de benim ailem meşhur olduğu için beni herkes tanırdı. İsmimi söylediğimde herkes selam söylüyordu, herkes saygı duyuyordu. Bir şeyler yapıyordum. Ama burada mesela Nerelisin? Suriyelim diyorum. Aaa Suriyeli misin? Diyorlar.” (S1- 22- E- İnşaat Mühendisliği)

“Geçen hafta kantinde otuyordum. Üç adam geldi, oturdu. Oturabilir miyiz? Dediler ben de bir şey demedim. Oturdular Sonra benimle konuştular. Yani mesela ne okuyorsun falan. Nerelisin? sordular ben de Suriyeliyim dedim. Sonra bu bizim yaşımızdaki genç laf atmaya başladı. Dedi ki; ben Suriyelileri sevmiyorum. Ülkenize dönün. Öyle Twitter’daki aynı laflar. Hepsini bana attı bu lafların. Ben cevap verdim yani sakın sakın. Ona cevap verdim. Ben almıyorum falan dedim. (Burs falan aldığı sanılıyormuş) Bir de açıklamaya çalıştım. Senin dediğin şeyi ben yapmadım. Niye bana söylüyorsun? Falan dedim. Eve dönünce titriyordum.” (S2-22- K- Moleküler Biyoloji)

Goffman aynı zamanda damgaya uğrayan bireyin yani damgalının; damgasından dolayı uğrayabileceği ayrımcılıklardan korunmak için birtakım stratejiler geliştirdiğinden bahseder. Bu damga stratejilerinden biri “damga sembolü haline gelmiş göstergeleri gizlemek ya da silmektir” (Goffman, 2014: 134). Bu bağlamda S6, S1 ve S3’ün söyledikleri birer strateji olarak ele alınabilir:

“İlk başta kendimi insanlara tanıtırken yaşımı ve Suriyeli olduğumu söylüyordum. Ama bir zamandan sonra artık Suriyeli olduğumu söyleyemedim. Çünkü saldırıya ve ırkçılığa

uğruyoruz. Önceden şefkat vardı ama şuan yok. şefkat yerini 'Aa Suriyeli misin?' Cümlesine bıraktı. Bu sebeple mümkün oldukça çaktırmamaya çalışıyorum.” (S6- 22-E-Hemşirelik)

“Şimdi mesela ilk zamanlarda Suriye'deyken 'Çerkezim' demiyordum. Çerkez olduğumu kimsenin bilmesine gerek yoktu. Ama burada birileriyle konuşurken Suriyeli olduğumu değil, çerkez olduğumu söylüyorum. Yani bu tabii ki yapılan tavırlardan dolayı.” (S1- 22- E- İnşaat Mühendisliği).

“Ben vatandaşlık aldığım zaman adımları- soyadımı değiştirdim. Orada mesela Suriyeli olduğumu gizledim yani. Soyadımızı babam değiştirdi. Bizi korumak için böyle bir şey yaptı. Türklere davrandıkları gibi size de iyi davranırlar dedi. İleride olası bir ırkçılık ile karşılaşmayalım diye yaptı.” (S3-21- E- Sosyoloji).

Goffman, “damga sembollerinin gizlenmesinin, kimliğin saklanması yolu ile de gerçekleşebileceğinin” altını çizmiştir (Goffman, 2014: 135). Bu bağlamda görüşmecilerin Suriyeli kimliklerini söylememesi damga sembolünün gizlenmesi noktasında önemli bir bulgudur. Güzin Ağca Varoğlu da benzer şekilde “Almanya’da Yüksek Nitelikli Göçmenlerin Gündelik Hayat Deneyimleri ve Baş Etme Süreçleri” başlıklı çalışmasında yüksek nitelikli göçmenlerin baş etme taktikleri geliştirdiğini ve ‘biz farklıyız’ vurgusunu sıkça dile getirdiklerini ortaya koymuştur (Ağca-Varoğlu, 2020: 38).

Goffman’a göre damga kavramı; “Tanım itibarıyla, toplumsal açıdan onaylanmayan, aşağılanan, toplumsal mesafeye ve ayrımcılığa neden olan fiziksel ya da toplumsal özelliklere karşılık gelmektedir” (Demirbaş, 2021: 50). Bu anlamda Suriyeli görüşmecilerin yaşamış oldukları ayrımcılık deneyimleri Goffman’cı damga perspektifi ile değerlendirilebilir. Goffman ayrıca ‘sineye çekmek’ kavramından da bahseder. “Karma bir sosyal ortama girdiğinde karşılaşabileceği şeyleri pekala önceden kestirebilen damgalı birey, sinerek kendini korumaya çalışabilir.” (Goffman, 2014: 46). Bu anlamda S1’in okul yıllarında yaşadığı bir anısı ve S4’ün otobüste yaşadığı bir anısı bu durumu destekler niteliktedir:

“Biz Türklere yaklaşamıyorduk İlkokulda, biz Türklere konuşamıyorduk. Bize mesela bir taş atsa bile biz ona hiçbir şey söyleyemeyiz. O gerçekten çok zordu. Hatta mahallede çocuklar vardı ve Türklere ile Suriyeliler kavga ediyordu. Türklere bir şey söyleyemeyiz. Onlar bir şey dedi diyemeyiz (S1- 22- E - İnşaat Mühendisliği).

“Bende otobüste bir sorun yaşadım. Telefonla konuşuyordum sus dedi bana. Sadece sus değil, bağıracak sus dedi. Dedim ki ben Arapça konuştuğum için mi böyle diyorsun dedim. Evet dedi. Ben boşverdim. Bu olay benim bakış açımı değiştirmede. Ama mesela annem böyle bir olay yaşasa nasıl cevap verecek. Çok korkuyorum şuan. Mesela annem bir otobüse bindiği zaman telefonda Arapça konuştuğu zaman biri acaba susturacak mı onu, bağıracak mı ona. Çok korkuyorum. Kalbim ağrıyor şimdi. Anneme de dedim; otobüste falan gerekmedikçe telefonla konuşma. Eskiden böyle değildi. Gerçekten uyumun gerçekleşmesi gerekiyor. Bu fikirlerin değişmesi lazım.” (S4- 22- K- Makine Mühendisliği)

Şeklinde deneyimler yaşamışlardır. Görüşmecilerin hepsi genel olarak ırkçılığa maruz kaldığını dile getirmiş; bu durumun değişmesi gerektiğinin önemini vurgulamışlardır. Goffman perspektifindeki ‘Damgalı birey’ ile Bauman perspektifinden ‘İskartaya atılmış birey’ aynı kategoridedir. Yani Goffman’ın damgalısı ile Bauman’ın iskartaya atılmış bireyi aynı tiplemedir. Çünkü ikisinde de söz konusu birey; toplum nezdinde kabul edilmemiş, itibarsızlaşmış ve gözden çıkarılmıştır. Toplum onu görmek istemez onun varlığını kabul etmez ve onunla herhangi bir iletişime girmek istemez. Bu bağlamda bu kısımda gündelik hayatlarında ayrımcılığa uğradığını söyleyen ve toplum nezdinde damgalı olarak tanımlanan Suriyeli sığınmacılar; hem Goffman’ın damgalısı hem de Bauman’ın iskartaya atılmış bireyidir.

4.4 Belirsizlik

Bauman bir eserinde mülteciler ve mülteci olma durumu ile ilgili tespitlerde bulunur. İlk olarak; mülteci olma durumunun bir kez gerçekleştikten sonra her zaman devam eden bir durum olduğunu söyler. Yani Bauman’a göre; “Bir kez mülteci olan, sonsuza dek mültecidir. Kaybettiği yuvasına giden bütün yollar kesilmiştir, yaşadığı araftan çıkan bütün yollar cehenneme gider” (Bauman, 2019: 96). Bu bağlamda Bauman’a göre mülteci olma durumu arafta kalma durumu ile eşdeğerdir. Bu sebeple ‘arafta kalma’ önemli bir olgudur. Nitekim Goffman da damgalı bireyin gri alanda yani arafta olduğunun altını çizer. “Goffman’ın damgalısının “hikayesi” aynı zamanda bir trajedidir de; gri alanda kalmanın, tanımlanamaz olmanın trajedisidir. Damgalının hususiyeti “sınıflandırılmaz”

oluşudur; “normaller” dünyasına ait değildir ancak bu dünyaya yabancı da değildir. Fiziki açıdan tam olarak sağlıklı değildir ancak hasta da değildir. Ölü değildir ancak canlılar dünyasına da ait değildir; toplumsal açıdan hem vardır hem yoktur” (Goffman, 2014; Ünsaldı, 2014: 18). ‘Arafta kalmak/olmak’ kavramsallaştırması hem aidiyet sorununa hem de belirsizliğe vurgu yapar. Bununla birlikte Simmel’in insan ilişkileri bağlamında ele aldığı ‘yabancı’ tipi de arafta kalmış bir figürdür denilebilir. Simmel’in ele aldığı yabancı tipi; mekânsal anlamda yakınlık- uzaklık ilişkisi ile belli bir grubun üyesi olan fakat kendini o grubun dışında hisseden kişidir. “Simmel’in tanımlaması bağlamında modern toplum yapısında uzaklık ve yakınlık arasına sıkışan yabancıyı toplumun kabullenmediği, içine almadığı; ama birlikte yaşamak zorunda olduğu, arada kalmış, ayırık bir ot olarak nitelendirmek mümkündür” (Özselçuk, 2017: 118-119). Burada yabancı grubun bir üyesi olsa da kendini bulunduğu gruba ait hissetmemekte aynı zamanda bulunduğu grup da onu kabullenmemektedir. Bu sebeple yabancı arafta kalmaktadır. Fakat burada belirtilmelidir ki; yabancıların varlığı grup nezdinde kabul edilmiştir. Bu bağlamda bu ilişkisellik olumlu bir yapıdadır Bununla birlikte diğer yabancı tanımlaması; “olumlu bir anlam taşımaz. Onunla (yabancı) ilişki bir ilişkisizliktir; o, bizzat grubun bir üyesi olarak yabancı değildir” (Ünsaldı, 2016: 33). Bu bağlamda burada olumsuz bir ilişkisellik vardır. Yabancıların kabul edilmediği bu ilişki biçiminde yabancı, hiçbir yere ait değildir. Bu sebeple de yabancı bir belirsizlik içindedir. Bu bağlamda sığınmacı görüşmecilerin özellikle sürecin ilk yıllarında gelecek konusunda düşündükleri bu belirsizlik ve arafta kalma durumunu anlatmaktadır:

“İlk zamanlarda pek hayalim yoktu zaten okul başlayacağını düşünmüyordum. Hatta kuzenlerim hiçbir şey bilmiyordu. Üniversite olduğunu bilmiyorduk, üniversiteye nasıl geçeceğimizi bilmiyorduk. Öyle bir belirsizlikte yaşadık bir yıl. Ondan sonra okula gittim ve tek bir amacım vardı: Üniversiteye girmek. Ama ben yurt dışına çıkmak istiyordum o zamanlarda da. Çünkü Türkçe bilmediğim için İngilizceyi daha çok tercih ediyordum. Ama olmadı. Devam ettik. Şimdi de gelecek için beklentilerim yok. Bakalım ne olacak.” (S1- 22- E- İnşaat Mühendisliği)

“İlk geldiğim zaman gelecek bana çok tuhaf geliyordu. Yani yarına kadar düşünmüyordum. Savaştan çıktık artık günlük olarak yaşıyoruz. Bir sene iki sene falan değil. Ama yavaş yavaş biz uzun bir ömür yaşayacağız diye alıştık.”(S5-23-K-İnşaat Mühendisliği)

“Gelecek ile ilgili güvenli yaşamak, yani devam etmek istiyorum. Çünkü ben şu an çok şükür güvendesim. Ailemin, kardeşlerimin güvende olmasını istiyorum. Kardeşlerimin üniversiteye gitmesini istiyorum. Bazı ön yargıları falan değiştirmek istiyorum. Bu fikirleri değiştiren insanlardan biri olmak istiyorum. Aslında ben kendimi Türkiye’de görüyorum yani Avrupa’da falan görmüyorum. Vatandaşlığı kazanmak istiyorum daha kazanamadım.” (S4-22-K-Makine Mühendisliği)

Şeklinde gelecek konusu söz konusu olduğunda büyük bir belirsizlik içerisinde olduklarının altını çizmişlerdir. Bununla birlikte Bauman bir eserinde arafta kalma durumunu şu sözlerle dile getirmiştir: “Mülteciler, küresel Vahşi Batı’nın atık insanları, dışlanmanın vücut bulmuş halidirler, her yerde dışlanırlar; yurt niteliğini yitirmiş, sıradan insanların seyahat haritalarında olmayan ‘sahipsiz topraklar’ hariç her yerde yersiz- yurtsuzdurlar” (Bauman, 2019: 97). Bu bağlamda Suriyeli bir görüşmecinin yersiz- yurtsuz konusu bağlamında söyledikleri dikkat çekicidir:

“Kendimi ait hissedemiyorum. Türkiye’de genel halk tarafından dışlanıyorum. Suriye’de her şeyimi kaybettim. Bu yüzden iki yere de ait hissetmiyorum kendimi.” (S1-22-E-İnşaat Mühendisliği)

Sonuç olarak Suriyeli görüşmeciler gelecek konusunda ilk gün büyük bir belirsizlik içinde olduklarını; bu belirsizlik durumunun bugün de devam ettiğini dile getirmişlerdir. Bu belirsizliğin görüşmecileri arafta bıraktığı da araştırmada elde edilen bulgular arasındadır. Bununla birlikte Suriyeli görüşmecilerin çoğunun ait hissetme noktasında da belirsizlik yaşadığı da araştırmada saptanmıştır. Bunun dışında yerel görüşmecilere de Suriyeli sığınmacılar ile ortak bir gelecek görüyor musunuz? Sorusu sorulmuş ve alınan cevapların çoğu böyle bir geleceğin olmasının istenmediği yönünde olmuştur:

“Gitmeliler. Çünkü onların kendi yurdu değil mi? Kendi aileleri, geçmişleri orada. Eğer orada bir bağ kurmuşlarsa gitmeliler. Bir de gitmiyorlarsa da buraya adapte olmak zorundalar.” (Y1-22-K-Maliye)

“Kendi istekleri doğrultusunda ülkelerinin refah seviyesi yükselince artık gitmeliler. Bir gün uyandığımızda misafir olduklarını görmek güzel olurdu ama bu misafirlik olgusunu aştı. Yüz yıl da burada yaşasalar yine göçmen olarak nitelenecekler. Bunu hem onların hem de kendi artımız için böyle bir güne uyanmak güzel olurdu yani.” (Y3-22-E-Makine Mühendisliği)

“Kesinlikle gitsinler. Son bir Suriyeli bile kalmadan ülkelere gitmeleri gerekiyor. Çünkü hem maddi-manevi, din, kültür açısından ülkemizi bozduklarını düşünüyorum. Bizim insanları bozduklarını düşünüyorum ve asla burada kalmalarını istemiyorum.” (Y2-24-E-İnşaat Mühendisliği)

“Ülke yapılandırıldı mı? Ne halde? Ne oldu? Hiçbir fikrim yok. Refah düzeyleri varsa neden hala buradalar ben anlamıyorum.” (Y4-23-K-Tıp)

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü üzere yerel görüşmeciler Suriyeli sığınmacıların ülkelerinde dönmesi gerektiğini vurgulamıştır. Onlardan farklı olarak Y1 eğer gitmeyeceklerse buraya adapte olmaları şeklinde bir görüş belirtmiştir. Bununla birlikte Y4 zorla gönderilmeleri taraftarı olmadığını ama kendi istekleri doğrultusunda gitmeleri gerektiğini belirtmiştir. Genel olarak yerel görüşmeciler Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmelerini istemekten böyle bir ihtimal gerçekleşmezse bile bir şekilde sosyal uyumun sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir.

5 Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, yüksek öğrenimde bulunan Suriyeli sığınmacılar ve yerel öğrenciler arasında yaşanan ilk karşılaşma deneyimlerine ve sonrasında değişen algılara odaklanmıştır; sürecin ilk günlerinde ‘misafir’ olarak görülen sığınmacıların yerel toplum ile ilişkisinin ilerleyen süreçlerde nasıl bir boyut aldığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda sekiz yerel sekiz de sığınmacı olmak üzere on altı üniversite öğrencisi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Her göçün ve beraberinde gelen karşılaşmanın çeşitli sorun alanlarını ortaya çıkardığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın bulguları analiz edilirken Erving Goffman’ın karma temaslar ve damga kavramsallaştırmasının yanı sıra Zygmunt Bauman’ın gruplaşma ve belirsizlik kavramsallaştırmasından faydalanılmıştır. İlk olarak; karma temasların yaşandığı ‘ilk karşılaşma’ anında yerel toplumun Suriyeli sığınmacılara karşı bir dayanışma ağı içinde olduğu, Suriyeli sığınmacılara karşı bir empati geliştirdikleri hem sığınmacı hem de yerel görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. İlk karşılaşma anında herhangi bir ötekileştirme deneyimine rastlanmamıştır. Fakat Suriyeli sığınmacıların nüfusunun ve görünürlüğünün artması, ülkede kalış sürelerinin uzaması bu dayanışma ortamını zedelemiş ve daha ziyade yerelde rahatsızlıkların oluşmasına sebep olmuştur. Araştırmada özellikle yerel görüşmecilerin Suriyeli sığınmacılar ile ilgili haberleri sosyal medya hesaplarından özellikle Twitter’den öğrenmeleri ve bu haber içeriklerinin Suriyeli sığınmacılar ile ilgili olarak olumsuz nitelikte olması, Suriyeli sığınmacılara karşı bir temassızlık veya dışlama pratiklerini beraberinde getiren önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. İkinci olarak; Bauman’ın gruplaşma kavramsallaştırması bağlamında yerel görüşmecilerin Suriyeli sığınmacıları biz kategorisinde ele almadığı; daha çok yabancı ve onlar kategorisinde tanımladığı buna karşın sığınmacı görüşmecilerin yerel toplumu, tam bir ‘onlar’ grubunda ele almadığı araştırmanın özgün bulguları arasındadır. Ayrıca Suriyeli sığınmacılar, iki toplum arasında benzerlik olduğu noktasını vurgularken yerel görüşmeciler farklılıkların daha fazla olduğunu dile getirmiştir. Bu durum da özellikle yerel toplum nezdinde toplumsal kabulün tam olarak gerçekleşmediğini ortaya çıkarmıştır.

Üzerinde durulan bir diğer konu da damgalanma konusu olmuştur. Erving Goffman’ın damga teorisi bağlamında ele alınan bu başlıkta; Suriyeli görüşmecilerin gündelik hayatlarında Suriyeli kimliklerinden ötürü ayrımcılığa maruz kaldığı bu durum ile baş etmek için Goffman’ın belirttiği birtakım stratejiler geliştirdiklerine ulaşılmıştır. Bu stratejilerden en önemlisi ise Suriyeli kimliğin gizlenmesi yönünde yapılan adımlar olmuştur. Son olarak yine Bauman’ın teorisi bağlamında belirsizlik olgusu incelenmiş; özellikle Suriyeli görüşmecilerin arafta kaldığı ve belirsizliklerle dolu bir gelecek tasvirinin olduğu ortaya çıkmıştır. Yerel görüşmecilerin Suriyeli sığınmacıların gelecekle ilgili dile getirdikleri de iki toplum arasındaki sosyal iletişim açısından önem arz etmiştir. Yerel görüşmeciler, uzak gelecekte de olsa Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri gitmesi gerektiğini savunmuşlardır. Sonuç olarak araştırma bulguları göstermiştir ki; ilk karşılaşma

deneyimleri iki grup açısından olumlu bir nitelikte gerçekleşmiş fakat 'yardımsever ve empatik' algılarda süreç içerisinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Ayrıca özellikle yerel görüşmeciler nezdinde toplumsal kabul yeterli derecede gerçekleşmemiş, Suriyeli görüşmecilerin sosyal katılıma daha istekli olduğu ve yaşadıkları dışlanmanın artık son bulmasını istedikleri saptanmıştır.

Sonuç olarak zorunlu göç ile birlikte sığınmacı ve yerel toplulukların insani bir karşılaşma yaşadığı ve ilk zamanlarda bu karşılaşmada dayanışma ruhunun ortaya konulduğu görülmüştür. Ancak zamanla yerel ve sığınmacı toplumlar arasında çeşitli uyum ve çatışma alanları ortaya çıkmıştır. Eğer zorunlu göçün doğasında olan bu sürecin yönetimi sağlıklı bir şekilde ilerlemez ise gelecekte ayrışma ve marjinalleşme gibi daha büyük sorun alanlarının ortaya çıkması muhtemeldir. Dolayısıyla insanlık onuruna yakışır mutlu bir hayat için politika yapıcı ve uygulayıcıların sürdürülebilir dayanışma ve hak temelli sosyal uyumu merkeze alacak vizyonu geliştirmesi önemli ve gereklidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

Ağcadağ-Çelik, İ. (2021). Suriyelilerin sınır kentlerdeki toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4784-4823.

Ağca-Varoğlu, F. G. (2020). Almanya'da yüksek nitelikli göçmenlerin gündelik hayat deneyimleri ve baş etme süreçleri. *Journal of Economy Culture and Society*, (62), 23-46.

Altınışik, R., Çoşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Kitapevi.

Akyiğit, H. ve Zor, A. (2021). Suriyeli sığınmacıların kimlik inşası ve deneyimi: Orhangazi örneği. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 5(1), 168-189.

Alarçin, K. (2019). *Uluslararası göç hareketlerinde Türkiye'nin konumu: Uluslararası göç ve ilk göçün karşılaşması, kentsel gerilim: Şanlıurfa ve Gaziantep örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bauman, Z. (2019). *İskarta hayatlar & modernite ve safraları*. (Çev. O. Yener). İstanbul: Can Yayınları.

Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki yabancılar*. (Çev. E. Barca). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Demirbaş, B. (2021). *Goffman'ın damgalama kuramı bağlamında Türkiye'de covid-19 Süreci ve yaşlılar üzerine bir söylem analizi: Twitter örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demirkaya, E. (2016). *Kitap analizi: Sosyolojik düşünmek*. 10 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.tuicakademi.org/sosyolojik-dusunmek-kitap-analizi/> adresinden erişildi.

Doğan, F. ve Ünal, S. (2021). Suriyeli göçmenlere yönelik ayrımcı, dışlayıcı söylem ve eylemlerin meşrulaştırıcı kaynakları: Mardin ili örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 2(3), 14-40.

Erdoğan, M. (2019). *Suriyeliler barometresi: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.

Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. (Çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı). Ankara: Heretik Yayınları.

Göç İdaresi Başkanlığı (2022). *Geçici koruma*. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Gündoğmuş, B. ve Gayrinal, A. (2019). Toplumsal kabul ve uyum süreci bağlamında Suriyeli göçmenler. *Journal of Academic Value Studies*, 5(5), 859-860.

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.

Kırmızı, B. (2016). Göçmen Türklerin Almanya'da yaşadığı sorunların dünü ve bugünü. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(3), 145-156.

- Özselçuk, S. (2017). Zygmunt Bauman sosyolojisinde “yabancı” sosyal tipinin iletişimsel boyutu: Sosyolojik düşünmede “sorumluluk” ve “hoşgörü”. *Epokhe Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 115-128.
- Nizam, Ö. K. ve Gül, S. S. (2019). Türkiye’deki Suriyelilerin sosyolojik “yabancı” olarak ele alınması üzerine eleştirel bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(47) 97-115.
- Süleymanov, A. (2017). Suriyelilerin Türk toplumunda toplumsal uyum ve sosyal kabul düzeyi. *Türk Yurdu*, 361, 27-30.
- Şen, H. (2020). *Zorunlu göçle Türkiye’ye gelen Suriyelilerin entegrasyonu: İstanbul ili örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Ünsaldı, L. (2016). *Yabancı: bir ilişki biçimi olarak ötekilik*. Ankara: Heretik.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, K. ve Çağlayan, S. (2022). Kültürlerarası duyarlılık ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 3(2), 157-172.
- Yıldız, Ö. (2013). Türkiye kamplarında Suriyeli sığınmacılar: Sorunlar, beklentiler, Türkiye ve gelecek algısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 140-169.
- Yılmaz, D. ve Günay, M. A. (2022). Türk toplumunda Suriyeli sığınmacı algısı. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 117-139.

Covid-19 Karantina Döneminde Gençlerin Mecburi Ev Halleri: Van Kent Merkezi Örneği

Compulsory Home Conditions of Young People During the Covid-19 Quarantine Period: The Case of Van City Center

Mehmet Baki BİLİK**

 0000-0002-0549-6549

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 27. 02. 2023
Düzeltilme Talebi: 17. 03. 2023
Son Düzeltilme: 24. 03. 2023
Kabul: 24. 03. 2023
Online Yayın: 15. 04. 2023

Anahtar Kelimeler:

Covid-19
Karantina
Gençler
Aile
Van

ÖZ

Covid-19 salgın süreci tüm dünyayla beraber Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Salgın yalnızca sağlık sistemini değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik sistemi de olumsuz yönde etkilemiştir. Üretim ağının durması ülke ekonomilerini olumsuz etkilerken, sokağa çıkma yasaklarıyla sosyal hayat sekteye uğramıştır. Bu süre zarfında uzaktan eğitim bir alternatif olarak ortaya çıkarken, eksiklikler, uzaktan eğitim araçlarıyla giderilmeye çalışılmıştır. Salgının etkisini kırmak için bazen tüm toplum, bazen de toplumun belli kesimlerinin evde kalmaları zorunlu tutulmuştur. Özellikle 65 yaş ve üstü bireyler ile 20 yaş altı gençlerin dışarı çıkmaları uzun süre yasaklanmıştır. Bu araştırma sokağa çıkma yasağı sürecinde evde kalan gençlerin zorunlu ev hallerini ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında gençlerin uzaktan eğitim süreci, boş zamanlarını evde nasıl geçirdikleri ve aile ilişkileri incelenmiştir. Bu kapsamda Van kent merkezinde yaşayıp merkez İpekyolu ilçesindeki liselere devam eden 350 öğrenciye, çevrimiçi anket uygulanmıştır. Öğrencilere ulaşmak için öğretmenlerinden destek alınmıştır. Cinsiyet, hane halkı sayısı gibi demografik özellikler ile gelir düzeyi ve ebeveyn eğitim özelliklerini belirten değişkenlerin, aile içi ilişkiler ile uzaktan eğitim süreçlerine etkisi ölçülmüştür. Yapılan tespitler, gençlerin zorunlu evde kalma günlerini, genellikle, sosyal medyada ve TV izleyerek geçirdikleri yönündedir. Uzaktan eğitim süreci özellikle düşük gelirli ailelerde sekteye uğramıştır. Benzer bir durum kalabalık ailelerde de gözlenmiştir. Karantina süreci aile bireylerinin birbirleriyle daha fazla vakit geçirmesini sağlarken aile içi çatışmaları arttırmıştır. Özellikle düşük gelirli hanelerdeki çatışmalar, zaman zaman fiziksel şiddete dönüşmüştür.

ARTICLE INFO

Submitted: 27. 02. 2023
Revision Requested: 17. 03. 2023
Final Revision Received: 24. 03. 2023
Accepted: 24. 03. 2023
Published Online: 15. 04. 2023

Keywords:

Covid-19
Quarantine
Teenagers
Family
Van

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic process has deeply affected Turkey as well as the whole world. The epidemic has adversely affected not only the health system, but also the social and economic system. While the cessation of the production network negatively affected the countries' economies, social life was interrupted by the curfews. During this period, while distance education emerged as an alternative, the deficiencies were tried to be eliminated with distance education tools. In order to break the impact of the epidemic, sometimes the whole society, sometimes certain segments of the society have been obliged to stay at home. In particular, individuals aged 65 and over and young people under the age of 20 have been prohibited from going out for a long time. This research reveals the compulsory home situation of young people staying at home during the curfew period. Within the scope of the research, the distance education process of young people, how they spend their free time at home and family relationships were examined. In this context, an online survey was applied to 350 students living in the city center of Van and attending high schools in the central Ipekyolu district. To reach students, support was received from their teachers. The effect of demographic characteristics such as gender, number of households, variables indicating income level and parent education characteristics on family relations and distance education processes was measured. The findings show that young people usually spend their days staying at home on social media and watching TV. The distance education process has been disrupted, especially in low-income families. A similar situation has been observed in crowded families. While the quarantine process allows family members to spend more time with each other, it has increased family conflicts. Conflicts, especially in low-income households, have sometimes turned into physical violence.

***Yazar İletişim/ Corresponding Author:** Mehmet Baki Bilik (Dr. Öğr. Üyesi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Van, Türkiye ✉ bilikmb@gmail.com

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Bilik, M. B. (2023). Covid-19 karantina sürecinde gençlerin mecburi ev halleri: Van kent merkezi örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(1), 19-31. doi:10.52108/2757-5942.4.1.2

1 Giriş

Salgın hastalıklar, bulaşıcılığı ve verdiği zararlar itibarıyla afetlere dönüşebilen önemli risk kaynaklarından biridir. İnsanlık tarihi büyük göçler, kitlesel savaşlar, yıkımlara neden olan depremlerin tarihi olduğu kadar, salgın hastalıklar ve bu hastalıkların yol açtığı kitlesel ölümler, ekonomik ve politik çalkantıların da tarihidir. Kimi dönemlerde tarihin seyrini değiştirebilecek düzeyde etkili olabilmiş olan bu salgınlar, yalnızca insan sağlığını tehdit etmekle kalmamış sosyal ve ekonomik yaşamı da olumsuz yönde etkilemiştir. Yalnızca 20. yüzyılda meydana gelen 1918 İspanyol Gribi, 1957 Asya Gribi (H2N2) ve 1968 Hong Kong Gribi (H3N2) milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur (Bynum, 2009: 885-886; Viboud vd. 2006: 6701). Son olarak 2019 yılının son çeyreğinde Çin'in Wuhan kentinde başlayıp tüm dünyaya yayılan COVID-19 salgını nedeniyle 2021 yılı itibarıyla beş milyondan fazla insanın hayatını kaybettiği rapor edilmiştir (WHO, 2021). Salgının hızlı bir şekilde yayılması kısa süre zarfında tüm yerküreyi alarm durumuna geçirirken, vakaların dünyanın neredeyse her yerinde görülmesiyle birlikte, 11 Mart 2020 tarihinde DSÖ (WHO) tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir.

Salgının 65 yaş ve üzeri yaşlılar ile bağışıklık sistemi zayıf kesimlerde ölümcül olmasına karşın etkili bir tedavisinin bulunmaması, devletleri ilk etapta geleneksel karantina tedbirleri almaya zorlamıştır. Odağında insan temasını asgari düzeye düşürmek olan bu tedbirler ilkin ulaşım ağlarının durmasına neden olmuş, devamında insan yoğunluğunun sık olduğu okul, ibadethane vb. kurumların geçici süreliğine kapatılmasını beraberinde getirmiştir. Hastalığın kimi ülkelerde sağlık sistemini çalışamaz hale getirmesi hükümetleri, daha da sıkı tedbirlere yöneltmiş ve bu çerçevede kısmi veya tüm toplumu kapsayan sokağa çıkma yasaklarıyla salgının etkisi azaltılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de de benzer süreçler yaşanmış 10 Mart 2020'de resmi olarak açıklanan ilk COVID-19 vakasının ardından, 10 Ocak 2020'de Sağlık Bakanlığı başkanlığında kurulan Koronavirüs Bilim Kurulu'nun önerileriyle aşamalı olarak zarar azaltma çalışmalarına gidilmiştir. Bu kapsamda ilkin 16 Mart 2020'de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tüm okullar ile üniversitelerde eğitime ara verilirken, camilerde de cemaatle namaz kılma, geçici süreliğine durdurulmuştur. Ardından 19 Mart 2020 tarihinde AVM, lokanta, kahvehane, kiraathane, kafeterya, çay bahçesi, taziye evi ve spor merkezlerinin de içinde bulunduğu çeşitli yerlerin faaliyetleri geçici süreliğine durdurulmuştur. 21 Martta bu kez risk grubunu oluşturan 65 yaş ve üzeri ile kronik rahatsızlığı olanların sokağa çıkmaları yasaklanmıştır. Artan vaka oranına bağlı olarak 28 Martta yayınlanan bir genelgeyle şehirlerarası uçak ve otobüs seferleri durdurulurken, 3 Nisan 2020 tarihinde 20 yaş ve altı nüfus grubunun sokağa çıkması ile 30 büyükhire giriş-çıkışlar geçici süreliğine yasaklanmıştır. Tüm önlemler, ilgili bakanlıklar tarafından yayımlanan çeşitli genelgelerle topluma bildirilmiştir.

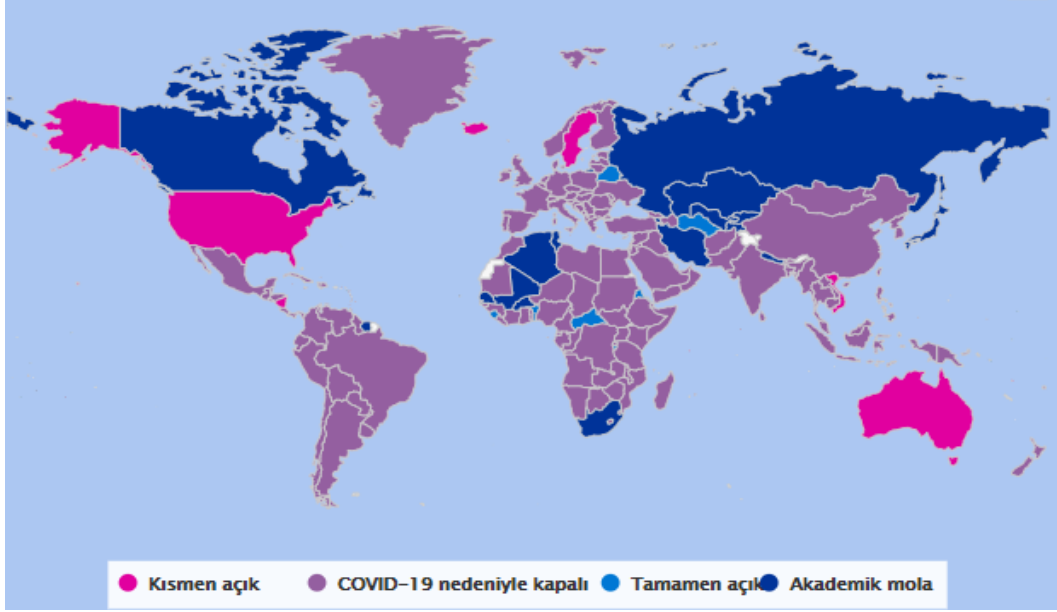
Alınan önlemlere rağmen çok hızlı şekilde yayılmaya devam eden virüs, yalnızca sağlık sistemini tehdit etmekle kalmamış; neredeyse tüm ülkelerin sosyal ve ekonomik sistemlerini çalışamaz hale getirmiştir. Salgının etkisini kırmak, kayıp ve zararları asgari düzeye çekmek isteyen hükümetler bu kez toplumu evde tutmanın yollarını aramışlardır. Başlangıçta gönüllü eve kapanma çağrılarına beklenen karşılık gelmeyince, bu kez zorunlu eve kapanma yasaklarına gidilmiştir. Örneğin Türkiye'deki gibi hafta sonları veya bayram tatilleri gibi çeşitli zaman aralıklarına yayılmış sokağa çıkma kısıtlamaları veya 65 yaş üstü veya 20 yaş altı gibi çeşitli yaş gruplarına yönelik dönemsel yasaklarla salgının etkisi azaltılmak istenmiştir. COVID-19'un neden olduğu ölüm riski tüm dikkatleri sağlık alanındaki tedbirlere çevirirken, bu süreçle birlikte sosyal, ekonomik ve psikolojik birtakım problemler de ortaya çıkmıştır. Ekonomi alanındaki çeşitli makro problemlerin yanı sıra zorunlu karantina sürecinin aile içi ilişkilerde meydana getirdiği gerilimler; uzaktan eğitim sürecindeki çeşitli aksaklıklar, giderek artan teknoloji bağımlılığı, umutsuzluk ve çöküntü halleri çözüm bekleyen bir dizi problemde yalnızca birkaçını oluşturmuştur.

2 Salgın ve Sokağa Çıkma Yasası Sürecinin Dünyadaki Yansımaları

Salgın süreciyle ilgili yapılan araştırmalar ve derlenen haberler, tüm yerküreyi etkisi altına alan COVID-19'un yalnızca sağlık sistemlerini değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik sistemleri de derinden etkilediğini göstermektedir. Nitekim bu süreçte fabrikaların üretim kapasiteleri düşmüş, çoğu ülkede ekonomik daralma yaşanmıştır. Bazı firmalar işçi sayısını azaltmaya, üretim hacmini kısımaya giderken bazıları dayanamayıp iflas etmiştir. Aksayan alış-veriş sistemi, arz-talep dengelerini bozmuş ve küresel ticaret durma noktasına gelmiştir (Göze Kaya, 2020: 233). Bireysel

anlamda da birçok olumsuzluğa neden olan COVID-19 süreci, alınan önlemlerin yol açtığı yalnızlık hissi, damgalanma endişesi, öfke, çaresizlik, suçluluk hatta intihar düşüncesi gibi çeşitli psikolojik problemlerle kendini hissettirmiştir (Hocaoğlu ve Erdoğan, 2020: 38). Öyle ki yapılan tahminlerde COVID-19 nedeniyle intiharların artacağı ileri sürülmüştür (Weems vd. 2020: 6).

Eğitim alanını da etkileyen salgın, çeşitli periyotlarda, dünyada yaklaşık 1.5 milyar öğrenciyi okulundan uzak bırakmıştır (UNESCO, 2020). Okulların kapanmasıyla birlikte internet ve televizyondan sağlanan yayınlarla bu açığı gidermeye çalışan ülkeler, bir dizi problemle karşılaşmışlardır.

Şekil 1. COVID-19 Nedeniyle Okulları Kapatılan Ülkeler (26 Mart 2020, Kaynak: UNESCO, 2020)

Özellikle zarargörebilir grupların uzaktan eğitim süreçlerine yeterince dahil olamamaları, eğitimdeki fırsat eşitliğini riske sokmuştur. Genel ifadelerle dünya nüfusunun yaklaşık %40'ının internete erişememesi (Gilani, 2020); kimi ebeveynlerin, çocuklarının çevrimiçi öğrenimlerine yardımcı olabilecek dijital okuryazarlık kapasitesine sahip olamaması (Anderson, 2020) ve özellikle de yeterli teknolojik donanıma sahip olmayan sosyoekonomik açıdan zarargörebilir öğrencilerin varlığı, uzaktan eğitimle ilgili endişeleri arttırmıştır. Söz konusu bu eşitsizliklerin, okul terkinin arttıracağına yönelik endişeler de giderek artmıştır. Öbür taraftan ulaşılabilirliği daha kolay ve yaygın olması nedeniyle alternatif olarak ortaya çıkan TV ile uzaktan eğitim uygulamalarında da geribildirim, ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin olmaması verimliliğini olumsuz etkilemiştir (Can, 2020: 30). Benzer şekilde sabit interneti olmayan düşük gelir grubundaki hanelerin mobil cihazlar üzerinden internete erişmek zorunda kalmaları, ekstra maliyetlere neden olmuştur.

Uzaktan eğitim faaliyetlerinde bir dizi probleme yol açan salgın, toplumsal yapının işleyişini de birçok açıdan olumsuz yönde değiştirmiştir. Her ne kadar salgın sürecinde genel olarak suç oranları düşmüş olsa da (McDonald ve Balkin, 2018) aile içi şiddet oranı artmıştır (Ergöner, Biçen ve Ersoy, 2020: 53). ABD'de 2020 Mart ve Nisan aylarındaki polis kayıtlardan hareketle yapılan bir araştırmada genel suç eğiliminde yaşanan düşüşün bir benzeri, aile içi şiddet olaylarında gerçekleşmediği gözlenmiştir (Bullinger, Carr ve Packham, 2020: 15). The Guardian'ın (2020) derlediği bilgilerde COVID-19'un çıktığı yer olması nedeniyle salgının kalbi sayılan Hubei eyaletine bağlı bir yerleşim biriminde aile içi şiddet vakalarının, eve kapanma süreciyle birlikte üç kat arttığı tespit edilmiştir. Hakeza Brezilya'dan Almanya'ya, İtalya'dan Çin'e kadar dünyanın dört bir köşesinden gelen haberlerde bu dönemde aile içi istismarda ciddi bir artışın olduğu ve özellikle aile içi şiddete kadınlar ve çocukların daha fazla maruz kaldıkları gözlenmiştir (Kelly ve Morgan, 2020; Erem, 2020). Örneğin bu dönemde Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde aile içi şiddette %50'ye varan oranda bir artışın olduğu gözlenmiştir. Yine Fransa'da COVID-19 sürecinde ülke genelinde ev içi şiddetin %30 oranında arttığı tespit edilmiştir (BBC, 2020). Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Kadın

Komisyonu'na göre COVID-19 sürecinde kadınlara yönelik şiddetteki artışın endişe verici düzeye ulaştığı rapor edilmiştir (UNwomen, 2020).

Farklı ülkelerde yapılan birçok araştırma, kadınlar gibi diğer zarargörebilir grupları oluşturan yaşlı ve çocukların da bu süreçten olumsuz yönden etkilendiklerini, özellikle çocuk ve yaşlı istismarının arttığını göstermektedir (Cohen ve Bosk, 2020; Makaroun, Bachrach ve Rosland, 2020; Elman vd. 2020; Aslan, Timur ve Pakiş, 2020). Yine başta alkol olmak üzere çeşitli bağımlılıklardaki artış oranı (Kazan Kızılkurt ve Dilbaz, 2020: 60), boşanma oranlarındaki artışlar (BBC, 2020; Euronews, 2020; The Guardian, 2020; Milliyet, 2020) ve bunlara ek bir dizi sosyal, ekonomik ve psikolojik problem, salgın sürecinin, özellikle de eve kapatılan toplumun olumsuz yönleri olarak kendini göstermiştir.

3 Metodoloji

Eve kapanma/kapatılma sürecinde ev içinde olup bitenler genellikle çeşitli polis kayıtları veya ev içi şiddet, istismar veya kadına şiddet alanında kurumsal hizmet sağlayan birimlerin kayıtlarıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Fiziki mesafenin asgari düzeye indiği salgın sürecinde, araştırma için sahaya inmek nerdeyse imkânsız hale gelmiştir. Oysa salgınla birlikte değişen sosyal ilişkilerin boyutunu ortaya koymak, aile içi ilişkiler ile uzaktan eğitimin niteliklerini tespit etmek hem olumsuz durumların önüne geçmek hem de gelecekte oluşabilecek benzer durumlar için bilgi sahibi olmak açısından oldukça önemlidir. Bu çerçevede 2020 yılının Nisan ayında, lise çağındaki gençler üzerinden, sokağa çıkma yasağının aile içi yansımalarını öğrenmek üzere bir saha araştırması yürütülmek istenmiştir. Bu çerçevede araştırmada kullanılan ölçeğin Sosyal ve Beşerî Etik Kuralları ve İlkelerine uygun olduğuna dair Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Yayın Etik Kurulu'na müracaat edilmiş ve 2021/06-15 karar no ile gerekli müsaade alınmıştır.

Google'ın çevrimiçi anket hizmetiyle ulaşılan örneklem grubuna 21 soruluk bir anket uygulanmıştır. Soruların 3'ü sosyoekonomik ve demografik özellikler, 4'ü uzaktan eğitim kapasiteleri, 3'ü de evde en çok vakit harcadıkları aktivitelere yönelik olmuştur. Geriye kalan soruların 11'i ise aile içi ilişkiler ve şiddet olaylarını tespit etmek üzere sorulmuştur. Derlenen veriler istatistiki hesaplamalarla değerlendirilmek üzere istatistik programına (IBM SPSS Statistics 25) aktarılmış ve analiz edilmiştir.

Genel olarak COVID-19 bulaşıcı hastalığın etkisini azaltmak amacıyla 3 Nisan 2020 tarihinde sokağa çıkmaları yasaklanan liseli gençleri konu edinen araştırma, liseye devam ederken salgın nedeniyle eğitimlerine uzaktan devam etmek zorunda kalan gençlerin evdeki aktiviteleri, uzaktan eğitim faaliyetleri ve aile içi ilişkilerini ele almaktadır. Çalışmanın evrenini Van kent merkezi İpekyolu ilçesindeki liselere kayıtlı öğrenciler, örneklemi ise bu liselere uzaktan eğitimle devam eden 350 öğrenci oluşturmaktadır. Sokağa çıkma yasağı nedeniyle yüz yüze görüşme imkanlarının olmadığı bir süreçte örneklem seçimi ve örneklem gruba ulaşım birçok araştırmada olduğu gibi bu araştırmanın da temel kaygısını oluşturmuştur. Örneklem grubunun belirlenmesinde Van merkez İpekyolu ilçesinde faaliyet gösteren ortaöğretim kurumlarındaki öğretmenlerden yardım talep edilmiştir. Öğretmenlerin olumlu yaklaşımları sonucunda evreni temsil edecek nitelikte, ilçe merkezindeki kamu ve özel ortaöğretim kurumları seçilmiştir. Seçilen bu okulların öğretmenlerinin anket linkini öğrencileriyle buldukları Whatsapp gruplarından paylaşmaları sağlanmış ve süreç titizlikle takip edilmiştir. Araştırmanın sonuçlandırıldığı 26 Mayıs 2020 tarihinde 350 öğrenciden yanıt alınsa da ulaşılan yanıtlardan 18'inin eksik ve hatalı olduğu tespit edilmiş ve araştırmaya dahil edilmemiştir. Geriye kalan 332 katılımcının verdiği cevaplar değerlendirilerek yorumlanmıştır.

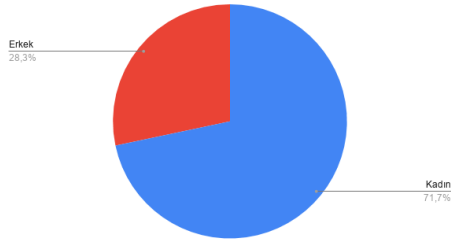
Analizler yapılırken ilkin çevrimiçi anket soruları istatistik programına aktarılmıştır. Devamında katılımcıların sosyoekonomik ve demografik özellikleri ile uzaktan eğitim kapasitelerinin oranlarını gösteren bulgular pasta grafik biçiminde sunulmuştur. Çoklu cevap biçiminde yöneltilen soruların yanıtları, çoklu yanıt analizine tabi tutulmuştur. Toplam yüzdelerin bazı yerlerde örneklem sayısını geçmesinin nedeni çoklu cevaplardan kaynaklanmaktadır. Araştırmanın gövdesini oluşturan diğer bulgular ise sosyoekonomik ve demografik özelliklere göre karşılaştırılmıştır. Bu yönleriyle araştırma, çeşitli betimsel açıklamalar ortaya koymakla birlikte değişkenler arasındaki ilişkileri ölçen bir özellik de taşımaktadır.

4 Bulgular

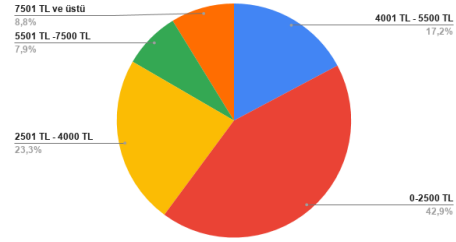
Ulaşılan verilerden hareketle öncelikle örneklem grubun sosyoekonomik ve demografik özelliklerine bakılmış; devamında ise katılımcıların yasak süresince evde en çok zaman harcadıkları aktiviteler tespit edilmiştir. Uzaktan eğitim için gerekli teknolojik kapasiteleri ile verilen eğitim hizmetine dönük değerlendirmelerine bakılan katılımcıların, karantina sürecinde değişen aile içi ilişkilerinin yönü saptanmıştır. Nihayetinde tüm bu değişkenlerin sosyoekonomik ve demografik özellikler nispetinde ne kadar farklılaştığı tartışılmıştır. Bulgular tablo ve grafikler eşliğinde yorumlanmıştır.

4.1 Katılımcıların Sosyoekonomik ve Demografik Özellikleri

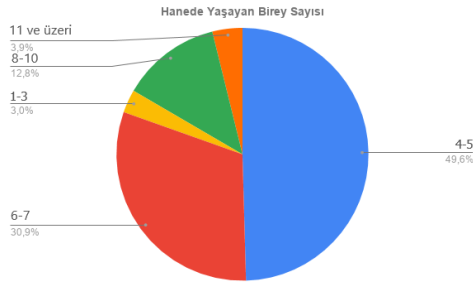
Katılımcıların sosyoekonomik ve demografik özellikleri bağlamında cinsiyet, gelir düzeyi ve hanedeki birey sayısı oranlarına bakılmıştır.

Şekil 2. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Şekil 3. Katılımcıların Gelir Düzeyi

Şekil 4. Hanedeki Birey Sayısı

Sosyoekonomik ve cinsiyetle ilgili elde edilen verilere bakıldığında katılımcı grubun neredeyse üçte ikisinin (%71,7) kız öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Benzer şekilde araştırmaya dahil olanların neredeyse yarısına yakını (%42,9) gelirlerinin 0-2500 TL arasında olduğunu beyan etmiştir. Yine araştırmaya katılanların neredeyse yarısı (%49,6) 3 ile 5 kişilik hanelerde yaşadıklarını belirtmişlerdir.

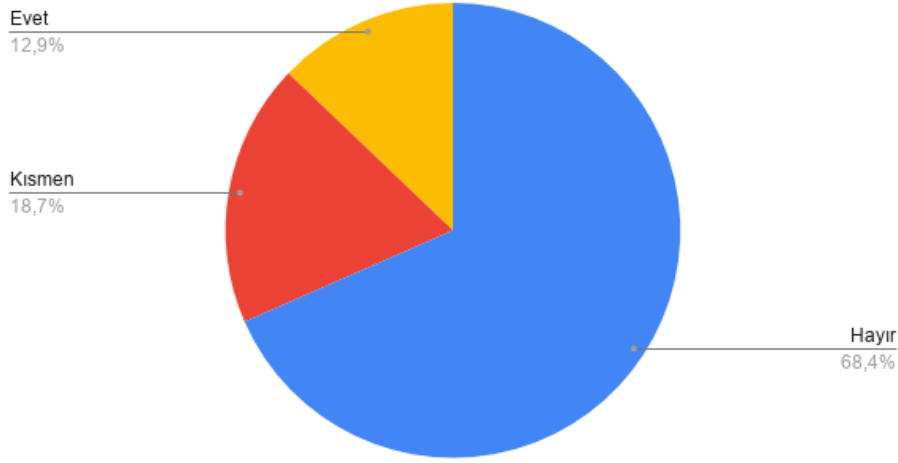
4.2 Evde En Çok Zaman Harcanan Aktiviteler

Salgın sürecinde evde çıkmaları yasaklanan 20 yaş altı gençlerin bu süre zarfında evde zamanlarını nasıl geçirdikleri, zamanı verimli kullanma ve kişisel gelişimleri açısından önemlidir. Yanıtlar, kimi öğrencilerin evdeki bu zamanı fırsata çevirip değerlendirdiğini, kimilerinin ise televizyon izleyerek veya internette dolanarak geçirmeyi tercih ettiğini göstermektedir.

Tablo 1. Sokağa Çıkma Yasağı Süresince Evde En Çok Vakit Geçirilen Aktivite

	N	%	
Şoklu_yanıt_1 ^a	TV İzlemek	211	22,6
	İnternet'te dolaşmak (Sosyal medya vs)	241	25,8
	Telefonda oyun oynamak	144	15,4
	Ders çalışmak	164	17,6
	Kitap okumak	139	14,9
	Diğer	34	3,6
Toplam	933	100	

Tablo 1’de de görüldüğü üzere her dört katılımcıdan birisinin (%25,8) evdeki zamanını sosyal medyada geçirmeyi tercih etmiştir. İnternet haricinde gençlerin en fazla zaman harcadıkları aktiviteler sırasıyla TV izlemek (%22,6), ders çalışmak (%17,6), telefonda oyun oynamak (%15,4) ve kitap okumak (14,9)’tır. Tespitler gençlerin evdeki zamanlarını çok da verimli geçirmediklerini göstermektedir.

Şekil 5. Yasak Sürecinde Evde Herhangi Bir Yetenek (Enstrüman Çalmak, Dil Öğrenmek vs.) Öğrenenlerin Oranı

Nitekim bu süre zarfında dil öğrenmek, enstrüman çalmayı öğrenmek gibi herhangi bir aktiviteyi öğrenenlerin oranı (Şekil 5), tüm katılımcıların yalnızca %12,9’unu oluşturmaktadır. Bu soruya “Kısmen” yanıtını uygun görenler ise %18,7’lik oranda kalmıştır. Nihayetinde gençlerin %68,4’ü bu süre zarfında herhangi bir yetenek edinmediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 2. Cinsiyet Özelliklerine Göre Evde En Çok Vakit Geçirilen Aktivite[†]

		TV İzlemek	İnternette dolaşmak (Sosyal medya vs)	Telefonda oyun oynamak	Ders çalışmak	Kitap okumak	Diğer	Toplam
Kadın	Sayı	153	181	109	116	97	20	238
	%	64,3	76,1	45,8	48,7	40,8	8,4	
Erkek	Sayı	58	60	35	48	42	14	94
	%	61,7	63,8	37,2	51,1	44,7	14,9	
Toplam		211	241	144	164	139	34	332

Cinsiyet özellikleri fark etmeksizin en fazla vakit harcanan aktiviteler, internet veya sosyal medyada dolaşmak ile TV izlemek olsa da Tablo 2’den hareketle kız öğrencilerin erkeklere oranla bu aktivitelere nispeten daha fazla zaman harcadıkları söylenebilir. Diğer bir ifadeyle bu süre zarfında erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla daha fazla ders çalışmış ve kitap okumuş denilebilir.

[†] Soru çoklu yanıt seçeneğinde olduğu için yüzdeler toplamı örneklem sayısını geçmektedir.

Tablo 3. Gelir Durumuna Göre Evde En Çok Vakit Geçirilen Aktiviteler

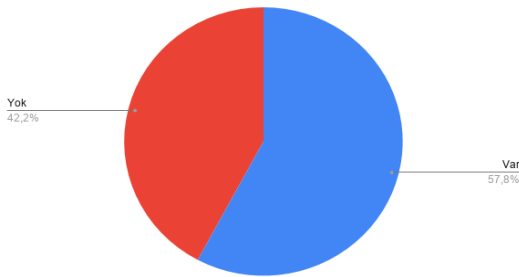
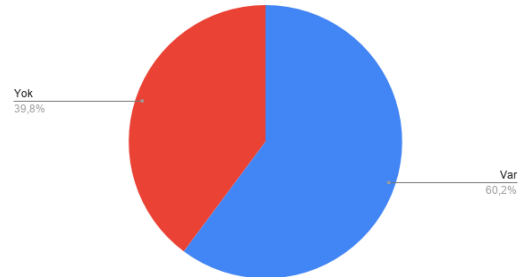
		TV izlemek	İnternet'te dolaşmak (Sosyal medya vs)	Telefonda oyun oynamak	Ders çalışmak	Kitap okumak	Diğer	Toplam
0-2500 TL	Sayı	76	96	56	78	70	13	139
	%	54,7	69,1	40,3	56,1	50,4	9,4	
2501 TL - 4000 TL	Sayı	51	52	32	37	32	8	77
	%	66,2	67,5	41,6	48,1	41,6	10,4	
4001 TL - 5500 TL	Sayı	41	45	25	29	23	5	59
	%	69,5	76,3	42,4	49,2	39	8,5	
5501 TL - 7500 TL	Sayı	20	25	15	7	7	3	28
	%	71,4	89,3	53,6	25,0	25	10,7	
7501 TL ve üstü	Sayı	23	23	16	13	7	5	29
	%	79,3	79,3	55,2	44,8	24,1	17,2	
Toplam		211	241	144	164	139	34	332

Evde en fazla zaman harcanan aktivite ile gelir durumu karşılaştırıldığında, gelir grubunun artmasıyla, TV izleme ve sosyal medyayla uğraşma sıklığının arttığı Tablo 3'ten görülmektedir. Gelir düzeyi yüksek hanelerdeki gençler, düşük gelirli hanelere mensup olanlara oranla daha fazla TV ve İnternete vakit harcamışlardır. Öbür taraftan düşük gelir grubundaki gençlerin yüksek gelir grubundakilere oranla daha fazla ders çalıştıkları ve kitap okudukları gözlenmiştir. Bu sonuçların oluşmasında muhtemelen düşük gelir grubunu oluşturan gençlerin bilgisayar, akıllı telefon ve internet sağlayıcısı gibi teknik donanımlara ulaşma imkanlarının kısıtlı olması etkili olmuştur. Söz konusu bu yoksunluk öğrencileri ders çalışma, kitap okuma gibi aktivitelere yönlendirmiştir denilebilir.

4.3 Uzaktan Eğitim Faaliyetleri

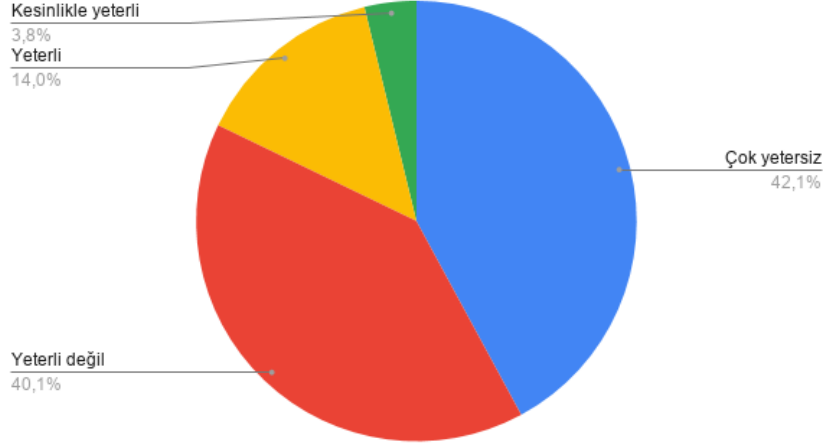
COVID-19 sürecinin en fazla etkilediği alanlardan birisi de kuşkusuz eğitim, öğretim hizmetleridir. Salgın sürecinde eğitim kurumlarının kapatılıp öğrencilerin evlere gönderilmesi, gözleri MEB (Milli Eğitim Bakanlığı)'e çevirmiştir. MEB'in 2011-2012 Eğitim yılında pilot uygulamasını yaptığı FATİH projesi[‡] ve bu projenin bileşenlerinden biri olan Eğitim Bilişim Ağı (EBA), uzakta eğitim sürecinde önemli rol oynamıştır. Salgınla başlayan uzaktan eğitim hizmeti ilkin EBA TV üzerinden sürdürülmüş devamında yine aynı platform üzerinden sağlanan canlı derslerle etkinliği artırılmıştır.

Bu faaliyetler sürecinde üretilen ders materyallerinin niteliği, aktarım süreçleri ve hedefler gibi pedagojik süreçler, başka bir tartışmanın konusu olmakla beraber öğrencilerin söz konusu bu hizmetlerden yararlanmaları için gerekli teknik donanımlara ne kadar sahip oldukları ve sağlanan bu hizmetlerle ilgili görüşleri, araştırma kapsamında tartışmaya açılmıştır. Bu çerçevede öğrencilerin bu hizmetlerden yararlanmak için teknik donanım kapasitelerine bakılmıştır.

Şekil 6. Bilgisayara Sahip Olma Oranları**Şekil 7.** Kablolu İnternete Sahip Olma Oranları

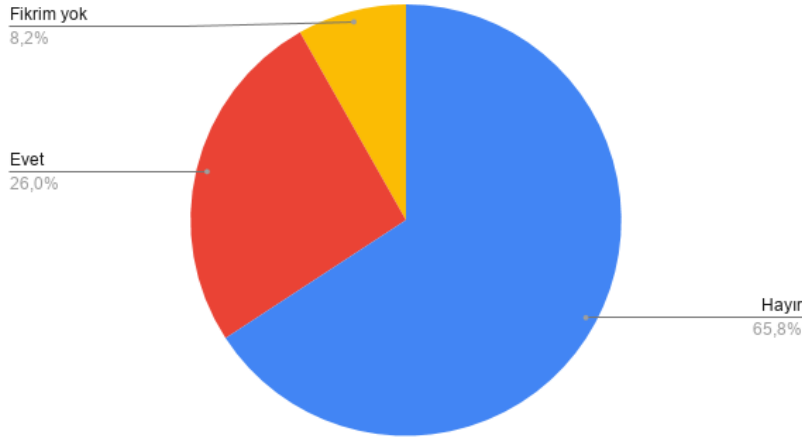
[‡] Etkileşimli tahta, eğitsel e-çeriklerin üretilmesi, öğretmenlerin çeşitli hizmet içi eğitim programlarıyla yetiştirilmesi, okulların internet ve MEB içerik erişimine ulaşmalarını sağlayacak ağ ve donanım gibi teknik desteklerin sunulması ve çevrimiçi sosyal eğitim platformu olarak açıklanan Eğitim Bilişim Ağı (EBA) hizmetlerini sağlanması FATİH projesinin günümüzdeki temel amaçlarını oluşturmaktadır (MEB, 2020).

Şekil 6’da da görüldüğü üzere araştırmaya katılanların yarısından fazlası (%57,8) evlerinde bilgisayar olmadığını söylemişlerdir. Benzer şekilde %60,2’sinin evinde kablolu internet yoktur. Çevrimiçi eğitimin asgari iki unsurunu oluşturan bu teknolojilerin olmayışı, uzaktan eğitimi olumsuz yönde etkilemiştir. Başka bir ifadeyle düşük gelir grubundaki hanelerde yaşayan liseli gençler, yeterli teknolojik donanıma sahip olamadıkları için, uzaktan eğitim süreçlerinden yeterince yararlanamamışlardır. Nitekim bununla ilgili yapılan başka bir araştırmada okul yöneticileri, öğrencilerin yetersiz teknolojik kapasitelerinin uzaktan eğitimi sekteye uğrattığını ifade etmişlerdir (Akyavuz ve Çakın, 2020: 74).

Şekil 8. Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ile İlgili Görüşler

Uzaktan eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir diğer alternatif platform olan EBA ile ilgili olarak da gençlerden görüş talep edilmiştir. Gençlerin %3,8’i bu hizmeti “Kesinlikle Yeterli” bulurken %14’ü “Yeterli” bulunduğunu ifade etmiştir (Şekil 8). Öte taraftan gençlerin %40,1’i EBA için “Yeterli Değil” yanıtını işaretlerken %42,1’i ise “Çok Yetersiz” bulunduğunu belirtmiştir.

Şekil 9. Eğitim Bilişim Ağı (EBA)’daki dersleri Düzenli Takip Etme Oranları

Uzaktan eğitim sürecinde ders takibinin ebeveyn ve öğrencinin kontrolüne bırakılması, müfredatın tamamlanması açısından önemli bir sıkıntı oluşturmuştur. Dijital okuryazarlık konusunda ebeveynlerin yetersiz kalmaları, motivasyonu düşük öğrencilerin eğitim faaliyetlerden daha da kopmalarına yol açmıştır. Yapılan tespitlerde (Şekil 9) katılımcıların %65,8’inin, EBA’daki dersleri düzenli takip etmediklerini göstermektedir. Uzaktan eğitime hazırlıksız yakalanan gençlerin bu sürece yeterince adapte olamadıkları anlaşılmaktadır.

4.4 Aile İçi İlişkiler

En çok merak edilen bir diğer konu ise eve kapanma sürecinde aile içi ilişkilerin boyutudur. Sokağa çıkma yasağı sürecinde, gençlerin kardeşleri ve ebeveynleriyle olan ilişkileri sorulmuş devamında hanehalkı sayısı ve gelir durumuna göre aile içi ilişkilerin yönü ve sıklığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Sokağa Çıkma Yasağı Sürecinin Aile İçi İlişkilere Etkisi

Aile içi İlişkilere Etkisi	Arttı		Geriledi		Değişmedi	
	N	%	N	%	N	%
Anne ve babamla olan ilişkilerim	128	38,6	52	15,7	152	45,8
Anne ve babamla olan tartışmalarım	93	28	72	21,7	167	50,3
Kardeşlerimle olan ilişkilerim	124	37,3	59	17,8	149	44,9
Kardeşlerimle olan tartışmalarım	129	38,9	64	19,3	139	41,6
Annem ve babam arasındaki tartışmalar	49	14,8	108	32,2	175	52,7

Tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere araştırmaya katılan gençlerin %38'i zorunlu birliktelik sürecinde ailesiyle olan ilişkilerinin arttığını ifade etmiş, %15'i ise aksine ilişkilerinin gerilediğini belirtmiştir. Öte taraftan katılımcıların yarısına yakını (%45,8) ebeveynleriyle olan ilişkilerinin değişmediğini ileri sürmüştür. Bir diğer soruda, katılımcıların %28'i ebeveynleriyle olan tartışmalarının bu süre zarfında arttığını belirtirken, %21,7'si aksine daha az tartıştıklarını iddia etmiştir. Yine %37,3'ü zorunlu birliktelik sürecinde kardeşleriyle olan tartışmalarının arttığını belirtirken, %19,3'ü aksine gerilediğini ifade etmiştir. Anne baba arasındaki tartışmaların boyutunu ölçmek amacıyla yöneltilmiş soruya ise katılımcıların %14,8'i, eve kapanma sürecinde, ebeveynlerinin daha çok tartıştıklarını belirtmiştir. Tartışmalar azaldı diyenler %32,2'lik oranı oluştururken, %52,7'si ise bu konuda değişen bir durumun olmadığını ifade etmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde evdeki zorunlu birliktelik sürecinin, bir kısım ailelerde aile içi ilişkileri yoğunlaştırdığını, diğer bir kısmında ise aksine ilişkileri gerdiğini göstermektedir. Aile içi tartışmaların hangi ailelerde arttığını tespit etmek için hane halkı sayısı ile gelir durumlarına bakılmıştır.

Tablo 5. Hanehalkı Sayısına Göre Aile İçi Tartışma Oranları

	Anne ve Babamla Olan Tartışmalarım			Kardeşlerimle Olan Tartışmalarım			Anne ve Babam Arasındaki Tartışmalar		
	Arttı	Geriledi	Değişmedi	Arttı	Geriledi	Değişmedi	Arttı	Geriledi	Değişmedi
1 -3	40	10	50	30	0	70	20	20	60
4-5	29,7	20,6	49,7	37	20	43	14,5	32,7	52,7
6-7	27,2	23,3	49,5	45,1	18,6	36,3	13,6	32	54,4
8-10	16,7	26,2	57,1	35,7	19	45,2	14,6	34,1	51,2
11 ve üzeri	41,7	16,7	41,7	33,3	33,3	33,3	25	33,3	41,7
Toplam	28	21,7	50,3	39	19,3	41,7	14,8	32,3	52,9

Hanehalkı sayısı ile aile içindeki tartışmaların boyutu ele alındığında yasak sürecinde özellikle üye sayısı en az olan aileler (1-3 kişi; %40) ile üye sayısı en fazla olan ailelerde (11 ve üzeri; %41,7) çocuk ve ebeveyn arasındaki tartışmaların arttığı gözlenmiştir (Tablo 5). Hanehalkı özelliklerine göre kardeşler arasındaki tartışma boyutunda anlamlı bir farklılaşma görülmezken; anne ve baba arasındaki tartışmaların da benzer şekilde üye sayısı en az olan (1-3; %20) ile üye sayısı en fazla olan ailelerde (11 ve üzeri; %25) arttığı gözlenmiştir.

Tablo 6. Gelir Durumuna Göre Aile İçi Tartışma Oranları

	Anne ve Babamla Olan Tartışmalarım			Kardeşlerimle Olan Tartışmalarım			Anne ve Babam Arasındaki Tartışmalar		
	Arttı	Geriledi	Değişmedi	Arttı	Geriledi	Değişmedi	Arttı	Geriledi	Değişmedi
0-2500 TL	19,4	23,7	56,8	36	18,7	45,3	10,9	35,5	53,6
2501 TL - 4000 TL	36,4	20,8	42,9	48,1	22,1	29,9	19,5	29,9	50,6
4001 TL - 5500 TL	22	23,7	54,2	36,2	20,7	43,1	10,2	33,9	55,9

5501 TL - 7500 TL	35,7	17,9	46,4	32,1	21,4	46,4	21,4	28,6	50
7501 TL ve üstü	51,7	13,8	34,5	41,4	10,3	48,3	24,1	24,1	51,7
Toplam	28	21,7	50,3	39	19,3	41,7	14,8	32,3	52,9

Zorunlu birliktelik sürecinde, ailelerin gelir durumuna göre tartışmaların boyutu incelendiğinde ise gerek çocuk ile ebeveyn arasındaki tartışmaların gerekse de anne ve baba arasındaki tartışmaların, yüksek gelir grubunu oluşturan ailelerde arttığı görülmüştür. Tablo 6’da da görüldüğü üzere sokağa çıkma yasağı sürecinde yüksek gelir grubunu oluşturan ailelerde gerek çocuk ve ebeveyn gerekse de ebeveynler arası tartışmalar, düşük gelir grubunu oluşturan ailelere oranla artmıştır.

Tablo 7. Sokağa Çıkma Yasağı sürecinde Ebeveyn Tartışmalarının Şiddete Dönüşme Oranı

	Evet		Hayır		Kısmen		Hiç tartışma yaşanmadı	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	Karantina öncesine oranla anne ve babanız arasındaki tartışmalar hiç şiddete dönüştü mü?	13	3,9	224	67,5	14	4,2	81

Araştırmada yöneltilen en kritik soru ise (Tablo 7) anne baba arasındaki tartışmaların şiddete dönüşme düzeyini tespit etmeye yöneliktir. Katılımcılardan bu soruyu, sokağa çıkma yasağı öncesiyle kıyaslamaları istenmiştir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında görüşmecilerin %3,9’u yasadışı öncesine oranla anne ve babası arasındaki tartışmaların şiddete dönüştüğünü belirtmiştir. Şiddetin en yoğun yaşandığı ailelerin özelliklerini tespit etmek için benzer şekilde hanehalkı sayısı ile gelir durumlarına bakılmıştır.

Tablo 8. Hanehalkı Sayısına Göre Ebeveyn Tartışmalarının Şiddete Dönüşme Oranı

	Evet	Hayır	Fikrim yok	Hiç tartışma yaşanmadı
1 -3	0	70	0	30
4-5	4,8	63,6	4,8	26,7
6-7	2,9	69,9	5,8	21,4
8-10	0	76,2	0	23,8
11 ve üzeri	16,7	66,7	0	16,7
Toplam	3,9	67,5	4,2	24,4

Hanehalkı sayısına göre anne ve baba arasındaki tartışmaların şiddete dönüşme oranlarını gösteren Tablo 8’e bakıldığında özellikle 11 ve üzeri üye sayısının olduğu ailelerde şiddetin daha çok yaşandığı (%16,7) görülmektedir. Nispeten daha az kalabalık olan 4 ile 5 kişilik ailelerde bu oran %4,8 iken 6 ile 7 kişilik ailelerde ise %2,9 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 9. Gelir Durumuna Göre Ebeveyn Tartışmalarının Şiddete Dönüşme Oranı

	Evet	Hayır	Fikrim yok	Hiç tartışma yaşanmadı
0-2500 TL	5	71,2	4,3	19,4
2501 TL - 4000 TL	3,9	66,2	3,9	26
4001 TL - 5500 TL	1,7	61	5,1	32,2
5501 TL -7500 TL	3,6	67,9	0	28,6
7501 TL ve üstü	3,4	65,5	6,9	24,1
Toplam	3,9	67,5	4,2	24,4

Gelir özellikleri ile şiddet oranı arasındaki ilişkiyi inceleyen Tablo 9'a bakıldığında, aile içi tartışmaların özellikle düşük gelirli hanelerde şiddete dönüştüğü anlaşılmaktadır. Bu tespit karantina sürecinde düşük gelir grubunu oluşturan ailelerin, aile içi şiddet konusunda risk altında olduklarını göstermektedir. Şiddetin özellikle kadınlara dönük olduğunu hesaba kattığımızda, düşük gelirli hanelerdeki kadınların sokağa çıkma yasağı veya eve kapatılma sürecinde, şiddete daha çok maruz kalabileceklerini akla getirmektedir.

5 Sonuç ve Tartışma

COVID-19 salgını, az veya çok toplumun her kesimini olumsuz yönden etkilemiştir. Tüm toplumlar başta sağlık olmak üzere sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan zor bir sınavdan geçmişlerdir. Salgının insan temasıyla yayılması kamu otoritelerini, teması asgari düzeye düşürecek bir dizi tedbir almaya zorlamıştır. Uzaktan eğitim, esnek mesai, evde çalışma veya daha az personelle işlerin yürütülmesi gibi bir dizi tedbire ek olarak kamu otoriteleri, bazen toplumun tüm unsurlarını, bazen de gençler ve yaşlılar gibi toplumun belli kesimlerini zorunlu olarak evde tutmaya çalışmıştır. Uzun süre evde kalan gençlerin ev hallerini konu edinen bu araştırma, gençlerin hem günlük rutinleri ve eğitim faaliyetlerini hem de aile içi ilişkilerini ortaya koymaktadır.

Tespitler, sokağa çıkmaları yasak olduğundan gün boyu evde kalan gençlerin, bu süreyi, çoğunlukla sosyal medya platformlarında ve TV izleyerek geçirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu iki aktiviteyi ders çalışma ve telefonda oyun oynama takip etmektedir. Cinsiyet ve gelir grubuna göre karşılaştırıldığında, erkeklere oranla kız öğrencilerin tercihi sosyal medya ve TV olduğu görülmüştür. Öte taraftan düşük gelir gurubu aile çocukları, diğerlerine oranla, evdeki vakitlerini ders çalışma ve kitap okumaya harcadıkları söylenebilir. Ayrıca bu zaman zarfında yeni bir yetenek edinme çok da tercih edilen bir durum olmadığı görülmüştür.

Uzaktan eğitimle ilgili yapılan tespitlerde, öğrencilerin yarısından fazlasının evinde bilgisayar ve kablolu internetinin olmadığı saptanmıştır. Gelir düzeyi ile bilgisayar ve kablolu internete sahip olma değişkenleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olduğu görülürken, katılımcıların büyük bir kısmının EBA'yı yetersiz bulduğu ve düzenli takip etmediği görülmüştür.

Sokağa çıkma yasağı sonucunda oluşan evdeki zorunlu birliktelik, aile üyelerinin birbirleriyle daha fazla zaman geçirmeleri ve sosyalleşmeleri için fırsat sunmakla beraber çatışma riskini de arttırmıştır. Nitekim yapılan tespitler söz konusu zorunlu birliktelik sürecinin, aile üyelerini hem olumlu hem de olumsuz yönden etkilediğini göstermektedir. Kimi katılımcılar bu süre içerisinde ailesiyle yaklaştığını belirtse de çeşitli olumsuz durumlar dikkat çekmektedir. Örneğin sokağa çıkma yasağı sürecinde her on kişiden birisi ailesiyle çatıştığını ve yine her üç katılımcıdan birisi, ebeveynleriyle olan tartışmalarının arttığını ifade etmiştir. Benzer şekilde her üç katılımcıdan birisi kardeşleriyle olan tartışmalarının arttığını ve yine her on katılımcıdan birisi ebeveynler arası ilişkilerin gerildiğini belirtmiştir. Hanehalkı sayısı baz alınarak yapılan karşılaştırmalarda ise, bu süre zarfında, özellikle kalabalık ailelerde, çocuk ve ebeveynler arası ile eşler arası tartışmaların arttığını göstermektedir. Katılımcıların %3,9'u salgın öncesine oranla anne ve babasının daha çok tartıştığını ve bu tartışmaların şiddete dönüştüğünü belirtmiştir. Söz konusu şiddetin kalabalık, gelir düzeyi düşük ailelerde yoğunlaştığını belirtmek gerekir.

Sonuç olarak salgının "dışarıda" kol gezdiği "karantina toplumunda" mecburen evde kalan veya kamu otoriteleri tarafında dışarı çıkmaları yasaklanan hanelerde, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin gerilebildiği hatta şiddetle sonuçlanabildiği bu araştırma ile tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle karantina sürecinde aile içi şiddetin arttığına dair dünyanın dört bir yanından gelen haberler, bu araştırmanın sonuçlarıyla da doğrulanmıştır. Benzer şekilde, literatürü destekler nitelikte, çoğu öğrencinin uzaktan eğitim için yeterli teknolojik kapasiteye sahip olmadığı, uzaktan eğitim araçlarından yeterince yararlanmadığı bu araştırma ile de doğrulanmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

Akyavuz, E. K. ve Çakın, M. (2020). COVID-19 salgınının eğitime etkisi konusunda okul yöneticilerinin görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).

Anderson, J. (2020). The coronavirus pandemic is reshaping education, 17 Mayıs 2020 tarihinde <https://qz.com/1826369/how-coronavirus-is-changing-education/> adresinden erişildi.

Aslan, F., Timur, S. ve Pakiç, I. (2020). COVID-19 pandemisinden etkilenen çocuk istismar olgularının değerlendirilmesi. *The Bulletin of Legal Medicine*, 25(Sp), 40-47.

Bullinger, L. R., Carr, J. B. ve Packham, A. (2020). COVID-19 and crime: Effects of stay-at-home orders on domestic violence (No. w27667). National Bureau of Economic Research.

Bynum, B. (2009). Stories of an influenza pandemic. *The Lancet*, 373(9667), 885-886.

Cohen, R. I. S. ve Bosk, E. A. (2020). Vulnerable youth and the COVID-19 pandemic. *Pediatrics*, 146(1).

Elman, A., Breckman, R., Clark, S., Gottesman, E., Rachmuth, L., Reiff, M., Callahan, J., Russell, L. A., Curtis, M., Solomon, J., Lok, D., Sirey, J. A., Lachs, M. S., Czaja, S., Pillemer, K. ve Rosen, T. (2020). Effects of the COVID-19 outbreak on elder mistreatment and response in New York City: Initial lessons. *Journal of Applied Gerontology*, 39(7), 690-699. doi: 10.1177/0733464820924853

Erem, O. (2020, 8 Nisan). Koronavirüs günlerinde ev içi şiddet artıyor: Kadınlar şiddetten korunmak için neler yapabilir? 26 Haziran 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52208017> adresinden erişildi.

Ertuğ, C. (2020). Koronavirüs (COVID-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.

Euronews. (2020, 11 Mart). Çin’de koronavirüs karantinasında kalan çiftlerde boşanma başvuruları ve aile içi şiddet arttı. 28 Temmuz 2020 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/03/11/cinde-koronavirus-karantinasinda-kalan-ciftlerde-bosanma-basvurular-ve-aile-ici-siddet-art> adresinden erişildi.

Gilani, I. (2020). Coronavirus pandemic reshaping global education system? 18 Haziran 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/en/education/coronavirus-pandemic-reshaping-global-education-system/1771350> adresinden erişildi.

Göze Kaya, D. (2020). Koronavirüs pandemisinin küresel ekonomideki izleri: Kamu finansal dengesi, ticaret hacmi, enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 221-237.

Hocaoğlu, Ç. ve Erdoğan, A. (2020). COVID-19 ve intihar. Coşar, B. (Ed.) *Psikiyatri ve COVID-19* içinde (ss. 35- 42). (1. Baskı). Ankara: Türkiye Klinikleri,

Kazan Kızılkurt, Ö. ve Dilbaz, N. (2020). COVID-19 Pandemisinde Bağımlılık. Coşar, B. (Ed.) *Psikiyatri ve COVID-19* içinde (ss.59-65). (1. Baskı). Ankara: Türkiye Klinikleri.

- Kelly, J. ve Morgan, T. (2020, 6 Nisan). *Coronavirus: Domestic abuse calls up 25% since lockdown, charity says*. 5 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.bbc.co.uk/news/uk-52157620> adresinden erişildi.
- Makaroun, L. K., Bachrach, R. L. ve Rosland, A. M. (2020). Elder abuse in the time of covid-19—increased risks for older adults and their caregivers. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 28(8), 876-880.
- McDonald, J. F. ve Balkin S. (2018). The COVID-19 virus and the decline in crime. *J Chem Inf Model*, 53(9), 1689–99.
- Milliyet Gazetesi. (2020, 6 Nisan). *Boşanmak için başvuruların sayısı 4 kat arttı*. 26 Haziran 2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/bosanmak-icin-basvuranlarin-sayisi-4-kat-artti-6182253> adresinden erişildi.
- The Guardian. (2020, 28 Mart). *Lockdowns around the world bring rise in domestic violence*. 7 Ağustos 2020 tarihinde https://www.theguardian.com/society/2020/mar/28/lockdowns-world-rise-domestic-violence?CMP=Share_iOSApp_Other adresinden erişildi.
- UN WOMEN. (2020, 27 Mayıs). *Press release: UN women raises awareness of the shadow pandemic of violence against women during COVID-19*. 29 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/in-focus-gender-equality-in-COVID-19-response/violence-against-women-during-COVID-19> adresinden erişildi.
- UNESCO. (2020). *COVID-19 educational disruption and response*. 20 Eylül 2020 tarihinde <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> adresinden erişildi.
- Viboud, C., Tam, T., Fleming, D., Handel, A., Miller, M. A. ve Simonsen, L. (2006). Transmissibility and mortality impact of epidemic and pandemic influenza, with emphasis on the unusually deadly 1951 epidemic. *Vaccine*, 24(44-46), 6701-6707.
- Weems, C. F., Carrion, V. G., Mccurdy, B. H. ve Scozzafava, M. D. (2020). Increased risk of suicide due to economic and social impacts of social distancing measures to address the COVID-19 pandemic: A forecast. *Res Prepr*, 0-9.
- World Health Organization. (WHO). (2021). *WHO coronavirus disease (COVID-19) dashboard*. 08 Aralık 2021 tarihinde <https://covid19.who.int/> adresinden erişildi.

**Aile Yapısı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında
Ayşe Kulin'in "Adı: Aylin" İsimli Romanının Değerlendirilmesi**

*An Evaluation of Ayşe Kulin's Novel "Adı: Aylin" in the Context of Family Structure
and Gender Roles*

Cansu DURSUN ÇİRCİ**

 0000-0001-7961-2701

Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ†*

 0000-0003-0407-5774

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 28. 02. 2023
Düzeltilme Talebi: 14. 03. 2023
Son Düzeltilme: 23. 03. 2023
Kabul: 24. 03. 2023
Online Yayın: 15. 04. 2023

Anahtar Kelimeler:

Edebiyat Sosyolojisi
Aile
Kadın
Toplumsal Cinsiyet
Roman

ÖZ

Toplumun en temel birimi, yapı taşı olarak kabul edilen aile, evrensel bir kurum olmakla birlikte toplumlara, kültürlerle ve dönemlere göre farklılık gösterebilmektedir. Özellikle günümüzün hızla değişen, dönüşen toplumlarında aile kurumu bu değişim sürecinden oldukça etkilenmektedir. Sosyolojik alan yazında sıklıkla ailenin toplumsal bir kurum olma özelliğine vurgu yapılmakta ve değişen, dönüşen, farklılaşan işlevleri tartışılmaktadır. Toplumsal bir kurum olarak ailenin en önemli işlevlerinden biri hiç şüphesiz topluma yeni katılan üyelere, toplumun değer ve normları öğretilerek, aktararak onların toplumsallaşmasını sağlamaktır. Bu süreçte aile yapısı içerisinde edinilmesi beklenen değerlerden biri de bireylerin kadın ya da erkek olmaları nedeniyle nasıl davranmaları gerektiğinin sınırlarını çizen toplumsal cinsiyet rolleridir. Alan yazında toplumsal cinsiyet rollerinin özellikle toplumsal yaşam, aile yapısı ve evlilik yaşamına ilişkin rollerde farklılıklar gösterdiğinin altı çizilmektedir. Toplumsal yaşama ilişkin tüm bu unsurlar ve değişim boyutları, toplumsal yaşamın bir yansıması olarak karşımıza çıkan edebi eserlerde sıklıkla işlenen, vurgulanan konular arasında yer almaktadır. Edebi eser türlerinden ilk akla gelen roman türünde toplumsal yaşamda bireylerin ya da ailelerin başından geçen ya da geçme ihtimali olan olaylar aktarılırken toplumsal yapıya ilişkin sosyo-kültürel değerlerin yansıtıldığı görülmektedir. Buradan hareketle çalışmada, Ayşe Kulin'in kaleme aldığı ve 1997 yılında yayımlanan "Adı: Aylin" adlı biyografik romanı, Türkiye'deki sosyo-kültürel değişmelerin özellikle aile yapısı, evlilik, kadın ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirilmesi amacıyla içerik açısından analiz edilerek, nitel bir çalışma gerçekleştirilmektedir. Romanda Aylin karakteri geleneksel sınırlar içerisinde modern bir yaşam tarzı sürdürmeye çalışırken hem özel hem de kamusal alanda görünür olma çabasıyla sosyo-kültürel değişme sürecinde özellikle kadınların farklılaşan, çeşitlenen toplumsal cinsiyet rolleri konusuna gönderme yapmaktadır.

*1Yazar İletişim/ Corresponding Author: Cansu Dursun Çirci (Doktora Öğrencisi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye ✉ cansu1@gmail.com

*2 Özge Zeybekoğlu Akbaş (Dr. Öğr. Üyesi), Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye
✉ ozgezeybekoglu@akdeniz.edu.tr

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Dursun Çirci, C. ve Zeybekoğlu Akbaş, Ö. (2023). Aile yapısı ve toplumsal cinsiyet rollerini bağlamında Ayşe Kulin'in "Adı: Aylin" isimli romanının değerlendirilmesi. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(1), 32-50. doi:10.52108/2757-5942.4.1.3

ARTICLE INFO

Submitted: 28. 02. 2023
Revision Requested: 14. 03. 2023
Final Revision Received: 23. 03. 2023
Accepted: 24. 03. 2023
Published Online: 15. 04. 2023

Keywords:

Sociology of literature
Family
Woman
Gender
Novel

ABSTRACT

The family, which is the most basic unit and building block of society, is a universal institution. However, it can vary according to societies, cultures, and periods. Especially in today's rapidly changing and transforming societies, the family is highly affected by this change. Sociological literature frequently emphasizes the family as a social institution and discusses its changing, transforming, and differentiating functions. One of the most important functions of the family as a social institution is that it ensures the socialization of new members of society by teaching and transferring social values and norms. In this process, one of the values expected to be acquired within the family is gender roles that draw the boundaries of how one should behave because one is a male or a female. The research underlines that gender roles differ especially in roles related to social life, family structure, and marital life. All these elements and dimensions of change concerning social life are the subject matters that are often highlighted by literary works that appear as a reflection of social life. In the novel genre, which comes to mind first among the literary work genres, socio-cultural values related to a social structure are reflected while conveying the events that individuals or families go through or are likely to go through in social life. From this point of view, this qualitative study analyzes the content of Ayşe Kulin's biographical novel "Adı: Aylin" (Her Name: Aylin), published in 1997, in order to evaluate the socio-cultural changes in Türkiye, especially in the context of family structure, marriage, women, and gender roles. In the novel, the character Aylin, while trying to maintain a modern lifestyle within traditional boundaries, refers to the differentiating and diversifying gender roles of women in the process of socio-cultural change with her efforts to be visible in both private and public spheres.

1 Giriş

Toplumun en temel birimi, yapı taşı olarak kabul edilen aile, evrensel bir kurum olmakla birlikte toplumlara, kültürlere ve dönemlere göre farklılık gösterebilmektedir. Toplumsal yapının en temel birimi olan aile kurumu, tarihsel süreçte ciddi değişim ve dönüşümlere uğrayarak farklı görünüm sergilemekle birlikte, varlığını ve önemini korumaya devam etmektedir. Özellikle günümüzün hızla değişen, dönüşen toplumlarında aile, değişim sürecinden oldukça etkilenmekte ve yapısı, türleri, işlevleri başta olmak üzere pek çok açıdan tartışma konusu olmaktadır. Sosyolojik alan yazında sıklıkla ailenin toplumsal bir kurum olma özelliğine ve dolayısıyla değişen, dönüşen, farklılaşan işlevlerine vurgu yapılmaktadır. Toplumsal bir kurum olarak ailenin en temel işlevlerinden biri aileye yeni katılan üyelere, içinde bulunduğu toplumun değer ve normlarını aktararak toplumsallaşmasını sağlamaktır. Toplumsallaşma sürecinin her toplumda belirli araçları bulunmaktadır. Aile, çocuğun toplumsallaşma sürecinde etkili olan ilk ve en önemli kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyete ilişkin algılar, beklentiler, rol ve sorumluluklar toplumsal değişimle birlikte değişen ve toplumsallaşma süreci içerisinde öğrenilen, içselleştirilen kültürel olgulardır. Toplumsallaşma sürecinde aile yapısı içerisinde edinilmesi beklenen değerlerden biri de bireylerin kadın ya da erkek olmaları nedeniyle nasıl davranmaları gerektiğinin sınırlarını çizen toplumsal cinsiyet rolleridir. Alan yazında toplumsal cinsiyet rollerinin özellikle toplumsal yaşam, aile yapısı ve evlilik yaşamına ilişkin rollerde farklılıklar gösterdiğinin altı çizilmektedir.

Edebi eser türlerinden ilk akla gelen roman türünde toplumsal yaşamda bireylerin ya da ailelerin başından geçen ya da geçme ihtimali olan olaylar aktarılırken toplumsal yapıya ilişkin sosyo-kültürel değerlerin de yansıtıldığı görülmektedir. Taine'nin ifade ettiği gibi "Roman öyle bir aynadır ki, hayat ve tabiatın bütün yüzleri ondan yansır". Roman içinde insanı kadraja ustaca alabilmek önemli bir sanattır (akt. Sağlık, 2010: 19). Romanlar gerçek hayatı farklı şekillerde kaleme alıp, okuyucuya aktaranlardır. Romanda geçen kurgular gerçek hayatın bir yansıması, zenginliği, birikimi ve deneyimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Esas olan romancının gerçek hayatta yaşanan toplumsal olayları ustalıklı romanlara yansıtabilmesidir (Andı, 2013: 8). Buradan hareketle çalışmada, Ayşe Kulin'in kaleme aldığı ve 1997 yılında yayımlanan "Adı: Aylin" adlı biyografik romanı, Türkiye'deki toplumsal yapının özellikle aile yapısı, evlilik, kadın ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirilmesi amacıyla içerik açısından analiz edilerek, nitel bir çalışma gerçekleştirilmektedir. Romanın başkarakterinin kadın olması nedeniyle karakterin yaşadığı toplumsal deneyimlerden toplumsal cinsiyet kalıplarına; evlilik yaşantılarından çalışma hayatındaki tutum ve tavırlarına; aşk hayatından, akademik başarısına kadar pek çok konu sosyolojik bağlamda değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla çalışmada öncelikle aile, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri, kadın ve edebiyat alanında toplumsal cinsiyet ve kadın konuları irdelenmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde söz konusu romanın yazarı Ayşe Kulin'in hayatı ve eserlerine yer verilme ve sonrasında söz konusu eserin edebi ve nesnel haritası çıkartılarak, roman satır aralarından verilen örnek kesitler aracılığıyla belirlenen temalar irdelenmeye çalışılmaktadır.

2 Aile, Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Kadın ve Romanlara Yansıması

Metin, Aile sözcüğü yapı itibarıyla Latince "famulus" evcil köle anlamını taşıırken, "familia" tek efendiye bağlı olan kölelerin tümü, diğer bir ifadeyle kandaş ve kayınların topluluğu anlamına gelmektedir (Hançerlioğlu, 1976: 34). Türkçe Sözlük'te (Türk Dil Kurumu, 2009: 45) aile, "1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik. 2. Karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk. 3. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü. 4. Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü" olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel süreçte değişime uğrayan ailenin, evrensel bir tanımını yapmak oldukça güç olmakla birlikte ilgili alan yazında ailenin farklı özelliklerine vurgu yapan çok sayıda tanım karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Murdock (1949: 28) aileyi, "Beraber yaşama, ekonomik iş birliği ve üretilenle karakterize edilen bir grup. Aralarında sosyal onay gören bir cinsel ilişkinin bulunduğu karşı cinsten iki yetişkini ve bunların kendilerinin veya evlat edindikleri bir veya daha çok çocuğu içerir" şeklinde tanımlarken, Ozankaya (1979: 233) "Aile, insanların belli şekillerde üretilip topluma kazandırılmasında, cinsel ilişkinin meşru şekilde ilerlemesinde, anne-baba ve çocuklardan oluşan sıcak, samimi ve güvenli ilişkilerin kurulduğu, toplumsal düzene göre ekonomik ilişkilerin şekillendiği bir kurumdur" olarak ifade etmektedir. Aileye ilişkin çok sayıda tanım olmakla

birlikte genel kabul, toplumun en temel biriminin aile olduğu üzerinedir. Zeybekoğlu'nun (2018: 40) da altını çizdiği gibi, "ailenin kesin ve evrensel bir tanımını yapmanın güçlüğü nedeniyle farklı aile tanımları belirli özellikleri sıralayan açıklamalar şeklinde karşımıza çıkmakta ve yapılan her bir tanım aileyi farklı bir kategori içerisine yerleştirmektedir".

Toplumsal bir kurum olması nedeniyle ailenin biyolojik (üreme) işlevi, psikolojik tatmin sağlama - sevgi işlevi, toplumsallaştırma ve eğitim işlevi, ekonomik işlevi, dini bilgi aktarma işlevi ve boş zamanları değerlendirme işlevi gibi çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bununla birlikte söz konusu işlevlerin ailenin yapısına bağlı olarak değişebildiği görülmektedir. Örneğin geleneksel geniş aile yapısıyla kıyaslandığında çekirdek aile yapısı daha sınırlı sayıda işlevi yerine getirmektedir. Sanayileşme, modernleşme, kentleşme gibi süreçlerin etkisiyle hızla değişen günümüz toplumlarında ilgili alan yazında ailenin değişen, dönüşen, farklılaşan işlevlerine sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Ailenin en önemli işlevlerinden biri topluma, aileye yeni katılan üyelere, içinde bulunduğu toplumun değer ve normlarını aktararak toplumsallaşmasını sağlamaktır. Aile, toplumsallaşma sürecindeki ilk aracı kurumdur. Bu süreçte aile yapısı içerisinde edinilmesi beklenen değerlerden biri de bireylerin kadın ya da erkek olmaları nedeniyle nasıl davranmaları gerektiğinin sınırlarını çizen toplumsal cinsiyet rolleridir.

Sosyolojik anlamda rol, belli bir sosyal statüye sahip bireyden beklenen davranış olarak ifade edilirken (Macionis, 2012: 140), her toplumsal rol bir takım özellik, davranış, değer ve beklentileri ortaya çıkarmakta ve bir konumun etrafındaki görevlere ilişkin geleneksel beklentiler "rol beklentisi" olarak ifade edilmektedir. Toplumsal yaşamdan ekonomiye kadar yaşamın pek çok alanında kadın ve erkeğe biçilen roller değişkenlik gösterebilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyete ilişkin kalıp yarguları yansıtan, geleneksel olarak kadınla ve erkekle ilişkili olduğu kabul edilen rolleri ifade etmektedir. Toplumsallaşma sürecinde kız ve erkek çocuklar çeşitli nesnelere, etkinlikleri, oyunları, meslekleri ve hatta kişilik özelliklerini onlar için "uygun" ya da "uygun değil" şeklinde birbirinden ayırmayı öğrenmektedir (Dökmen, 2006: 16).

Toplumsal cinsiyet bir toplumda kadınlar ve erkekler için kültür, gelenekler, eğitim, din ve diğer kurumlar tarafından uygun görülen toplumsal roller, sorumluluklar, davranışlar, konumlar, beklentiler, güç ve ayrıcalıklar, hak ve fırsatlar olarak tanımlanmaktadır. Bunların toplum tarafından kadınlar ve erkeklere yüklenmesine toplumsal inşa denilmektedir. Toplumsal cinsiyet, iki cinsiyet üzerine yüklenen ve dayatılan toplumsallaşma yolu ile öğrenilen cinsiyet kimliğini anlatan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Ecevit, 2021: 9). Toplumsal cinsiyet içinde yaşadığımız kültür tarafından belirlenmekte ve toplumsal cinsiyet kimliği hakkındaki anlayışlar, cinsel tutum ve eğilimlerle birlikte çok erken yaşlarda oluşmaktadır (Johnston vd. 2001). Slattey (2008: 341), toplumsal cinsiyet konusuna ilişkin tartışmaları şu ifadelerle özetlemektedir: "Toplumsal cinsiyet hakkında yapılan tartışmalarda temel sorun erkeklerin ve kadınların toplum içerisinde davranışlarının kökeninin biyolojik mi kültürel mi olduğu hakkındadır. Kadın ve erkek doğası gereği farklılık gösterir. Erkek "yapan/eden konumunda ve karar alıcıyken, kadınlar bakıcı konumda mıdır?" soruları toplumsal cinsiyet hakkında yapılan tartışmaların zeminini oluşturmaktadır". Kadınların toplumsal cinsiyet algısına göre belirlenen rol ve statüsüyle toplumsal yaşam alanlarında (kamusal ve özel alanlar), erkeklerle eşit düzeyde yer alamaması ve ötekileştirilmesi söz konusu olmaktadır (Bilican Gökkaya, 2015: 59).

Geçmişten günümüze Türk aile yapısı bağlamında bakıldığında, tarihsel süreçte Osmanlı toplum yapısında hâkim olan ataerkil, geleneksel, geniş aile yapısında kadınların sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi alanların dışında bırakıldığı ve aile yapısı içerisinde de düşük statüye sahip bir konumda yer aldığı görülmektedir (Bilge Zafer, 2013: 132). Osmanlı toplumunda aile, bireysel sorumlulukların daha az olduğu, davranış özgürlüğünün kısıtlandığı geleneksel geniş aile yapısı sergilemektedir (İl, 2013: 107). Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise geniş ve çekirdek aile yapıları bir arada varlıklarını sürdürmekte, aileye ilişkin algılar değişmektedir (Süleymanlı, 2021: 225). Geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aileye geçişle birlikte ailenin üye sayısında azalma, işlevlerinde ve yapısında değişimler görülmektedir. Geleneksel geniş aile yapısının yaygın olduğu toplumlarda kadının ve erkeğin statüsü ve rollerinde değişimler yaşanmış; rol farklılaşmasının belirgin olduğu bir yapıdan, rollerin paylaşıldığı bir yapıya geçiş sürecinde erkekler mutfak işleri ve çocukların bakımı konularında eşine yardım eden, kadın ise ailenin gelir getiren bir üyesi olarak modern dönemin şartlarına uygun davranış biçimleri geliştiren bir görünüme kavuşmaktadır (Bayer, 2013: 102).

Toplumsal yapıda kadın ve erkek olmanın biyolojik anlamının dışında sosyo-kültürel bir anlamı da olduğunu ifade eden toplumsal cinsiyet çalışmaları, yoğun olarak kadınla ilişkili pek çok konuyu her boyutuyla irdeleyerek kadın çalışmaları adı altında tartışmaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında gerçekleştirilen çalışmalar toplumsal yapıda var olan toplumsal cinsiyete dair algıların, kalıpların, yargıların toplum ve aile yapısı içerisinde özellikle kadınları olumsuz etkilediğini, cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ve kadının ikincil konumunu pekiştirdiğini vurgulamaktadır. Toplumsal yapıda özellikle aileye ilişkin yaşanan değişim ve dönüşümlerde kadının toplum içerisindeki konumunun değişimi önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzün hızla değişen toplumlarında eğitim düzeyi yükselen, çalışma yaşamına katılım düzeyi artan kadının toplum ve aile yapısı içerisindeki konumunun değişmesi, geleneksel cinsiyet rollerinin sorgulanmasına ve yeniden şekillenmesine yol açmaktadır.

Tarihsel süreçte bir sanat dalı olarak edebiyat hem bir estetik algısını hem de bir gereksinimi temsil etmektedir. Edebiyat biliminin ilk görevi yalnızca metin açılmasıyla kalmayarak, kültürel haberleşmenin de tüm alanını içine almaktadır (Aytaç, 2005: 33-34). Edebiyat, konusunu insandan alan ve insana hitap eden bir sanattır (Şengül, 2016: 204). Toplum ve aile yapısı içerisinde kadının konumu, değeri ve toplumsal cinsiyet bağlamında kadına yüklenen roller, sorumluluklar edebiyat alanının da konusu olmaktadır. Edebiyat, toplumsal gerçekliğin, toplumsal yaşamın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreçte toplum ve aile yapısı içerisinde kadına biçilen değer, roller, sorumluluklar, verilen haklar gibi pek çok konu edebi eserlere yansımıştır. Özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında kadının konumundaki durumu ya da değişim boyutunu ortaya koyabilmek için edebi metinler önemli birer inceleme alanı olmuştur. Türk edebiyatı tarihsel süreçte değerlendirildiğinde Cumhuriyet dönemine kadar kadının edebi metinlerdeki görünürlüğünün oldukça sınırlı olduğu ve bu durumun Tanzimat dönemine kadar devam ettiği görülmektedir. Kaplan'a (2010: 99) göre Türk Edebiyatında kadın üç dönem içinde değerlendirilmektedir: "İlk dönem göçebe yaşam ve kadının ata bindiği, silah kullandığı dönemdir. İkinci dönem yerleşik hayata geçildiği ve Türk toplumunun İslamiyet ile tanıştığı dönemdir ki bu dönemde kadın ilk dönemdeki savaşçı özelliğini kaybetmiş zaman zaman aşk konusu etrafında ele alınmıştır. Üçüncü dönemde ise Batı'nın etkisi ile kadın ve erkek tekrar eşit konumdadır."

Tanzimat dönemiyle birlikte başlayan yenilik ve modernleşme hareketleri nedeniyle kadınlara eğitim ve sosyal haklar alanında getirilen düzenlemeler, kadınların toplum içerisindeki görünürlüğünü arttırmakla kalmamış, bu gelişmeler edebiyat alanına da yansımıştır. Batı edebiyatının önemli bir edebi türü olan romanın Türk edebiyatına girmesi de bu döneme denk gelmiştir. İlerleyen süreçte 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren başlayan toplumsal değişim ve dönümlerin odağında kadının özgürlük mücadelesi yer almıştır. Kadının geleneksel yaşam biçiminden, özel alanından uzaklaşarak özgürlük alanlarını genişletmeye, bireyselleşmeye çalışması erkeğin kadını kontrol altına almasıyla sonuçlanmıştır. Bu nedenle halkı eğitmek işleviyle öne çıkan romanlarda verilen toplumsal mesajların özellikle aile yapısı, kadın, evlilik, aşk, ahlak gibi temel toplumsal değerler üzerine odaklandığı görülmüştür (Toprak, Erarslan ve Sarı'dan (2018) akt. Küçüksayacıgil ve Küçükşen, 2021: 374-375). Tanzimat dönemiyle birlikte Türk romanının popülerlik kazanması nedeniyle yazarların alafrağa, kuşaklar arası ilişki ve çatışma, flört etme, görücü usulü evlilik, cinsellik, toplumsallaşma, eğitim, yoksulluk, kadın hakları, sevgi, ihanet gibi pek çok konuyu sorunsallaştırarak dönemin toplumsal sorunlarına gönderme yaptıkları görülmektedir (Uğur, 2013: 35). Gültekin (2013: 118) Tanzimat dönemiyle birlikte kadının yaşamında evliliğin önemine ve özellikle eş-anne olarak resmedildiğine dikkat çekmektedir. Günay Erkol (2011: 153) da Gültekin'e (2013) benzer bir şekilde Tanzimat döneminde kadının "iyi" sıfatı eşliğinde iyi anne-eş gibi etiketlerle vurgulandığını, mutluluk kavramının ise evlilikteki başarıyla ilişkilendirildiğini belirtmektedir.

Farklı dönemlerden roman örnekleri irdelendiğinde, Milli mücadele dönemini ele alan Halide Edip Adıvar'ın "Handan" adlı romanında kadının konumunu ve Batılılaşmayı anlatırken kadını merkeze alması dikkat çekmektedir (Atabağsoy, 2019: 76). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun kurguladığı Cumhuriyet dönemi romanlarında dönemin toplumsal, siyasi, kültürel yönleri ele alınırken vatan aşkı, millet sevgisi ve erkeğin kadına olan aşkına vurgu yaptığı görülmektedir. "Hüküm Gecesi" adlı roman bu konuları işleme açısından önemli bir örnektir (Dönmez, 2010: 10). Cumhuriyet döneminin önemli kadın yazarlarından biri olan Suat Derviş ise kadını, yaşantılarını erkek hegemonyasıyla sürdürmeye çalışan "saf" ve "temiz" kişiler olarak karakterize ederken, erkek kahramanları kadınların ruh sağlığını bozan kişiler olarak aktarmaktadır (Kaya, 2018: 104).

1940'larda Sabahattin Ali kadın ve erkeğin eşit olmadığı bir dünya yaratırken, tek partili dönemde kadının toplumsal yaşamdaki yerini vurgulamaktadır. Örneğin *"İçimizdeki Şeytan"* adlı romanında kadının reform hareketleri toplumsal yaşamda görünür olsa dahi tam olarak kabul görmemektedir (Şeker, 2020: 299). Romanlar toplumsal olayların, sorunların, konuların siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik unsurlar çerçevesinde işlendiği önemli edebi eserlerdir. Toplumsal yapıda görülen değişim ve dönüşümler de bu eserlere yansımaktadır. Üstün (2019) eğitim düzeyi yükselen kadının bağımsız bir birey olmasıyla birlikte yaşadığı değişim ve dönüşümün romanlara yansıdığını ifade etmektedir. Uğur (2013) ise toplumsal yapıdaki değişimin romanlara yansımalarını şu sözlerle ifade etmektedir:

"1980'den sonra değişen toplumsal, kültürel yaşamla birlikte bireylerin hayatı ve kişisel ilişkileri algılama biçimleri değişmiştir. İnsanların büyük şehirlerde tutunma çabalarının ve hızla gelişen serbest piyasa ilişkilerinin sonucunda maddi değerlerin giderek daha çok önem kazanması insanların aşka yaklaşımını da yeniden şekillendirmiştir. 1980'den sonra kadın istihdamının artışı da edebiyatın ilgisini çekmiştir. Ekonomik alanda ağırlığını her geçen gün arttıran kadınlar, romanlarda bu yeni yaşayış biçimiyle ele alınmaya başlandı, kadının bağımsızlaşan kimliği ortaya konulmuştur" (Uğur, 2013: 55).

Toplumsal cinsiyet ve kadın konularına romanlarında sıklıkla yer veren yazarlardan biri de Ayşe Kulin'dir. Kulin romanlarında kadın hakları, kadın cinayetleri gibi konulara yer verirken, *"Gece Sesleri"* adlı romanında dönemin toplumsal, ekonomik, sosyal yaşantısına vurgu yapmasının yanı sıra anne-kız ilişkisine, kadının toplumsal konumuna, kadına yönelik şiddete de değinmektedir. Yine Kulin'in kaleme aldığı *"Bir Varmış Bir Yokmuş"* adlı öykü kitabında gerçek hayattan alınan hikayeler kurgulanmakta ve kadının özgürlüğü, şiddete maruz kalması, hayatta kalma mücadelesinin anlatıldığı hikayeler yer almaktadır. *"Doğdum, Kızdım"* adlı eserinde ise İstanbul Sözleşmesine bir an önce dönülmesi gerekliliğine, kadına yönelik şiddete, kadının çalışma hayatına katılımına ve karşılaştığı tutum ve davranışlara vurgu yapmaktadır. Görüldüğü gibi, popüler bir romancı olarak karşımıza çıkan Ayşe Kulin'in eserlerinde toplumsal cinsiyet ve kadın sorunsalı önemli konulardan biridir.

3 Ayşe Kulin'in Hayatı ve Eserleri

3.1 Ayşe Kulin'in Hayatı

Kulin, 1941 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası inşaat mühendisi ve bürokrat Muhittin Bey, annesi Osmanlı nazırlarından Ahmet Reşit Paşa'nın kızı Hatice Sitare Hanımdır. Kulin, ailenin tek çocuğudur. Erken yaşlarda edebiyat ve sanatla tanışmıştır. Baba tarafından yakın akrabası olan ressam Ferruh Başağa'dan resim dersleri almıştır. Hemen herkesin bir müzik aleti çaldığı bir ailede büyümüştür. İlkokul yılları Devlet Su İşleri'ni kuran ve kurumun yöneticisi olan babasının işi nedeniyle kışları Ankara'da, yazları dedesinin Büyükkada'daki köşkünde geniş aile ortamında geçmiştir. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin son kuşağını tanıma, Osmanlı âdetlerini, dilini, düşünce biçimini öğrenme ve Ankara'daki Cumhuriyet ruhuna tanıklık etme fırsatı bulmuştur. İlkokul hayatına Ankara Maarif Koleji'nde başlamış, ilkokul dördüncü sınıftan itibaren eğitimine İstanbul Amerikan Kız Koleji'nde devam etmiştir. Lise döneminde İngilizce, edebiyat, tarih ve felsefeye özel bir ilgi duymuştur. Koleji bitirince Mehmet Sarper ile evlenmiş, eşiyile birlikte Londra'ya gitmiştir. Özel öğrenci olarak London School of Economics'te sosyoloji dersleri almıştır. Bu evliliğinden iki çocuğu olmuştur. Çocuk sahibi olduktan sonra üniversite eğitimini bırakan Kulin, dört yıl sonra eşinden ayrılarak Ankara'ya yerleşmiş ve Doğu Sanat Galerisi'nde yöneticilik yapmıştır. Daha sonra 1967 yılında İstanbul'a yerleşerek iki yıl boyunca bir otomobil dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. 1967'de ikinci evliliğini yapan Kulin'in evliliğinden Kerim ve Selim adlarında iki çocuğu daha olmuştur. 1977 yılında ikinci evliliğinin de sonlanması ardından çalışma hayatına başlamış, 1978 yılından itibaren çeşitli dergilerde editörlük, muhabirlik; televizyon, reklam ve sinema filmlerinde sahne yapımcısı, sanat yönetmeni ve senarist olarak görev yapmıştır (URL-1).

Kulin, 1997 yılında yayımladığı *"Adı: Aylin"* romanından önce kısa hikâyeler kaleme alarak edebi hayatına başlamış ancak asıl yazarlık şahsiyeti ve geniş okur kitlelerine ulaşması *"Adı: Aylin"* romanıyla gerçekleşmiştir. Yazarın kaleme aldığı eserlerin kronolojik sıralama ise şu şekildedir:

Romanları:

- Adı: Aylin, 1997
- Sevdalinka, 1999
- Füreya, 2000
- Köprü, 2001
- Nefes Nefese, 2002
- Gece Sesleri, 2004
- Bir Gün, 2005
- Veda, 2007
- Umut, 2008
- Türkan, 2009
- Hayat - Dürbünümde Kırk Sene (1941-1964), 2011
- Hüzün - Dürbünümde Kırk Sene (1964-1983), 2011
- Gizli Anların Yolcusu, 2011
- Bora'nın Kitabı, 2012
- Dönüş, 2013
- Hayal, 2014
- Handan, 2014
- Tutsak Güneş, 2015
- Kanadı Kırık Kuşlar, 2016
- Kördüğüm, 2017
- Son, 2018
- Her Yerde Kan Var, 2019
- Hazan, 2021
- Doğdum, Kızdım, 2021
- Taksi, (2022)

Hikâyeleri:

- Güneşe Dön Yüzünü, 1984
- Foto Sabah Resimleri, 1996
- Geniş Zamanlar, 1998
- Bir Varmış Bir Yokmuş, 2006
- Taş Duvar Açık Pencere, 2009

Deneme Araştırma ve Biyografik Eserleri:

- Babama, 2002
- İçimde Kızıl Bir Gül Gibi, 2002
- Kardelenler, 2004
- Bir Tatlı Huzur, 2006
- Sit Ninenin Masalları, 2008
- Tek ve Tek Başına Türkan, 2009

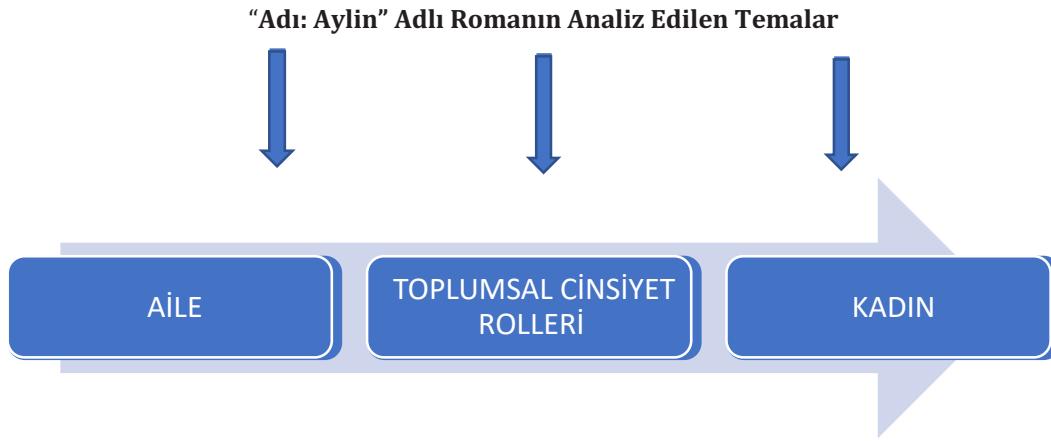
3.2 Romanda Olay Örgüsü

Yazar Ayşe Kulin'in gerçek hayattan kesitleriyle roman haline getirdiği "Adı: Aylin" adlı romanda Giritli Deli Mustafa Nail Paşa'ya kadar uzanan köklü bir ailenin kızı olan Aylin Devrimel'in fırtınalı yaşam öyküsü kaleme alınmıştır. Lise yıllarında uzun boylu ve zayıf bir kız olan Aylin zamanla güzelleşmiştir. Aylin, teyzesinin davetiyle gittiği otel lobisinde Arap prensiyle tanışmış ve hayatının aşkı bulduğunu farz ederek ilk evliliğini gerçekleştirmiştir. Prensle evlenip prenses olsa da bu unvan sadece bir kelimedenden ibaret olarak kalmış, hayatının en zor ve fırtınalı dönemlerinden birini atlatmak ve boşanmak için uzun uğraşlar vermiştir. Boşanmanın ardından ablası Nilüfer ile Cenevre'ye giderek, büyük uğraşlar sonucu tıp fakültesine geç yaşta kayıt yaptırmıştır. Derslerinde yardımcı olan asistan Jean-Pierr ile hayatını birleştirse dahi okulun bitmesi, çalışma hayatına katılması ve kariyer planlarının değişmesi evliliklerinin sonlanmasına neden olmuştur. Mişel Radomisli ile tanışmasının ardından, Aylin'in anne olma isteğinin karşısında Mişel dinine ve geleneklerine çok bağlı olduğunu, doğacak çocuğun Yahudi kültürüne göre yetiştirilebileceğini ifade etmiştir. Ancak Aylin bunu bile sorun etmeyip, dinini değiştirmeyi göze almıştır. Aylin insanları

dinlerine, ırklarına ve dillerine göre ayırmayı doğru bulmamaktadır. Fakat bir başka kalp kırıklığı ise Mişel ile evlendikten sonra düşük yapması nedeniyle anne olamamasıdır. Aylin'in çocuk sahibi olma isteğine karşılık anne olamaması, annelik duygusunu yaşayamaması onu derinden üzmüştür. Mişel ile hem evde hem iş yaşantısında sürekli bir arada olmaları evliliklerinin bitmesine zemin hazırlamıştır. Aylin'in dördüncü evliliği ise Joseph Cates ile gerçekleşmiştir. Joe'nun iki kızı evli kaldıkları süre boyunca Aylin ile olan ilişkisine müdahalede bulunmaya çalışmışlardır. Evliliklerinin ilk yıllarını mutlu ve huzurlu geçirdiklerine düşünseler de aralarındaki sevgi, saygı son bulmuştur. Sıkıntılı ve gergin geçen bir ayrılık dönemi sonrasında Aylin, Amerikan ordusuna katılarak Körfez Savaşı'nda ruh sağlığı bozulan askerleri tedavi eden bir doktor olmak düşüncesiyle Oklahoma'ya gitmiştir. Joe Aylin'den boşanma isteğini orduda görevliken bir mektup yollayarak bildirmiştir. Aylin ordudan ayrılıp eve dönmesinin ardından sessiz telefonlar almaya başlamış, bir süre sonra da evinde ölü bulunmuştur.

3.3 Romanın Tematik Olarak İncelenmesi

Kaynakça Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analiziyle, "Adı: Aylin" adlı romanın tematik olarak incelemesi yapılmaktadır. "Adı: Aylin" adlı roman üzerinden toplumsal yaşamda bireylerin ya da ailelerin başında geçen olayların sosyo-kültürel değerler çerçevesinde ele alınması planlanarak, içerik açısından belirlenen temalar çerçevesinden analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Kulin'in "Adı: Aylin" adlı romanı belirlenen aile, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın temaları kapsamında analiz edilirken, roman içerisinden alınan alıntılar aracılığıyla nitel bir yorumlama yapma yoluna gidilmektedir.

Şekil 1. Romanda Belirlenen Temalar

4 "Adı: Aylin" Adlı Romanının Aile, Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kadın Temaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

4.1 Aile

Kulin, "Adı: Aylin" adlı romanında esas kişi olan Aylin karakterinin ailesi ve yakın çevresiyle olan yaşamına dair biyografik hikayesini kaleme almıştır. Romanda bahsi geçen Nilüfer, Giritli Naili Mustafa Paşa, Hulusi, Mişel Radomisli, Josep Cates, Melek, Leyla, Hasip Bey, Jean Piere gibi kişilerin toplumda tanınan ve toplumu yönlendiren ailelerin üyeleri olmaları romana sosyal tarih niteliği atfetmektedir. Romanda, gerçek hayatta yaşamış bir kadının hikayesinin anlatılması, romana belge işlevi yüklemektedir. Romanda bahsi geçen kişilerin birçoğunun, tarihi kimliğe sahip olmaları romanın döneminin sosyal, siyasal, düşünce yapısını anlamak adına önemli bir kaynaktır:

"Osmanlı'nın çöküş yılları, imparatorluğun dört bir köşesinde, ayaklanmaların baş gösterdiği, çalkantılı ve zor yıllardı. Hristiyan tebaanın Fransa ve Rusya'nın kışkırtmalarıyla ayaklanmalara başladığı, Yunanistan'ın da lokma kapmak için aç kurt gibi beklediği yıllarda, devlet adamlığı hem her zamankinden daha zor olmuş hem de ülkede hüküm süren istikrarsızlık, devletin en yüksek makamlarına kadar yansımıştır. Nitekim Abdülmecit yirmi yıl süren padişahlığı sırasında yirmi iki defa sadrazam değiştirmişti." (Kulin, 2018: 10)

Romana konu olan aile ve kişiler, Osmanlı'nın son elitleri olarak görülebilir. Romanda aile olgusu son derece önemlidir. Aile üyeleri arasındaki sevgi ve samimiyet duygusunun önemi göz önünde

bulundurulurken, kardeşlik ilişkisi roman boyunca vurgulanmaktadır. Aylin ve ablası arasındaki kardeşlik bağında koruma, gözetme, sahip çıkma gibi anlayışlar hakimdir. Bu durumu aşağıdaki ifadeyle destekleyebiliriz:

"Aylin doğduğunda Nilüfer yedi yaşındaydı. İlkokula o yıl başlamıştı. İçinde büyüdüğü Ankara Garı'ndaki bahçeli evlerinden bir apartman katına taşınıyor, okula başlıyor ve abla oluyordu. Annesi aylardır onu bu doğuma hazırlamıştı ama yine de karnı patlayacakmış gibi şişen zavallı için çok endişe ediyordu. Aylin'in doğumuyla birlikte annesi kızına "bak Nilüfer bu küçük kızı senin için yaptım. O senin." Bunun üzerine Nilüfer kendisini Aylin'in hamisi, koruyucusu olarak bir ömür görecektir." (Kulin, 2018: 33)

Aylin'in doğumuyla birlikte Cemal ve Leyla Devrimel'in ikinci çocukları dünyaya gelmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte yaşam koşullarının değişmesi beraberinde mekânsal değişimleri de getirmiş, köşklere apartmanlara geçiş hızlanmıştır. Bu kapsamda Kulin, romanda geleneksel, geniş aile yapısından modern, çekirdek aile yapısına geçişin temsilcisi olarak evleri kurgulamaktadır. Romanda köşk yaşamı gelenekselliği, apartman yaşamı ise modernliği temsil etmektedir. Romanda Sosyal Apartmanı önemli bir yer tutmaktadır. Aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, köşk gelenekselliğinden, apartman modernliğine doğru sosyo-kültürel bir değişim söz konusu olmaktadır.

"Sosyal Apartmanı hiç kuşkusuz, yeni inşa edilmekte olan Ankara'nın en modern, en gözde apartmanıydı. Kentin mutena semti Kızılay'da, meydanın ortasındaki ayaklı saate bakan, dört ayrı giriş kapısı bulunan, kocaman bir bloğu olduğu gibi kaplayan devasa ve modern bir bina idi. Meşhur Süreyya Pavyonu, Ulus Sineması ve 1940'lı yılların Ankaralı küçük kızlarına bale ve ritmik dans öğreten Madam Marga Dans Okulu da bu bina da bulunuyordu. Sosyal Apartmanı, terasında içinde kırmızı balıkların yüzdüğü havuzlu bahçesi, çamaşır kurutma alanı, o yıllarda Ankara'da ender bulunan kalorifer tesisatı, her gün verilen sıcak suyu ile gerçekten ayrıcalıklı bir apartmandı. Kiracıların çoğunluğu yüksek gelirli üst düzey bürokratlar teşkil ediyordu (...) Sosyal Apartmanı sakinleri, uzun kış gecelerinde sık sık birbirlerinin evlerinde toplanıyor; briç, poker veya bezik oynuyor, haftada iki üç gece de hep birlikte Süreyya'ya iniyorlardı." (Kulin, 2018: 34)

Belirtildiği üzere, Sosyal apartmanında yaşayan bireyler sosyo-ekonomik düzeyi yüksek, komşuluk ilişkilerine önem veren ailelerden oluşmaktaydı. Uzun yıllar sürebilecek dostlukların, bağların ilk adımları atılmaktaydı.

"Büyükler arasındaki dostluk çocuklara da yansımıştı. Sosyal apartmanı çocukları Pal sokağı çocukları gibiydiler. Dostlukları uzun yıllar sürdü ama. Aylin ve aynı katta yan dairede oturan Betin'in arkadaşlıkları, komşuluk sınırlarını çok çok aşarak zaman içinde kardeşlikten de öte bir yakınlığa varacaktı." (Kulin, 2018: 35)

Kulin'in biyografik romanlarında, konak yaşantısı gibi apartman yaşantısı da kendine özgü bir kültüre sahipti. "Adı: Aylin" romanında geçen "Yazları Bayındırlı ailesi, İstinye'de cumbası denizin üstüne doğru uzayan "Pakize Hanım Yalısı" diye bilinen büyük ahşap köşkü kiralardı" (Kulin, 2018: 47) ifadesi, döneminin seçkin ve köklü ailelerinin yaşam alanlarını ve tarzlarını tasvir etmektedir.

Aylin'in çocukluk ve gençlik yıllarında karakterini şekillendiren, iç dünyasını yansıtan mekânların başında Sosyal Apartmanı, Ankara Koleji, Amerikan Kız Koleji ve İstanbul-Büyükdada gelmektedir. Aylin'in gençlik ve olgunluk döneminin geçtiği Londra ise diğer bir önemli ana mekândır. Aylin'in Londra'da yaşadığı evler ve sorunlarını yaşadığı mekânlar değişmektedir. Londra'da yaşadığı yıllarda evden çalışarak, iş ve ev yaşamını bir arada yürütmekte, kamusal ve özel alanları iç içe geçmektedir. Bu durum aile ve evlilik kurumunun zarar görmesine yol açmaktadır. Romanda mekânın etkisi Aylin'in evden uzaklaşmasında temel bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Aylin, etrafına ne gerekçe gösterirse göstereceği, orduya katılmak ve evden uzaklaşmak için kesin kararını bu aile içi hesaplaşma gününün sonunda aldığını biliyordu" (Kulin, 2018: 300) ifadesinde özel hayatındaki ilişkisindeki yaşadığı sorun ya da sorunlara yönelik çözümü, aile ve ev ortamından uzaklaşmakta bulmaktadır.

Romanda Aylin'in hayat öyküsünün anlatılmasının yanı sıra dönemin siyasi, sosyo-kültürel ya da ekonomik yapısına ilişkin bilgiler de verilmektedir. Anlatılardaki paşalar ve konaklı yaşamlarıyla Osmanlı'nın son dönemleri yansıtılırken, Cumhuriyet'in ilanı ile değişen, dönüşen toplumsal yapının, geleneğe bağlı olan ailelere etkileri ve sosyo-kültürel yapıdaki değişimin portresi çizilmektedir.

Romanda Aylin'in ölüm merasiminden başlanarak, Aylin'i güçlü bir kadın haline getiren olaylar tarihsel şerit kapsamında anlatılırken, romanda geçen kadın karakterlerin pek çoğu geleneksel sınırlar çerçevesinde kaleme alınmaktadır. Arkadaşı Laurie, ablası Nülüfer Aylin ile kıyaslandığında oldukça zıt karakterler olarak anlatılmaktadır. Aylin geleneksel kalıpların dışına çıkan rahat bir kadın profili sunmaktadır.

Geleneksel aile yapısının hakim olduğu romanda, flört etmenin kabul edilebilir, hoş karşılanabilir bir davranış olmaması ve Aylin'in eğitim hayatı devam ederken Nilüfer' in çalışma yaşamında da yer almıyor olması evlilik konusundaki baskıların Nilüfer'e yönelmesine yol açmaktadır.

"Nişanlanmak için Aziz'i ikna et yoksa görüşmenizi yasaklarım".

"Anne haksızlık bu, biz birbirimizi seviyoruz".

"Birbirini seven insanlar evlenir".

"Bizde evleneceğiz tahsilini bitirince".

"O halde nişanlanın öyle bekleyin".

"Babası izin vermiyor".

"Babasının bir kızı yok anlaşılın, flört eder de evlenmezsen adın Aziz'in gezip gezip bıraktığı kızı çıkar. Bu güzelliğinle evde kalırsın." (Kulin, 2018: 39)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere romanda, kişi eş bulma sürecini kendisi gerçekleştirse bile kız isteme, söz, nişan gibi resmiyet niteliğindeki etkinliklerle hızlı bir şekilde sonuçlandırılması beklenmekte ve gerekmektedir. Aksi takdirde yaşanan ilişki dönem itibariyle toplumsal normlara, düzene ters düşmektedir. Benzer bir şekilde romanın "Hilmi Paşa ve Genç Dinç Deli Hasip Bey" bölümünde, Aylin'in ablası Nilüfer'e görücü gelmesi geleneksel aile yapısına vurgu yaparken, eş seçmenin kadının bireysel kararı olmadığı anlaşılmaktadır. Nilüfer bir önceki duygusal ilişkisini kendisi seçse dahi flört etme özgürlüğüne tam anlamıyla sahip olamamakta, geleneksel toplum ve aile yapısının getirdiği toplumsal baskının etkisiyle, ilişkinin resmiyete dönüştürülmesi konusunda baskı altında bırakılmaktadır. Uygun eş seçimi, bireyin toplum içerisinde yer edinme ve aile kurma sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen zor bir karardır. Bu nedenle romanda Nilüfer için en doğru adayı seçebilecek kişi ailesi olmaktadır. Nitekim Fatma Hanım'ın kızı Melek örneğindeki şu ifadeler bu anlayışı kanıtlar niteliktedir:

"Fatma Hanım'ın kızı Melek için hayal ettiği damat adayı ise cebinde bol parayla küçük yaşta Paris'e gönderilince, uzun süre İstanbul'a dönmedi. Melek'e damat adayı hakkında söz hakkı düşmedi. O yıllarda modern ailelerde bile iyi bir koca bulundu mu kızların fikri sorulmazdı." (Kulin, 2018: 16-17)

Köşk ve konaklarda sürdürülen aile yapısı bünyesinde yabancı dadı ve mürebbiyelerin çocuklara bakım ve eğitim hizmetleri vermeleri, çocuğu atfedilen önem, anlam ve değer göstergesi olarak yorumlanabilir. Çocuğun eğitimi, donanımlı bir şekilde yetiştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Aşağıda yer verilen şu ifade bu anlatımı destekleyici niteliktedir:

"Bayındırlı çocukların her biri Türkçenin yanı sıra, ana dilleri kadar iyi Rumca, Fransızca ve İngilizce konuşuyorlardı. Rumcanın evlerindeki örneği Hasip Bey'in babaannesinin Kios Adası'ndan bir papazın kızı olmasından kaynaklanıyordu. Evde her zaman bir veya birkaç Rum hizmetkâr ve mutlaka bir Rum Paramana(dadı) bulunuyordu. Ayrıca çocukların Fransızca öğrenmeleri için bir de mürebbiyeleri vardı. Melek Hanım ve Hasip Bey, gelirleri, iratları azalmış, köşkları ve konakları satılmış ama yüksek standartlı yaşam tarzları ve beklentileri devam eden tipik birer son dönem Osmanlı aristokratıydılar." (Kulin 2018: 20)

Evlilik, ailenin temellerinin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle sanayileşme, kentleşme, modernleşme gibi süreçlerin etkisiyle değişen toplumsal yapıda evlilik birliğini devam ettirebilmek ve uyum sağlamak açısından evliliğin yapısının anlaşılmasının ve değerlendirilmesinin önemi artmaktadır. Romanda, Aylin'in deneyimlediği evliliklerin sağlam bir temele oturamamasının nedeni annesini erken yaşta kaybetmesi nedeniyle anne-kız ilişkisinin eksikliğine bağlanabilmektedir. Aylin'in küçük yaşta annesini kaybetmesi nedeniyle ablası Nilüfer annelik görevini üstlenmiştir. Nilüfer'in de evlenmeden önce yaşadığı sorunlu birlikteliğinden dolayı Aylin, evlilik olgusunu tam olarak kavrayamamıştır. Bütün bunların yanı sıra çok istemesine rağmen çocuk

sahibi olamayışı, anne olma isteği uğruna Yahudi olmayı kabullenışı, buna rağmen yaşadığı düşükler nedeniyle anne olamayışı, anneliği yeğeni sayesinde psikolojik olarak deneyimlemesi Aylin'in mutlu olamayışının nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aylin çocuk sahibi olma isteği nedeniyle eşini ikna etmek için din değiştirerek Yahudi olduğunu ancak hayal kırıklığı ve mutsuzlukla sonuçlandığını şu satırlarla ifade etmektedir:

"O beğenmediğin Yahudilerin ikinci sınıfından sayılıyım. Sonradan olma Yahudiyim yani. Musevi olan kocamı çocuk yapmaya razı etmek için yaptım. Beceremedim. Beş ya da altı kere, sayısını bile unutmuşum korkunç ıstıraplı, kanamalı düşükler yaptım. Her seferinde ölümden döndüm. Sonunda pes ettim." (Kulin, 2018: 215)

Aylin'in yakın çevresinde rol model alabileceği bir evlilik olmaması evliliklerinin uzun vadeli olamamasında etkili faktörlerden biridir. Romanda Aylin'in yolunda gitmeyen evlilikleri ve çocuk sahibi olamayışının verdiği hayal kırıklıkları aktarılırken rol çatışmasına gönderme yapılmakta, evlilik ve iş yaşamı birbiriyle çatışmaktadır. Yeğeni Tayyibe için iyi bir anne profili sergilese de bir eş olarak tatminsizlik duymakta ve ilişkilerini kısa sürede bitirme noktasına gelmektedir. Evden çalıştığı için ev ve iş yaşamı birbirine karışmakta, danışan hastaları Aylin'in evine gelişi güzel zamanlarda gelmektedir. Romanda Aylin aşık, uçar, kararsız ve ikilemlerle dolu yaşamı ile popüler bir karakter olarak betimlenmektedir. Aylin dört evlilik yapmasına rağmen biyolojik olarak anne olamamış ancak yeğeni sayesinde psikolojik olarak anneliği tatmıştır. Ayrıca Aylin eşleri Mişel ve Joe'nun çocuklarına annelik yapmaya çabalamakta ancak Joe'nun çocukları onu istememektedir.

Romanda aile teması çerçevesinde Osmanlı'nın son dönemlerinin yaşandığı konaktan Soysal apartmanına geçiş yaşanmakta, değişen aile içi roller, evlilik biçimleri ve kadının konumu bağlamında geleneksel aile yapısı yerini çekirdek modern aileye bırakmakta, eğitim düzeylerinin yükselmesi nedeniyle kadının toplum içerisindeki konumu, ailenin önemi satır aralarında vurgulanmaktadır. "Adı: Aylin" adlı roman kapsamında belirlenen bir diğer tema ise toplumsal cinsiyet rolleridir.

4.2 Toplumsal Cinsiyet Rollerini

Makalede "Adı: Aylin" adlı romanın baş karakteri olan Aylin'in bir kadın olarak yaşantısının toplumsal cinsiyet rollerini bağlamında değerlendirilmesi bu tema kapsamında amaçlanmaktadır. Kadın ya da erkek olmanın biyolojik anlamının ötesinde sosyo-kültürel bir anlamı da olduğunu vurgulayan toplumsal cinsiyet kavramı, özellikle ataerkil ve geleneksel anlayışların hâkim olduğu toplumsal yapılarda sınırları keskin bir şekilde çizilebilen birtakım rolleri beraberinde getirmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerini bağlamında kadınlardan beklenen özel alanlarında kalarak ev işleri ve çocuk bakımı gibi ev içi sorumluluklarını gerçekleştirmeleriyle, erkeklerden beklenen kamusal alanda para kazarak, evin geçimini sağlamalarıdır. Ancak yaşanan hızlı değişimlerle birlikte kadınların çalışma hayatında yer almaya başlaması kamusal alanda da görünürlüklerinin artmasını sağlamaktadır.

Annelik, toplum tarafından atfedilen aynı zamanda da kutsallaştırılan bir rol ve sorumluluktur. Romanda Aylin, prens ile evliliğinde çocuk sahibi olma isteğinden oldukça uzaktır. Aylin'in kendisini özgür hissedememesi hamileliğini sonlandırmasının nedenlerinden biri olarak şu ifadelerle belirtilmektedir:

"Aylin'e kürtajdan sonra bir durgunluk gelmişti. Oysa o kadar istediği bir şey gerçekleştiği için, onun memnun olacağını zannetmişti. Bir esirdi o. Çarşaf, peçelere bürünmemiştir gerçi, ama dört bir yanında görülmez demirden parmaklıklar duruyordu. Kollarını yana doğru açtığında bu parmaklıklara çarpıyordu elleri. Aylin ne yapması gerektiği bu parmaklıklar arasından süzülüp çıkmayı beceremiyordu. Ancak ondan sonra çırpabilirdi kanatlarını mavi derinliklere doğru. Yepyeni ufuklara ve onu bekleyen hayata." (Kulin, 2018: 75)

Romanda Aylin'in evliliklerinde erkek egemen bir yapının varlığı hissedilmekle birlikte Aylin'in bu yapıya karşı bir duruş sergilediği de görülmektedir. Romanda Aylin'in ilk eşi olan Arap prens, evlilikleri süresince güç ve otorite kurma çabası içerisinde olmuştur. Aylin prensi aldatmakta, prens bu durumu fark edince Aylin'i kaldıkları otele hapsedmekte ve peşine adam takmaktadır. Aşağıda yer alan alıntıda Prens ve Aylin'in durumu şu şekilde ifade edilmektedir:

"Evli bir kadının görevlerini yerine getirmiyor, evli bir kadına yakışmayan davranışlarda bulunuyorsunuz. Her gün bazı yerlere ziyaretlerde bulunuyorsunuz."

"Beni ne ile suçladığınızı bilmiyorum ama bende sizin bazı geceler hiç izahat vermeden ortalıktan kaybolmanızdan şikayetçiyim."

"Ben bir erkeğim." (Kulin, 2018: 84)

Romanda geçen bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, toplumsal yaşamda erkek güç ve iktidar sahibi olmak ve kamusal alanda görünürlüğünü meşru kılmak isterken, kadının özel alanında kalarak ev içi görev ve sorumluluklarını yerine getirmesini beklemektedir. Nitekim romanda da Arap prensinin Aylin'den evli bir kadın olması sebebiyle iyi bir eş olması ve bu bağlamda görevlerini yerine getirmesini istediği görülmektedir. Söz konusu baskı ve otoriteyi kabul edemeyen Aylin, boşanma kararı almaktadır. Prens ile boşanması Aylin'in Tıp fakültesini kazandıktan uzun bir süre sonra gerçekleşmektedir. Bu esnada tıp fakültesinde okurken yardımcı olan asistan Jean Pierre ile tanışmış ve Pierre'nin de önerisiyle hem derslerinde yardımcı olması hem de ekonomik olarak refah içinde yaşaması için hayatlarını birleştirme kararı almışlardır. Aslında bu evliliğin gerçekleşmesindeki nedenlerden biri, bir kadının ekonomik anlamda desteğe ihtiyaç duymasındır. Romanda satır aralarında Aylin'in güç ve iktidarı sevdiği, yaşının küçük olmasının da onu bu evliliğe sürükleyen faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanda evliliğin gerçekleşme sürecine ilişkin şu satırlar dikkat çekmektedir:

"İsviçre'li olduğun takdirde, fakülteye bedava devam edebileceğini biliyor musun?"

"Biliyorum. Ama İsviçreli olmadığımı da biliyorum ne yazık ki"

"İstersen olabilirsin"

"Bu Hristiyan olmaya benzemiyor canım. Kilisenin papazına gidip ben İsviçreli olmak istiyorum papaz efendi dediğinde İsviçreli olamıyorsun"

"Ama kilisenin papazına Ben Jean Pierre ile evlenmeyi kabul ediyorum dediğinde İsviçreli olabiliyorsun." (Kulin, 2018: 109)

Romanda asistan Jean Pierre ile Aylin'in ilişkisi aşk ve sevgiden öte mantık çerçevesinde, iki öğrencinin yapmış olduğu bir evlilik olarak anlatılmaktadır. Bir diğer evliliğini ise güç ve otoriteden uzak, daha anlayışlı bir eş olan psikolog Mişel ile gerçekleştirmektedir. Aylin evlilik ve çocuk sahibi olma isteğiyle Mişel ile evlilik kararı aldığı anda, Mişel'in kendisinden daha düşük bir statüde olmasını gerekçe göstererek evliliği gerçekleştirmemesi konusunda arkadaşı Zeynep'in şu ifadelerle uyarıda bulunduğu görülmektedir:

"Aylin sen bir psikiyatristsin, oysa Mişel sadece psikolog. Ondan mesleki açıdan çok daha yüksek bir yerdesin. Erkekler karılarının altında kalmaktan hoşlanmazlar. Yarın öbür gün komplekslere, kıskançlıklara kapılıp seni hırpalamaya başlar"

"Neler geliyor aklına! Mişel niye kıskansın beni, o da kendi alanında en iyilerden biri".

"Olabilir ama rütbe olarak senin altında." (Kulin, 2018: 129)

"Adı: Aylin" romanı, dönem itibariyle kadının çalışma hayatına yeni yeni katılmaya başladığı bir dönemde geçmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinin anlatıldığı romanda, kadının eğitim seviyesinin yükseldiği ve çalışma yaşamına katılımının arttığı görülmektedir. Aylin ve eşi Mişel aynı çalışma ortamını paylaşmakta ve beş yıllık evlilikleri süresince çocuk sahibi olamamasından kaynaklı yaşanan mutsuzlukları dışında bir olumsuzluk yaşanmadığı şu ifadelerle aktarılmaktadır:

"Evlerinin tam karşısındaki 75 East End Avenue'ye de ofislerini taşıdılar. İki odası ve bir bekleme salonu olan ofisi yine müşterek kullanacaklardı (...) 5 yıl boyunca bu evlilikte Aylin'in düşürdüğü çocuklar dışında mutsuz eden hiçbir şey olmadı." (Kulin, 2018: 134, 135)

Daha önceki evliliklerinde çocuk sahibi olma isteğinden uzak olan Aylin'in hayatının artık belli bir düzene oturması, çalışma hayatına katılması ve eşi Mişel'in doğru insan olduğunu düşünmesi nedeniyle artan anne olma isteği evliliği süresince çok sayıda düşük yaşamasına, acı çekmesine ve sonunda pes etmesine yol açmaktadır. Bu durum romanda aşağıdaki satırlar aracılığıyla okuyucuya aktarılmaktadır:

"Aylin hemen hamile kaldı, ilk düşük olayını da bu hamileliğinin üçüncü ayında yaşadı. Şiddetli bir kanamayla hastaneye kaldırılırken, bebeğini kaybettiğini biliyordu ama umudunu yitirmiyordu. Bir daha, bir daha, bir daha deneyecekti. Bir seferinde Aylin o kadar kan kaybetti"

ki ölümden kılpayı döndü. Aylin Mişel ile olan evliliği sırasında korkunç acılara ve hayal kırıklarına mal olan altı düşük daha yapacak sonunda pes edecekti." (Kulin, 2018:131)

Mişel ile olan evliliği boyunca toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin belirgin bir ayrıma vurgu yapılmamaktadır. Beraber işe gitmekte, eve gelince de evlerinde çalışan bir yardımcı (Hulusi) bulunduğu için onun hazırladığı yemekleri yemektedirler. Ev işlerini yapan bir yardımcıları olması nedeniyle Aylin'e ev işi kalmamaktadır.

"Hayatları çok muntazamdı. Aylin'le Mişel hafta içinde erkenden kalkıyor, çoğu zaman saat yedide işte oluyorlardı. Mişel psikolog olarak reçete yazma yetkisi olmadığı için ilaca ihtiyacı olan hastalarını Aylin'e devrediyordu. Öğlen yemeğini de ofislerinin hemen karşısındaki küçük lokantada ya da New York Hospital'ın yemekhanesinde yiyorlardı. Eve ilk dönen Tayibe oluyordu. Mişel eve gelince klasik müzik açıyor, bir saate yakın Tayibe'nin dersleriyle ilgileniyordu. Sonra sofralarına oturup Hulusi'nin hazırladığı lezzetli Türk yemeklerini yiyorlardı." (Kulin, 2018: 139, 140)

Romanda aktarıldığı üzere Aylin ve Mişel'in hayatlarında rutin bir akış söz konusu olmakla birlikte Aylin'in kontrolsüz tavırları ve istekleri yaşantılarında gerginliklere neden olmaktadır. Romanda Aylin'in eşini, evden uzaklaşmaya teşvik edip, başka kadınlarla zaman geçirmesi için baskı kurduğu dikkat çekmektedir. Aylin, genel olarak evliliklerinde uyum ve dengeyi sağlayamamakta; ilişkilerinde duygusal tatminsizlikten ve kişilik özelliklerinden dolayı başarılı olamamaktadır. Ayrıca çocuk sahibi olamaması da onu inciten, üzen bir konudur. Evliliği önemsememesi bir noktada anne olamamasından da kaynaklıdır. Mişel ile olan evliliğinde, çalışma hayatlarının ortak olması, eve gelince ev işlerini birlikte yapmaları dikkat çeken detaylardır. Aynı zamanda evde bir yardımcının bulunması bir kadın olarak aslında Aylin'in yaşantısını kolaylaştırmakta, kadına yüklenen rol ve sorumlulukları azaltmaktadır. Aylin kamusal alanda başarılı bir psikiyatr olsa da geleneksel anlamda toplumsal cinsiyet rol kalıplarına uygun bir kadın, eş profili çizememektedir. Romanda kamusal alanda evin geçimini sağlamak, para kazanmak sadece erkeğe ait bir sorumluluk olarak anlatılmamaktadır. Çocuk bakımı, ev işleri gibi görevlerde erkekte rol ve sorumluluk sahibidir. Nitekim ev işlerinde yardımcı olan kişi olan Hulusi de erkektir.

Aylin evliliklerinde gereken uyumu sağlayamamış, toplumsal cinsiyet rol kalıpları içerisinde geleneksel kadın rollerine aykırı ve uçarı bir tavır sergilemektedir. Aylin, Mişel ile olan evliliğinde eşini başka kadınlara yönlendirmekten çekinmemektedir. Mişel ile aralarında geçen şu konuşma dikkat çekicidir:

"Eski yaşamımıza dönemeyiz ben sıkıldım Mişel!"

"Boşanmak mı istiyorsun?"

"Hayır" diye bağırdı Aylin. (...) Mesela haftanın iki günü izin verelim".

"Ne izni?"

"Özgür olma izni. Mesela sen o gece biriyle yemeğe çıkarsın"

"Ee mesela başka neler yapabilirim ben o akşam? Yemekten sonra bir dansa gideriz belki. Eh o saatte kafaları da çekmişiz. Haydi gel bize gidelim. Karım çok güzel içki hazırlar desem olur mu?" (Kulin, 2018: 149)

Mişel ile ayrılık kararı almalarının ardından Aylin'e ablasının kızı Tayibe' ye hem annelik hem babalık yapma rolü ağır gelmektedir.

"Annesini kaybettiğinde duyduğu yalnızlığı ve çaresizliği andırıyordu içinde taşıdığı boşluk. Tayibe daha çocuktuk, çok şeyi anlamaktan, onun dertlerine ortak olmaktan ne kadar uzaktı. Ama iyi ki vardı, hiç olmazsa o vardı. Şimdi düzeni bozulmuş, disiplini azalmış bekar evlerinde baş başa kalmışlardı. Kolunu kanadını kendi elleriyle kırmış bir genç kadın ve ilk gençliğini yaşayan körpe bir kız. Sorumluluğunu yüklediği bu küçük kız için fedakârlık etmesi gerekiyordu. Başboş bir kuş gibi uçup duramazdı. Özgürlüğünü gönlünün istediği gibi kullanamazdı. Aynı çatının altında yaşıyordu Tayibe. Öyle bir yaşaydı ki huzura, güvene ve kendine örnek olacak bir anne modeline her şeyden çok ihtiyacı vardı." (Kulin, 2018: 185)

Aylin Mişel ile ayrılığında bir süre sonra Joe ile hayatını birleştirme kararı almaktadır. Aylin bu yeni evliliğinde özel zamanları önemsemekte, aile yemekleri organize etmekte, aile birliğini sağlamaya gayret göstermektedir. Buna bir örnek olarak ise Aylin'in geleneksel Şükran Günü yemeğini organize

etmesi ve geleneksel olarak aile birliği, beraberliğini sağlamak konusunda kadından beklenen sorumlulukları yerine getirmesi aşağıdaki ifadelerle desteklenmektedir:

"Aylin geleneksel Şükran Günü yemeğini yine ihmal etmemişti. Ailenin tüm çocuklarının yanı sıra, Mişel' in oğulları Tim ve Greg de yemeğe davetliydi. Joe bu mutlu aile havasından memnun görünüyordu." (Kulin, 2018: 231)

Joe, Aylin'den ayrılmak istediği sıralarda Aylin'i hem bir birey olarak hem de bir kadın olarak çok fazla ikilemde bırakmaktadır. Joe'nun, Aylin Amerikan ordusunda "tek kadın" olarak görev yaparken boşanma evraklarını orduya göndermesi, Aylin'i rencide eden bir durum olarak şu ifadelerle aktarılmaktadır:

"Ordudan ayrılmadan üç hafta kala son derece mutaassıp bir muhit olan Lawton'da ve karargâhta bu haber skandal niteliği taşıyacak ve bir sevgili bulup kocası kaçmış diyecekler. Bana ya acıyacak ya gülecekler. Açık ya da üstü kapalı sorular soracaklar. Ben ne diyeceğimi bilemeyeceğim. Joe beni rezil etti. Bir beyefendi böyle davranmazdı. Ama zaten kocam bir beyefendi olsaydı, ben sekreteriyle değil onunla konuşuyor olurum." (Kulin, 2018: 326)

Yakın çevresi Aylin'i "O kafasına koyduğunu yapar!" (Kulin, 2018: 139) olarak nitelendirmektedir. Yaşanan psikolojik yıkımların yanı sıra, değişen koşullar Aylin'in yaşantısını derinden etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet algısı, beraberinde kadına bakış, çalışma hayatındaki yeri, toplumsal iş bölümü, kadının toplumdaki varlığının ve rollerinin değişimi "Adı: Aylin" romanında Aylin karakteri üzerinden toplumsal cinsiyet rol kalıpları çevresinde analiz edilmektedir.

4.3 Kadın

Makalede Kulin, "Adı: Aylin" adlı romanında bir kadın karakter olan Aylin'in biyografik öyküsünü kurgusal bir biçimde kaleme almaktadır. Yazarın ön plana çıkardığı kadın profili, sosyal hayatın bütün aşamalarında kendisini ilgilendiren kararları alabilme özgürlüğüne, cesaretine sahip olan ve bu kararlarının arkasında duran, her yönüyle özgür bir kadındır. Romanda Aylin karakteri şu satırlarla ifade edilmektedir:

"Hayatı boyunca akıl sınırlarını zorlayan bir korkusuzluğa sahip olacaktı. Oysa gözü pekliliği, atılğanlığı, cesareti, silahlara ve atlara olan düşkünlüğü ile huy olarak bir kızdan çok erkeği andıran Aylin'i annesi İstanbul'dan ailesinden uzak, çok yalnız büyüdüğüne üzülen Nilüfer'ine can yoldaşı olsun diye dünyaya getirmişti." (Kulin, 2018: 32, 33)

Romanda alımlı, çekici, zarif ve uzun boyuyla güzel bir kadın görüntüsü çizilmesinin yanı sıra kararlı, hırslı ve asil duruşuyla Aylin, başarılı bir kadın psikiyatristtir. Romanda geleneksel anlayışın değerlerine sahip bir kadın temsili olarak gösterilen ablası Nilüfer ise evleneceği kişinin seçimi konusunda dahi söz hakkına sahip olamayan bir kadındır. Eş seçimi, bireyin toplum içerisinde yer edinme ve mutlu bir aile kurma sürecinde oldukça önemlidir. Kulin, romanda Aylin'in annesi Leyla Hanım'ın kızlarının birbirlerinden farklı kuşaklarda olmaları nedeniyle aynı şekilde davranamayacağını şu satırlarla ifade etmektedir:

"Çok akıllı bir kadındı Leyla Hanım. Nilüfer'i gereğinden fazla sıkmanın cezasını, kızının ailesinden habersiz evlenmesiyle ödediğini unutmamıştı. Aynı baskıyı küçük kızına yapmadı. Zaten iki kızı arasında neredeyse bir kuşak farkı vardı. Üstelik Aylin'i rahibelerin idaresi altındaki Fransız okulunda değil, hür fikirli akademisyenlerin yönettiği kolejde okutmuşlardı." (Kulin, 2018: 49)

Leyla Hanım küçük kızı Aylin'i eğitim görmesi için iyi okullara gönderse de aslında evlenip, çocuk sahibi olmasını istemektedir.

"Leyla Hanım kızının okumasından değil, çoluk çocuk sahibi olmasından yanaydı. Aylin'de okulu bitirdiği yıl bambaşka bir havadaydı zaten. Bostancı'daki lüks evin kızıydı o yaz. Kabarık etekli dekolte elbiselerle, ince uzun topuklu ayakkabılarla, sallantılı küpelerle gidilen eğlenceli partilerinin, denizde hızlı motorla dolaşmalarının, kısaca dolce vita'nın havasına kapılmıştı." (Kulin, 2018: 53)

Romanda annesi Leyla Hanım her koşulda ve durumda ailesini, çocuklarını düşünen fedakâr bir kadın ve anne profiliyle anlatılmaktadır. Hasta yatağında bile çocuklarını ve eşini düşünen bir anne olarak özellikle Aylin'in evlenip, çocuk sahibi olması konusundaki isteği şu satırlarda dikkat çekmektedir:

Leyla Hanım hastalığına rağmen her zamanki dirayetiyle hem çocuklarını hem kocasını idare etmeye çalışıyordu. Ameliyatını olacak, iyileşecekti. Kanser olup da kurtulabilen bir sürü insan tanıyordu. Daha yapacak çok işi vardı. Kızını evlendirememiş, torun sahibi olamamıştı." (Kulin, 2018: 56)

Geleneksel ve ataerkil toplum yapılarında kadına atfedilen roller toplum içerisindeki konumunu da belirlemektedir. Romanda Aylin, kamusal alandaki varlığı ile ön planda olan başarılı bir kadın olarak tasvir edilmektedir.

Aylin'in Paris Üniversitesinde eğitim gördüğü dönemde teyzesinin onu ziyarete gitmesi nedeniyle bir otel lobisinde buluşmaları ve o sırada bir Arap Prensi'nin Aylin'e ilgi göstermesi sonrasında aralarında geçen şu konuşma evliliğin ilk adımının atıldığının göstergesidir. Aylin;

"Türk kızlarının yabancılarla konuşma alışkanlıklarının olmadığını bildirmişti."

"Niyetleri çok ciddi olsa bile mi" diye sormuştu prens."

"Ne kadar ciddi?"

"Evllenme teklifi yapacak kadar"

O halde aileme görüşmeniz gerekecek" demişti Aylin (Kulin, 2018: 66).

Aylin' in bir Arap Prensi'nden evlilik teklifi almasıyla birlikte başlayan hayatındaki bu yeni dönem, özgürlüğüne düşkün bir karakter olan Aylin için özgürlüğünün kısıtlanması ve tutsaklıkla sonuçlanmaktadır. Bunun üzerine yaptığı bu evlilikten pişmanlık duyan Aylin' in durumu şu ifadelerle anlatılmaktadır:

"Bir an içinde, yüz yüze gelivermişti hayatının gerçeği ile. Bir esirdi o. Çarşafı, peçelere bürünmemişti gerçi, ama dört bir yanında görülmez demirlerden parmaklıklar duruyordu. Kollarını yana doğru açtığında bu parmaklıklara çarpıyordu elleri." (Kulin, 2018: 75)

Ablası Nilüfer ve eniştesinin desteğiyle Prensin onu hapsediği otel odasından kaçmayı başararak, ülkeyi terk eden Aylin, bir kadın olarak yaşadığı tutsaklıktan kurtularak özgürlüğüne kavuşmasını şu ifadelerle kutlamaktadır: *"Aylin kollarını yanlara doğru açarak; Hürüm! Özgürüm! Özgürüm!" (Kulin, 2018: 93).* Aylin'in bu evliliği sonrasında psikolojik durumu romanın satır aralarında karamsar bir tabloyu da gözler önüne sermektedir:

"Kendini dünyaya doğmaya bekleyen ana rahmindeki bebekler gibi hissediyordu. Az sonra, çok az bir zaman sonra, dünyaya geri gelecekti. Geç kalmış olabilirdi, ama işte hayat bütün fırsatları ile onun önündeydi. Yaşam onu bekliyordu. Bir meslek onu bekliyordu. Kaybettiği yılları geri istiyordu." (Kulin, 2018: 128)

Evlilikte aradığı huzuru, mutluluğu, rahatı bulamayan Aylin, okumayı bir kurtuluş olarak görmekte, 26 yaşında tıp fakültesine kabul edilmek için tüm imkanlarını zorlayarak, başarmaktadır. Lozan'da Tıp fakültesine başlamasının ardından öğrencilik hayatına çok kolay bir şekilde uyum sağladığı ve aşağıdaki ifadede Aylin'in yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen okumak için oldukça hevesli olduğu görülmektedir.

"Sanki başından tuhaf bir evlilik geçmiş, kürtajlar olmuş, acılar çekmiş, boşanmış genç bir kadın değil de dünyaya tıp okumak için gelmiş on sekiz yaşında genç bir kız vardı." (Kulin, 2018: 104)

Aylin'in, kız kardeşi Nilüfer'in kızı Tayibe'yi Amerika'ya eğitim almak için götürmesinin ardında yatan temel neden, kadına verdiği değerle ilişkilidir. Ayrıca çocuk sahibi olamayan Aylin, Tayibe'yi öz evladı yerine koymaktadır. Tayibe'nin Aylin'in yanında yaşamaya başlaması romanda şu satırlar ile ifade edilmektedir:

"İlkokul beşi bitirmişti o yıl. Artık tahsiline teyzesinin yanında devam edecekti. Kasım Bey hem kızı çok iyi dil öğretilmiş hem de Mustafa'ya delice düşkün olup Tayibe'yi ihmal eden Nilüfer'den giderek içine kapanan kızını uzaklaştırmamanın iyi bir fikir olacağını düşünmüştü." (Kulin, 2018: 136)

Tayibe'nin annesi Nilüfer'in geleneksel anlayışla yetiştirilmesinin bir sonucu olarak Tayibe'den sonra doğan oğlu Mustafa'ya daha fazla önem, anlam ve değer atfettiği görülmektedir. Bu durum romanda şu ifadelerle açıkça belirtilmektedir: *"Erkek çocuk beklerken kız çocuk doğuran annesini hayal kırıklığına uğratan Tayibe'nin pabucu, erkek kardeşinin doğumuyla iyice dama atılmıştı" (Kulin, 2018:169).*

Aylin diğer evliliklerinde olduğu gibi son evliliğinde de bazı sorunlar yaşamaktadır. Evliliğinde yaşadığı sorunların üstesinden gelemeyen Aylin cesur bir karar alarak uzaklaşmak için savaşta etkilenen askerlere yardım etmek amacıyla orduya katılmayı tercih etmektedir. Yakın çevresi ise Aylin'in bir kadın olarak askeriye de yapamayacağını düşünerek şu ifadeleri sarf etmektedirler:

"Senin gibi biri nasıl uyum sağlar ordu disiplinine" demişlerdi arkadaşları.

"Her şey olabilirsin de ... asker olmak ... Güldürme beni "demişti Joe.

"Valerie'yi babasına "Orduyu tiyatro sahnesi sanıyor. Bırak gitsin de akli başına gelsin" derken duymuştu.

"Sen orduda yapamazsın. Ağır disiplin gerektirir. Sana göre değildir ordu "diye ikna etmeye çalışmıştı Mişel.

"Aylin hiçbir zaman oynamamıştı. Ne iyi kadını ne kötü kadını, prensesi, hippiyi, ne aşık kadını, şımarık kızı, koketi, fındıkçıyı, öğrenciyi, öğretmeni, ne doktoru, ne de anneyi..." Hep o olmuştu. O (Kulin, 2018: 300).

Aylin'in, yaşama karşı olan olumlu bakış açısı sürekli ön planda tutulmaktadır. *"Bir insan aynı ömrü iki kez yaşayabilir mi?"* (Kulin, 2018: 267) sorgusu, Aylin'in bir kadın olarak yaşama karşı bakış açısını sunmaktadır. Aylin'in yaşadığı zorlukları aşmaya çalışmasının yanı sıra zor durumda olan insanlara yardım etme çabası da dikkat çekmektedir. Romanda Aylin'in bir kadın olarak savaştan etkilenen askerlere yardım etmek amacıyla orduda görev almak istemesi eşi Joe tarafından onaylanmamakta ancak tüm bunlara rağmen Aylin orduya katılmaktadır.

"Ee ben dedim asker olmayanı almazlar. Hele bir kadını Asla!"

"Alıyorlar Joe. Benim niteliklerime sahip olan bir doktoru geri çevirmeyeceklerinden emindim. Savaşın içine değil ama, savaştan dönenlerin arasına alacaklar beni belki"

"Öyle olursa gidecek misin?"

"Gideceğim".

"Bu evliliğimizden bir kaçış anlamına mı geliyor".

"Öyle bir niyetim olsa, orduya değil, avukata giderdim." (Kulin, 2018: 294)

Romanda Aylin'in eğitim hayatından, evliliklerine kadar hayatını ilgilendiren tüm konularda bireysel kararları doğrultusunda hareket edebilen bir kadın profili çizdiği görülmektedir. Aylin'i güçlü bir kadın haline getiren olaylar tarihsel şeridinde aktarılmaktadır. Romanda kaleme alınan diğer kadın karakterler genel olarak geleneksel bakış açısıyla sunulurken, Aylin başarılı bir eğitim ve çalışma hayatıyla kendi kararlarını alabilen, özgürlüğüne düşkün, "delifişek" bir kadın olarak tasvir edilmektedir. Kulin, "Adı: Aylin" adlı romanında değişen toplumsal yapıda geleneksel kalıpların dışına çıkabilen bir kadın karakteri ortaya koymaktadır.

5 Sonuç ve Öneriler

Toplumsal yaşamın bir yansıması olarak karşımıza çıkan edebi eserlerin ilk akla gelen türlerinden biri romanlardır. Bu bağlamda günümüzün popüler romancılarından biri olan Ayşe Kulin, "Adı: Aylin" adlı romanında Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak zaman ve mekânın sürekli olarak değiştiği bir döneme ilişkin aktarımlar yaparken, sosyo-kültürel değişme sürecinde özellikle kadınların farklılaşan, çeşitlenen toplumsal cinsiyet rolleri konusuna gönderme yapmaktadır. Kulin'in eserlerinde aile, toplumsal cinsiyet ve kadın konularına sıklıkla yer verdiği görülmektedir. Buradan hareketle, "Aile Yapısı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Ayşe Kulin'in "Adı: Aylin" Adlı Romanının Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmada Kulin'in 1997 yılında yayımlanan "Adı: Aylin" adlı romanı aile, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın temaları bağlamında irdelenmeye çalışılmaktadır. Romanda Aylin karakteri geleneksel sınırlar içerisinde modern bir yaşam tarzı sürdürmeye çalışırken hem özel hem de kamusal alanda görünür olma çabasıyla sosyo-kültürel değişme sürecinde özellikle kadınların farklılaşan, çeşitlenen toplumsal cinsiyet rolleri konusuna gönderme yapılmaktadır. Aile teması kapsamında Aylin karakterinin ailesi ve yakın çevresiyle olan yaşamına dair kesitler, aile olgusunun önemi ve birbirlerine karşı duydukları sevgi ve samimiyet, geleneksel geniş aile yapısından modern, çekirdek aile yapısına geçişin temsilcisi olarak evlerin sunumu, eş bulma ve evlilik süreçleri, çalışma hayatı ve kadının toplum içerisindeki konumu üzerinden

aktarımlar yapılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri temasında, Aylin'in gerçekleştirdiği evlilikler, çalışma hayatında kadının varlığı, kamusal ve özel alan ayrımlarına ilişkin anlatımlar dikkat çekerken kadın temasında toplumsal yaşamın bütün aşamalarında, kendini ilgilendiren kararları alabilme özgürlüğüne sahip olan Aylin karakterinin yaşadıklarına, geleneksel toplum ve aile yapısının getirdiği toplumsal baskılara rağmen aldığı kararlara, sosyo-kültürel değişmelerin de etkisiyle kadının değişen konumuna vurgu yapıldığı görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

Andı, F. (2013). *Roman ve hayat*. İstanbul: Hat Yayınevi.

Atabağsoy, N. (2019). Handan romanında batılılaşmış kadın karşısında batılılaş(ama)mış erkekler. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 68-77. doi: 10.29000/rumelide.540995

Aytaç, G. (2005). *Edebiyat ve kültür*. Ankara: Hece Yayınları.

Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.

Bilge Zafer, A. (2013). Cumhuriyet ile birlikte değişen Türk aile yapısı ve kadının durumu. *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(24), 121-134.

Bilican Gökkaya, V. (2015). Çaresizliği öğrenen kadın: Öğrenilmiş çaresizlik. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 10(14), 53-70, doi: 10.7827/TurkishStudies.8921

Dökmen, Z. (2006). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dönmez, İ. H. (2010). Cumhuriyet "imkânsız aşk"a karşı Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanlarında modern-geleneksel karşıtlığının kadın erkek ilişkisi üzerinden temsili. *Fe Dergi Feminist Eleştiri*, 2(1), 6-18.

Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel kavramları. Türkiye'de katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II*. Ankara: Ceid Yayınları.

Gültekin, L. (2013). Toplumsal cinsiyet ve yansımaları. L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung ve A. Şimşek, (Ed.), *Geçmişten günümüze kadının yazarlık serüveni* içinde (ss. 102-126). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Günay Erkol, Ç. (2011). Osmanlı-Türk romanından çağdaş Türk romanına kadınlık: Değişim ve dönüşüm. *Türkiyat Mecmuası*, 21(2), 147-175. doi: 10.18345/tm.29645

Hançerlioğlu, O. (1976). *Felsefe ansiklopedisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İl, Ç. (2013). İnternetin çocuklar üzerindeki etkisi. *Değişen Dünyada Aile* içinde (ss. 101-111), Malatya: İstanbul Yayıncılık.

Johnston, K. E., Bittinger, K., Smith, A. ve Madole, K. L. (2001). Developmental changes in infants' and toddlers' attention to gender categories. *Merril-Palmer Quarterly*, 47(4), 563-584.

Kaplan, M. (2010). Dede Korkut kitabında kadın. *Türkiyat Mecmuası*, 9, 99-112.

Kaya, Ş. (2018). Suat Derviş'in romanlarında kadın karakterler. *Folklor/Edebiyat*, 24(96), 97-110. doi: 10.22559/folklor.354

Kulin, A. (2001). *Köprü*. İstanbul: Everest Yayınları.

Kulin, A. (2017). *Dürbünümde kırk sene 1943-1983*. İstanbul: Everest Yayınları.

- Kulin, A. (2018). *Adı: Aylin*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kulin, A. (2021). *Hazan*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Küçüksayacıgil, A. ve Küçükşen, K. (2021). Tanzimattan günümüze Türk edebiyatında toplumsal cinsiyet yansımaları ve kadının konumu. *Edebî Eleştiri Dergisi*, 5(2), 371-386. doi: 10.31465/eeder.909338
- Macionis, J. J. (2012). *Sosyoloji*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Murdock, G. (1949). *Social structure*. New York: Macmillan.
- Ozankaya, Ö. (1979). *Toplum bilimine giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Sağlık, Ş. (2010). *Popüler roman estetik roman*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Slattery, M. (2008). *Sosyolojide temel fikirler*. (Yay. Haz. Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz), İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Süleymanlı, E. (2021). Aile Kurumu. M. Kılıç (Ed.), *Sosyolojiye giriş içinde* (ss. 213-237). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Şeker, A. (2020). "İçimizdeki Şeytan"a yenilmeyen Macide'nin toplumsal cinsiyet açısından düşündürdükleri. *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 297-308. doi: 10.29000/rumelide.752346
- Şengül, M. B. (2016). Kadın edebiyatı: bir varoluş mücadelesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3(44), 203-211. doi: 10.9761/JASSS3396
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uğur, V. (2013). *1980 Sonrası Türkiye'de popüler romanlar*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Üstün, K. (2019). Sedat Veyis Örnek'in öykülerinde kadının görünümü. *Folklor/Edebiyat*, 25(100), 1107-1118. doi: 10.22559/folklor.1044
- Zeybekoğlu, Ö. (2018). Değişen ve değiş(e)meyen yönleriyle aile: Yapısı, türleri, işlevleri. N. Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile içinde* (ss 39-64). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- URL-1 Ayşe Kulin 21 Şubat 2023 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Ay%C5%9Fe_Kulin adresinden erişildi.

Cumhuriyet Döneminde Türk Sporunda Alman Etkisi ve Türk Spor Kurumu Dergisi

German Influence on Turkish Sports in The Republican Period and The Journal of the Turkish Sports Foundation

Mehmet Akif BAL**

 0000-0002-2368-8640

Ayşegül ŞENTÜRK†*

 0000-0002-1072-0592

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 16. 12. 2022
Düzeltilme Talebi: 13. 02. 2023
Son Düzeltilme: 06. 03. 2023
Kabul: 24. 03. 2023
Online Yayın: 15. 04. 2023

Anahtar Kelimeler:

Spor Sosyoloji
Türk Spor Tarihi
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Spor
Türk Sporunda Alman Etkisi
Türk Spor Kurumu Dergisi

ÖZ

Bu çalışmada Cumhuriyet Dönemi Türk sporunda Alman etkisinin incelenmesi ve Türk Spor Kurumunun Faaliyetlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel çalışma modelleri arasında yer alan doküman analizinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda veri toplama sürecinde 1936-1938 yıllarında Türk Spor Kurumu tarafından yayımlanan Türk Spor Kurumu Dergisi incelenmiştir. Ayrıca söz konusu dönemde sporun geliştirilmesi için Türkiye'ye davet edilen Carl Diem'in raporunda yer alan tavsiyeler değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonunda Carl Diem'in sporun yönetimi, sporun yaygınlaştırılması ve sporun gelişimine ivme kazandırılması konularında tavsiyelerde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu dönem yayınlanan dergilerde sporun amaçlarına, sporun faydasına, spor tarihine, spor pedagojisine, spor kulüplerinin ve derneklerinin faaliyetlerine, bireysel ve takım sporlarının faaliyetleri ile Spor Birliği Teşkilatına yönelik konulara değinildiği görülmüştür. Sporun yaygınlaştırılması için kadınların spora katılımlarını arttırmaya yönelik çalışmalar yapıldığı, bunun yanında çocuklar ve köylüler ile ordunun spora yönelmesine ilişkin bilgilere değinildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu dönemde sporun geliştirilmesi için yasal düzenlemelere gidildiği de görülmektedir.

ARTICLE INFO

Submitted: 16. 12. 2022
Revision Requested: 13. 02. 2023
Final Revision Received: 06. 03. 2023
Accepted: 24. 03. 2023
Published Online: 15. 04. 2023

Keywords:

Sports Sociology
Turkish sports history
Sports in the Early Years of Turkish Republic
German Influence in Turkish sports
The Journals of Turkish Sports Organization

ABSTRACT

This study aims to examine the German influence on Turkish sports in the Republic Period and evaluate the Activities of the Turkish Sports Foundation. In the research, document analysis, which is among the qualitative study models, was used. Within this scope, the Journals of the Turkish Sports Foundation, which the Turkish Sports Association published in 1936-1938, were examined in the data collection process. In addition, the recommendations in the report of Carl Diem, who was invited to Turkey to develop sports in the period mentioned above, were evaluated. At the end of the research, it was determined that Carl Diem made recommendations on managing sports, disseminating sports, and accelerating sports development. It has been observed that the aims of sports, the benefits of sports, the history of sports, sports pedagogy, the activities of clubs and associations, the actions of individual and team sports, and the Sports Union Organization were mentioned in the journals published in this period. It has been determined that studies have been carried out to increase the participation of women in sports to popularize sports, as well as information about children and villagers and the army's orientation to sports. In addition, according to the results obtained, it was concluded that legal regulations were made to develop sports in the Republican period.

*1Yazar İletişim/ Corresponding Author: Mehmet Akif Bal (Öğr. Gör.), Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Isparta, Türkiye ✉ mehmetbal@sdu.edu.tr

*2 Ayşegül Şentürk (Doç. Dr.), Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Isparta, Türkiye ✉ aysegulsenturk@sdu.edu.tr

Kaynak Gösterimi/Citing This Article: Bal, M. A. ve Şentürk, A. (2023). Cumhuriyet döneminde Türk sporunda Alman etkisi ve Türk Spor Kurumu Dergisi. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(1), 51-66. doi:10.52108/2757-5942.4.1.4

1 Giriş

Spor yapmanın insan yaşamında önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiği zaman spora katılımın fiziksel sağlığı koruduğu ve geliştirdiği (Rodriguez vd. 2005: 611; Manna, 2014: 48; Brown vd. 2017: 150), psikolojik sağlığın gelişimine katkı sağladığı (Hiremath, 2019: 14; Peluso ve de Andrade, 2005: 61; Morgan vd. 2013: 64), bunun yanında sosyal gelişimi desteklediği belirtilmektedir (Küçük ve Koç, 2004: 1; Yıldız ve Çetin, 2018: 54; Küçükbaş-Duman, 2020: 169). Bu durum tarihin her döneminde spora önem verilmesine zemin hazırlamıştır. Günümüzde de insanların yaygın olarak katıldıkları bedensel etkinlikler arasında yer alan spor faaliyetlerinin geliştirilmesi için öncelikli olarak spor tarihinde meydana gelen değişimlerin incelenmesi önem arz etmektedir. Literatürde yer alan çalışmalarda da ülkelerin spor tarihine sıklıkla değinildiği göze çarpmaktadır (Day ve Vamplew, 2015: 1715; Huggins, 2008: 311).

Türk spor tarihine ilişkin bilgiler değerlendirildiği zaman, sporun gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet kurulduktan sonra devlet denetimi ve gözetimine tabi tutulduğu görülmektedir. Spor, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın ilan edilmesiyle modernleşme eylemlerinden etkilenen bir alan haline gelmiş, Batılı anlamda beden terbiyesi ilk defa Osmanlı'da askeri okullarda uygulanmıştır. 1860'lı yıllarda beden eğitimi dersleri eğitim programlarına eklenmiş, 1869 yılında Maarif-i Umumiye Kararnamesiyle tüm rüştiyelerde beden eğitimi dersi mecburi hale getirilmiştir (Yarar, 2014: 301). 1870'lerde ise okullarda jimnastik dersleri müfredata girmiş, II. Meşrutiyet'in ilanının getirdiği özgürlük ortamı sayesinde 1900'lerin başlarında spor kulüplerinin artmaya başladığı görülmektedir (Kahraman, 1995: 641). Sporun profesyonel bir şekilde uygulanması ve teşkilatlanmasının ise ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştiği düşünülmektedir.

Türk spor tarihini üç döneme ayıran teşkilatlanma sürecinde ilk olarak 1922 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) devlet denetimine tabii olarak kurulmuş ve uluslararası düzeyde spor organizasyonları yapan bir kuruluş olarak faaliyetlerine başlamıştır. Türk Spor Kurumu ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün de takip eden zamanlarda kurulan bir teşkilat olduğu bilinmektedir. Türk Spor Kurumu, siyasi bir etkiyle tek partili dönemin izlerini taşıırken, sonrasında kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün ise tamamen devlet kontrolünde faaliyetlerini devam ettirdiği bilinmektedir. Spor teşkilatlarının ilklerinden olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ise ilk başlarda kabul görse de sonradan yetersiz kaldığı düşüncesi ile dönemin iktidar partisi Cumhuriyet Halk Partisi tarafından sorgulanmıştır. İktidar partisi, 1931 yılından itibaren spor ile daha yakından ilgilenmiş ve sporu çağdaş ülkeler seviyesinde tekrardan düzenleme çalışmalarına başlamıştır. Bunun için birçok ülke örnek alınmış, yurt dışından uzmanlar davet edilmiş ve raporlar hazırlanmıştır. Resmi yollardan ülkeye ilk davet edilen uzman ise Alman Carl Diem olmuştur. Carl Diem, Türkiye'de yaptığı araştırma ve gözlemleri sonucunda bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda Diem'e ait öneri ve eleştiriler Türk sporunun gelişimi ve yönlendirilmesinde etkili olmuştur. Bu çalışmada, söz konusu dönemde Türk sporunda Alman etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2 Türk Spor Kurumu Dönemi

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Türk sporunu örgütleyemediği düşüncesiyle tasfiye edilmesinden sonra yeni spor politikası, herkes için spor anlayışı çerçevesinde oluşmuştur (Çağlar, 1936: 3). Devletçi yaklaşım ile Cumhuriyet Halk Partisi liderliğinde kurulan Türk Spor Kurumu, bu politikanın uygulanmasında öncü olmuştur. Türk Spor Kurumunun amacı, yönetmeliğinde; Kurum, Türkiye'de sporun milli ve fenni (ulusal ve bilimsel) esaslara göre yayılmasına ve yükselmesine çalışır, Türk sporculuğunu yurt içinde ve dışında temsil eder. Temiz ahlaklı, yüksek karakterli, sağlam bünyeli, kendisine ve ulusuna inancı tam, Türk devrimini, cumhuriyeti ve vatanını korumayı en üst amaç bilen ve bu uğurda bütün varlığını vermeye hazır olan bir spor gençliği yetiştirmeyi amaç edinen şekilde yer almaktadır.

Tüzel kişiliğe sahip Türk Spor Kurumunun en önemli işlevi üç temel konu üzerinde şekillenmiştir ve aynı zamanda ana faaliyet konularını da oluşturmuştur. Bunlar:

- i. Beden eğitimi ve sporu sevdirmek ve örgütleyip tüm ülkeye yaymak,
- ii. Türkiye'nin spor birliğini sağlamak, planlamak ve disiplin altında tutmak,

iii. Türk ordusunu meydana getiren gençleri, güçlü, cesur ve çevik vatandaşlar olarak yetiştirmek (Fişek, 1985: 120).

Türk Spor Kurumunun yönetmeliğindeki görev tanımı ise aşağıdaki gibidir;

- i. Yurtta sporun milli amaçlara, sıhhi şartlara ve teknik icaplara uygun yükselmesine ve yayılmasına çalışmak,
- ii. Spor bölgelerini, kulüplerini, yuvalarını ve tesislerini kurmak ve kurdurmak,
- iii. Spor neşriyatını teşvik etmek ve yaygınlaştırmak,
- iv. Türk sporcularının milli sınırlar içinde ve dışında temaslarını tanzim ve kontrol etmek,
- v. Uluslararası spor kurumlarıyla irtibat halinde bulunmak (BCA, 490.01.1108.45.1)

Ankara merkezli Türk Spor Kurumu, Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı yarı resmi bir kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmüş ve kurum devletçilik anlayışının bir uzantısı olarak görülmüştür. Bununla beraber, kuruluş aşamasında hiçbir bakanlığa bağlı olmayan kurum, seçimle işbaşına gelen kurulları ve gelirlerini harcama yetkisine sahip olması nedeniyle özerk bir teşkilattir (Doğu, 2013: 11).

Türk Spor Kurumu ile birlikte Türkiye'de sporda devlet otoritesi kurumsallaşmıştır. Bu süreçte Almanya örnek alınmış, oradan spora katkı yapabilecek uzmanlar davet edilmiştir. Bu uzmanlardan Carl Diem'in yazdığı rapor ve tavsiyeler doğrultusunda Türk spor politikalarının temeli atılmıştır (Tokatlıoğlu, 2016: 409).

Türk Spor Kurumu Dönemi'ndeki olumsuzluklar, spor sahalarında meydana gelen siyasal olaylar, şahsi hesaplaşmalar ve liyakatsiz atamalar sonucu Türk Spor Kurumunun partiyle olan bağı kopmuştur. Bu sebeple kurum feshedilmiş ve 1938 yılında 3530 sayılı kanununla Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Sümer, 1990: 199).

3 Türk Sporunda Alman Etkisi

Cumhuriyetin ilanıyla, spor alanında, modern anlamda Batılı ülkelerin yakından takip edilerek gelişme kaydedildiği bir dönem başlamıştır. Spor alanında ileri seviyede olan Amerika ve Almanya, beden terbiyesi hususunda da dönemin öne çıkan ülkelerdendir. Almanya'da beden terbiyesi 1778-1852 senelerinde yaşamı sürdüren Frederick Jahn'ın eseridir. Eski Alman beden terbiye sistemi Alman halkını yekpare düşünebilen, hissedebilen ve harekete geçebilen insanlar olarak yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bundan dolayı Alman beden terbiyesinde esas amaç; vücudu kuvvetli, disiplinli ve itaatkâr fertler yetiştirmektir. Eski beden terbiyesinin bu gayesi, yeni beden terbiyesi ile yerini daha çok halkın arzu ve ihtiyaçlarına uygun bir spor anlayışı benimsenmesine bırakmıştır (Nüzhet, 1939: 127).

Almanya'nın eski dönemlerine göre beden terbiyesi açısından yaşadığı değişiklik halk tarafından benimsenmiş, sporların en hafifi olan yaya gezilerinden futbola, atletizm, boks, eskrim, basketbol, yelken, voleybol, kürek gibi spor dallarına kadar etkisini hissettirmiştir. Golf ve tenis gibi spor branşları da Almanya'nın yeni döneminde oldukça ilgi görmüş, yüzme okullarda zorunlu ders haline gelmiştir. Dönemin Alman beden terbiyecileri Bode ve Mensendieck jimnastik ve beden hareketlerinin Almanya'da yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra Almanya'nın bu yeni döneminde tüm hareket ve idmanların açık havada yapılması esas alınmıştır. 1914'lü yılların Almanya'sında spor kulüplerinin üyeleri bir milyonu zor bulurken, 15-20 yıllık süreçte on altı milyona ulaştığı görülmüştür. Kilise, siyasi parti, okul gibi tüm müesseseler, sporu himaye ve teşvik etmiştir. Bir Alman'ın kendi ülkesi dışında şampiyonluk kazanması, milli bir olay olarak algılanmıştır (Nüzhet, 1939: 350).

Osmanlı'da beden ve spor eğitimi ilk kez Tanzimat sonrasında Mekteb-i Harbiye'de yüzme, jimnastik, eskrim derslerinin yer almasıyla başlamıştır (Özçakır, 2015: 18). Mekteb-i Harbiye'nin ardından Fransız eğitim öğretim sisteminden etkilenilerek açılan Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) ile de sivil alanda beden eğitimi başlamıştır. Ali Faik Bey (Faik Üstünidman) Mekteb-i Sultani'de Fransız ve İtalyan hocalardan jimnastik dersleri alıp mezun olduktan sonra Berlin Jimnastik Öğretmen Okulu'nda eğitim görmüştür (Kahraman, 1995: 627). Ali Faik Bey'in Berlin

Jimnastik Öğretmen Okulu'ndan mezun olup Mekteb-i Sultani'de öğretmen olarak çalışmaya başlaması Alman etkisini gösteren ilk örneklerdendir.

Programında jimnastik dersi yer alan askeri ve sivil okullarda II. Meşrutiyet Dönemi öncesinde Türk öğretmenlerin olmaması, yabancı öğretmenlerin bu derslerde görev üstlenerek öğrencilere Alman jimnastiğinin Fransız tarzıyla öğretilmesine neden olmuştur. Öğrencilerin Jahn-Amoros tarzındaki[‡] materyallerle hareketler gerçekleştirirken zorlanması bu derslere ilişkin ilgi ve katılımların azalmasına sebep olduğu söylenmektedir (Özçakır, 2015: 23).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, beden eğitimi ve spor alanında Osmanlı Devleti'nden kalan mirası, uyguladığı spor politikaları ile yaşatmaya çalıştığı görülmektedir. Millî Mücadele Döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında spor sosyal hayata dâhil edilmiş, kulüpler vasıtasıyla ve okullarda işlenen derslerle yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Tek partili dönemde Cumhuriyet Halk Partisi'nin spora verdiği değer, siyasi prensipler ve uluslararası kapsamda şekillenmektedir. Spor ve gençlik odaklı bakış açısı, Atatürk'ün de destekleriyle spor politikaları içerisinde temel dayanak noktası olmuştur. Bu amaçla kurulan beden eğitimi ve spor alanındaki kurumlar da faaliyetlerini bu yönde şekillendirmiştir. Türk Spor Kurumu, TİCİ'den devraldığı sorumlulukları kendi belirlediği politikalarla, tek parti iktidarının da gücüne dayanarak yerine getirmeye çalışmıştır. Böylece Cumhuriyet Döneminde sporu, çağdaş ülkelerdeki gibi yeniden organize etme ve geliştirme çabası başlamıştır. Pek çok ülkedeki gelişmeler yakından takip edilmiş, kapsamlı raporlar hazırlanmış ve yurt dışından uzmanlar istihdam edilmiştir. Davet edilen uzmanlardan biri de Alman Carl Diem olmuştur. Türk sporunda ve spor yapılanmasında en çok etkiyi bırakan Carl Diem olmakla beraber, onun dışında Türk sporuna etkisi olan başka Alman uzmanlar da bulunmaktadır. Bu uzmanların etkisiyle sporda Alman etkisinin yaşandığı bir sürece girilmiştir.

4 Alman Uzmanların Katkıları

Colmar von der Goltz: 19. Yüzyılın başlarından itibaren çok sayıda Alman uzman Osmanlı Devleti tarafından modern ordunun düzenlenmesi amacıyla davet edilmiştir. Bu davet neticesinde Von Der Goltz 1883 yılında gelerek 1895 yılına kadar 12 sene Osmanlı ordusunda görev almıştır (Akcan, 2018: 13). Von Der Goltz, bu süre boyunca orduda çeşitli görevler almıştır. Bu görevlerin en önemlileri askeri okullar müfettişliği ve Genel Kurmay 2. Başkanlığıdır (Altıparmak, 1983: 53).

1884 yılında Colmar von der Goltz bilinen adıyla Goltz Paşa Osmanlı Mekatub-ı Umumiye Müfettişliği'ne (Askeri Okullar Müfettişliği) atanmıştır. Goltz derslerin askerileştirilmesi ve mektebin Alman modeli çerçevesinde yeniden örgütlenmesini gündeme getirmiştir. Goltz Paşa gelene kadar Fransız ders programı uygulanan Harbiye Mektebi, Goltz göreve geldikten sonra Berlin Harp Okulunda uygulanan sistemi uygulamaya almıştır. Askeri mekteplerde yabancı dil olarak Almanca öğrenimi yaygınlaştırılmış, Fransızca zorunlu ders olmaktan çıkartılmış seçmeli ders olarak müfredata eklenmiştir (Moreau, 2010: 105). Von der Goltz, Fransız kitaplarının mekteplerde okutulmasının bırakılması amacıyla Harbiye Mektebi'nde ders kitabı olarak öğretilmek üzere 4000 sayfadan fazla Türkçe ders kitabı ve broşür yayımlanmıştır. Bu gelişme ve değişimlerin askeri okullarda eğitim gören genç subay ve subay adaylarında Alman hayranlığı oluşmasına yol açtığı düşünülmektedir (Ortaylı, 2006: 38).

Von Der Goltz Paşa'nın hizmet ettiği 1883-1895 yılları arasında temel görevi, Osmanlı ordusunun Alman modeline göre yeniden örgütlenmesidir. Bunun yanı sıra Goltz Paşa; genç subaylara, Osmanlı padişah ve yöneticilerine Alman hayranlığını benimsetmeye çalışmıştır (Güler, 2007: 136). 1890 yılı itibarıyla Goltz'un öğrencisi olarak yetişmiş nesiller, XX. yüzyılda, Osmanlı'nın kaderi üzerinde önemli rol oynamış, devlet projeleri Almanya'nın militer ulus-devlet anlayışını örnek alarak inşa edilmiştir (Aydın, 2009: 947).

Kurt Dainas: Gazi Terbiye Enstitüsü'nde Beden Terbiyesi Şubesi açılarak beden eğitimi alanında uzmanlar tarafından uzun zamandır açılması düşünülen okul, enstitüde bir bölüm olarak faaliyete

[‡] Jahn-Amoros Jimnastiği, Friedrich Ludwig John ve Albay Don Francesco Amoros'un etkileşiminden doğmuş bir spordur. Jahn, Turner Akımı'nın kurucusu ve beden eğitimi ile savaçılık arasında sebep sonuç ilişkisi kuran ilk kişidir. Amoros, Paris'te kurduğu özel jimnastik okulunda beden eğitimi faaliyetlerini askerlik eğitimi ile bütünleştirmiş, Jahn'ın etkisinde kalarak askeri jimnastiklere önem vermiştir.

geçmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından o esnada Berlin Beden Eğitimi Enstitüsü'nde görevli uzman beden eğitimi Kurt Dainas 1933'te Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Şubesinde görevlendirilmiştir (Günay, 2012: 85). Bu görevlendirme ile beden eğitimi ve sporda Alman modeli daha etkin uygulanmaya başlanmıştır.

Okulda atletizm eğitimlerini veren Kurt Dainas, aynı zamanda ilk kayak kursu eğitmenlerinden biridir. Dainas, Gazi Terbiye Enstitüsü jimnastik bölümünden otuz öğrenciyi 1936 Olimpiyat Oyunları'na götürmüştür. Tamamı erkek öğrencilerden oluşan bu grup ilk defa olimpiyat oyunlarında izleyici olarak yer almıştır (Yarar vd. 2009: 18). Dainas ayrıca yaptığı çalışmalarla Alman jimnastik terminolojisinin de Türkiye'de yer almasında etkili olmuştur (Özer, 1969: 11).

Herbert Riedel: Ankara'da Leipzig'li Ordinaryüs Prof. Dr. Falke tarafından Yüksek Ziraat Mektebi kurulmuştur. 1942 yılına kadar eğitmenleri tamamen Alman ve okulun dili Almancadır (Schäfer Borrmann, 1998: 133). Yüksek Ziraat Mektebi Beden Terbiyesi Enstitüsü bünyesindeki eğitimciler Altrock ve Herbert Riedel'in çalışmalarıyla Ankara'nın kuzeyinde spor tesisleri inşa edilmiştir. Tesiste, spor sahası ve enstitü odalarının yanı sıra; atletizm pisti, futbol, voleybol, hentbol, hokey, rugby, basketbol sahası ve tenis sahası bulunmaktadır (Riedel, 1942: 36).

Mektepte spor derslerinin pek çoğu Herbert Riedel tarafından verilse de okulda başka Alman öğretmenler de görev yapmıştır. Ziraat Mektebi'nde kayak, buz hokeyi, tenis gibiyaygın olmayan spor dallarının tanıtımı noktasında da önemli bir işlevi olmuştur (Baba, 1940: 5). Riedel'in öğrencilerine kış aylarında Ankara Elmadağ'ında kayak uygulamasını gerçekleştirmesi ve zamanla öğrencilerin bu spora ilgi göstermesi kısa sürede öğrenciler arasında kayakta kabiliyetli sporcuların yetişmesini sağlamıştır. Ülkemizin ilk gayri resmi kayak şampiyonası, Ekrem Rüştü Akömer ve Herbert Riedel tarafından Bursa'da 1935 yılı Mart ayında gerçekleştirilmiştir. Riedel'in Türk kayakçıları yetiştirme hususunda ortaya koyduğu başarı, 1936 yılında gerçekleştirilen Garmisch-Partenkirchen Kış Oyunları'na ilk defa katılım sağlanmasını sağlamıştır (Schäfer Borrmann, 1998: 133). Ekrem Rüştü Akömer başkanlığında katılım sağlanan Kış Oyunlarında yarışan sporcuların bazıları Riedel denetiminde Uludağ'da, bir bölümü Garmisch-Partenkirchen'de yarışmaya hazırlanmıştır. Ekrem Rüştü Akömer'in başkanlığındaki on kişilik Türk grup, oyunlarda başarı göstermese de, Türk bayrağı ilk kez Beyaz Olimpiyat'larda dalgalanmıştır (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, t.y.).

Carl Diem: Alman spor faaliyetlerinin odak noktasında yer alan isimlerden biri olan Carl Diem (1882-1962), Türk sporu adına önemli bir isimdir. Carl Diem, XIX. yüzyılın önemli bir spor bürokratu olarak Almanya'da görev yapmıştır. Berlin Oyunları'nın planlamacısı ve baş organizatörü olan Carl Diem, Olimpiyat organizasyonuna hizmet etmiş ve çeşitli ülkelere danışmanlık yapmıştır.

1882'de Almanya'nın Würzburg kentinde doğan Carl Diem, 1887 yılında babasının işi sebebiyle Berlin'e taşınmış, çocukluk ve gençlik yıllarını maddi sıkıntılar içerisinde geçirmiştir. Diem'in okul hayatında müzik, resim ve jimnastik derslerinde başarı sağladığı ifade edilmektedir. Ailesinin ekonomik durumu sebebiyle okulunu terk etmek zorunda kalan Diem'in, orduda bir yıl görev aldığı bilinmektedir. Sonrasında Berlin'de bir kumaş fabrikasında çalışmış olup, sporla ilgilenmek için fabrikadan da ayrılmış, bu tarihten itibaren de spor alanındaki kariyer süreci başlamıştır (Akcan ve Geçikli, 2016: 9).

1899 yılında Marcommania Berlin Spor Kulübü'nün kuruculuğunu üstlenen Diem, 1903 yılında Alman Atletizm Spor İdaresi sekreterliği görevine getirilmiş ve 1906 yılında Atina Olimpiyat Oyunlarında gazeteci ve takım koçu olarak görev almıştır. 1908-1913 yılları arasında Alman Atletizm Spor Otoritesi başkanı olarak çalışmalarını sürdürmüştür. 1912 Stockholm Olimpiyatları sırasında sporcu ve gazetecilerin delegasyon başkanı olmuştur. 1913 ve 1916 yıllarında Berlin Olimpiyat Oyunları sekreteri olarak görev yapmıştır. 1916 yılında spor yasası taslağının hazırlanması çalışmalarına katılmış, 1917-1933 yılları arasında Alman Reich Beden Eğitimi Komitesi Genel Sekreterliğini yürütmüştür. Prag, Çin, Amsterdam, Japonya, Birleşik Krallık ve Türkiye'de çeşitli kongre ve gezilerde yer almış, danışmanlık yapmış, ve sporla ilgili faaliyetlerde yer almıştır (Tunçkol ve Şahin, 2010: 913).

Carl Diem, Alman spor hareketinin gelişmesinin kararlı bir tutkunu olmasının yanı sıra Alman olimpiyat tarihinin en dikkat çeken isimlerinden biridir. Carl Diem, önemli bir Alman spor adamı,

araştırmacısı ve organizatörüdür. 50'den fazla kitap yazıp 3000'den fazla yayın yaptığı bilinmektedir (Mandell, 1974: 10).

1930-1945 yıllarında Berlin Uluslararası Olimpiyat Enstitüsü müdürlüğünü üstlenmiştir. 1933 yılında Hükümetin daveti üzerine Türkiye'ye gelerek gençlik ve spor konusunda danışmanlık yapmış, 1939 yılında Alman Binicilik organizatörü olmuş ve 1960 yılında Güney Afrika'ya spor danışmanlığı hizmeti vermiştir (Tunçkol ve Şahin, 2010: 913).

4.1 Carl Diem'in Raporu

Carl Diem, kapsamlı bir gençlik organizasyonu yapması ve beden terbiyesi konulu proje hazırlaması için resmi olarak Türkiye'ye davet edilmiş 1933 yılı Eylül ve Ekim aylarında Türkiye'nin doğusu ve kuzeyindeki iller arasında uzun bir geziye çıkmış ve Ankara'ya dönerek detaylı bir rapor hazırlamıştır. Diem'in beden eğitimi ve spor üzerine hazırladığı bu rapor 50 sayfadan oluşmaktadır ve 17 ana başlık içermektedir (Akcan ve Geçikli, 2016: 14).

Carl Diem'in hazırladığı rapor, genel hatlarıyla teşkilatlanma ve uygulama önerilerinden oluşmuştur. Türkiye'de beden eğitimi ve sporun nasıl uygulanacağı, spor kulüb ve kurumlarının teşkilatlanması konusunda önerilere yer vermiştir.

Raporda uygulamaya dönük öneriler ilk aşamada okul öncesine yönelik olmuştur. Bu öneri, 3-6 yaş arası çocuklara ve annelerine, belediyelerin sorumluluğunda haftada bir saat beden eğitimi ve egzersizlerin yaptırılması şeklindedir. Çocuklara yönelik önerilen beden eğitimi, koşu, sıçrama, atış, dengede kalma, doğal egzersizler, itme, çekme, tırmanma ve taşıma gibi oyunlardan oluşmuştur. Okullarda verilecek eğitimler ise 6-19 yaş gruplarını kapsamıştır. Diem, bu eğitimlerde İsveç, Alman ve Amerikan beden eğitimi sisteminin birleştirilerek modern bir pratiğin uygulanmasını, beden eğitimi derslerinin okullarda diğer derslerle eşit sürelerde işlenmesi gerektiğini önermiştir (Akcan ve Geçikli, 2016: 10).

Carl Diem, raporunda Gençlik Birliği, Spor Kulüpleri ve Spor Kültür Dernekleri'nin kurulması önerisinde bulunmuştur. Türk gençliğinin, Gazi Gençlik Birliği ismi altında teşkilatlanmasını, bu birliğe 10-18 yaşındaki kız ve erkek öğrencilerin dâhil edilmesini teklif etmiştir. Birlikler kurulduktan sonra halkevlerine devredileceğini, cinsiyete has üniformalarının olması gerektiğini, üyeliğin ücretsiz olacağını ifade etmiştir (Akcan ve Geçikli, 2016: 10).

Carl Diem, sporu toplumsal tabanda yaygınlaştırmak amacıyla, kulüpleşmeyi önermiştir. Gönüllülük esasının olduğu bu kulüplerde ağırlık kaldırma, top oyunları, eşli etkinlikler, yarışlar, atlamalar, güreş ve yüzme gibi sporları çalışma planındaki etkinlikler arasında saymıştır. Kulüplerin kendi aralarında Türk Spor Birliği'ni kurarak, bu kurum tarafından çıkarılan mevzuata tabi olmasını ve kulüpler sayesinde tüm vatandaşların, ayırım gözetilmeksizin bir araya gelmesini önermiştir. Şahsi müsabakalara verilen aşırı önemin ortadan kaldırılmasını, takım çalışmasına önem veren kulüplere basın yoluyla destek verilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Akcan ve Geçikli, 2016: 10).

Carl Diem, spor yöneticilerinin görevlerinden birinin de beden eğitimi öğretmenlerinin yetiştirilmesi olduğunu vurgulamıştır. Beden Eğitimi Ulusal Yüksekokulu'nun kurulmasını önermiştir. Belediyelerin spor altyapılarının hazırlanması hususunda destek vermesini önemle dile getirmiştir. Spor alanında önemli katkıları olan vatandaşlara ise Devlet Nişanı verilmesini tavsiye etmiştir. Kadınların spora katılımının özendirilmesi ve halkın askeri duruşu açısından dağcılık, kayak, binicilik ve cirit gibi yöresel oyunların canlandırılmasını önermiştir. Ayrıca, Carl Diem'in, Spor Sahaları ve Stadyumlar, Köy Spor Sahaları, Jimnastik ve Spor Yerlerinin Planları, Beden Terbiyesinin Esas Prensipleri gibi bazı eserleri Türkçe'ye çevrilmiştir (Akcan ve Geçikli, 2016: 10).

5 Yöntem

5.1 Araştırma Modeli

Makalede çalışma nitel araştırma modeli temelinde kurgulanmıştır. Sosyal bilimlerde özellikle son yıllarda giderek yaygınlaşan nitel çalışmalar, karmaşık, birbirleriyle bağlantılı kavramları, terimleri ya da temaları analiz etmeyi ve bunlar dışında istenirse nicel değişkenleri kapsayan çalışanlar yapmayı amaçlayan bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Nitel çalışmalarda doğrudan gözlem ve görüşmelerin olanaksız olduğu durumlarda çalışılan araştırma problemine yönelik yazılı ve görsel materyallerden yararlanılmaktadır. Arkeologların tarihçilerin geçmişe

ilişkin araştırmalarda yazılı kaynakların analizinden faydalandığı görülmektedir. Bu bakımdan yazılı belge ve materyaller geçmiş dönemlerde bilinmeyi sunan çok değerli bilgi kaynakları arasında yer almaktadır. Yazılı materyallerin analizini içeren teknik ise “doküman incelemesi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir dokümanın ne şekilde veri kaynağı olarak kabul edileceği, çalışmanın amacı ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Anılar, mektuplar, günlükler dışında periyodik çıkan yazılı kaynaklar, kitaplar ve dergiler doküman analizine konu olabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 85). Bu çalışma kapsamında da nitel araştırma modelleri arasında yer alan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır.

5.2 Verilerin Toplanması

Çalışmanın verilerini, 1936-1938 yılları arasında Türk Spor Kurumu tarafından yayımlanan Türk Spor Kurumu Dergisi meydana getirmektedir. Bu yıllarda toplamda 122 sayı yayımlanmıştır. Çalışmada, örneklemin tamamına erişilmesi amaçlanmış ve bütün sayıların kopyası Ankara Milli Kütüphane arşivlerinden elde edilmiştir. Fakat dergilerden 3’üne, Milli Kütüphane arşivlerinde olmamasından dolayı erişilememiş toplamda 119 sayı değerlendirilmiştir. Bununla beraber, 64. ve 65. sayılar ile 120. ve 121 sayılar birlikte yayımlandığından analizde münferit olarak 117 adet dergi kullanılmıştır.

5.3 Verilerin Analizi

Yapılan bu çalışmanın veri sağlama sürecinde içerik analizi kullanılmıştır. Bir nitel çalışma yöntemi olan içerik analizi, bir metindeki değişkenleri ölçmek gayesiyle sistematik tarafsız ve araştırmacı tarafından talep edilirse verileri sayısallaştırarak da uygulanabilen analiz biçimidir (Bayram ve Yaylı, 2009: 15). Bu çalışmada, yönlendirilmiş içerik analizi uygulanmıştır. Yönlendirilmiş içerik analizi mevcut teoriklerden ve araştırmanın odak kısmı ile alakalı açıklamalardan elde edilmiş daha analitik kategoriler ve kodlamaların kullanımını kapsamaktadır (Berg ve Lune, 2015: 283).

6 Bulgular

1936-1938 yıllarında Türk Spor Kurumu tarafından yayımlanan Türk Spor Kurumu Dergisi nitel bir araştırma türü olan içerik analizine göre incelenmiş ve Türk sporunda Alman etkisi araştırılmıştır. Türk Spor Kurumu, Carl Diem’in tavsiye ve yönlendirmeleri ile kurulmuş, kurumun yönetmeliğini de bizzat kendisi hazırlamıştır. Türk spor politikasının şekillenmesinde bu rapor günümüzde dahi hissedilen bir etkiye sahiptir. Kurum’un resmi yayın organı olan Türk Spor Kurumu Dergisi, Alman uzmanın Türk sporu ile ilgili çizdiği rotanın, tek parti iktidarının desteğini de alarak sözcüsü olmuştur. Bu nedenle dönemin dergileri üzerine yapılacak bir araştırma Türk sporunda Alman etkisini ortaya koyabilecek niteliktedir. Bu bölümde araştırma kapsamında incelenen dokümanlara ilişkin bulgular temalar halinde açıklanmıştır.

Tablo 1. Carl Diem Raporundaki Tavsiyelerin Dergi İçeriklerine Göre Bulgu Durumu

ANA KATEGORİLER	ALMAN UZMAN TAVSİYELERİ	DURUM TESPİTİ	
	ALT KATEGORİLER	BULGU VAR	BULGU YOK
SPOR ve SPOR YÖNETİMİ	Sporun Amaç ve Önemi, Spora Teşvik	✓	
	Sporun Faydaları (Sağlık, Eğlence vb.)	✓	
	Spor Tarihi	✓	
	Spor Pedagojisi	✓	
	Sporcu Kimliği (Pasosu)		✓
	Spor Kıyafetleri (Kostümü)	✓	
	Bireysel Spor Teknik ve Stratejileri	✓	
	Takım Spor Teknik ve Stratejileri	✓	
	Gazi Gençlik Birlikleri ve Spor		✓
	Spor Kulüpleri Faaliyetleri	✓	
	Spor Kültür Dernekleri		✓
	Türk Spor Birliği Teşkilatı (TSK)	✓	
SPORU YAYGINLAŞTIRMA	Kadınların Spora Katılımı	✓	
	Çocukların Spora Katılımı	✓	
	Gençlerin Spora Katılımı	✓	

	Köylülerin Spora Katılımı	✓	
	Ordu ve Spor	✓	
	Okullarda Spor	✓	
	Belediyeler ve Spor Faaliyetleri	✓	
SPOR GELİŞİMİNE İVME KAZANDIRMA	Yurtiçi Spor Müsabakaları	✓	
	Farklı Ülkelerde Spor ve Spor Müsabakaları	✓	
	Yurtdışı Spor Müsabakalarına Katılım	✓	
	Olimpiyatlar ve Olimpiyat Müsabakaları	✓	
	Türkiye'nin Olimpiyatlara Katılımı	✓	
	Spor Kutlamaları (19 Mayıs vb.)	✓	
	Bayrak Koşusu ve Yarışları	✓	
SPOR SEYAHATLERİ	Yurtiçi Spor Seyahatleri	✓	
	Yurtdışına Yapılan Seyahatler	✓	
	Kır Gezileri	✓	
	Kamplar	✓	
SPOR DALLARI	Farklı ve Yeni Spor Dalları Geliştirme	✓	
	Jimnastik	✓	
	Bisiklete Binme ve Bisiklet Yarışları	✓	
	Binicilik ve At Yarışları	✓	
	Yüzme/Yüzücülük	✓	
	Güreş	✓	
	Atletizm	✓	
	Dağcılık Sporları ve Özendirilmesi	✓	
	Kış Sporları	✓	
	Halk Oyunları		✓
	Uçuş/Planörle Uçma	✓	
	Eskrim ve Eskrim Mücadeleleri	✓	
	Su Sporları (Yelken, Kürek Çekme vb)	✓	
SPOR TESİSLERİ	Saha veya Stadyum İnşası	✓	
	Yüzme Havuzu İnşası	✓	
	Spor Salonları İnşası		✓
	Konaklama Tesisleri İnşası		✓
SPOR ÖDÜLLERİ	Ulusal Kupa ve Madalyalar	✓	
	Uluslararası Kupa ve Madalyalar	✓	
	Devlet Madalyası (Nişanı)		✓
	Yerel Ödüller (Eşyalar)		✓
	Şilt ve Plaketler	✓	
SPOR YASASI	Spor Yasası/Yönetmelik Düzenlemeleri	✓	
	Yeni Spor Yasası	✓	
	Spor Hukuku (Suçlar ve Cezalar)		✓
SPOR KASASI	Spor Aidatları		✓
	Müsabaka Ücretleri		✓
	Harçlar ve Para Cezaları		✓
	Spor Harcamaları	✓	
SPOR EĞİTİMİ	Spor Eğitimi Veren Okulların Açılması	✓	
	Spor Eğitmenleri	✓	
	Spor Hekimliği ve Spor Bekçiliği		✓

Tablo 1 incelendiğinde, Türk Spor Kurumu dergisinde işlenen konuların; *sporun önemi ve spor yönetimi; sporu yaygınlaştırma, spora ivme kazandırma, spor seyahatleri, spor dalları, spor tesisleri, spor ödülleri, spor yasası, spor kasası ve spor eğitimleri* alanında olduğu görülmektedir. Spor ve spor yönetimi, spor tesisleri, spor kasası, spor yasası, spor eğitimleri alanında bazı alt kategorilerde bulguya rastlanmamıştır. Diem'in raporunda yer alan fakat dergilerde bulguya rastlanmayan bu kategoriler; *Sporcu pasosu, Gazi Gençlik Birlikleri, Kültür Dernekleri, halk oyunları, spor salonları,*

konaklama tesisleri, devlet nişanı, yerel ödüller, spor hukuku, spor aidatları, spor cezaları, müsabaka ücretleri, spor hekimliği ve spor bekcılığı olarak tespit edilmiştir. Ana kategorilere (değişkenlere) uygun olarak, detaylı alt kategori incelemeleri Carl Diem'in raporunda yer alan açıklamalara bağlı olarak ve sayısal tespitlerle Tablo 2'den itibaren yer almaktadır.

Tablo 2. Spor ve Sporun Yönetimi Alanında Konu Dağılımları

DEĞİŞKENLER	Var		Yok		TOPLAM f	TOPLAM Yüzde
	f	Yüzde	f	Yüzde		
Sporun Amaç ve Önemi, Spora Teşvik	61	%52,1	56	%47,9	117	%100
Sporun Faydaları (Sağlık, Eğlence vb.)	21	%17,9	96	%82,1	117	%100
Spor Tarihi	35	%29,9	82	%70,1	117	%100
Spor Pedagojisi	4	%3,4	113	%96,6	117	%100
Sporcu Kimliği (Pasosu)	0	%0	117	%100	117	%100
Spor Kıyafetleri (Kostümü)	6	%5,1	111	%94,9	117	%100
Bireysel Spor Teknik ve Stratejileri	62	%53	55	%47	117	%100
Takım Spor Teknik ve Stratejileri	25	%21,4	92	%78,6	117	%100
Gazi Gençlik Birlikleri ve Spor	0	%0	117	%100	117	%100
Spor Kulüpleri ve Faaliyetleri	27	%23,1	90	%76,9	117	%100
Spor Kültür Dernekleri	0	%0	117	%100	117	%100
Türk Spor Birliği Teşkilatı (TSK)	13	%11,1	104	%88,9	117	%100

Spor ve Spor Yönetimine ile ilgili Tablo 2 incelendiğinde, dergi sayılarının %53'ünde "Bireysel Spor Teknik ve Stratejileri" konusu yer almıştır. Bu değişkene yönelik bazı başlıklar örneğin; "İyi Bir Futbolcu Neler Bilmelidir?", Sporda Zeka ve Sempatı; Sporcu Ahlakı; Bir Spor İlmi Vardır; Buzda Patenle Kaymak; Sporda Armoni; Nasıl Antrenman Yapılıyor?; Boksta Hüner ve Boks Şampiyonları; Atletin Dinlenme ve Kış Çalışmaları; Sporculuğa Dair; Sporunun İdman Kontrolü" şeklindedir.

%52,1 oranında "Sporun amaç ve önemi, spora teşvik" ikinci en yüksek oranda işlenen konular arasındadır. Bu değişkene yönelik değerlendirmeye alınan başlıklardan bazıları: "Sporu Beslemek Lazımdır; Sporda Muvaffak Olabilmek; Asıl Sporculuk ve Bozuk Düzen Sporculuk; Sporun Islahı; Halkevleri ve Spor; Yaz ve Spor; Başbakan Birinci İnönü'nün Ehemmiyetli Bir Tebliği; Rahmi Apak Sporun İnkısaflı İçin Yapılan Çalışmaları Anlattı" şeklinde yer almıştır.

Ön plana çıkan diğer konu "Spor Tarihi" alanında karşımıza çıkmaktadır. Dergi sayılarının %29,9'unda spor tarihine ilişkin konu başlıkları yer almıştır. Örneğin; "Eski Zamanlarda Atletizm; Hipodromlar Nedir? Boks Tarihinden Bir Parça Eski Türkler'de Kılıç; Spor Tarihinden Notlar: Koşular; Türk İzcilik Tarihine Kısa Bir Bakış" bunlardan bazılarıdır.

Dergi sayılarında %23,1 oranında "Spor Kulüpleri ve Kulüplerin Faaliyetleri" hakkında bilgiler verilmiştir. "Güneş Kulübü Birinciliği Kazandı; Milli Kümeye Ayrılan Kulüpler; Ankara'da Kulüp Kongreleri; Ankara'da Yeni Bir Kulüp; Aston İngiliz Kulübü Nasıl Çalışır" başlıkları bu alt değişkene örnek verilebilir.

"Takım sporu teknik ve stratejileri" konusuna ilişkin başlıklar dergi sayılarının %21,4'ünde yer almıştır. Buna yönelik bulgulardan bazılarını örnek "Futbolda Sovyet Rusya'daki Mağlubiyetin

Sebebi Nedir? Finlandiya'nın Antrenmanlarında Saunanın Rolü; Futbolcu ve Futbol Takımı Yetiştirme Tekniği" verilebilir.

Sağlık ve eğlenceye dönük sporun faydaları konu başlığı, derginin %17,9'unda yer aldığı tespit edilmiştir. Sağlık ve eğlenceye dönük sporun faydalarından bahsedilen başlıklardan bazılarında örnek *"Bazı Hastalıkların En İyi Tedavisi Beden Terbiyesi ve Spor Yapmaktır; Sporcuların Yiyip İçtikleri; Olmaya Devlet Cihanda Bir Nefes Sıhhat Gibi; Dün Yine Dikmen Sırtları Kadın Erkek Yüzlerce Sporunun Sıhhatine Kaynak Oldu; Açık Havada Hayat, Neşe, Sıhhat; Spor ve Güzellik; Şişmanlık; Yuvarlak Sırtlar Nasıl Düzeltilir?; Bel Kemiği Çarpıklıkları ve Rachitisma; Lordose: İçeri Çökük Beller Nasıl Düzeltilir?; Sporcuların Gıdalanmaları; Omuz Çarpıklıkları; Bedeni Hareketler ve Neticeleri"* verilebilir.

Türk Spor Kurumu'na yönelik işlenen konular ise dergi sayılarının %11,1'inde yer almıştır. *"Türk Spor Kurumu Başkanı İstifa Etti; Teşkilat ve Kulüpler; Başkanın Beyanata; Türk Spor Kurumu Buzda Kayma İçin Bir Saha Hazırlıyor; Türk Spor Kurumu Beynelmilel Kayak Müsabakaları Nizamnamesi"* bu başlıklardan bazılarıdır.

Dergi sayılarının %5,1'inde spor kıyafetlerine yönelik bulgular tespit edilmiştir. *"Sporcular İçin Kabul Edilen Yeni Kıyafet; Kayaklar ve Kayakçılık Malzemesi; Kayakta Giyinişin İki Mühim Tarafı"* spor kıyafetleri değişkeni kapsamında değerlendirilmiştir.

Spor pedagojisi konusunun dergi sayılarının %3,4'ünde işlendiği tespit edilmiştir. Spor Pedagojisine yönelik *"Entrainement Nedir?, Spor Pedagojisi, Adele Hafızası"* başlıkları örnek verilebilir. Spor ve Spor Yönetimi ana değişkeni altında yer alan *"Sporcu kimliği, Gazi Gençlik Birlikleri ve Spor Kültür Dernekleri"* alt değişkenleri hakkında ise dergi sayılarının hiçbirinde bir bulguya rastlanmamıştır.

Tablo 3.Sporu Yaygınlaştırma Konu Dağılımları

DEĞİŞKENLER	Var		Yok		TOPLAM f	TOPLAM Yüzde
	f	Yüzde	f	Yüzde		
Kadınların Spora Katılımı	25	%21,4	92	%78,6	117	%100
Çocukların Spora Katılımı	5	%4,3	112	%95,7	117	%100
Gençlerin Spora Katılımı	41	%35	76	%65	117	%100
Köylülerin Spora Katılımı	6	%5,1	111	%94,9	117	%100
Ordu ve Spor	17	%14,5	100	%85,5	117	%100
Okullarda Spor	41	%35	76	%65	117	%100
Belediyeler ve Spor Faaliyetleri	0	%0	117	%100	117	%100

Tablo 3 incelendiğinde, dergi sayılarında sporu yaygınlaştırmaya yönelik yüksek oranda ele alınan konular *"Gençlerin Spora Katılımı"* olmuştur. Dergi sayılarının %35'inde gençlerin spora katılımına yönelik başlıklara rastlanmıştır. Bu bulguya ilişkin örnekler; *"İngiliz Genci Ruh Sıhhatini Spora Borçludur, Gençlerimiz 1480 km. lik Turlarını Bitirdiler; Gençlerin Türk Kuşu'na Karşı Gösterdikleri Candan Alaka; Gençlik ve Silah"* şeklinde sıralanabilir.

Aynı şekilde *"Okullarda spor"* da dergi sayılarının %35'inde ele alınmıştır. *"Mektepte Kır Koşuları ve Spor; Paris Mekteplilerinin Kır Koşusu; Mektepte Spor Oyunları; Mektepte Uzun Top; Ziraat Enstitüsü Yüksek Mektepler Şampiyonu Oldu"* bu alt değişken kapsamında değerlendirilen başlıklar olmuştur.

Kadınların spora katılımı veya *"Kadın ve Spor"* konulu başlıklara ise dergi sayılarının %21,4'ünde rastlanmıştır. Bu başlıklardan bazıları; *"Kadın ve Spor; Sporcu Genç Kızlar Olimpiyatlarda Erkekleri İmrendirecek Neticeler Aldılar; Kadın Tayyareci Mariz Hilz Yaralandı; Kayak Sporunda Kadın Sporu;*

Genç Bayanlar İçin Sabah Jimnastiği; Genç Kızlar Spor Yapınız; Bayanlarda Kolay Oda Jimnastikleri” şeklinde sıralanabilir.

Ordu ve spor alanındaki konu başlığı dergi sayılarının %14,5’inde yer almıştır. Ordu ve spor değişkenine yönelik; *“Sipahi Ocağında Kontripikler, Ordu’da Spor Hayatın Tam Kendisi Olmalıdır; Fizik Kültürü ve Askerliğe Hazırlık”* başlıklar buna örnek verilebilir. Köy ve spor ya da köylülerin spora katılımı konusu ise %5’inde işlenmiştir. Buna örnek olarak; *“Köyde Spor; Tüm Köylü Spora Koştı”* verilebilir. %4,3 oranında çocukların spora katılımı konusu tespit edilmiştir. Çocukların spor yapmalarına ilişkin tespit edilen başlıklardan bazıları *“4-6 Yaş Çocukları İçin Jimnastikler; Çocuklar Sporda Şen”* gibi başlıklar bu değişkenle bağlantılı olarak ele alınmıştır.

Tablo 4. Spor Yasası Konu Dağılımları

DEĞİŞKENLER	Var		Yok		TOPLAM <i>f</i>	TOPLAM Yüzde
	<i>f</i>	Yüzde	<i>f</i>	Yüzde		
Spor Yasası/Yönetmelik Düzenlemeleri	18	%15,4	99	%84,6	117	%100
Yeni Spor Yasası	5	%4,3	112	%95,7	117	%100
Spor Hukuku (Suçlar ve Cezalar)	0	%0	117	%100	117	%100

Spor yasası alanında Tablo 4’e bakıldığında; dergi sayılarının %15,4’ünde spor yasası düzenlemeleri hakkında başlıklar yer almıştır. Buna örnek olarak; *“General Ali Hikmet Ayerdem Spor İşlerimizi Anlattı; FIFA’nın 2. Ehemmiyetli Toplantısı: Kale Atışı Hakkında Tefsir Dünya Futbol Kupası Maçları; Resmî Kısım: Bölge Başkanlıklarına, Spor Bölgesi Başkanlıklarına; Resmî Kısım: Türk Spor Kurumu Bölge Başkanlığına; Türk Spor Kurumu Güreş Federasyonu Başkanlığından Genelge; FIFA’nın Tefsir Kararları; Muhtelif Futbol Takımı Teşkil Meselesi; Futbol Müsabakalarında Kulüplerin Derecelerini Tayin Usulü; Yeni Atletizm Talimatnamesi; Türk Spor Kurumu Beynelmül Kayak Müsabakaları Nizamnamesi”* başlıklar verilebilir.

Yeni spor yasasına ilişkin %4,3’ünde bulguya ulaşılmıştır. Buna örnek olarak; *“Türk Sporunun Tanzim ve Tensikine Doğru; Spor Teşkilatı Kanunu; Şükrü Kaya Çok Mühim Nutuk Söyledi”* verilebilir. Spor hukuku içerisinde yer alan spor cezaları ve spor suçları alanında herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak bir sayıda yer alan şu başlık *“Türkiye’deki ilk Futbol Takımı’nı kuran genç 3 Sene Hapse Mahkûm Olmuştur”* dikkat çekmiştir. Bu başlığın da spor cezaları ile ilgisi tespit edilememiş, değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo 5. Spor Eğitimi Konu Dağılımları

DEĞİŞKENLER	Var		Yok		TOPLAM <i>f</i>	TOPLAM Yüzde
	<i>f</i>	Yüzde	<i>f</i>	Yüzde		
Spor Eğitimi Veren Okulların Açılması	8	%6,8	109	%93,2	117	%100
Spor Eğitimcileri	2	%1,7	115	%98,3	117	%100
Spor Hekimliği ve Spor Bekçiliği	0	%0	117	%100	117	%100

Tablo 5 incelendiğinde; dergi sayılarının %6,8’inde spor eğitimi veren okulların açılmasına yönelik başlıklar yer almıştır. Burada okullar kapsamında “Kurslar” da bu alt kategoride değerlendirilmiştir. Örnek olarak; *“Yeni Antrenörler Yetiştirilecek; Ankara’da Futbol Hakemi Kursları; Güreş Federasyonu Hakem Kursu Açıyor; Antrenör Kursu Açıldı; Hakem Kursları Açıldı”* verilebilir.

Dergi sayılarının %1,7'sinde spor eğitmenleri hakkında konu başlıkları yer almıştır. Carl Diem'in özellikle üzerinde durduğu spor bekcılığı kavramına rastlanmamış, spor hekimliği ile ilgili de bilgi bulunamamıştır. Ayrıca "Spor Kazalarında İlk Yardım; Spor Kazaları; Spor Edebiyatı, Spor ve Sanat; Sporcular ve CHP Partiye Girişlerini Törenle Kutladılar; Öğretmenin Köşesi; Oyun Topları; Spor Fıkrası; Basketbol; Duş; Sporda Senelik Tatil; Beden Terbiyesi ve İzcilik; Spor Cambazları; Beden Terbiyesi Enstitüsü Mezunlarını Verdi; 1000 Mili 1000 Saatte Yürüyen Adam; Halkevleri Avcılarının Bayramı" vb. şeklinde dikkat çekici ancak değerlendirmeye alınamayan başlıklar da yer almıştır.

7 Sonuç

Türk Spor Kurumu'nun kurulmasından kapanmasına kadar geçen sürede Türk Spor Kurumu Dergisi'nin yayına başladığı ilk günden itibaren düzenli şekilde yayımlandığı bilinmektedir. Türk Spor Kurumu Dergisi'nin amacı; Türk Spor Kurumu öncülüğünde Türk Milletini, hem ruhen hem bedenle tekâmül ettirmek olarak ifade edilmiştir. Derginin, Türk Spor Kurumunun disiplinlerine uygun yazılar ile fikirlerin yayılmasını kendisine misyon edindiği bilinmektedir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde derginin bu misyon ile yayımlanan yazılar ve paylaşımları arasında paralellik olduğu anlaşılmaktadır. Spor fikirlerini yaymak için ve toplumda yeni bir spor bakış açısı oluşturmak için bir çaba içinde olduğu görülmektedir. Bu hususta önemli referans noktası, kendisine rehber aldığı görülen Alman Uzman Carl Diem'in raporudur.

Dergi sayılarının %21,4'ünde takım sporu ve teknikleri ile %53'ünde bireysel spor ve tekniklerine yer verildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar Carl Diem'in bu alanlarda özel bir tavsiyesi raporda yer almasa da geniş perspektiften incelendiğinde rapor doğrultusunda strateji ve taktiklerin kamuoyuna aktarıldığı bulgusuna erişilmiştir. Bu bazen bir sporu doğru eylemlerle yapma biçimi olabilirken, bazen de bir futbolcunun tekniklerini derinlemesine açıklamaya ilişkin olabilmektedir. Böylelikle dergi bu alanda özel yazılar neşretmekle aslında spora ayrı bir bakış açısı ile de katkı sağlamaktadır. Dergi sayılarının %52,1'inde sporun önem ve amacını ortaya koyan yazılar kaleme alınmıştır. Bunlar bazen özlü sözlerle süslenerek ifade edilmiş ve genellikle dergi sayfalarının ilk sayfasında, yazarlar tarafından çarpıcı başlıklarla yazılmıştır. Bu çarpıcı ilk sayfa yazıları derginin gayesi ile yakından alakalı ve Carl Diem'in raporu ile uyumlu olarak hazırlanmıştır.

Carl Diem, farklı spor dallarında, özellikle, yat, polo, dağcılık, planörle uçuş, kürek çekme ve hokey denemelerinin yapılması, boksun ve eskirimin geliştirilmesi konusuna raporunda önemle değinmiştir. Dergi sayılarının %36,8'inde, bu spor dallarına ilişkin bulguya ulaşılmıştır. Örneğin; hentbol konusuna tamamen yabancı olan Türk milletine bu sporun tanıtımı yapılmış tenise ilişkin bilgilere de yer verilmiştir. Bunlar dışında eskirim müsabakası haberleri yayınlanmıştır. Özellikle planörle uçuş ve uçuş sporu dergi sayılarının %9,4'ünde; eskrim %3,4'ünde yer almıştır. Her ne kadar düşük düzeyde bu spor dallarına yer verilmiş olsa da yine de Alman Uzmanın önerileri ile spor eğitim-öğretiminde ve müfredatında paralel gelişmelerin meydana geldiği görülmüştür. Uçuş sporu ile ilgili Uçuş Kampları açılmış, Türkiye'de eskirim mücadeleleri o dönemde ilk kez başlamıştır. Bunun yanı sıra dört sayının kapağında uçuş sporuna yönelik fotoğraflar yer almıştır.

Dergi sayılarının %4,3'ünde çocukların spora katılması hususuna değinilmiştir. Carl Diem özellikle çocuklarla alakalı okul öncesi örgütlenmelerin 3 yaş anaokulu düzeyinde çocuklarda spor yaptırılmasını, hatta ebeveynlerin de bu spor saatlerine eşlik etmelerini önerdiği görülmüştür. Okul dönemi çocukların eğitiminde ise spor yapmalarına ilişkin jimnastik derslerinin uygulanmasını, haftalık geziler düzenlenmesi, beden eğitimi dersi almadan mezun edilmemeleri gerektiğini, öğrencilerin yılda bir kez kampa katılmalarını, sporcu kimliği verilmesini, halk oyunları oynanmasını, koşu ve yüzme dersleri verilmesini, spor kıyafetleri ile derslere katılımı tavsiye edilmiştir. Sporun okullarda mutlak surette yapılması hususuna önem verilmiş ve derginin %35'inde işlenmiştir. Fakat içerikleri incelendiğinde daha çok kır koşuları ve öğrencilerin yarışmalara katılmaları konusunda başlıklara değinilmiştir. Dergilerde, Alman Uzmanın okul öncesi ve okul dönemi spora yönelik tavsiyeleri de yer almıştır.

Carl Diem, tavsiye raporunda spor dalları arasında özellikle geliştirilmesi gereken alanları, dağcılık, kayak ve binicilik şeklinde ifade etmiştir. Bunu açıklarken de askeri hazırlık noktasına vurguda bulunmuştur. Dergi sayılarının yarısında, binicilik ve at yarışları konuları tespit edilmiştir. Fakat binicilikten öte yine bu kategoride at yarışlarına önem verildiği görülmüştür. Binicilik ve at yarışları

on sayının kapağında yer almıştır. Burada da müsabaka konusunun önceliği açıkça görülebilir. Güreşin geliştirilmesi hususunu dile getiren Carl Diem'in bu tavsiyesi doğrultusundan derginin %50,4'ünde güreş hakkında bulgulara rastlanmıştır. Bu bulgular içerisinde, güreş müsabakaları sonuçları, güreşçilere ve bu spora yönelik yazılar görülmektedir. Toplam dokuz sayının kapağında güreş sporu ve güreşçilere yönelik resimler kullanılmıştır. Bisiklet binme ve bisiklet faaliyetleri ile ilgili dergi sayılarının %41,6'sında bulguya rastlanmıştır. Toplam sekiz sayının kapağında bisikletçiler ve bisiklet ile müsabakalarına yönelik resimler kullanılmıştır.

Carl Diem'in geliştirilmesi gerektiğini düşündüğü spor dallarından biri de kış sporlarıdır. Türkiye'nin farklı şehirlerine yaptığı geziler sonucunda özellikle Samsun ve çevresinde kış sporlarına uygun yerlerin olduğunu raporunda ortaya koymuştur. Kış sporları derginin %35,9'unda yer almıştır. Dergi özellikle kayak hususunda, Ankara, Bursa, Kastamonu ve Erzurum'da kayak konulu haberlere yer vermiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Carl Diem'in uygun yerlerin kış sporlarına açılması tavsiyesi ile örtüşen alt-üst yapı faaliyetlerinin gerçekleştiğinden bahsedilebilir. Hem dergilerdeki içeriklerde hem de dergi kapaklarında kış sporları yoğunlukla üzerinde durulmuş bir spor dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Carl Diem, spor kulüpleri ile alakalı tavsiyelerini; istisnai spor kulüplerinin kurulması ve eskrimin geliştirilmesi, kulüpler vasıtasıyla boksun, güreşin yaygınlaştırılması, kulüplerin isim renk ve logolarının belirlenmesi, nakdi yardımda bulunulması, aynı tip spor kıyafeti giymeleri, birden fazla kulübe üyelik sisteminin geliştirilmesi, başlıkları çerçevesinde açıklamıştır. Çifte üyelik burada göze çarpan bir husus olmasının yanı sıra derginin hiçbirinde kulüp üyelikleri konusunda ve diğer konularda veriye rastlanmamıştır.

Olimpiyat oyunları, dergi sayılarının %26,5'inde yer almış, Türkiye'nin olimpiyatlara katılımı konusunda ise %8,5 oranında haber çıkmıştır. Her ne kadar Carl Diem'in olimpiyatlara ilişkin bir açıklaması bulunmasa da uluslararası müsabakalara katılım konusunda tavsiyesi söz konusudur. Toplam beş sayının kapağında olimpiyatlarla ilgili resimler paylaşılmıştır.

Spor ve kadın konusu, derginin %21,4'ünde vurgulanmıştır. Carl Diem özellikle kadınların anne olarak okul öncesi çocukları ile birlikte spora katılmaları önerisinde bulunmuş ve spor yapmalarını teşvik edici birçok yazı yayımlamıştır. Alman Uzman, kadınların ritmik egzersizler yapmalarını, yüzme sporu ile ilgilenmelerini tavsiye etmiştir(Akcan ve Geçikli, 1995: 10). Bu iki konu dergilerde öne çıkartılmış konular arasında yer almıştır. Ayrıca kadınların kayak yapmaları konusunda da bulgulara ulaşılmıştır. Kadınların halk oyunları ile ilgilenmelerini ve voleybol oynamalarını da mutlaka yapılacak sporlar arasında saymış fakat bu iki konuda dergilerde bulguya rastlanmamıştır. Spor ve kadın konusu, egzersiz ve yüzme ile sınırlı kalmıştır. Toplam dokuz sayının kapağında kadın sporcular yer almıştır.

Spor tesisleri ile alakalı Carl Diem'in önerileri; yüzme havuzları, futbol sahası, spor salonları inşası çerçevesinde olmuştur. Nitekim gezi yurtları, barınakların inşa edilmesini ve bu yerlerin ücretsiz herkese açık olmasını dile getirmiştir. Sahaların kumlanmasını, her mahalle veya okul için bu şekildeki yerlerin yaptırılmasını önermiştir. Tesisler için gerek beşeri gerekse mali kaynakların sağlanmasını önermiştir(Akcan ve Geçikli, 1995: 10). Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde spor sahası ve stadyumların yapımına başlandığı tespit edilmiştir. Paylaşılan haberlerde yeni yüzme havuzlarının yapıldığı bilgisine de rastlanılmıştır. Böylelikle spor tesisleri alanında da 1936-1938 arasındaki dönemde bir hareketlilik olduğu söylenebilir. Özellikle stadyum, saha ve yüzme havuzu inşaatları bunların bir göstergesidir.

Sporun moral anlamda işlevlerini, Carl Diem, sağlığa kavuşma ve eğlenceye erişme biçiminde tanımlamıştır (Akcan ve Geçikli, 1995: 10). Alman Uzmanın bu tavsiyesi, derginin %17,9'unda, sporun yararlarının hem sağlık, hem sosyalleşme hem de manevi alanlarda olduğuna değinilmiştir. Bundan dolayı Alman Uzmanın raporunda sağlıklı bir yaşam için öne sürülen spor, dergilerde de sağlıkla yakından ilgili olarak ele alınmıştır. Dergi sayılarının %15,4'ünde spora ilişkin kanuni düzenlemelere yer verilmiştir. Carl Diem, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı tüzüğüne yeniden düzenlenmesi, meşakkatli işlerin tasfiye edilip yeni bir spor yasasının hazırlanmasını dile getirmiştir (Akcan ve Geçikli, 1995: 10).

Ordu ve spor konusuna, orduda düzenli faaliyetlerin yapılması ve sporun askeri savunma gücü biçiminde raporda yer verilmiştir. Özellikle orduda futbol müsabakalarının düzenlenmesi tavsiye

edilmiştir (Akcan ve Geçikli, 1995: 10). Buna paralel olarak, dergi sayılarının %14,5'inde işlenen ordu ve spor konusu, daha çok askeriyede sporun yaygınlaştırılması yönünde tespit edilmiştir. Fakat orduya ait futbol takımının müsabaka haberleri de bulgular arasında yer almıştır. Böylelikle hem askeri savunma bakımından ordunun spor ve özellikle futbol ile ilgilenmesi o dönemlerde söz konusu olmuştur. Spor eğitimi veren okul ve kulüplerin eğitmenleri de dergilerde değinilen konular arasında yer almıştır. Carl Diem tavsiye raporunda, spor öğretmenlerinin özellikleri üzerinde durmuş, eğitmenlerin donanımlı karakteri güçlü kişiler olması gerektiğini vurgulanmıştır. Beden eğitimi öğretmenlerinin, spor bekçilerinin ve spor hekimlerinin yetiştirilmesini tavsiye etmiştir. Beden eğitimi yüksekokullarının açılması konusunun özellikle üzerinde durmuştur (Akcan ve Geçikli, 1995: 10). Buna paralel olarak dergilerde spor kurslarının açıldığı bulgusuna ulaşılmış, bunlar eğitim alanında değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak Türk Spor, Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemize getirilen Alman uzmanların düşünce, tavsiye ve raporları ile dönemin siyasi ve tarihi değişkenleri de dikkate alınarak yüksek oranda biçimlendirilmiştir. En büyük etkiye sahip Alman uzmanlardan Carl Diem'in raporunun Türk Spor Kurumu'nun yayın organı olan dergi ile yüksek düzeyde paralellik gösterdiği gerçekleştirilen çalışma sonucunda ortaya konmuştur. Yine Carl Diem'in raporunda yer verdiği tavsiyelerinin Spor Yasası'nın oluşturulması ve Spor Bayramı'nın ilanı, spor eğitiminin geliştirilmesi, spor tesislerinin kurulması, halkın spora yönlendirilmesi gibi pek çok konuda etkili olduğu görülmektedir. Türk sporunda Alman etkisinin o dönem spor kurgusunun ileriki yılları da şekillendirdiği varsayıldığında Tek Parti Dönemi ile sınırlı kalmadığı anlaşılmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

Akcan, E. ve Geçikli, R. M. (2016). *Cumhuriyet dönemi Türk spor tarihinde Carl Diem ve raporu*. Konya: Salkımsöğüt.

Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve yavuz evlatlar: Erken Cumhuriyet'te beden terbiyesi ve spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Altıparmak, S. (1983). Colmar Freiherr Von Der Goltz Paşa'nın biyografisi. 20. Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi içinde (ss. 53-55). İstanbul: Harp Akademileri.

Aydın, S. (2009). Türk Düşüncesinde Alman Etkisi. Ö. Laçiner (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Dönemler ve Zihniyetler*. İstanbul: İletişim.

Baba, N. (1940). *Tenis ve hokey*. Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü.

Bayram, M. ve Yaylı, A. (2009). Otel web sitelerinin içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 347-379.

BCA. (1936). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. Cumhuriyet Arşivi. 490.01.1108.45.1

Berg, B. L. ve Lune, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Çev. H. Aydın). Konya: Eğitim.

Brown, K. A., Patel, D. R. ve Darmawan, D. (2017). Participation in sports in relation to adolescent growth and development. *Translational Pediatrics*, 6(3), 150-159.

Çağlar, B. K. (1936). Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için. *Türk Spor Kurumu Dergisi*, 1(6), 3.

Day, D. ve Vamplew, W. (2015). Sports history methodology old and new. *Methodology in Sports History*, 32(15), 1715-1724.

Doğu, G. A. (2013). *Yakın dönem gençlik ve spor politikalarının değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Fişek, K. (1985). *100 soruda Türkiye spor tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Günay, N. (2012). Atatürk döneminde Türkiye'de beden eğitiminin gelişimi ve gazi beden terbiyesi bölümü. *Atatürk Araştırma Merkezi ATAM Dergisi*, XXIX(85), 84-85.

Güler, Z. (2007). *Osmanlı ordusunun modernleşmesinde Von Der Goltz Paşa'nın rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Hiremath, C. (2019). Impact of sports on mental health. *International Journal of Physiology, Nutrition and Physical Education*, (1), 14-18.

Huggins, M. (2008). The sporting gaze: Towards a visual turn in sports history documenting art and sport. *Journal of Sport History*, 35(2), 311-329.

- Kahraman, A. (1995). *Osmanlı Devleti'nde spor*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Küçük, V. ve Harun, K. O. Ç. (2004). Psiko-sosyal gelişim süreci içerisinde insan ve spor ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 1-11.
- Duman, K. F. (2020). Sporun Sosyal Bütünleşme Üzerindeki Etkileri. *Spor Eğitim Dergisi*, 4(3), 169-177.
- Mandell, R. D. (1974). Carl Diem on sport and war. *Sport History Review*, 5(1), 10-13.
- Manna, I. (2014). Growth development and maturity in children and adolescent: Relation to sports and physical activity. *American Journal of Sports Science and Medicine*, 2(5A), 48-50.
- Moreau, O. ve Ergüden, I. (2010). *Reformlar çağında Osmanlı İmparatorluğu askeri yeni düzenin insanları ve fikirleri 1826-1914*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Morgan, A. J., Parker, A. G., Alvarez-Jimenez, M. ve Jorm, A. F. (2013). Exercise and mental health: An exercise and sports science australia commissioned review. *Journal of Exercise Physiology Online*, 16(4), 64-74.
- Ortaylı, I. (2006). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: Alkım.
- Özçakır, S. (2015). 100 yıl öncesinde Türkiye'de beden eğitimi öğretimi ve günümüzdeki yansımaları. *Spor Bilimleri Dergisi*, 26(1), 18-25.
- Peluso, M. A. M. ve De Andrade, L. H. S. G. (2005). Physical activity and mental health: The association between exercise and mood. *Clinics*, 60(1), 61-70.
- Riedel, H. (1942). *Leibesübungen und körperliche erziehung in der Osmanischen und Kâmalistischen Türkei*. Würzburg: Triltsch.
- Schäfer Borrmann, A. (1998). *Vom waffenbruder zum Türkisch-Deutschen Faktotum Ekrem Rüştü Akömer (1892-1984), eine bemerkenswerte randfigur der geschichte*. Würzburg: Ergon-Verlag.
- Sümer, R. (1990). *Sporda demokrasi: Türkiye'de spor federasyonlarının tarihsel gelişimi*. Ankara. Şafak Matbaacılık.
- Tokatlıoğlu, A. E. (2016). Türkiye sporunda erken devletçilik ve Carl Diem. *14. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Bildiri Kitabı* içinde (s. 409).
- Tunçkol, M. ve Şahin, Y. (2010). Carl Diem and the olympics. *Ovidius University Annals Series Physical Education & Sport/Science Movement & Health*, 10(2), 913-923.
- Yarar, B., Cantek, Ş. F. ve Özgüven, H. P. (2009). *Türkiye'de modernleşme süreci içinde ve spor alanında toplumsal cinsiyete dayalı yeni beden ekonomisi ve kadının toplumsal kimliğinin kuruluşu ve dönüşümü*. Tübitak Sosyal Bilimler Araştırmaları-Proje No:106K026. Ankara.
- Yarar, B. (2014). Osmanlıdan Cumhuriyet geçiş süreci ve erken cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde modern sporun kuruluşu. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, (21), 301-317.
- Yıldırım, A. ve Şimsek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemler*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, E. ve Çetin, Z. (2018). Sporun psiko-motor gelişim ve sosyal gelişime etkisi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 5(2), 54-66.
- Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi. (t.y.) *Sporcularımızın yaz olimpiyatları öyküsü*. 03 Şubat 2021 tarihinde http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Upload/Menu/712634_olimpiyatta_turkler.pdf adresinden erişildi.

Reklam Sloganlarında Narsisizm ve Söylemin Eleştirisi *

Narcissism in Advertisements and Analysis of the Discourse

Mehmet TAN**

 0000-0003-0398-9961

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 21.02.2023
Düzeltilme Talebi: 13. 03. 2023
Son Düzeltilme: 16. 03. 2023
Kabul: 24. 03. 2023
Online Yayın: 15. 04. 2023

Anahtar Kelimeler:

Sosyoloji
Reklam
Reklam Sloganları
Narsisizm
Narsist Kişilik

ÖZ

Bu çalışmada, bazı reklamların narsisizm epidemisinin yayılmasına etkisi tartışılmaktadır. Reklam, bir toplumun kültürünü yansıttığı gibi reklamın söz konusu toplumun kültürüne etki etmesi de muhtemeldir. Kültürel unsurları içeren reklamlar, bir taraftan da kültürel unsurları değiştirmeye yönelik muhtevalara da sahip olabilmektedir. Ayrıca reklamların, toplumsal ve bireysel alışkanlıklar üzerine etkisi yadsınamaz. Reklamın etkisi, gündelik yaşamdaki tüketim pratiklerinin yanı sıra davranış ve söylemlerde görülmektedir. Kişilerarası sohbet ve konuşmalarda reklam sloganlarının kullanılması reklamın hayatımızdaki yerini göstermesi açısından önemlidir. Ticari bir faaliyet olarak reklam, bireyin ilgisini ve dikkatini çekerek bireyi tüketime yönlendirmektedir. Bu amaçla her reklam bir slogan üretmektedir. Reklam sloganları kısa, özve etkileyici olması tercih edilmektedir. Sloganların bu özellikler taşıması, sloganın hem kolay kullanımına hem de sık kullanımına neden olmaktadır. Böylelikle, reklam sloganının herkeste bir etki oluşturması ve her kesimin diline yerleşmesi kolaylaşmaktadır. Reklam sloganları, bireyler üzerinde farklı etkilere neden olmaktadır. Her kategoriden bireyleri etkileyecek argümanlar tercih edilmektedir. Özellikle genç nesil üzerindeki etkisi daha belirgin olmaktadır. Gençler arasında gittikçe yayılan narsisizm, günümüz dünyasının bir gerçeğidir. Narsisizm tanımlamada güçlük çekilmekle birlikte bireyin kendine aşırı hayran olma ve değer verme olarak açıklamak mümkündür. Narsist birey, gösterişe önem veren ve bencil olarak nitelenen davranışlar sergilemektedir. Birey burada benliği, kimliği, zekâsı, tarzı ve alışkanlıklarıyla diğer kişilerden kendini farklı ve üstün görmektedir. Günümüz modern dünyası birey ve bireyselliği ön planda tutması narsisizm epidemisinin artmasına yol açmaktadır. Bazı reklam sloganları bireyin kendini diğerlerinden farklı olarak görme ve göstermeyi öne çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra reklamlar, bireyin tatmin olması üzerine kurulmaktadır. Çalışma, reklam sloganlarındaki narsisizm emareleri incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel bir araştırma olarak tasarlanan çalışmada söylem analizi yöntemi benimsenmiştir. Bu amaçla, çalışmada bazı reklam sloganlarındaki narsisizmi çağrıştıran söylemler ortaya çıkarılmaktadır.

* Bu çalışmanın ön bulguları 26-28 Eylül 2019 tarihlerinde Malatya'da düzenlenen 1. Uluslararası İletişim ve Yönetim Bilimleri Kongresinde sunulmuş olan verilerin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

**Yazar İletişim/ Corresponding Author: Mehmet Tan (Doç. Dr.), Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Siirt, Türkiye
[✉ mehmet.tan@siirt.edu.tr](mailto:mehmet.tan@siirt.edu.tr)

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Tan, M. (2023). Reklam sloganlarında narsisizm ve söylemin eleştirisi. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(1), 67-79. doi:10.52108/2757-5942.4.1.5

ARTICLE INFO

Submitted: 21. 02 2023
Revision Requested: 13. 03. 2023
Final Revision Received: 16. 03. 2023
Accepted: 24. 03. 2023
Published Online: 15. 04. 2023

Keywords:

Sociology
Advertising
Advertising Slogans
Narcissism
Narcissistic Personality

ABSTRACT

In this study, the effect of some advertisements on the spread of the narcissism epidemic is discussed. As advertising reflects the culture of a society, it is also possible for the advertisement to affect the culture of that society. Advertisements containing cultural elements may also have contents aimed at changing cultural elements. In addition, the effect of advertisements on social and individual habits is undeniable. The effect of advertising is seen in behavior and discourse as well as consumption practices in daily life. The use of advertising slogans in interpersonal conversations and conversations is important in terms of showing the place of advertising in our lives. Advertising as a commercial activity attracts the attention and attention of the individual and directs the individual to consumption. For this purpose, each advertisement produces a slogan. Advertising slogans are preferred to be short, concise and impressive. The fact that the slogans have these features causes both easy use and frequent use of the slogan. In this way, it becomes easier for the advertising slogan to have an impact on everyone and to be embedded in the language of every segment. Advertising slogans cause different effects on individuals. Arguments that will affect individuals from each category are preferred. Especially the effect on the younger generation is more pronounced. Narcissism, which is increasingly spreading among young people, is a reality of today's world. Although it is difficult to define narcissism, it is possible to explain it as an individual's excessive admiration and valuation of himself. The narcissistic individual exhibits behaviors that attach importance to showing off and are characterized as selfish. Here, the individual sees himself as different and superior to other people with his self, identity, intelligence, style and habits. The fact that today's modern world prioritizes the individual and individuality leads to an increase in the narcissism epidemic. Some advertising slogans emphasize the individual's seeing and showing himself as different from others. In addition, advertisements are based on the satisfaction of the individual. The study aims to examine the signs of narcissism in advertising slogans. Discourse analysis method was adopted in the study, which was designed as a qualitative research. For this purpose, the discourses that evoke narcissism in some advertising slogans are revealed in the study.

1 Giriş

Tüketim toplumu olarak adlandırılan günümüz toplumunda bireyler, toplumda var olma ve kendini gösterme adına tüketime yönelmektedir. Tüketime yönelim ise reklamlar aracılığı ile teşvik edilmektedir. Reklamların içerik ve söylemleri farklı olmasına rağmen temel gayeleri tüketimi cazip kılmak ve toplumda tüketimi artırmaktır. Bu çerçevede reklam tüketimi artırma gayesini farklı yol ve yöntemlerle gerçekleştirmektedir. Kültürel değerler kullanılarak tüketim teşvik edilirken diğer yandan yeni alışkanlıklar veya ihtiyaçlar oluşturularak bireyleri yeni tüketim alanlarına yönlendirmektedir.

Reklam, temelinde ticari bir faaliyet olmakla birlikte kültürel unsurları ihtiva etmektedir. Tüketimi artırma amacı reklamı ekonomik bir faaliyet olduğunu göstermektedir. Burada bireylerin tüketime yönelmesini ve birer tüketici olarak var olması teşvik edilmektedir. Özellikle modernlik toplumdan ziyade bireyi önceleyerek bireyciliğin yayılmasına neden olur. "Toplumsal olanın yerini bireyin aldığı modern dönemde narsist kültürün yaygınlaşmasının ivme kazandığından söz etmek, oldukça haklı bir vurgu yapmak anlamını taşır. Narsist sürekli ben demekte ve kolektif olanla bağ kurmamaktadır. Bu anlamda cemaat toplumundan birey toplumuna geçiş, narsisizmin anlaşılması açısından oldukça önemlidir" (Alanka ve Cezik, 2016: 558). İşte bazı reklamlarda kullanılan dil, modern toplumu yansıtan bir dildir. Burada bireyin öznelliği ve özerkliği ön plana alırken kolektivizm ve cemaat toplumu olma vurgusu azalmaktadır ya dayer almamaktadır.

"Reklamlarda iletilen mesajlarda sürekli olarak bireyler üzerinde daha iyisine, mükemmeliyete ulaşana kadar hayat tarzlarını değiştirmeye yönelik bir baskı oluşturulmaktadır. Bu baskıyı yaşayan insanlar kusursuzluğa ulaşma idealinde hayatını sürerken, totaliter bir sistemin getirdiği tek tipleştirimin kölesi olduğunun farkında olmamaktadır. Bu köleliğe iten itki tamamen insanların istediği yaşam tarzını sürememe, güzel ve çekici görünmeme, hayal ettiği nesneyi elde edememe, ayrıcalıklı olamama korkusudur" (Becan, 2019: 152). Reklamlardaki mesajı doğrudan alan birey, sunulan ideal yaşama ayak uydurmak ister. Bu durum bireyin en iyiyi, en güzelini ve en mükemmelini denemeye ve deneyimlemeye yönlendirir. Nihayetinde narsistik bir birey olma yolunda gerekli adımları atmaya başlar.

Çalışma reklam sloganları çerçevesinde sunulan narsisizmi irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda bazı reklam sloganlarının tüketicileri narsisizme teşvik ettiğini ve narsisizm epideminin günden güne artmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda nitel bir araştırma olarak tasarlanan çalışmada, söylem analizi yöntemiyle reklam sloganları narsisizm ile ilişkilendirilerek tartışılmaktadır.

2 Kavramsal Çerçeve

Reklam, ekonomik faaliyetler alanında yer almaktadır. Reklamın temel gayesi ticari kaygıya bağlı olarak ürün satışını artırmaktır. Bu hedef doğrultusunda, reklamın gayesi tüketicinin dikkat ve ilgisini çekmek, isteğini oluşturup bireyi tüketime yönelmesini sağlamaktır. Bu sürecin sonucunda bireyin tüketiciye dönüşmesi ve tüketimin artması hedeflenmektedir. Bu bağlamda reklamın belli aşamalardan sonra amacına ulaşmaktadır. Bu aşamanın ilk adımında tüketicinin dikkatini çekmesi yer almaktadır. Sonraki adımda ise tüketicide bir ilgi uyandırması gerekir. Bir sonraki aşamada ürünü almak için istek uyandırmalı ve son aşamada hareket oluşturmalı, yani tüketicinin ürünü almasını sağlamalıdır. Reklamlar, tüketicinin dikkatini ürün veya hizmete çekebilmek için kişiyi önce o ürüne ihtiyacı olduğuna inandırmalıdır. Sonaşama ise ürünün satış sonrasıyla ilgilidir. Bu aşamada firmalar, tüketiciyi para, gelir olarak görmediğini kanıtlamak adına müşterinin taleplerini karşılamaya yönelmekte ve müşteri ile ilgilenmektedir (Ertike, 2009: 22). Ürün pazarlama ve satın alma ile ilgili bir süreç olması nedeniyle reklamın ticari bir faaliyet olarak değerlendirmek mümkündür.

Reklamın toplumsal boyutuna baktığımızda bireyin toplumsallaşmasını etkilediği açıkça görülmektedir. Birey reklam aracılığı ile belli sembolleri öğrenerek toplumsallaşma sürecinde söz konusu sembolleri anlamlandırmak suretiyle etkileşim ritüellerini ortaya koyabilmektedir. Edles (2006: 96-97) modern toplumlarda toplumsallaşmanın en önemli mekanizmalarından birisinin reklamcılık olduğunu ifade eder. Burada bireye neyin değerli olduğu gösterilmekte ve birey ona sahip olmak için ürüne yönelimini sağlamaktadır. Öte yandan Lefebvre (2016) modern dünyada gündelik

hayatın nasıl yaşanması gerektiğini reklamlar bize gösterdiğini belirtir. Bu çerçevede reklam bireyin toplumsallaşma sürecinde neye sahip olması ve nasıl yaşanması gerektiğini bireye göstermektedir.

Reklam içerik ve söylem olarak bir amaç etrafında toplanmaktadır. Bu çerçevede reklam metni sembol, resim, marka ve bütün görsel öğelerle birlikte ses ve müzik unsurlarıyla bir bütünlük oluşturmaktadır. Ayrıca söz konusu öğelerle birlikte, reklamlarda kullanılan sloganlar, replikler, sözcük ya da sözcük öbekleri de ön plana çıkabilmektedir. Reklam metninin amaçları arasında izleyicinin ilgisini çekmek ve haber vermenin yanı sıra gerekli bütün bilgileri anlaşılır ve inanılır bir dille anlatmak ve tüketicileri ürünü satın alma eylemine yöneltmek şeklinde ifade edilebilir. Reklam metninde yer alan slogan da bu amaca hizmet eder. Reklamda kullanılan sloganlar ise kurumsal bir kimlik oluşturma gayesiyle kullanılmaktadır (Mengü, 2006: 110). Ortaya atılan sloganlar, belli bir süre sonra marka ile özdeşleşmektedir. Ayrıca gündelik yaşamda kullanılan söylemler arasında yer alması hali reklamları oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile insanların günlük konuşmalarında reklamlarda kullanılan replik ve sloganları kullanması reklamların etkinliğine işaret etmektedir.

Narsisizm, kavramsal olarak mitolojiye dayandırılmaktadır. Mitolojide Narkissos, herkesin hayran olduğu yakışıklı birisidir, ancak kendisi bu sevgi ve hayranlıklara karşılık vermez. Bir gün ırmak kenarında suda kendisini görür ve kendisine hayran kalarak âşık olur. Narkissos, oradan ayrılamaz ve günden güne erir. Eridiği yerde nergis çiçeği biter. Narsisizmin sözlükteki karşılığı özseverliktir. Hikâyeden ve sözlükteki anlamdan anlaşılacağı üzere narsisizm kendine hayran olma, kendini sevme ve beğenme anlamlarına gelmektedir. Narsisizmin yaygın isimleri arasında kibirlilik, kendini beğenmişlik, azamet, gösterişçilik ve benmerkezcilik bulunur. Narsist, kendini çok önemsemekte, methetmekte ve mağrur görmektedir. Ayrıca kendi hayal dünyasında kendisi biricik ve efsanedir. Narsisizmin temel belirgin özelliği, benliği hakkında aşırı olumlu ve abartılı kanıdır. Narsist kişiler, toplumsal statü, güzel görünüm, zekâ ve yaratıcılık konusunda başkalarından çok daha iyi olduklarına inanırlar. Nesnel ölçümlere göre narsistler de diğer herkes gibidirler. Bununla birlikte, narsistler kendilerini üstün görerek özel, hak sahibi ve eşsiz olduklarına inanırlar. Başka insanlarla sıcak ve samimi ilişkiler kuramazlar (Twenge ve Campbell, 2015: 43-44).

Narsisizm, literatürde daha çok benlik ve kişilerarası ilişkiler açısından ele alınmış, narsistik örüntünün kendini aşırı önemseme, başkalarını yok sayma ve bu nedenle de kişilerarası ilişkilerde sorunlar yaşama ile ilişkili olduğu öne sürülmüştür. Patolojik narsisizm kavramı ilk kez Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Ölçütleri El Kitabının (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM) DSM-III'te (1980) yer verilmiştir. DSM-V'te (2013) ise patolojik narsisizm kavramını karşıladığı düşünülen narsistik kişilik bozukluğu, genç yetişkinlik döneminde başlayan ve çeşitli koşullarda kendini gösteren büyülenmeciliği, hayranlık gereksinimini, empati yoksunluğunu içeren ve aşağıdaki kriterlerden en az beşini kapsayan yaygın bir örüntü şeklinde yer bulmuştur. Bu kriterler:

1. Kendisinin önemine dair büyülenmeci bir duyguya sahip olmak,
2. Sınırsız başarı, güç, zekâ, güzellik veya ideal sevgi fantezileriyle meşgul olmak,
3. "Özel" olduğuna ve ancak özel veya üst düzey insanlar tarafından anlaşılabilmesine, onlarla ilişkide bulunması gerektiğine inanmak,
4. Aşırı hayranlık beklemek,
5. Hak sahibi olduğuna inanmak (özellikle ayrıcalıklı muamele görme veya beklentilerine otomatik olarak uyum gösterileceğine dair makûl olmayan beklentilere sahip olmak),
6. Kişilerarası ilişkilerde sömürücü olmak (amaçlarına ulaşmak için insanları kullanmak),
7. Empatiden yoksun olmak (diğerlerinin duyguları ve gereksinimlerini kabullenme veya paylaşmada gönülsüzlük),
8. Diğerlerine haset duymak veya diğerlerinin ona haset duyduklarına inanmak,
9. Kibirli ve küstah davranış veya tutumlar sergilemek şeklinde ifade edilmiştir (akt. Eldoğan, 2016: 2).

Epidemi kavramı, bir nüfus içinde aşırı sayıda bireyi etkileyen bir hastalık olarak tanımlanmaktadır.

Narsisizm bu tanıma uymaktadır. Narsisizmin özellikle de kadınlarda obezite kadar hızlı artış göstermiş ve 2000'li yıllar önceki on yıllara göre ivmeli artan rakamlarla hız kazanmaktadır. Narsisizm epidemisi gerek narsist gerekse o kadar benmerkezci olmayan insanları etkilemek suretiyle kültüre bir bütün olarak yayılmaktadır. Bir hastalık gibi seyreden narsisizme bazı etmenler sebep olmakta, belirli kanallar aracılığıyla yayılmakta ve belki de önleyici tedbir ve tedaviler ile durdurulması mümkündür (Twenge ve Campbell, 2015: 22-23). Narsisizm epidemisinin yaygınlık kazanmasında reklamlar önemli rol oynayabilmektedir.

Reklam ve reklam sloganları bireylere daha mutlu ve tatminkâr hayatın mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Buradaki gaye, insanların içinde yaşadığı hayattan memnun olmadığı hissiyatını uyandırmaktır. Böylelikle hayatında sürekli bir eksiklik hissetmesine yol açmaktadır (Oğuz, 2013: 186). Ayrıca sürekli, daha iyi, daha güzel, daha özel ve daha başarılı olmanın ipuçlarını da reklamların muhteviyatında yer almaktadır. Bu durum bireyin narsist eğilimlere sahip olmasına neden olmaktadır.

3 Metodoloji

Çalışma reklam sloganlarındaki narsisizmi ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Reklam ve reklam sloganlarındaki narsistik söylemlerin yer alması narsisizm epidemisinin yayılmasına etki etmektedir. Bu çerçevede araştırma nitel bir araştırma olarak tasarlanmış ve eleştirel söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Habermas'ın eleştirel teorisi yaklaşımında dil eylemleri, söze dökülenler kısaca söylenenler hiçbir zaman birer cümle ya da söz dizini değildir. Refleksiviteye bağlı olarak eleştiriye ve özeleştiriye dayanan söylem analizi eleştirel bir analiz modelidir (Çelik ve Ekşi, 2008). Söylem analizi, bir söylemin yapısını ve biçimini göstermeyi amaçlayan metinsel-dökümanter bir analizdir. Burada dilin ve yazılı metinlerin davranışı nasıl şekillendirdiği ve etkilediğini, nasıl dünyayı yapılandırma yolları sağladığını araştırmayı hedefler (Balci, 2018: 198). Bu bağlamda çalışmada, reklam sloganları bir veri olarak değerlendirilmek suretiyle sloganların eleştirel öylem analizi gerçekleştirilmiştir. Narsisizmin temel özellikleri dikkate alınarak "özel olma" "başarı", "güzellik" ve "haz" kategorileri belirlenmiştir. Bu kategoriler temelinde reklam sloganları belirlenip analizi yapılmıştır.

Nitel çalışmaların istatistiki hesaplama ve çıkarsamalar yapmak gibi bir amacı yoktur. Araştırma evreninin parametreleri hakkında genellemelere varmaktan ziyade küçük ölçekli bir çalışma ile ayrıntılı bir kavrayış amaçlanmaktadır (Kümbetoğlu, 2012: 98). Bu çerçeveden narsisizm özellikleri dikkate alınarak amaçlı örneklemeyle on iki adet reklam sloganı belirlenmiştir. Daha önce açıklandığı üzere dört farklı kategori oluşturulmuş ve her kategoriye uygun üçer reklam sloganı belirlenmiş ve bu reklam sloganlarının söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Marka ve şirket hakları nedeniyle çalışmamızdaki sloganların parantez içerisinde markaların yalnızca ilk harfi (L. gibi) belirtilerek kullanılması tercih edilmiştir.

4 Reklam Sloganlarında Narsisizm

Kişilik doğuştan gelen bir özellik ile açıklamak yeterli olamamaktadır. Cüceloğlu (1993: 404) bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu bir ilişki olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda kişilik başkalarından uzakta oluşmaz. Bireylerde görülen narsisizmdeki artış kültürde kendine hayran olmaya yönelik büyük değişim sonucudur. Eskiden güçlü sosyal baskılar, insanların egolarını kontrol altına tutardı. Anneler çocuklarına "akşam yemeğine ne istersin prenses" yerine "sen kim olduğunu sanıyorsun" diye sormasında olduğu benlik ön planda tutulmazdı (Twenge ve Campnell, 2015: 68-69). Ayrıca teknolojik gelişmeler, bireylerin kendini gösterme ve görünür kılmasına olanak verdi. Diğer taraftan internet ve kitle iletişim araçlarında örnek olarak sunulan kişi ve kişilikler insanları etkilemeye başladı. Bunlarla birlikte reklamlarda sunulan görsellikler ve verilen mesajlar narsisizmin yaygınlaşmasına neden oldu.

Reklam sloganları, maddeci bir hak iddiasını bir erdem gibi teşvik eder. Hak iddia eden karakter özelliğini ölçen testteki birçok madde (çocukların elinden şeker almak gibi davranışları ölçen bir test) insanlara gerçekte ihtiyaçları olmayan ya da sağlıksız ürünleri almaya teşvik eden reklamlara benzemektedir. Hak iddiasında bulunanların, "benim gibi insanlar arada bir fazladan molayı hak

ediyor” maddesine katılmaları gibi Mcdonald’s Amerikalılara “bugün bir molayı hak ediyorsunuz” demektir. Google aramasından “sen en iyisini hak ediyorsun” ifadesinin masaj, hava turları, ev kredileri, cep telefonu hizmetleri, gitar dersleri, nakliye hizmetleri, sağlık hizmetleri, zayıflama ürünü, hatta en iyi hayatı hak ettiğiniz konusunda ısrar eden bir yaşam koçunu pazarlamak için kullanıldığını gösteriyor (Twenge ve Campnell, 2015: 229-230). Burada, pazarlama ve ürünleri kolay bir şekilde satma amacıyla insanların egosunu ve benliğini dürtüldüğü görülmektedir. Reklam sloganlarında benliği okşayan ve onu farklılıklara yönlendiren, sınırsız başarı ve güzellikler vadeden, bunlarla birlikte hazzı doyasıya yaşamayı teşvik eden emareler dikkat çekmektedir. Bu sloganlar narsisizmin söylem biçimi olup narsisizm epidemisinin artmasına da yol açar.

Narsist bireyler, eski şeyler isteme veya sahip olmak yerine daha çok ve daha yeni olanları isterler. Narsisizm, kişiye statü ve itibar kazandıran ürünleri almak ve kullanmak ile ilgilidir. Pahalı otomobiller, mücevher, lüks bir ev ya da güç, statü ve ince zevk sergileyen herhangi bir şey narsistlerin istedikleri ve sahip olmayı diledikleri ürünleri tercih ederler (Twenge ve Campnell, 2015: 227-228). Yeni ve değerli ürünlere sahip olma, kişiye değer ve statü kazandırdığı düşüncesi narsist bireylerin temel düşüncesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi varlıklarını bu nesne ve semboller üzerinden inşa etmekte ve bu ürünlere sahip olmanın kendilerine üstünlük sağladığını düşünmektedirler.

Narsist kişilik özellikleri arasında, kendini beğenme, özel hissetme, üstün görme, diğer insanları beğenmeme, empati eksikliği, övülme beklentisi, yüksek statüye aşırı önem verme, abartılı bir şekilde başarılı olduklarına inanma gibi bir çok özellikler bulunmaktadır. Debord’un (2014: 16) gösteri toplumunda görünen şeyin iyi olduğu, iyi olan şeyin görüldüğü değerlendirilmesi bu bağlamda ele almak mümkündür. Çalışma özelinde narsisizmin özellikleri dikkate alınarak reklam sloganlarının, dört kategori altında eleştirel söylem analizini gerçekleştirmek mümkündür.

4.1 “Ben Özelim”: Kendini Eşsiz Görme

Tüketim toplumunda her birey tüketici konumundadır. Tüketici, her bir arzu ve çabayı satın alabileceği araç arayışına girmektedir. Elbette çoğunu başaramazsa da en azından ilke olarak erişebileceği çok sayıda satın alma eğilimine girmektedir. Bu davranışlarını özelleştirir ve bireyselleştirir. Tüketici davranışlarında satın alma meselesi bireysel bir mesele olarak ele alınır ve bireyi birey yapan tüketim faaliyetleri olarak görülür. Her ürün bir “adres”le birlikte ortaya çıkmaktadır. Burada satılan şey, sadece doğrudan ürünün kullanım değeri değil, aynı zamanda onun ayrılmaz bir parçası olan bütünlüklü, özel bir hayat tarzının yapı taşları olarak simgesel anlamıdır (Bauman, 2016: 226-228). Bu bağlamda her bir tüketim nesnesi tüketici için sembolik anlamlar taşımaktadır. Kendisini diğerlerinden farklı ve ayrıcalıklı kılacak anlamlar üretmekte ve kendini özel hissetmesini sağlamaktadır.

Kendini özel hissetmek narsisizmin kişilik özelliklerinden biridir. Başlıca özelliklerinden olan özel hissetme narsistlerin kuyrukta öne geçmekte, avanta almakta, başkalarını kendinden aşağı görmekte sorun olmadığı inancını haklı çıkarmaya yardım eder (Twenge ve Campnell, 2015: 227-228). Narsist bireyler, kendilerini özel olarak görürler. Bu özel olma durumunu korumak ve diğer insanlardan farklı olmak adına kendilerini diğer insanlardan ayırt edecek farklılıkları tercih ederler. Kapitalist sistemde tüketimi artırma adına bireyin egosuna dokunacak reklamlar üretilir. Reklamda, reklamın metin ve sloganlarında onun farklı olduğuna inandırarak bireyi tüketime teşvik edecek argümanlar bulunur.

“Saçına özel bir ... bana özel bir güzellik.” (E.)

Bu sloganda özel olma vurgusu dikkat çekmektedir. Marka kullanımını (noktalı yer marka ismi) özel ve farklı olma durumuna işaret etmektedir. Saçının özel olma durumu, diğer insanlardan farklı olmasını da gösterir. Bireye özel olma hissini özel olan saç üzerinden vermektedir. Saçın özel olması onu özel bir güzelliğe de sahip olmasına neden olabilmektedir. Narsisizmin kişilik özellikleri arasında bireyin kendini özel olarak görmesi, özel hissetmesi ve ancak özel insanların kendisini anlayabileceği düşüncesi vardır. Narsist birey diğer insanları sıradan ve vasat olarak görmektedir. Slogandaki mesaj, siz özelsiniz, saçınız özel ve özel olduğunuz için özel bir şampuan kullanın anlamını içermektedir. Bu çerçevede özel olma vurgusu oldukça belirgindir.

Benzersizliğe verilen aşırı önem aslında bireylerde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar özel olduğuna ve herkesçe uyulan kurallara tabi olmadığına dair kendi uydurduğu

masala inanan gençlerin, kimselerin kendilerini anlamadığına inandıklarını ortaya koydu (Twenge ve Campnell, 2015: 227-228). Bunlar kendilerini özel olmasının yanısıra eşsiz de görmektedirler. Eşsiz olma hissiyatı kendini üstün görme ve başkalarını tahkir etmeye de neden olmaktadır. Reklamların dilinde ürünlerinin özel olma ve farklı olmayı önplanda tutmaları tüketicilere de yansımaktadır. Çünkü çok özel bir ürüne sahip olanlar da kendilerini çok özel görürler.

“Dünyada eşi yok.” (D.)

Bu sloganda ürünün dünyadaki benzersizliği vurgulanmaktadır. Benzersizlik özel olma durumunu da aşmaktadır. Benzersiz olma ya da eşi olmama büyülenmeci bir yaklaşımın yansımasıdır. Büyülenmeci özellik de narsisizm kişilik özelliklerinin başında yer alır. Bireyin dünyada eşi olmayan bir ürünü kullanması veya tüketmesi kişiyi de farklı olduğu düşüncesinin oluşuma neden olabilmektedir. Burada farklılıklarla farklı olma durumu ortaya çıkmaktadır. Farklı ürün ve hizmete sahip birey, kendisini diğer insanlardan da farklı görür. Büyülenmeci yaklaşım narsistlerin kibirli davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. Narsisizmin kişilik özellikleri arasında kibirli olma ve başkalarına küstah davranma yer almaktadır. Bu bağlamda kendini eşsiz gören birey kibirli davranışların yanı sıra çevresine küstah davranışlar da sergileyebilmektedir.

Reklamcılıkta benzersizliğin vurgulanması gittikçe artmaktadır. Twenge ve Campnell (2015: 259-260) Amerika’da reklamlarda benzersizliğin vurgusunun sınır tanımadığını ifade ederler. Amerika Bankası sizi “ kredi kartınızı kişiye özel bir nitelik ekleyerek sizin kadar eşsiz yapmaya” davet eder. Bir Mazda reklamında “sonunda biri, sizin uyacağınız değil, sizeuyan bir otomobil yaptı” ifadeleriyle tüketiciyi heveslendirmektedir. Artık isteğe göre kişiselleştirilmiş tişört, gömlek, kurabiye, oyun kâğıdı ve takvim alabilirsiniz. Ürünlerin satılmasında kişiselleştirme etkili ve cazip gelmektedir. Bu tür reklam yapma ABD’de işe yarıyor. Amerika ve Kore dergilerinin reklamları incelenmesi sonucunda Kore’deki reklamların ürün satılabilmek için uygunluğa ve geleneklere dayandıkları görülmektedir (“şirketimiz uyumlu bir toplum oluşturmak için çalışıyor”; “Ginseng içeceğimiz 500 senelik gelenekten gelen yöntemlerle üretilmektedir”). ABD’deki reklamlar ise benzersizlik üzerine oluşturulduğu anlaşılmaktadır (“Komşunuzu geride bırakın”, “İnternet herkese göre değil- hem siz herkes değilsiniz”). Reklam sadece eğlence üretmemekte aynı zamanda kültürel değerleri bireylere aktaran sistemin bir parçası görevini üstlenmektedir.

Narsisizmin özelliklerinden olan özel olma ve benzersizlik bireyin kendini değerli olarak görmesine neden olmaktadır. Modern dünya, bireylere kendilerini farklı görerek değerli hissetmelerini sağlamaktadır. Kültür endüstrisinin yayılmasında kullanılan enstrümanlar ile bireylere farklı olmalarını salık verirken diğer taraftan bireyler bu doğrultuda yine birbirine benzemektedir. Adorno ve Horkheimer (2014: 215) reklam ile kültür endüstrisini teknik ve ekonomik anlamda birbiriyle kaynaştığını belirtmektedir. Her ikisinde de aynı unsur sayısız kere görünmekte ve aynı propaganda sloganının durmadan yinelenmektedir. Her ikisinde de hem çarpıcı hem bildik, hem hafif hem akılda kalıcı, hem ustalıklı hem de basit olma normu geçerlidir. Kültür endüstrisi tek tipleştirilmesine rağmen reklam sloganları aracılığıyla bireylere farklı, değerli ve özel olmayı vaat etmektedir. Farklılığı öne çıkarmanın gayesi dirençli olduğu varsayılan müşteriyi alt etmektir. Bütün bu hususlar gerçekleştirilirken bireye değerli olduğu düşüncesi başarılı bir şekilde aşılanmaktadır.

Bir reklam sloganında değer vurgusu öne çıkmaktadır:

“Çünkü ben buna değerim.” (L.)

Markalar ürünlerinin kullanımını teşvik etmeyi ve tüketimi sürekli hale getirmeyi hedeflemektedir. Postman’ın (1999: 145) ifade ettiği üzere televizyon reklamlarıyla ürünün değerli bulunmasından ziyade tüketicilerin kendilerini değerli hissetmelerini amaçlanmaktadır. Söz konusu reklamlara sıklıkla maruz kalan tüketiciler, reklamın etkisiyle söz konusu popüler ürünlere yönelmesi söz konusu olmaktadır (Şahin ve Anık, 2017: 105). Tüketimi ve tüketimin sürekliliğini sağlamak için tüketiciyi özel hissettirecek reklam ve reklam sloganları kullanılmaktadır. “Çünkü ben buna değerim” sloganında tüketiciyi, “değerli” olabilmeleri markalarının kullanımından geçtiği mesajı verilmektedir. Ayrıca sloganda kendine değer verilmesi gerektiği duygusu uyandırdığını söylemek mümkündür. İnsanların özsaygıya sahip olması gerekir. Ancak kendine aşırı değer verme ve diğer insanlardan üstün görme narsisizm kişilik özellikleri arasına girmektedir. Reklamlardakültür ve toplumsal değerler yerine bireyin özel olma ve değerli olma vurgusu eşsiz ve benzersizlikle birlikte sunulmaktadır. Bu durum bireyin toplumsal uyum ve bütünleşmesinde sorunlara sebep olur.

Kore ile ABD'deki reklam mukayesesinde hatırlanacağı üzere reklam toplumsal uyuma etkisi olabilmektedir.

Reklam metinlerinde bireyin farklı ve değerli olması yönünde verilen mesajların temelinde tüketimi kolaylaştırmaktır. Bunların sonucunda tüketiciler birbirine benzemelerine ve “kitle” olmalarına rağmen birey yine de reklam aracılığıyla kendilerini farklı ve değerli görmeyi başarabilmektedirler. Burada yer alan sloganlar narsist karakter özellikleri arasında yer alan “özel” olduğuna inanmak ve kendisinin önemine dair büyüklencemec bir duyguya sahip olmak kriterleri ile uyusmaktadır.

4.2 “En Başarılı Benim”: Herkesten Daha Başarılı Olma Hırısı

Televizyon ekranlarında güç, güzellik ve başarı taltif edilmektedir. İnsanların bu tür özelliklere haiz olmak istemeleri doğaldır. Reklamın yanı sıra kimi reality şov ve yarışmalar güç ve başarıya odaklanmaktadır. Bunlar gündelik hayatta bedeninin tüketiminin yansımalarıdır. Popüler bir yarışma programı olan survivor bu duruma uygun bir örnektir. Burada güç ve başarı yüceltilmekte, bireyin saldırgan tutum ve davranışları onaylanmaktadır. Başarılı ve güçlü olmak için hırslı olma hali de teşvik edilmektedir. Zaten yarışma, güçlü ve başarılı olma hırısına dayandırılmakta, her bir yarışmacı adeta bir hırs yarışına da girebilmektedir. Bir yarışmanın ötesinde programda adeta başarıya giden yollar sunulmaktadır.

Televizyon ekranlarında gösterilen şov programları, gündelik hayatın rutinlerinde etkiler bırakmaktadır. Gündelik hayat içerisinde insanların birbirlerine söylemeye hayal ettikleri söylemlerin televizyon programlarında hoyratça tüketildiği görülmektedir. Teknolojinin bedene müdahale etmesini, televizyon üzerinden görmek mümkündür. TV programları, yeni tipler üzerinden bedeni yeniden kurgulayabilmektedir. Şov programlarında bedenlerin teşhiri ile gündelik hayatta benliğin sunumu arasındaki en temel farkın “sahihlik” olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir (Ulutaş, 2018: 206-207).

Başarı ve mücadele toplumsal hayatın içerisinde var olan süreçlerdir. İnsanlar, bazı kazanım ve başarıları elde etmek için mücadele eder ve bu mücadelenin sonucunda hedefine ulaşabilmesi gibi ulaşamaması da ihtimal dâhilindedir. Aşağıdaki reklam sloganları bu mücadele ve başarı ile ilgilidir:

“Başarıya odaklan.” (S.)

“Hayat bir maraton, asla pes etme.” (P.)

“Hiçbir şey imkânsız değildir.” (A.)

İlk sloganda başarı vurgusu ön plandadır. Burada herhangi bir olumsuzluğun düşünülmemesi gerektiği ve istenilenin sadece başarı olduğu mesajı görmek mümkündür. Gündelik hayatımızda farklı sorunlarla karşılaşırız. Gündelik hayatta ve hayatımızda mücadele için ve sorunların üstesinden gelebilmemiz için enerji ve desteğe ihtiyacımız var. Söz konusu markalar destekleyici gıda kapsamında insanların zindeliğini ve enerjisini desteklemektedir. İlk slogan tamamen başarıyı vurgulamaktadır. Odaklan sözcüğü, alternatifbir seçenek olmadığını ve herhangi bir olumsuzluğun olmayacağı anlamına gelmektedir. İkinci slogan ise mücadeleyi vurgulamaktadır. Hayatı maratona benzetmekle hayatın tahmin edildiği gibi kolay olmadığı ifade edilmektedir. Maratonun zorlukları, azim, gayret, sıkı çalışma ve mücadele ile aşılması gibi hayat da bu bağlamda değerlendirilmektedir. Hayat içerisinde sürekli çalışmak, olumsuzluklar karşısında geriye düşmemek, mücadele ile sorunları bertaraf etmek için güçlü olmak gerekir. Reklamın sloganında “asla pes etme” ile olumsuzlukların yaşanabileceği ihtimalini vermektedir. Yine üçüncü sloganda imkânsızın mümkün olmadığı vurgusu başarının mümkün olduğunu göstermektedir. Hem ikinci hem de üçüncü sloganda pes edilmediği takdirde başarının mümkün olduğu izlenimini vermektedir. Reklam metninde şansa inanılmadığı yer almaktadır. Metindeki mesaj, slogan ile bütünlük arz etmektedir. Başarılı olmak için mücadeleden asla vazgeçilmemesi gerektiği, başarı şansile gelmediği ve zorlukların üstesinden gelinebileceği mesajı var. Ancak burada başarıya ve mücadeleye odaklanılırken bireysel başarı ve mücadele söz konusudur. Başkasından herhangi bir yardıma ve desteğe ihtiyaç olmadığı gibi böyle bir olasılık dahi söz konusu değildir. Narsisizm kişilik özelliklerinin arasında sürekli başarılı olma yer almakta ve narsist, bu başarıda bireysel tatmini esas almaktadır.

4.3 “Çok Güzelim”: En Güzel Olma Arzusu

Narsisizmde güç ve başarı bedensel aktivite üzerinden inşa edilirken bedenün güzel görünümüne sahip olması arzu edilen bir durumdur. Bu bağlamda narsist, güç ve başarının yanı sıra “güzel” bedenlere sahip olmayı ve bu “güzel bedeni” sergilemeyi tercih etmektedir. Giddens (2010:21) “narsist bedeni başkalarıyla duyarlı bir iletişim kurma imkânından ziyade, bir duyuşal haz aracı olarak” gördüğünü ifade etmektedir. Bedenün güzel olması ve bu güzelliği göstermesi de bu hazzın yansımaları olarak görmek mümkündür. Güzel olma ve güzelliği ortaya çıkarma reklamlarda da işlenmektedir.

Modern dünyada bireyler dış görünüşe önem vermektedir. Bu durum dış görünüşe giderek artan önem vermeyi getirmektedir. Dış görünüş saplantısında artış yaşanmaktadır. Günümüzde fiziksel güzellik isteğinin dayanak noktası kendine hayranlıktır. Narsistler için güzel görünmek; dikkat çekmenin, statü ve popülerlik elde etmenin sadece bir başka yoludur. Kusursuz beyaz dişlere, harika saçlara, yeni bir spor arabaya sahip olmak hep aynı psikolojik işleve hizmet etmektedir. Başka bir ifadeyle havalı, özel, popüler ya da önemli biri olduğunuzu inanmayayardım eder. Narsistlerin sıradan fotoğraflarıyla insanlara teşhir ettikleri fotoğraflar arasındaki fark kamuya teşhir ettiklerinin çekici görünme arzusunun belirgin olmasıdır (Twenge ve Campnell, 2015: 218). Bu bağlamda narsistler güzelliklerini sergilemeyi tercih ederler. Kendi güzelliklerini özçekim ile göstermeleri de anlamlıdır. Özçekim (selfie), temelde fotoğrafı çeken kişiyi ön planda tutmaktadır. Hem fotoğraf çekebilme gücüne sahip olma hem de o kadrada en önde olma kişiyi daha önemli olduğunu gösterirken kendini gösterme açısından da narsisizm ile ilişkilendirmek mümkündür. Görsel mükemmelliğe gerçelikler değiştirilebilmekte ve bedenün daha çekici hale getirilmesi hedeflenmektedir. Bunun neticesinde “güzel bedenler” ortaya çıkarılmakta ve gösterilmektedir.

Kadın bedenlerinde güzellik olgusunun ön plana getirilmesi kadın dergileri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Baudrillard (2010: 165-166), bedenlerin -özellikle kadınların- fiziksel ve cinsel özgürleşme adı altında bedenün yeniden keşfi ve reklamlarda, modada kitle kültüründe sağlık, perhiz, tedavi kültü, gençlik, zariflik, bedenle ilgili bakımlar, bütün bunlar bedenün kurtuluş nesnesine dönüştüğünü, hatta beden bu ahlaki ve ideolojik işlevde tam anlamıyla ruhun yerini aldığını ifade etmektedir. Kapitalist sistemde birey edilgen, yapay bir durumda olmakla birlikte tahakküm altında bulunmaktadır (Toprak, 2022: 324). Bu bağlamda bedenün güzelliği ön plana çıkarılması ve birey bunu kabul etmesi döngüsel sürekliliğe işlerlik kazandırmaktadır.

Bedene yüklenen anlamlar neticesinde bedenün alımlı, güzel ve çekici olması arzu edilir hale gelmektedir. Bu durum reklamlar aracılığıyla daha belirgin hale getirilmektedir. Baudrillard’ın ifadesi ile “satın alınız; kendinizle barışık olacaksınız”. Kadın kendi bedenini yeniden keşfederek bronzlaşmadan, spordan, çok sayıda moda “özgürleşme”den geçerek temizlikten makyaja kadar öncelikle nesnelere satın alır (2010: 171-172). Ayrıca Crane (2003: 177) tüketim alanında ve küresel pazarda “sınıf” modasından “tüketici” modasına geçildiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede birey satın alırken tüketici eğilimlerini tüketim modası eşliğinde ortaya çıkarmaktadır. Bu husus moda olarak dış görünüşlere aksettirmesi reklam aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dış görünüş ve beden güzelliğine ilgi artması reklamlara da yansımaktadır. Reklamlar bu ilgiyi oldukça etkili kullanmak suretiyle reklam sloganlarına yansıtmakta ve buna uygun örnek aşağıda yer almaktadır:

“Güzelliğini ortaya çıkar.” (P.)

“Saçlarınızın güzelliği gözlerinize yansır.” (D.)

“Çok güzel oluyoruz.” (M.)

İlk sloganda güzellik ve bu güzelliği ortaya çıkarma üzerinden mesaj verilmektedir. Güzel olmak ve bu güzelliği ortaya çıkarmak için şampuanın tüketimi teşvik edilmektedir. Aslında sağlık ürünlerinin kullanımı bile güzellik kavramı üzerinden gerçekleşmektedir. Sağlıklı vücut diye gösterilen bedenlerin güzellik çerçevesinde sunulması bu savı desteklemektedir. Reklamlarda kullanılan görseller ve üretilen sloganlardaki güzellik kavramı özellikle kadınları etkilemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca saçlardaki güzelliğin diğer uzuvlara yansması ürünün her açıdan güzelleştirdiği imasını vermektedir. Bu bağlamda her alanda güzel olma ve bu güzelliği göstermenin sonucunda “çok güzel” olma halini ortaya çıkarmaktadır. Hedef kitle kadınlar olarak belirlenirken ona göre de stratejiler üretilmektedir. Bu çerçevede güzellik ön planda tutulurken bu güzelliğin ortaya çıkarılması ve gösterilmesi ima edilmektedir. Birçok reklam sloganında bu imaları görebilmekteyiz.

Reklamlarda kadınlara yönelik güzelliğin ve çekiciliğin nasıl olacağı gösterilmektedir. Bu durum beraberinde tüketici yaşam biçiminin devamlılığını getirmektedir. Güzellik vaatleri de bununla ilgilidir. Güzellik hayalinize ulaşmak, gelecekte yapacaklarınız ile ilgilidir. O halde gelecekte daha güzel olunacaksa bunu reklamlar aracılığıyla önerilen ürünleri kullanmak ile mümkündür. Söz konusu ürünler kullanıldığı zaman hayallerdeki güzelliğe kavuşulmakta ve “farkındalık” oluşturulmaktadır. Bütün bunlar çevrenizi etkilemek ve onlardan daha güzel olduğunuzu göstermek içindir. Örneğin, “herkesi etkileyebilirsiniz” ifadesi bunu açık olarak yansıttığı gibi “büyüleyici dolgunluk, baş döndüren dudaklar”, “çarpıcı bir görünüm”, “efsanevi kalıcı altın bronzluk” gibi sloganlar sıklıkla kullanılmaktadır (Oğuz, 2013). Bu çerçevede güzel olmak için dayatılan ürünleri kullanmak ve bu ürünlerin müdavimi olmak gerekmektedir. Tüketim ideolojisi, güzelliğinizi bu ürünlere bağlamak suretiyle tüketim faaliyetlerinin devamlılığını sağlamaktadır.

Narsisizm açısından güzellik de önemli bir kavramdır. Narsist kişilik özellikleri arasında sınırsız başarı, güç, zekâ, güzellik veya ideal sevgi fantezileriyle meşgul olmak yer almaktadır. Ayrıca güzelliğini ortaya çıkarmadaki gaye başkasının kendisine hayran olduğunu görme isteği vardır. Çünkü narsistler kendilerine hayran oldukları gibi çevresinden kendisine yönelik sürekli hayranlık duyulmasını beklemektedir.

4.4 “Haz Alıyorsam Mutluyum”: Hazı İsteme

Günümüz insanı sürekli bir haz arayışı içerisinde ve narsisizm haz olgusuyla iç içe bir durumdadır. Narsist kişiler beğenilmek ister ve beğenilme, takdir edilme vb. gibi durumlar dışında hayattan haz alamazlar (Alanka ve Cezik, 2016: 562). Tüketim kültürü, özellikle budurumdan istifade etmektedir. Narsistler hazı farklı şekilde yaşarlar. Kendilerinin başarılı ve güzel olmaları onlarda haz duygusu oluşturduğu gibi takdir edilmekten ve beğenilmekte haz duyarlar. Bir diğer haz duygusu ise tatmin olma halidir. Tüketim alanında tüketicilerinduygularına yönelik mesajlar ile ürünlerinin tüketimini kolaylaştırmak ve artırmak hedeflenmektedir. Bu bağlamda ihtiyaçlardan ziyade hazza yönelik tüketimler teşvik edilmektedir. Burada reklamların etkisi gözden kaçırılmayacak kadar aşikârdır. Örneğin aşağıdaki reklam sloganı dikkate değer bir örnektir:

“Tadını çıkar.” (C.)

Burada tadını çıkarmak ile haz ima edilmektedir. Tüketimde, tüketicinin bireysel olarak keyif ve hazı yaşamalarının mümkün olduğuna ikna eder. Bir tür rıza üretimi vazifesini gören reklamlar, bireyin ihtiyaçlarını belirlemektedir. Bireyin neye ihtiyaç duyması gerektiği bireye aşılarda ve böylelikle bireyler, arzu ve isteklerini de reklamlar aracılığı ile belirlemektedir (Tan, 2019). Reklam görsellerinde bazen arkadaş veya aile ortamı olmasına rağmen bireysel olarak zevk alınabildiği onaylanmaktadır. Tadını çıkarmak için bu içeceği tüketmek gerekir. Narsist kişiler, kendi duygularına önem verirler. Bu açıdan slogandaki “tadını çıkar” tavsiye ve teşviği, narsisizm kişilik özelliklerine hitap etmektedir. Hazı yaşamak için üretilen sloganlar oldukça fazladır. Haz ve mutluluk ile ilgili iki reklam slogan örneği aşağıdadır:

“Eşsiz hazı keşfet.” (M.)

“Mutlu et kendini!” (E.)

İlk sloganda haz vurgusunun yanında hazın benzersizliğe yapılan atıf narsisizm kişilik özelliklerini yansıtmaktadır. Burada hem benzersizlik hem de haz ön plandadır. Bireyin farklı bir haz elde etmesi ve bu hazın benzersiz oluşu bireyi de farklı ve benzersiz kılmaktadır. Bu bağlamda sloganın tüketiciyi narsist olmaya davet ettiğini söylemek mümkündür. Reklam sloganıyla beraber verilen görseller ve reklamın bütünsel ele alınışından duyuşsal içerikli bir reklam olduğu anlaşılmaktadır. Görüntünün metanın kendisinden bile giderek daha fazla önemli hale gelmesi, duyuşsal içerikli reklamları, olgusal reklamlardan ayıran temel farktır. Yeni reklam iletileri olarak adlandırılan duyuşsal reklamlar; cinsellik, bencillik, sahip olma vb. duyguların estetik kaygılarla işlenip çekici hale gelen imgeleri tüketicisine duyurarak, zevk/haz açlığını gidermeye çalışmaktadır (Becan, 2012: 39). Haz ve zevk bir bakıma cinsellik, bencillik ve sahip olmayla eşitlenmektedir. Bu özellikler ise narsist kişilik özellikleri ile örtüşmektedir. İkinci slogandaki reklam içeriği ve slogan tam olarak zevkin tatmini ile ilgilidir. Burada mutluluk haz almayı ifade etmektedir. Reklam bütüncül olarak ele alındığında ürünün ayrı bir haz verdiği söylemi ağır basarken görseller sahip olmayı da desteklemektedir. Genel olarak haz açlığını giderirken sonunda mutlu olma başka bir ifadeyle tatmin olma hali yaşanmaktadır. Slogan, bu durumu özetleyen bir söyleme denk geldiği anlaşılmaktadır.

Hazzın peşinde olma ve insanların kendini mutlu etme gayesi bireyin bencil olmasına neden olmaktadır. Bencillik ve hazzcı olma hali, toplumsal hayatta olması gereken fedakârlık ve özgecilik ile ters düşmektedir. Bencil ve hazzcı birey narsist kişilik özelliklerini taşıyabilmektedir.

5 Sonuç

Markalar, ürünlerinin tüketimini artırmak amacıyla tanıtım ve pazarlama yöntemlerine başvurumaktadırlar. Özellikle reklam aracılığıyla ürünler tanıtılarak kitlelere ulaşılmaktadır. Reklamlar, tüketicileri etkilemeyi ve tüketimi artırmayı amaçlamaktadır. Bu noktada ileri sürdükleri söylem belirleyici olmaktadır. Reklam sloganları, etkili ve kalıcı olması amacıyla kısa olmaktadır. Tüketicinin zihnine ve duygularına yönelik mesajlar ile onlarda etki bırakması olasıdır. Bazı sloganların bireyin benliğini öne çıkaran bir yönü vardır. Bu tür sloganlarda bireyin farklı ve özel olduğu vurgusu aslında narsisizm kişilik özellikleri ile örtüşebilmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda ele alınan reklam sloganları, narsisizm kişilik özellikleri dikkate alınarak bazı temalara göre değerlendirildi.

Özel olma teması altında incelenen reklamsloganları kişiyi diğerlerinden kendini farklı ve üstün görme duygusunu uyandırırken, aynı zamanda benzersizlik ve değerlilik vurgularının da olduğu görülmektedir. Başarılı ve güzel olma teması altında incelen sloganlarda başarılı olmayı teşvik etmekte ve güzelliklere sahip olunma ve bu güzelliklerin sergilenmesi vurgusu yer almaktadır. Hazzı isteme teması bağlamında ele alınan sloganlar ise hazzı yaşama, deneyimleme ve hazzdan eksik kalmama duygusu vermektedir. Reklam sloganları, bireylerin kendini farklı ve eşsiz görmesini, güzel ve başarılı olmasını, sürekli mutlu hissetmesi için hazzcı olmasını teşvik etmektedir. Analiziyapılan reklam sloganlarında narsisizm emareleri bulunmaktadır.

Artan narsisizmin sebepleri arasında kitle iletişim araçlarında gösterilen reklamlar, reklamlardaki ünlüler ve reklam sloganları yer almaktadır. Narsisizm epidemisinin giderek yaygınlaşmasında reklamın rolü kabul edilmektedir. Bazı reklam sloganlarını söylem analizine tabi tutulduğunda söz konusu sloganların tüketicilerin bireyci, bencil, hazzcı, kibirli olmalarını teşvik etmektedir. Ele alınan reklam sloganlarında bireyci, gösterişçi ve hazzcı bir yaklaşımın desteklendiği görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

Adorno, T. ve Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği*. (Çev. N. Ülner ve E. Öztarhan Karadoğan). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Alanka, Ö. ve Cezik, A. (2016). Dijital kibir: Sosyal medyadaki narsistik ritüellere ilişkin bir inceleme. *TRT Akademi Dergisi*, 1(2), 548-569.

Balcı, A. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.

Baudrillard, J. (2010). *Tüketim toplumu*. (Çev. H. Deliceçaylı ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2016). *Sosyolojik düşünmek*. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Becan, C. (2012). Yeni (duyuşsal) reklam iletileri bağlamında “göstergeleri” okumak: Göstergebilimsel yöntemden yararlanarak bir reklam iletileri çözümlemesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 36-52.

Becan, C. (2019). Reklamcılıkta distopya gerçeği: Reklamlara yönelik bir analiz. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (31), 147-170.

Crane, D. (2003). *Moda ve gündemleri: Giyimde sınıf, cinsiyet ve kimlik*. (Çev. Ö. Çelik). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cüceloğlu, D. (1993). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (27), 99-117.

Debord, G. (2014). *Gösteri toplumu*. (Çev. A. Ekmekçi ve O. Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Edles, L. D. (2006). *Uygulamalı kültürel sosyoloji*. (Çev. C. Atay). İstanbul: Babil Yayınları.

Eldoğan, D. (2016). Hangi narsisizm? Büyüklenmeci ve kırılğan narsizmin karşılaştırılmasına ilişkin bir gözden geçirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(37), 1-10.

Ertike, A. S. (2009). *Reklam (temel kavramlar, teknik bilgiler, örnekler)*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum* (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2016). *Modern dünyada gündelik hayat*. (Çev. I. Gürbüz) İstanbul: Metis Yayınları.

Mengü, M. M. (2006). Reklam sloganları ve tüketici zihni. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (25), 109-121.

Oğuz, G. (2013). Güzellik kadınlar için nasıl vaade dönüşür: Kadın dergilerindeki kozmetik reklamları üzerine bir inceleme. *Selçuk İletişim Dergisi*, 6(3), 184-195.

- Postman, N. (1999). *Televizyon: Öldüren eğlence*. (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Şahin, K. ve Anık, M. (2017). *Tüketimin sosyolojisi: Gösteriş amaçlı tüketim ve gençlik*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tan, M. (2019). Tüketim kültürü bağlamında istek ve ihtiyaçların oluşumu: kavramsal bir analiz. *Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2),193-218.
- Toprak, M. (2022). Etkin özne'den edilgen olana: H. Lefebvre ve J. Baudrillard'ın gündelik hayata pratik katkıları. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 3(3), 318-329.
- Twenge, J. M. ve Campbell, W. K. (2015). *Asrın vebası: Narsisizm illeti* (Çev. Ö. Korkmaz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ulutaş, E. (2018). Gerçekliğin simülatif inşası: Eğlence programlarındaki katarsistik bakiye. *Sosyoloji Divanı Dergisi*, (11), 197-212.

Tüketim Olgusunun Değişimi ve Sosyal İlişkiler Üzerindeki Etkisi

Change of Consumption Concept and Its Effect on Social Relations

Ahmet ALP**

 0000-0001-8239-969X

Murat BAYHAN+*

 0000-0001-6183-3178

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 20. 02. 2023
Düzeltilme Talebi: 09. 03. 2023
Son Düzeltilme: 09. 03. 2023
Kabul: 24. 03. 2023
Online Yayım: 15. 04. 2023

Anahtar Kelimeler:

Tüketim İlişkileri
Değişim
Kapitalizm
Tüketim Toplumu
Tüketim Kültürü

ÖZ

Bu çalışmanın amacı tüketim olgusunun sosyal yönlerinden hareketle, tarihsel süreçteki değişimini, geleneksel toplumsal yapılar ve modern olarak adlandırılan kapitalist toplum yapılarındaki tüketim ilişkileri, değişim süreçleri ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini incelemektir. Tüketim insanlık ile ortaya çıkan bir kavramdır. Bu nedenle toplumsal ilişkilerin şekillenmesinde ve değişiminde önemli etkileri vardır. Nitekim tarihsel süreçte, avcı ve toplayıcı olarak adlandırılan ilkel toplumlardan günümüz kapitalist toplumlarına kadar geçen sürede, tüketim düşüncesi ve araçlarının sürekli değiştiği/geliştiği görülmektedir. Benzer şekilde, toplumsal ilişkiler de tüketim ilişkileri karmaşıklaştıkça daha karmaşık toplumsal yapı ve düşün biçimlerine doğru evrilmektedir. Nitekim kapitalist sistem ile birlikte önceki dönemlerde olumsuz olarak algılanan tüketim kavramı yeni anlamlar kazanmaya başlamıştır. Tüketim ilişkileri hiç olmadığı kadar görünür ve sosyal ilişkilerin şekillenmesinde etkili olmaya başlamıştır. Böylece, daha önceki dönemlerde göz ardı edilen tüketim kültürü çerçevesinde şekillenen tüketim toplumu kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Nitekim tüketim toplumu olarak karşımıza çıkan bu düşün biçiminde, tüketim kültür araçları ve onu kutsayan ideolojik aygıtlarıyla birlikte bireylerin zihinlerine soyut zincirler dolamış ve tüketim için yaşayan, buna göre hayatını şekillendiren, özgürlüğü tüketimde bulan yeni bir kölelik tipi ortaya çıkarmıştır.

ARTICLE INFO

Submitted: 20. 02. 2023
Revision Requested: 09. 03. 2023
Final Revision Received: 09. 03. 2023
Accepted: 24. 03. 2023
Published Online: 15. 04. 2023

Keywords:

Consumption Relations
Change
Capitalism
Consumption Society
Consumption Culture

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the change in the historical process, the effects of traditional social structures and the consumption relations, change processes and social relations in capitalist society structures called modern, starting from the social aspects of the consumption phenomenon. Consumption is a concept that emerged with humanity. For this reason, it has important effects on the shaping and changing of social relations. As a matter of fact, in the historical process, from primitive societies called hunters and gatherers to today's capitalist societies, it is seen that the thought and means of consumption have been constantly changed and developed. Similarly, as consumption relations become more complex, social relations have been evolved into more complex social structures and forms of thought. However, consumption concept, which was perceived as negative in the previous periods, has started to gain new meanings with the capitalist system. Consumption relations have been more visible than ever before, and have begun to be effective. Thus, the concept of consumer society, which was shaped within the framework of the consumption culture that was ignored in the previous periods, has been started to be discussed. As a matter of fact, in this form of thought, which appears as a consumer society, consumption has wrapped abstract chains in the minds of individuals with its cultural tools and ideological apparatus that sanctify it, and has created a new type of slavery that lives for consumption, shapes their lives accordingly, and finds freedom in consumption.

*1Yazar İletişim/ Corresponding Author: Ahmet Alp (Arş. Gör. Dr.), Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. Bingöl, Türkiye
✉ aalp@bingol.edu.tr

*2 Murat Bayhan (Doktora Öğrencisi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye
✉ m.bayhan887@gmail.com

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Alp, A. ve Bayhan, M. (2023). Tüketim olgusunun değişimi ve sosyal ilişkiler üzerindeki etkisi. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(1), 80-90. doi:10.52108/2757-5942.4.1.6

1 Giriş

İnsanlık dünyada ortaya çıktığı andan itibaren sürekli bir üretim ve tüketim döngüsü içerisinde olmuştur. Ortaya çıktığı ilk dönemlerde basit bir olgu olarak karşımıza çıkan tüketim zaman içerisinde temel ihtiyaçların tatmininden uzaklaşıp toplumsal ilişkileri de belirleyen bir özellik kazanmıştır. Bunun bir sonucu olarak toplumda üretim kültürünün yanı sıra belirli bir tüketim kültürü de oluşmaya başlamıştır. Tüketim kültürünü Belk (1998: 105) “...tüketicilerin çoğunluğunun faydacı olmayan (nonutilitarian) statü arama, kıskançlığı teşvik etme ve yenilik arama gibi amaçlar doğrultusunda ürün ve hizmetleri tutkuyla arzuladıkları (bir kısmının peşine düştükleri, elde ettikleri ve teşhir ettikleri) bir kültür” olarak ele almaktadır. Bu bağlamda insan ilişkilerinin genel itibarıyla üretim ve tüketim ilişkileri çerçevesinde şekillendiği ifade edilebilir. Nitekim ortaya çıktığı ilk dönemlerde, pozitivist bilgi anlayışının iddia ettiği üzere, toplayıcı ve daha sonraki aşamada ise avcı toplum/topluluk türleri olarak karşımıza çıkan insanlık bu dönemlerde ilk bakışta üretimden ziyade salt tüketim ilişkileri çerçevesinde sosyal ilişkilerini geliştirmişlerdir. Nihayetinde üretmeden sadece doğanın verdiklerini toplayarak hayatta kalmaya çalışan insanlığın toplumsal ilişkileri de günümüzdeki karmaşık toplum örgütlenmesine göre oldukça basit bir iş bölümüne dayanmaktaydı. Avcılık ve çobanlığın ortaya çıkışıyla birlikte daha karmaşık bir iş bölümünün belirmeye başlaması sonucunda toplumsal ilişkiler daha yoğun bir örgütlenme ve iş bölümü gereksinimine ihtiyaç duymuştur. Hayvan avlama sürecinde güç gereksiniminin meydana gelmesi, toplumsal ilişkilerde iş bölümünü ve aynı zamanda toplumsal hiyerarşileri de karşımıza çıkarmaktadır. Fiziksel olarak daha güçlü olan erkeğin hayvanları avlaması, kadınların ise avlanan hayvanları tüketim için hazırlama görevini görmesi ev içi ve dışında toplumsal iş bölümlerini ortaya çıkarmıştır. Nitekim üretim ve tüketim ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan bu değişimler insanların düşün dünyalarında ve dolayısıyla toplumsal ilişkilerinde de önemli değişimlerin açığa çıkmasına neden olmuştur (Şenel, 1995: 47-110). Bu çerçevede konu ele alındığı zaman, toplumsal ilişkilerin alt (insan doğa ilişkileri: ekonomi) ve üst (insan-insan ilişkileri: kültür, inanç, düşün dünyası vb.) yapısal ilişkilere ve bunlardan meydana gelen değişimlere göre şekil değiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Toplumsal değişimlerin kökenini ele alan sosyal bilimciler ve teorisyenler bu değişimleri çeşitli yaklaşımlardan hareketle ele almışlardır. Nitekim toplumsal ilişkilerdeki değişimleri pozitivist bir makro bakış açısıyla ele alan Marx ve onun takipçileri bu konuyu üretim ilişkileri çerçevesinde ele almış ve insanların düşün dünyalarının üretim ilişkilerinden hareketle değişime uğradığını savunmuşlardır. Diğer bir ifadeyle, ekonomik ilişkilerin değişimi üst yapıyı etkileyerek toplumsal ilişkileri sağlayan diğer toplumsal kurumların da değişimine neden olmaktadır. Öte yandan, Weber ise değişimin itici yönü olarak alt yapıyı reddetmemekte fakat toplumsal ilişkilerdeki değişimin itici yönünün de salt alt yapısal ilişkilerdeki değişim olmadığını aynı zamanda üst yapısal ilişkilerdeki değişimlerin de toplumsal ilişkilerin değişiminde önemli rol oynadığını ifade etmektedir (Löwith, 1999: 30-41). Nitekim Weber, “Protestanlık Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu” isimli eserinde bir üst yapı olan “din”in toplumsal düşün hayatını ve ilişkilerini Protestan mezhebi anlayışı ile kapitalist üretim sisteminin ilişkisinden hareketle ispatlamaya çalışmaktadır (Weber, 1930, 2001).

Bu çalışmanın amacı tüketim ilişkilerinin değişiminin toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisinden hareketle, pozitivist bilginin iddia ettiği geleneksel toplumsal yapılar ve modern olarak adlandırılan kapitalist toplum yapılarındaki tüketim ilişkileri, değişim süreçleri ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini incelemektir. Bu nedenle, çalışmada ilk olarak tüketim olgusu ele alınmakta ve devamında ise geleneksel toplumsal yapılar ve kapitalist toplumlardaki tüketim ilişkileri, tarihsel süreçte geçirdikleri değişimler ve sosyal ilişkileri nasıl şekillendirdikleri sorusu irdelenmeye çalışılmaktadır.

2 Tüketimin Toplumsal Yönü

Tüketim, maddi ve sosyo-kültürel ihtiyaçların tatmin edilerek insan hayatının devamını sağlayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bir olgu olan tüketim aynı zamanda belirli süreçleri de içermektedir. Bir süreç olarak ele alındığı zaman, ortaya çıkan insan ihtiyaçlarının giderilmesi hedefiyle üretilen malın ya da hizmetlerin elde edilmesi ve kullanılıp yok edilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir (Odabaşı, 2006: 16). Sosyal bir olgu olan tüketimi salt fizyolojik bağamlardan hareketle ele almak kavramın eksik tanımlanmasına neden olabilmektedir. Bundan dolayı, tüketimi fizyolojik ihtiyaçların giderilmesi güdüsünün yanında sosyal, kültürel, çevresel ve psikolojik yönlerinin de ele alınması önem arz etmektedir. Bu çerçevede tüketim, fiziksel veya biyolojik olarak

gereksinimlerin, ihtiyaçların giderilmesinden daha çok bireyin isteklerinin, arzularının doyum noktasına ulaşılmasında, kendisine bir sınıf ve alan oluşturmada, kendi varlığını kanıtlama, benimsetme aracı olarak kullanılan bir kavram olarak değerlendirilebilir (Bayhan, 2022: 49). Sosyal bir olgu olması hasebiyle birçok boyutları olan tüketim kavramına yönelik çeşitli yaklaşımlar ve buna dayalı olarak tanımlamalar karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda önemli çalışmaları olan teorisyenlerden Baudrillard ise tüketimin sembolik boyutuna dikkat çekmiştir. Ona göre tüketim, “güçlü düzeyde, her an tüm nesnelere ve mesajların katkısıyla oluşturulan az ya da çok uyumlu bir söylevidir. Tüketim, olsa olsa göstergeleri sistemli bir şekilde güdümlene biçimi olarak tanımlanabilir” (Baudrillard, 2011: 241).

Toplumsal yaşam içerisinde her ne kadar bireyin kendi başına özgün ihtiyaçlara sahip olduğu düşüncesi yaygın olsa da bireyleri tüketmeye yönelten güdü toplumsal ilişkilerden bağımsız olarak ortaya çıkmamaktadır. Bireyin toplumun bir parçası olması ve doğduğu andan itibaren toplumsallaşma süreci boyunca toplumsal norm ve beklentilere göre yetiştirilmesi toplumdaki bireyin tüketim güdüsünü şekillendirmektedir. Nitekim Durkheim’in ifadesinde kendisini bulan sosyal olguların “dışlık ve baskı” (Ritzer, 1996: 77) özelliğini bireylerin tüketim güdülerinde de görebilmek mümkündür. Durkheim’e göre, sosyal olgular toplumun oluşum sürecinde ortaya çıktıktan sonra bireyin gelişim şekillenmesinde etkili olmaktadır. Toplum tarafından bireye toplumsal kodlar olarak verilen bu olgular bireyin iç dünyasında çeşitli baskılar ortaya çıkarabilmekte ve dolayısıyla bireyin tüketim güdüsünü de etkileyebilmektedir. Örneğin, modern öncesi dönemlerde farklı toplumlarda yaşayan bireylerin tüketim tercihleri diğer toplumlardan oldukça farklı özellikler göstermekteydi. Günümüzde ise ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda küresel büyük bir köy haline gelen kapitalist toplumlarda kültürlerin birbirlerine benzemeye başlamasıyla birlikte tüketim kalıpları da benzerlik göstermeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle, bireyi tüketime yönelten güdü, tüketilecek şeyin bir ihtiyaç olarak görülmesi ve bu ihtiyacın giderilmesi amacıyla bir ürün ya da hizmetin elde edilmesi yollarına ulaşılması, satın alınması ve kullanılmasıdır. Fakat bu seçim salt ekonomik değil, sosyal, kültürel sembol ve göstergeleri de kapsayan ürünleri seçme yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Douglas ve Isherwood, 1999: 8). Bundan dolayı, birey tüketeceği şeyi seçerken ekonomik özelliklerinin yanında kültürel kodlarından gelen özelliklere de dikkat çekmekte ve toplumsal çevresindeki uyarıcıları da göz önüne alabilmektedir (Gürbüz, 2021: 10).

Başlı başına oldukça geniş bir anlam ihtiva eden tüketim, ihtiyaç kavramıyla birlikte daha somut ve belirgin bir anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda, tüketim ile birlikte ihtiyaç olgusunu da ele almak önem arz etmektedir. İhtiyaç, “çoğunlukla bireyin tabi olabileceği bir yoksunluğun, eksikliğin ve dengesizliğin giderilmesi sürecinde gerekli addedilen mallara göre tanımlanan standartlar olarak değerlendirilmek olanaklıdır” (Yanıklar, 2010: 25-26). Her ne kadar buradaki tanımda ihtiyaç kavramının nesnel yönlerinden bahsedilse de aynı zamanda öznel yönlere de sahip bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, “bir şeyin ihtiyaç olup olmadığı, yani insanın bir yaşam biçimine katılarak insani niteliğini geliştirme amacına hizmet edip etmediği, herhangi bir kişisel inançtan, arzudan ya da tercihten bağımsız, nesnel bir konudur. O nedenle, (her ne kadar bu ikisi zaman zaman örtüşüyor olsalar da) nesnel olan ihtiyaçlar, zorunlulukla öznel olan isteklerden ve tercihlerden ayrılmaktadır” (Buğra, 2003: 30). Bu bağlamda ihtiyaç ve onun bir sonucu olarak karşımıza çıkan tüketimin toplumsal yapıdaki işleyişinin anlaşılması açısından Maslow’un (1943) ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramı önemli bir yol çizmektedir. Ona göre temelde beş hiyerarşi çerçevesinde karşımıza çıkan ihtiyaçlar şu şekilde özetlenebilir;

- Fizyolojik ihtiyaçlar: Nefes alma, yemek, su, boşaltım, cinsellik, uyku, sağlıklı metabolizma,
- Güvenlik: Beden, iş, ahlak, aile, sağlık ve mülkiyet güvenliği,
- Sevgi/ait olma: Arkadaşlık, aile, cinsel mahremiyet
- Saygınlık: Öz saygı, özgüven, başarı, başkalarına saygı duymak, başkaları tarafından saygı duyulmak
- Kendini gerçekleştirme: erdemli, yaratıcı, içten, problem çözücü, ön yargısız, hakikati kabul etmek (Maslow, 1943: 370-396; Çoban, 2021: 113).

Maslow’un ortaya koyduğu ihtiyaçlar hiyerarşisinde belirttiği ihtiyaçlar tüketim konusunda genel geçer bir şablon karşımıza koymasına karşın bu ihtiyaçların önem derecesi, sırası ve araçları

dönemlere ve toplumlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu açıdan, ihtiyaç ve tüketim olgularının toplumsal ilişkilerdeki yerini ve algılanabilirliğinin değişimini modern öncesi olarak kabul edilen geleneksel toplumsal ilişkiler ile günümüz kapitalist ilişkilerin karşılaştırılmasından hareketle ortaya koymak önem arz etmektedir.

2.1 Geleneksel Toplumlarda Tüketim

Toplumsal ilişkilerin önemli bir yönünü oluşturan üretim ve tüketim ilişkileri her toplumsal yapıda farklı bir şekilde gerçekleşmektedir. Nitekim ilkel çağlarda toplayıcılık ve avcılık ekonomisinin hâkim olduğu dönemlerde üretim ilişkilerinin oldukça basit ve sınırlılık göstermesi tüketim ilişkilerinde de sınırlılığı ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde daha çok cinsiyete dayalı basit bir iş bölümüne dayalı ev tipi üretim tarzının hâkim olduğu görülmektedir. Ev tipi üretim tarzı sistemini Clusters, bir göçebe topluluğu ya da yerleşik bir kabile/klan gibi bünyesinde basit iş bölümünün başat olduğu üretim ve tüketim birimlerinden oluştuğunu ve bu birimlerin bütünü özerk parçaları gibi olduğunu belirtmektedir (Sönmez, 2018: 11). Bu üretim tarzında Herbert Spencer'da ifadesini bulan "...birbirinden bağımsız basit toplumsal yapılar..."ın (Kocacık, 2003: 28) özelliğini görebilmek mümkündür. Buna göre her bir birim, tüketim için gereksinim duyulan şeylerin üretim sürecinde belirli bir özerkliğe sahiptir. Bu dönemde ev tipi üretim ve tüketim modeli olarak karşımıza çıkan, ETÜT ekonomi modelinde her bir hane ya da birimde tüketim için gerek duyulan ihtiyaçların üretimi konusunda bir özerklik istenci bulunmakta ve kendisine yakın diğer gruplarla ortaya çıkabilecek ya da mevcut bağımlılık ilişkilerini ortadan kaldırmak isteyebilmekteydi. Diğer bir ifadeyle, ilkel toplum üretim ve tüketim konusunda kendisine yetmek gibi bir ideal peşinde olmuştur. Bu ekonomik modelde ihtiyaçların karşılanması için asgari üretim ve bunun klan tarafından karşılanacak biçimde ortaya konulması söz konusudur. Nitekim bu ekonomik modelin özelliği, artık ürün üretme anlayışından henüz uzak olduğunu, takas ekonomisi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ticaretin henüz yeterince gelişmediğini bize göstermektedir. Buradan hareketle, üretimin salt tüketimi karşılamaya yönelik yapıldığı ve bundan dolayı ticaret ile gelişebilecek yoğun ve karmaşık ilişkilerin henüz yeterince oluşmadığını göstermektedir (Sönmez, 2018: 11). Nitekim tüketim ilişkilerinin karmaşık bir ilişki ağı içerisinde olmaması bize ilkel toplumun neden basit bir toplumsal yapı ve ilişkilerine sahip olduğunu açıklamaktadır.

Öte yandan, ilkel toplumlarda darlık ekonomisine dayalı bir ekonomi modeli nedeniyle her ne kadar, yukarıda ifade edildiği üzere takas ekonomisi gelişmemiş olsa da sınırlı bir şekilde bir ticaret ilişkisinin varlığından söz edilebilir. Fakat bu ticaret ilişkilerinin günümüze kıyasla oldukça sınırlı olduğu, kar elde etme amacından ziyade diğer ihtiyaçların karşılanması amacıyla gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim sınırlı da olsa, tüketim ilişkileri çerçevesinde gelişen takas ekonomisinin kültürel alışverişi geliştirdiği anlaşılmaktadır. Özellikle neolitik uygarlığın gelişiminde ortaya çıkan ticaret bu toplumların ekonomik yaşamlarında herhangi bir etkide bulunmasa da, farklı nesnelere birbiriyle takası sonucunda kültür alışverişini ortaya çıkarmış ve toplumsal değişimlerin hızlanmasında etkide bulunmuştur. Devam eden süreçte ise, insanlığın yerleşik hayata geçişi, farklı ürünleri elde etmesi ve tüketeneğinden fazlasının da elde edilmeye başlanmasıyla birlikte diğer toplumlarla tüketim dayalı ilişkiler kurulmaya başlanmış (Childe, 2010: 68, 104) ve bu durum birbirinden bağımsız basit yapılardan birbirine bağımlı karmaşık ve örgütlü yapılara doğru evrimsel bir sürecin başlamasına neden olmuştur.

Tüketim kavramına yönelik önemli çalışmaları bulunan Baudrillard ise, tüketimi insanların satın aldığı, sahip olduğu ve zevk aldığı şeylere para harcaması olarak görmediğinden, ilkel toplumdaki nevi şahsına münhasır şölenleri, kralların cömertliklerini ortaya koyan tüketim araçlarını, hatta temel ihtiyaçlarımız olan malların tüketimini dahi sadece ihtiyaç bağlamında bir önkoşul olarak görmekte, tüketimi ise bütün bunların anlamlı bir töz doğrultusunda örgütlenmesi olarak düşünmektedir (Senemoğlu, 2017: 71). Daha geniş bir ifadeyle, tüketimi ihtiyaç çerçevesinde bir mala duyulan istek bağlamında gereksinimlerin tatmin edilmesinden ziyade bir gösterge sistemi olarak gören Baudrillard (1997: 95-97), tüketimi daha çok bir anlamlandırma, iletişim süreci ve bireyin kendini bireysel ve toplumsal alanda konumlandırmak için kullandığı bir araç olarak görmektedir. Bu çerçevede Baudrillard, iki çeşit tüketim mantığı ortaya koymaktadır.

a. Tüketim faaliyetlerinin kaydolduğu ve anlamlarını kazandığı koda dayanan anlamlandırma ve iletişim,

b. Nesnelerin bir kod içerisinde sadece anlamlandırıcı farklar olarak değil aynı zamanda statüyle ilgili değerler olarak toplumsal sınıflandırma ve farklılaşma sürecidir (Fırat ve Uzun, 2020: 4).

Tarihsel süreç içerisinde toplumsal ilişkileri etkilemenin yanında onlardan etkilenecek değişimler geçiren tüketim olgusu salt adı ya da çeşitliliği bakımından değişimler yaşamıştır. Kapitalist, bilgi, modern, postmodern, tüketim toplumu vb. adlarla anılan günümüz toplumunda ihtiyaç kavramında da önemli değişiklikler ortaya çıkmış ve artık ihtiyacın yerini bireylerin istekleri/arzuları yer almaya başlamıştır. Dolayısıyla ilkel toplayıcılık ve avcılık dönemi ile neolitik çağdan geleneksel orta çağ toplumlarına kadar zorunlu tüketim ihtiyaçların tatmini olarak işlevsel özellikler gösterirken, günümüzde ise bireylerin başta kendilerini konumlandırmaları konusunda olmak üzere, zorunlu tüketimin çok daha ötesinde sosyo-psikolojik ve sembolik bir boyut kazanmıştır. Böylece tüketimin bireyler ve toplumsal ilişkiler üzerindeki bu değiştirme ve dönüştürme gücü aynı zamanda tüketim olgusuna yüklenen anlam, marka ve sembollerin ışığında çeşitli değişimlere uğramıştır (Fırat ve Uzun, 2020: 4).

Bu açıdan Baudrillard (1998: 70-74) modern öncesi toplumları ile günümüz toplumlarını tüketim olgusu çerçevesinde karşılaştırırken, ilkel toplumda üretim sürecinin temel ihtiyaçların karşılanması biçiminde şekillendiğini savunmaktadır. Günümüz toplumların kar anlayışını en yükseğe çıkarmak için üretilen artık değerlerin yerine gerekli olanın üretilmesi anlayışı mevcuttu. Bu nedenle ihtiyaç fazlası ticaret ekonomisini ortaya çıkarabilecek artık ürünlerin üretimine karşı bir ekonomik modele sahip oldukları ifade edilebilir. Baudrillard, bu modeli günümüzün büyümeye dayalı ekonomi modelinin tersine darlık ekonomisine dayanan düşün sisteminden ileri geldiğini ifade etmektedir. Bu nedenle, büyümeye dayalı ekonominin aksine, bu modelin insanın yabancılaşmadığı, insanlığını yitirmediği bir ekonomi ilişkisi olduğunu ileri sürmektedir.

2.2 Modern Toplumda Tüketim: Kapitalizm ve Tüketim

İktisadi bir üretim tarzı olarak karşımıza çıkan kapitalizm çok boyutlu bir sosyo-ekonomik ve düşün sistemi ihtiva ettiğinden, boyutlarına dayalı olarak onu tanımlamaya yönelik çeşitli yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Genel anlamda kapitalizme yönelik şu tanımlar dikkati çekmektedir:

- Kapitalizmi sermayecilik ve üretimdeki tekelleşme eğilimiyle ilişkilendirerek yapılan tanımlar,
- Marx'ın kapitalizmi üretim ile emek arasındaki çelişkilerden hareketle ortaya koyduğu tanımdır. Buna göre, kapitalizmin özünü oluşturan üretim araçlarına sahip olan sermaye sahipleri ile kol emeğinden başka satacak hiçbir şeyi olmayan işçi sınıfının ilişkisinden/çelişkisinden hareketle ortaya çıkan yeni ve örgütlü sınıflı toplum biçimi,
- Bir diğer yaklaşım ise, Weber tarafından rasyonelleştirme kavramıyla ilişkilendirilerek rasyonel bir iktisadi üretim sistemi olarak tanımlanan kapitalizmdir.

Yukarıda ele alınan tanımlar genellikle kapitalizmin çeşitli özelliklerini taşıyıcılar da aslında kapitalizmi çeşitli boyutlarıyla ele alan yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çünkü kapitalist sistem ortaya çıkmadan önce de dünya üzerinde toplumlar çeşitli üretim ilişkileri içerisinde olmuşlardır. Nihayetinde tüketim, sınırlı bir şekilde lüks tüketim, kar elde etme isteği ve emeğin sömürülmesi gibi durumları kapitalist öncesi toplumlarda da görebilmek mümkündür. Bütün bu yaklaşımlar göz önüne alındığı zaman, genel anlamda kapitalizm öncesi var olan bu özellikleri kapitalizm ile birlikte değişime uğramasıyla kapitalist sistemin nüvelerinin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, kapitalizm, 17. yy'dan sonra dünya nüfusunun demografik olarak küresel ölçekte yoğunlaşmaya başlaması, her türlü ahlaki ve maddi sınırlayıcılardan uzak dünya faaliyetlerinin iktisadi çıkar ve kar yaklaşımıyla yapan yeni insan (*homoeconomicus*) tipinin ortaya çıkması ve Avrupa'da teşvik edilmesi sonucunda ortaya çıkan iktisadi üretim, dağıtım, stoklama ve tüketim biçiminin ve zihniyetinin adı olmuştur (Alptekin, 2015: 232-233).

Yukarıda ifade edilen tanımlardan hareketle, kapitalist iktisadi, sosyal ve düşün biçiminin kendisinden önce gelen geleneksel toplumsal yapılarıdaki mevcut üretim ve tüketim ilişkilerinden oldukça önemli farklılıklar arz ettiğini göstermektedir. Modern öncesi geleneksel toplumsal yapıların özelliklerinde temel kaygı kıtlık ve açlık gibi darboğazlar olarak karşımıza çıkmaktaydı. Daha çok darlık ekonomisine dayanan modern öncesi toplumsal yapılarda zorunlu/ihtiyaç olarak görülen tüketim dışındaki tüketim biçimleri olumsuz bir algı meydana getirirken, kapitalist düşünsel yapı ile bu düşün biçimi değişime uğramaya başlamıştır. Nitekim kapitalist toplumsal düşünde, çalışan,

eğlenen ve buna göre yaşayan insan tipinden anlık yaşayan, iş gören, zevk ve hazı deneyimleyen modern insan tipine doğru keskin bir geçiş söz konusu olmaktadır. Geleneksel toplumsal yapılar daha çok katı bir ekonomik işleyişe sahip iken kapitalizm ise daha sıvılaştırılmış akışkan bir model deneyimlemektedir (akışkan modernite, bkz. Bauman, 2019). Nitekim yukarıda ifade edilen Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki sıralamalar geleneksel yapılar için bir tatmin ortaya çıkarırken, özellikle II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan tüketim toplumu ve kültürü ise yeni tüketim kalıpları meydana getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak, günümüzdeki insan tipinin Maslow'un ifade ettiği temel ihtiyaçların sağlanması ile tatmin edilmediği ve gözünü doğrudan piramidin en üst seviyesi olan "kendini gerçekleştirme" güdüsüne yöneldiğini ve tüketim biçiminin de buna göre şekillendiğini ortaya koymaktadır (Bayır, 2019: 12).

Oldukça akışkan bir özelliğe sahip olan kapitalist sistem kendi içerisinde sürekli değişimlere uğramaktadır. Çıktığı ilk evrelerde daha çok dayanıklı bir meta üretimi gerçekleştirilirken, daha sonraki dönemlerde ise dayanıklı metallerin yerini 'kullan at' türü mallara bırakmıştır. Özellikle günümüzde kapitalizm, metallerin hızlıca tüketilip onların yerini yenilerinin aldığı bir sistem ortaya çıkarmış ve kendisini bu anlayışla devam ettirmeye çalışmaktadır. Bu durumu Bauman, "...atalarımızın ömrünün çalışmakla geçtiğini, bir üretim birinden diğerine koştuğunu; bizinkisinin ise üretim değil, tüketimle geçtiğini ve bir tüketim nesnesinden diğerine koştuğumuzu, her türlü ayartıcılığa ve cazibeye kendimizi kaptırdığımızı söyler. Ona göre kapitalist sistemin ayakta kalabilmesi için bireylerdeki bu isteme ve arzu ateşinin söndürülmemesi gereklidir..." (Solmaz ve Alkan, 2021: 388) böylece bu şekilde üretim yapan veya hizmet sunan şirketler ayakta kalabilir ve sistem devamlılığını sağlayabilir.

Sürekli bir hareket halinde olan kapitalist sistem ilk ortaya çıktığı zaman, merkantilist politikalar çerçevesinde sürekli bir meta üretme çabası içerisinde olmuştur. Bu dönemde temelde ortaya çıkan sınıflar üretim araçlarına sahip olan (sömüren sınıf) ve kol emeğinden başka satacak hiçbir şeyi olmayan işçi (sömürülen sınıf) sınıfı ortaya çıkmıştır. Geleneksel yapılarda olmayan bu sınıflar kapitalizm ile birlikte keskin çizgilerle birbirlerinden ayrılmaya başlamışlardır. Fakat aşırı sömürü sonucu ortaya çıkan ürünlerdeki arz-talep dengesizliği kapitalist sistemde yeni bunalımlara yol açmıştır. Diğer bir ifadeyle, ortaya çıkan aşırı üretim ve tüketim dengesizliği ile oluşan spekülasyonlar sonucunda başta New York borsası olmak üzere büyük borsaların çökmeye başlamasıyla 1929 yılında büyük bir ekonomik kriz ortaya çıkmıştır. 1929 büyük buhranın yaşanmasından sonra küresel düzeyde ortaya çıkan büyük ekonomik kriz başta Amerika olmak üzere bütün dünyada daha önceki dönemlerde eşi benzeri görülmemiş bir üretim krizi ortaya çıkarmış ve bu durum insanlığı II. Dünya Savaşına götürmüştür. Nitekim büyük buhranın ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sorunlar Bulut'un (2003: 80-81) da ifade ettiği üzere, klasik kapitalist düşün yapısının sorgulanmasına ve yeni ekonomik modellerin tartışılmasına yol açmıştır. Nihayetinde ortaya çıkan büyük buhran sonucunda kapitalizmde kutsanan üretim olgusunun yanında tüketim olgusu da eklenerek krizden çıkmaya çalışmış ve böylece "Tüketim toplumu" olgusu öne çıkmaya başlamıştır.

3 Tüketim Toplumu Ve Tüketmek İçin Yaşayan Yeni İnsan Tipi

Kapitalist sistemdeki mevcut sermayenin maddi üretim sürecinden geçtikten sonra pazara gelmesi ve burada tüketicilerle karşılaşması sistemin ekonomik faaliyet zincirinin son halkası olan tüketimi karşımıza çıkarmaktadır. Sistemin kendini yeniden üretebilmesi ve işleyişini sağlayabilmesi açısından önceki dönemlerde daha az önem verilen tüketim olgusunun ön plana çıkarılması ve ona yeni değerler atfedilmesi oldukça önem arz etmektedir. Nitekim bu çerçevede bir toplumda yer alan tüketicinin diğer toplumdaki tüketicilerden farklı olduğu savı tüketim olgusuna yeni değer katarak kapitalist sistemin bir parçası olarak işleyişini devam ettirebilmekte ve aynı zamanda kapitalist sistemin devamına hizmet edecek bir işlev görmektedir. Fakat bunun gerçekleşebilmesi için öncelikle tüketim olgusu çerçevesinde bir kültürün oluşturulması elzemdir. Bu amaçla, icat edilen yeni ekonomik modelde, bireylerin denetimi dışında olan (daha doğrusu üretim araçlarını elinde bulunduranlar) güçler tarafından yeni ihtiyaçlar icat edilmekte ve herkesin bu yolla tüketici olmasını sağlayan ve tüketim ile doğru orantılı olarak gelişen bir özgürlüğü ortaya çıkarılan kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketim kültürü olarak beliren bu olgu bütün deneyim, mal ve hizmetlerim ticarileştirilmesi sürecini meydana getirerek mal ve hizmet üretiminin yanında bireylere tüketici rolünü oynamaları görevinin verildiği ve bireylerin bu şekilde biçimlendirildiği bir toplum biçimi

ortaya çıkarmaktadır (Yanıklar, 2010: 26). Nitekim burada dikkat çekilen nokta ise, her ne kadar bireyselliğin ve bireysel özgürlüğün savunulduğu bir toplum söylemi olsa da aslında Durkheim'in ortaya koyduğu sosyal olguların birey üzerindeki baskı unsurundan yararlandığı görülmektedir. Özellikle bireye toplumsallaşma sürecinde dayatılan tüketim ile kendini gerçekleştirme ilişkisi bağlamında ortaya çıkan toplumsal normlar bireye "bu rolü oynama kabiliyeti ve istekliliği"ni (Bauman, 2006: 92) vermektedir.

Yukarıda ifade edilen nedenlerle ortaya çıkan tüketim toplumu terimi, İkinci Dünya Savaşından sonra gelişen kapitalist sanayileşme sürecinde kullanılmaya başlanmıştır. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte üretimin standart ve seri bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanarak kitlesel ölçekte üretim ve buna bağlı olarak kitlesel bir tüketim amacı güdülmüştür. Bu amaç çerçevesinde kitlesel üretimin en az maliyetle yapılması ve buna bağlı olarak piyasanın kitlesel ölçekteki talebinin karşılanması düşünülmüştür. Fakat bunun gerçekleşmesi için toplumların tüketime yönelik anlayışlarında kitlesel düzeyde değişikliklerin ortaya çıkarılması ve özellikle olumlama bağlamında bir düşüncenin toplumlara yerleştirilmesi önem arz etmektedir. Bu süreç sonucunda tüketim, ülkelerin ekonomi ve teknoloji bakımından gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklılık göstermekle birlikte kitlesel ölçekte genişleyerek başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Batı ülkelerinde kitlesel tüketimin sergilendiği ülkeler olmuşlardır. Nihayetinde, tüketimin anlamı ve işlevinin değiştirilmesi, bir yaşam biçimini alması ve yaşama kültürü olarak yaygınlaşması hedefi doğrultusunda çalışmalar yapılmış ve teknolojiden de artık üretimin artırılmasından ziyade tüketimin artırılması ve yeryüzünde olabildiğince yaygınlaştırılması için yararlanmaya başlanmıştır (Sever, 2019: 287).

Özellikle 1970'li yıllarda kapitalist düşün mantığı kaynaklı başta ABD, Avrupa ülkeleri ve Japonya'da ortaya çıkan ekonomik ve siyasi krizlerin meydana getirdiği darboğazlardan kurtulmak amacıyla mevcut fordist üretim anlayışı yerini post-fordizm üretim ve tüketim anlayışına bırakmıştır. Karşılaştığı her darboğazda başta yeni sömürü yolları olmak üzere çeşitli çıkış yolları bulmayı başaran kapitalist sistem post-fordist anlayışla birlikte devletin işlevleri ve örgütlenme kalıpları da yeniden tanımlanmıştır (Dağdelen, 2005). Nihayetinde ortaya çıkan bu yeni düşün biçiminin tüketim boyutunda da çeşitli değişimler ortaya çıkmış ve yeni hedef olarak daha geniş tüketici kitlelerine ulaşılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, oluşturulan tüketim kültürü küresel bir özellik arz etmekte ve başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin dünya üzerindeki ekonomik etkisinin yaygınlık kazanması amacıyla ulusal, yerel kültürlerin çökertildiği ve gelişmiş ülkelerin güdümünde tek tip evrensel bir tüketim kültürünün ortaya çıkarılması hedeflenmektedir (Featherstone, 2013: 219). Nitekim bu anlayış çerçevesinde ortaya çıkan tüketim kültürü, "ana sosyal uygulamalar, kültürel değerler, fikirler ve kimlikler tüketimle bağlantılı olarak tanımlanır ve yönlendirilir. Toplumun baskın değerleri, sadece tüketim pratiklerine göre örgütlenmekle kalmaz, aynı zamanda bir boyutuyla bu pratiklerden elde edilir. Bu yüzden çağdaş toplumu; materyalist, paraya dayalı, sahip olmayı öne çıkaran, hedonist olarak kabullenmek..." (Odabaşı 2006: 47) gerektiği fikri karşımıza çıkmaktadır.

Karl Marx gerçekleştirdiği toplum incelemesinde, toplumsal sınıfların üretim ilişkilerinden hareketle oluştuğunu ortaya koyarken, modern toplumlarda ise üretim ilişkilerinin yanında tüketim ilişkileri de toplumsal sınıfların belirlenmesinde oldukça önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Özellikle Weber, Marx'ın ortaya koyduğu sınıf kuramında çeşitli değişiklikler yaparak toplumsal tabakalaşmanın salt üretim araçlarının denetimine sahip olmakla oluşmayacağını, ekonomik faktörlerin yanında (hatta ondan daha önemli olarak) mülkiyete doğrudan etki etmeyen ekonomik faktörlerin de etkili olduğunu savunmaktadır (Aytaç, 2002: 202-203). Marx'tan farklı olarak Weber, mal ve hizmetlerin değiştiği piyasa ile çoklu toplumsal sınıf ihtimallerini düşünerek bireylerin yaşam tarzlarında farklılık meydana getiren ayrışmaları statü ve siyasal güç ilişkileri temelinde değerlendirmektedir. Buna göre, bireyler tüketim eylemlerine göre daha yukarı ya da aşağı tabakalarda yer alabilmektedirler. Burada Weber, tabakalaşmayı Marx gibi sınırları net çizilen bir olgu olarak ele almamakta, daha çok sosyal eylemlerin mümkün ve muhtemel temsillerini ele (Weber, 1993: 179-180) aldığını ifade etmektedir. Böylece Weber, statü merkezli ortaya çıkan sosyal tabakalaşma kuramında tüketim ilişkilerinin bireylerin sosyal statülerinin belirlenmesinde önemli rol oynadığını savunmuştur. Bu açıdan tüketim kültürünü A. Warde "...insanların kendi kimliklerini göstermesi, sosyal gruplara katılmayı gösterme, kaynakları biriktirme, sosyal farkları gösterme, sosyal etkinliklere katılma ve bunlar gibi pek çok şeyi sağlayan bir dizi uygulamayı kapsama..." (Akt. Üstün ve Tural, 2008: 261) olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda bireyler tarafından maddi ve

manevi refahın sağlanması ve bir gösteriş unsuru olarak kullanılması amacıyla tüketimi araçsallaştırmakta ve yaşamlarının odağına yerleştirmektedirler (Lodziak, 2003: 63).

Tüketim toplumunun mantığını ifade eden tüketim kültürü ilke olarak tüketici ihtiyaçlarının sınırsız ve doyurulamaz olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle geleneksel yapılar ve kültürlerde adeta bireysel ya da sosyal bir hastalık olarak görülen ihtiyaçların doyurulamaz hastalığı tüketim toplumunun kültürel mantığında ise insanın doğasında var olan ve sosyo-ekonomik açıdan ilerleme için gerekli olan bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, tüketicinin toplumsal konumun ifade edilmesinde ayrıcalıklı bir ortamı sağladığını, böylece, bireylerin tüketime yönelik yaklaşımlarında sınırsız arzu ve istekleri ön plana çıkarılmaktadır. Fakat bu durum aynı zamanda insanın doğa üzerindeki sömürsünü ve yıkıcılığını daha da üst seviyelere taşımaktadır. Bu çerçevede, Rassuli vd. tüketim kültürünü “doğal kaynakların hesapsızca tüketildiği, insanları kendi ürettiklerinden fazlasını tükettikleri, başkalarını ve bir ölçüde de kendilerini yaşam tarzları ile yargıladıkları bir kültürel ortamda var olma hali...” (Üstün ve Tatal, 2008: 262) olarak tanımlamakta ve tüketimin insan-doğa ve insan-insan ilişkileri üzerinde ortaya çıkarabileceği muhtemel yıkımlara dikkati çekmektedir.

Tüketim olgusunun yukarıda belirtildiği üzere toplumda yer alması amacıyla kapitalist sistem tarafından çeşitli ideolojik aygıtlar devreye sokulmaktadır. Bu aygıtların başında “alışveriş merkezleri, zincir mağazalar, kataloglar, elektronik alışveriş siteleri, süper mağazalar, spor merkezleri, hastaneler ve müzeler verilebilir”. Diğer bir ifadeyle, Ritzer’in (2000: 26-29) “tüketim katedralleri” olarak değerlendirdiği, tüketime bir kutsallık atfeden modernleşmenin getirdiği bu yeni tüketim araçları bireyleri tüketime yönelten birer aygıt görevini görmektedirler. Adeta bir din gibi karşımıza çıkan tüketimi kutsama eyleminin en üst düzeyde gerçekleşmesi amacıyla inşa edilen tüketim katedrallerinin tüketicilere fantastik, büyümlü sihirli ortamlar sunmaları gerekmekte ya da buna uygun bir algı geliştirmeleri gerekmektedir. Bu amaçla günümüzde başta alışveriş merkezleri olmak üzere hemen her yerde bireyi tüketimin içine hapseden yapıları görmek mümkündür. Bu amaçla, bireylerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri, eğlenebilecekleri ya da dinlenebilecekleri alanları da alışveriş merkezleri içinde tüketicilere sunulmaktadır.

M. Weber, toplumsal ilişkilerin özellikle de bürokrasi alanında meydana gelen rasyonelleşmeyle birlikte bir demir kafes içine hapsedileceğini ve bundan dolayı, bireylerin adeta birer robot gibi bir sosyal ilişki ağı içinde bulunacağını ileri sürmektedir. Nitekim günümüz tüketim olgusunu da bu bağlamda ele almak mümkündür. Alışveriş merkezleri adeta bir demir kafes halini almış ve insanları buradaki tüketim alanında hapsedmektedirler. Bunun da gerçekleşebilmesi için sistem bireylerin düşün yapılarında çeşitli değişimler meydana getirmektedir. Modern öncesi dönemlerde salt zorunlu ihtiyaçların gerçekleştirilmesi ön planda iken günümüz tüketim toplumunda ise ihtiyaç kavramının yerini arzular ve istekler almaya başlamıştır. Böylece, tatminden uzak bir algıya kapılan tüketiciler her şeyi arzu eder bir hale geldiklerinden kapitalist sistemin zincirlerine dolanmışlardır. Tükettikçe kendisini özgür sanan bireyler aslında tüketimin ideolojik aygıtları tarafından kuşatılmış, kendi kendilerine karar vermelerine izin verilmeyen, önemli aygıtlardan olan reklamcılık tarafından yönlendirilen yarı özgür ya da izin verilmiş alandaki kısıtlı özgürlüğe sahip bireyler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Diğer bir ifadeyle, tüketim kültüründe, insani değerler yer değiştirmekte, meta olarak kullanıma sokulan ürünlerin insanlardan daha önemli hale geldiği, bu nedenle metalara duyulan sevgi ve dostluğun aşırı değer gördüğü fakat kalıcı olmadığı, her an yer değiştirdiği bir kültür karşımıza çıkmaktadır. Tüketim toplumunun nitelediği bu süreç ve duruma yönelik ortaya çıkan olumsuz algının temelinde ise ifade edilen tüketim normlarının ve biçimlerinin bireylerin bilinçli tercihlerinden ziyade, reklam, tanıtım ve özendirme gibi mekanizmaların kullanılarak sistem tarafından onlara dayatılmasından ileri geldiği düşüncesidir. Nihayetinde, kitlesel üretimin ve tüketimin yapıldığı kitleselleşmiş bireycilik, materyalizm ve tekdüzelik özelliklerinin hâkim olduğu bir toplum oluşturulmaktadır (Üstün ve Tatal, 2008: 262).

4 Sonuç ve Öneriler

İnsanlık ortaya çıktığı günden itibaren sürekli bir tüketim süreci içerisinde olmuştur. Bu açıdan toplumsal bir olgu olan tüketimin toplumsal ilişkiler üzerinde önemli etkileri olduğu gibi aynı zamanda toplumsal ilişkilerin de tüketim üzerinde önemli etkileri olduğu yadsınmamaktadır. Tüketimin kendisi başlı başına bir ihtiyaçtır ve bu durum her toplumda mevcuttur. Bununla birlikte, tüketim olgusuna yönelik yaklaşımlar ve tüketim araçları modern öncesi dönemlerde olduğu gibi günümüz kapitalist toplumunda da önemli değişimler göstermektedir. Nihayetinde, pozitivist bilgi anlayışının sınırlarını çizdiği geleneksel dönemlerde tüketime yönelik yaklaşım daha çok salt zorunlu ihtiyaçların karşılanması nedeniyle darlık ekonomisine dayalı, kendine yeten ekonomiler olarak karşımıza çıkmıştır. Günümüzde ise tüketim olgusunun zorunlu ihtiyaçlar dışında sosyal statüleri de belirleyen bir olgu olarak karşımıza çıkması, tüketim olgusunun değişimini gösterdiği gibi toplumsal ilişkilerin de bu çerçevede şekillendiğini göstermektedir. Nitekim geleneksel dönemlerde tüketimin israfı çağrıştırması ile günümüzde sosyal gruplara katılmayı ve adeta bu gruplara katılımın bir koşulu olarak görülmesi ve bireylerin kendilerine bir nevi aidiyet kimliğini kazandırdığı düşüncesi, tüketim kavramının değişimi ile toplumsal ilişkilerin değişimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Üretimin kutsandığı ve zorunlu tüketim dışındaki tüketimin olumsuz algılandığı eski dönemlerin yerine tüketimin kutsanmasına dayalı (pozitivist bilginin adeta bir inanç olarak sorgulanmadan kabul edilmesini beklediği ve bireylere dayatılan tüketim algısı) düşün yapısının gelişmesi bireylerin düşün dünyalarında önemli değişiklikler ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle günümüzde, bireylerin tüketime sürekli yönlendirilmesi, sosyal statülerinin ve kimliklerinin buna göre şekilleneceği çerçevesinde gelişen sosyal ilişkiler günümüz düşün yapısı hakkında da önemli ipuçları verdiği gibi tüketimi özendiren aygıtların da bireyleri tüketim katedrallerine hapsedmesi günümüz tüketim kültürü ile toplumsal düşün yapısının özelliklerini ortaya çıkarmaktadır.

Özellikle kapitalist sistem ile birlikte önceki dönemlerde olumsuz olarak algılanan tüketim kavramı yeni anlamlar kazanmaya başlamıştır. Tüketim ilişkileri hiç olmadığı kadar görünür ve sosyal ilişkilerin şekillenmesinde etkili olmaya başlamış, daha önceki dönemlerde göz ardı edilen tüketim kültürü çerçevesinde şekillenen tüketim toplumu kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Nitekim tüketim toplumu olarak karşımıza çıkan bu düşün biçiminde, tüketim kültürü araçları ve onu kutsayan ideolojik aygıtlarıyla birlikte bireylerin zihinlerine soyut zincirler dolamış ve tüketim için yaşayan, buna göre hayatını şekillendiren, özgürlüğü ve mutluluğu tüketimde bulan yeni bir köle tipi ortaya çıkarmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

- Alptekin, M. Y. (2015). Kapitalizmin ortaya çıkışı: Jeo-kültürel yaklaşım. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 231-241.
- Aydın, K. (2018). Max Weber, eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma. *Journal of Economy Culture and Society*, (57), 245-267.
- Aytaç, Ö. (2002). *Sosyoloji*. Malatya: Üniversite Kitabevi.
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim toplumu* (Çev. H. Deliçaylı ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (1998). *Üretimin aynası* (Çev. O. Adanır). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Baudrillard, J. (2011). *Nesneler sistemi* (Çev. O. Adanır ve A. Karamollaoğlu). (2. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları* (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan modernite* (Çev. S. O. Çavuş). (4. Baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- Bayhan, M. (2022). Tüketim toplumunda kimlik inşası. *19 Mayıs Journal of Social Sciences*, 3(1), 47-57.
- Bayır, M. (2019). Küresel tüketim toplumu ve küreselleştirici araçları. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (2), 11-33.
- Belk, R. W. (1998). Third world consumer culture. E. Kumcu ve A. Fuat Fırat (Ed.), *Research in marketing, supplement for marketing and development: Toward broader dimensions* içinde (ss. 103-126). Greenwich: JAI Press Inc.
- Buğra, A. (2003). *Devlet-piyasa karşıtlığının ötesinde; İhtiyaçlar ve tüketim üzerine yazılar* (Çev. B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulut, M. (2003). 1929 Dünya ekonomik buhranı ve Türkiye'de devletçiliğe geçiş. *Biiğ Der.*, (26), 77-101.
- Childe, G. (2010). *Kendini yaratan insan (insanın çağlar boyu gelişimi)* (Çev. F. Ofluoğlu). (11. Basım). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Çoban, G. S. (2021). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kendini gerçekleştirme basamağında gizil yetenekler. *European Journal of Educational & Social Sciences*, 6(1).
- Dağdelen, İ. (2005). Post-fordizm. *Mevzuat Dergisi*, (90), 05 Şubat 2023 tarihinde <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/06a/05.htm> adresinden erişildi.
- Douglas, M. ve Isherwod, B. (1999). *Tüketimin antropolojisi* (Çev. E. Attila AYTEKİN). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve tüketim kültürü* (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Fırat, A. ve Uzun, G. (2020). Tüketim ve tüketim yaklaşımlarının gelişimi. M. Marangoz ve A. Fırat (Ed.), *Tüketim yaklaşımları: kavramlar, davranışlar, uygulamalar kitabı* içinde. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Gürbüz, C. (2021). *Tüketim toplumunda tüketim türlerinin öznel iyi oluş üzerindeki etkisine ilişkin bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Kocacık, F. (2003). *Toplum bilimleri ders notları*. (Genişletilmiş 3. Baskı). Sivas: C.Ü. Yay.
- Lodziak, C. (2003). *İhtiyaçların manipülasyonu: Kapitalizm ve kültür* (Çev. B. Kurt). İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Löwith, K. (1999). *Max Weber ve Karl Marx*. (Çev. N. Yılmaz). Ankara: Doruk Yayınları
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. doi: 10.1037/h0054346
- Odabaşı, Y. (2006). *Tüketim kültürü-yetinen toplumdaki tüketen topluma* (2. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ritzer, G. (1996). *Sociological theory*. (4th Edt.). Singapore: The Mcgraw-Hill International Editions.
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek* (Çev. Ş. S. Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Senemoğlu, O. (2017). Tüketim, tüketim toplumu ve tüketim kültürü: Karşılaştırmalı bir analiz. *İnsan ve İnsan*, 4(12), 66-86.
- Sever, M. (2019). Tüketim kültürü bağlamında düşünen insandan tüketen insana. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel Konular Kitabı* içinde. Ankara: Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yayınları: 387.
- Solmaz, M. ve Alkan, E. Ö. (2021). Akışkan modern toplum. Saf ilişki ve insani birlikteliklerin geçici hale gelişi. *Bilgi*, 23(2), 387-403.
- Sönmez, F. (2018). İlkel toplumlarda siyasi örgütlenme ve yaygın ekonomik model. *PiVOLKA*, 8(2).
- Şenel, A. (1995). *İlkel topluluktan uygar topluma: Geçiş aşamasında, ekonomik, toplumsal, düşünsel yapıların etkileşimi*. (5. Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Üstün, B. ve Tural, O. (2008). Tüketim alışkanlıklarındaki değişimler ve bu değişimlerin alışveriş mekânlarına etkisinin Eskişehir örneğinde irdelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 259-282.
- Weber, M. (1930, 2001). *The Protestant ethic and the spirit of Capitalism* (Çev. T. Parsons). Routledge Classics, London & Newyork: Published as e-book in 2005-ISBN 0-203-99580-5.
- Weber, M. (1993). *Sosyoloji yazıları* (Çev. T. Parla). (3. Baskı). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Yanıklar, C. (2010). Tüketim kültürü, kapitalizm ve insan ihtiyaçları arasındaki ilişki üzerine bir tartışma. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 25-32.

Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Sorunlar ve Sosyal Destek Ağlarının Rolü

Problems Arising After The Earthquake and Role of Social Support Networks

Ali Rıza ABAY**

 0000-0003-3615-010X

Zeynep Esra ABAY ÇELİK**

 0000-0003-2326-4028

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 25. 02. 2023
Düzeltilme Talebi: 15. 03. 2023
Son Düzeltilme: 18. 03. 2023
Kabul: 24. 03. 2023
Online Yayım: 15. 04. 2023

Anahtar Kelimeler:

İletişim Sosyolojisi
Deprem
Sosyal Destek
Sosyal Ağlar
Refah Karması

ÖZ

Deprem tabii afetler içinde önceden tespit edilemeyen ve haberdar olunamayan en yıkıcı afettir. Yer kaymaları, sel felaketleri ve çığ düşmesi gibi felaketlerin önceden bazı belirtiler vermesiyle kısmen de olsa tahmin edilmesi mümkün olabilmektedir. Her ne kadar yer bilimcileri fay hatları konusunda bazı bilgiler vermiş olsalar da depremlerin nerelerde, ne zaman, hangi gün ve saatte meydana geleceğini tespit edememektedirler. Bu makalenin amacı 2023 Kahramanmaraş depremleri üzerinden, deprem sonrası dönemde ortaya çıkan sorunların üstesinden nasıl gelinebileceğini tartışmaktadır. Çalışmada diğer afet türleri üzerinde durulmayacağı gibi depremlerin sebepleri üzerinde de durulmayacaktır. Depremden hemen sonra kurtarma faaliyetleri ve deprem sonrası enkaz kaldırma sürecinden de bahsedilmeyecektir. Depremin sıcak saat ve günlerinde yaşananlardan da bahsedilmeyecektir. Depremin o sıcak saat ve günleri geçtikten sonra normal hayata geçiş sürecinde karşı karşıya kalınan, psikolojik, sosyal, ekonomik sorunların üstesinden nasıl gelinecektir? Bu sorunlar karşısında, psikolojik, sosyal ve ekonomik desteği kim ya da kimler sağlayacaktır? Bu konuda kişinin ya da kişilerin sahip olduğu sosyal ağlar nelerdir? Bu sorunların çözümünde kişinin ya da kişilerin sahip olduğu sosyal ağlar yeterli midir? Bu konuda sivil toplum kuruluşlarının, gönüllü kuruluşların, dini kurumların, özel sektörün, yerel yönetimlerin ve merkezi yönetimlerin rolü nedir ve ne olması gerekmektedir vb. sorulara cevap aranacaktır. Bu makalede son aylarda Türkiye’de on bir ilde meydana gelen depremler üzerinden bir analiz yapılacak ve soruna ilişkin öneriler geliştirilecektir.

*1Yazar İletişim/ Corresponding Author: Ali Rıza Abay (Prof. Dr.), Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Yalova, Türkiye ✉ aabay@yalova.edu.tr.

*2 Zeynep Esra Abay Çelik (Dr. Öğr. Üyesi), Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İstanbul, Türkiye ✉ zeynepesraabay.celik@sbu.edu.tr.

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Abay, A. R. ve Abay Çelik, Z. E. (2023). Deprem sonrası ortaya çıkan sorunlar ve sosyal destek ağlarının rolü. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(1), 91-100. doi:10.52108/2757-5942.4.1.7

ARTICLE INFO

Submitted: 25. 02. 2023
Revision Requested: 15. 03. 2023
Final Revision Received: 18. 03. 2023
Accepted: 24. 03. 2023
Published Online: 15. 04. 2023

Keywords:

Communication Sociology
Earthquake
Social Support
Social Networks
Welfare Mix

ABSTRACT

An earthquake is the most destructive disaster among natural disasters that cannot be anticipated or predicted in advance. Disasters such as landslides, floods and avalanches can be partially predicted by giving some symptoms in advance. Although earth scientists have given some information about fault lines, they cannot determine where, when, on what day and at what time earthquakes will occur. The aim of this article is to discuss how to overcome the problems that arise after earthquakes, based on the 2023 Kahramanmaraş earthquakes. This article will not elaborate on other types of disasters, nor will it dwell on the causes of earthquakes. Rescue activities immediately after the earthquake and the post-earthquake debris removal process will also not be mentioned. Nor will it talk about what happened during the hot hours and days of the earthquake. Even the mourning process that continues immediately after the earthquake will not be mentioned. How will the psychological, social and economic problems faced during the transition to normal life after the hot hours and days of the earthquake have passed be overcome? Who will provide psychological, social and economic support in the light of these problems? What are the social networks that the person or persons have in this regard? Are people's social networks sufficient to solve these problems? In this context, answers are sought to the following questions: What is and should be the role of non-governmental organizations, voluntary organizations, religious institutions, the private sector, local governments and central governments? In this article, an analysis will be made based on the earthquakes that have occurred in eleven provinces in Turkey in recent months and suggestions will be developed regarding the problem.

1 Giriş

Deprem tabii afetler içinde önceden tespit edilemeyen ve haberdar olunamayan en yıkıcı afettir. Yer kaymaları, sel felaketleri ve çığ düşmesi gibi felaketlerin önceden bazı belirtiler vermesiyle kısmen de olsa tahmin edilmesi mümkündür. Her ne kadar yer bilimcileri fay hatları konusunda bazı bilgiler vermiş olsalar da depremlerin nerelerde, ne zaman, hangi gün ve saatte meydana geleceğini tespit edememektedirler. Bu durum bireyin kendini emniyette hissetme duygusunu sarsarak korku ve kaygı seviyesini yükseltmektedir. Bu bağlamda deprem öncesinde ve sonrasında yapabilecekler konusunda bilinçlen(dir)menin artması, insan eliyle mümkün olan emniyet alanını oluşturarak bireyin psikolojik mukavemetinin artmasına zemin hazırlayabilmektedir (Aydemir, 2021: 388; Berkay vd., 1999: 3).

Afet kavramı, farklı birçok biçimde tanımlanan bir kavramdır. Afetlere ilişkin tanımlar ilgili disiplinlerin yaklaşımları ve nitelikleriyle farklılaşabilmektedir. Mühendislik ve doğa bilimleri açısından tanımlamalar daha çok afetin fiziksel boyutuna odaklanırken, sosyal bilimler alanında, özellikle afet sonrası dönemde ortaya çıkan sonuçlar açısından farklı bir kavrayış ön plana çıkmaktadır. Sosyal bilimler açısından afetler toplumda yarattıkları etkiler açısından büyük değişimler arasında kabul edilen durumlardandır (Gökcalp Yılmaz, 2021: 126).

İnsanoğlun deprem karşısındaki güçsüzlüğünü kabul etmesi bir bakıma mecburiyettir. Zira bu tabii afetin ve yıkıcı sonuçlarının ciddiye alınması tedbirlerin artırılması ve uygulanması konusunda tanımlayıcı ve yönlendirici olacaktır. Doğanın gücü karşısında alınacak tedbirler sınırlı olsa da bilindiği gibi binaları fay hattının geçmesi muhtemel alanlara yapmamak, binaların yapılacağı yerin zemin etüdünü iyi yapmak, doğru ve yeterli malzemeyi usulüne uygun kullanmak, mühendislik hesaplarını iyi yapmak gibi önlemler depremin yıkıcı etkisini azaltabilmektedir. İnsan eliyle alınabilecek tüm önlemler alındıktan sonra bireyin yapabileceği tek şey tevekkül ederek yaradana sığınmaktır. Bu hususta insanlığın üzerine düşen ise birlikte yaşamının gereği olan dayanışma ve sosyal destek ağlarını harekete geçirerek depremin bıraktığı sorunların üstesinden gelmeye çalışmaktan ibarettir.

Genel anlamda mekan ile insan arasındaki ilişki önemli bir kültür sorunudur. Zira doğanın dönüştürülmesi ve insan tarafından şekillendirilişi söz konusu olduğunda, kültür işin içerisine girmektedir. Yaşamak ve ayakta kalmak için insanın çevresini şekillendirmesi ve çevresiyle kurduğu ilişki biçiminin çıktıları, insan/medeniyet kimliğinin ve kültürünün simgelerini oluşturmaktadır. İnsanın temel ihtiyaçlarından biri olan barınma ve konut ihtiyacı ise bu simgenin en somutlaşmış halidir (Kolukırık ve Tuna, 2009: 287). Öte yandan doğal afetler toplumsal sistemin işleyişini bozabilme gücüne sahiptir. Bu manada sosyal dengenin bozulmaması ve dolayısıyla 'sosyal afet' durumunun ortaya çıkmaması için mevcut riskin ve krizin yönetilmesi önemlidir. Bu sürecin, sadece merkezi yönetim düzeyinde değil yerel yönetimlerden, kamu ve özel kuruluşlara, dini hizmet kuruluşlarına, gönüllü kuruluşlara, sivil toplum örgütlerine, münferit ve toplu (komşu, akraba, mahalle, veli grupları) organizasyonlara varana kadar karşılıklı etkin iletişim ve el birliğiyle sürdürülmesi gerekir (Yakut, 2002: 110; Kolukırık vd., 2022: 561-562).

Doğal afetler/depremler karşısında elbette toplumların insani ortak özellikleri ve tutumları ön plana çıkmaktadır. Bu ortak insani özelliğin dışında toplumların olaylar karşısında, bu arada doğal afetler/depremler karşısında toplumların, toplumsal yapılarında mahfuz olan bazı iç dinamikleri de vardır. Türk toplumunun iç dinamiklerinin açığa çıkması açısından Kahramanmaraş merkezli depremler, bilim insanları için iyi bir gözlem yapma fırsatını da beraberinde getirmiştir. Aşağıdaki paragraflarda açıklanacağı gibi son onlu yıllarda uygulanmakta olan neoliberal politikaların getirdiği sorunlar karşısında dünya ölçeğinde gündeme gelen "refah karması" modelinin ülkemiz açısından da tartışılması önemli görünmektedir.

2 Türkiye Depremlerinin Yakın Geçmişi

Yapılan bilimsel araştırmaların göre, Türkiye aktif deprem bölgesinde yer alan bir coğrafi bölgenin üzerine oturmaktadır. Çok fazla gerilere gitmeden 1900'lü yılların başından itibaren son yüz yılda Türkiye'de yaşadığımız depremlere ve sebep olduğu sorunlara göz atarak somutlaştıracak olursak konu daha iyi anlaşılacaktır (Bahadır-Uçku, 2018: 28). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının Kahramanmaraş ve Hatay depremleri dolayısıyla hazırladığı rapora

göre, Türkiye’de 1900-2023 yılları arasında can kaybına veya hasara neden olan 269 deprem meydana gelmiştir. 1900 yılından itibaren meydana gelen depremlerin içinde 20 tanesi 7 büyüklüğünde olup büyük hasarlara ve sorunlara sebep olmuştur (Şahin-Kılınc, 2016: 35). Ayrıca bu depremler içinde can kaybı ve sebep olduğu sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlar itibarıyla en büyük depremlerin sırasıyla 2023 Kahramanmaraş, 1939 Erzincan ve 1999 Gölcük depremleri olduğu ve bu durumun Türkiye’yi depremlerden dolayı zarar gören ülkeler arasında en üst sıralara taşıdığı ifade edilmektedir.

Güncel olması nedeniyle 2023 Kahramanmaraş merkezli 11 ilimizi (Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır, Malatya, Şanlıurfa, Elazığ, Adana, Kilis, Osmaniye) kapsayan depremler ile sebep olduğu ve geride bıraktığı sorunları yakın plana alarak somutlaştıracak olursak; 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde zarar gören nüfus Türkiye nüfusunun %16.4’üne tekabül etmektedir. Yaşanan depremler sonucu (mevcut resmi rakamlara göre) 50 binin üzerinde can kaybı olmuş, yarım milyondan fazla bina hasar görmüş ve şehirlerin iletişim ve enerji alt yapısı büyük zarar görmüştür.

Depremi sebep olduğu hasarların, uluslararası standartlara göre ele alınan raporda; sosyal sektörlerde (konut, eğitim, sağlık, istihdam, çevre), alt yapı sektörlerinde (içme suyu-kanalizasyon, belediye hizmetleri, enerji, ulaştırma, haberleşme) ve ekonomik sektörlerde (tarım, madencilik, imalat sanayi, turizm) ayrı ayrı dile getirilmekte ve depremin yol açtığı felaketin Türkiye ekonomisi üzerindeki toplam yükünün yaklaşık 2 trilyon TL (103,6 milyar dolar) düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir (URL-1).

İstatistiklere girmeyen ve hiçbir parametre ile ölçülemeyen yakınlarını kaybeden insanların geçirdiği ya da geçirmekte olduğu travmalar ise buzdağının görünmeyen kısmıdır. Bu bağlamda yakınlarını enkaz altından sağ çıkmasını beklerken sağ mı ölü mü olduğunu dahi bilemeyen hatta mezarının bile nerede olduğunu bilemeyen kişilerin hissettikleri, sakat kalan depremzedelerin duyguları, yetim kalan çocukların ana baba özlemleri, zenginken bir anda fakirleşen kişilerin hâletiruhiyeleri, geçici barınma yerlerinde kalan insanların hayata tutunma çabaları, geçmişini ve hatıralarını kaybeden kişilerin duyguları, özlemleri ve daha fazlası yaşamları boyunca kendilerini etkilemeye devam edecek olan sosyopsikolojik sonuçlardır. Anlaşılacağı üzere ana hatları ile depremler geride üç tip sorun bırakmaktadır. Bunlar, sosyal sorunlar, ekonomik sorunlar ve psikolojik sorunlardır (Türkan-Sezer, 2017: 35). Bu bağlamda, bu üç tip sorun karşısında sorumluluğu kimlerin ya da hangi kurumların yüküneceği, sorunu Kahramanmaraş depremleri özelinde indirgeyerek somutlaştırdığımızda depremin bıraktığı sorunları Türkiye’de kimlerin ya da hangi kurumların üstleneceği ve Türkiye’nin devlet ve millet olarak bu sorumluluğun altından nasıl kalkacağı tartışmaya açıktır.

3 Depremler Karşısında Sosyal Destek Ağları

Toplumun tamamını doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren sorunlara toplumsal sorunlar denilmektedir. Toplumsal sorunlar, ayrı ayrı bireyleri etkileyen ve zamanla yayılarak toplumun büyük çoğunluğunu etkisi altına alan salgın hastalıklar olabildiği gibi yine toplumun büyük çoğunluğunu etkileyen felaketler de olabilmektedir. İnsanlık aleminin, tarihi seyri içinde büyüklü küçüklü pek çok toplumsal sorunlar yaşanmıştır. Toplumsal sorundan etkilenenlerin sayısına ya da toplumsal sorunun küçüklüğüne ve büyüklüğüne göre farklı zamanlarda farklı yöntemlerin uygulandığı görülmektedir. Bu yöntemlerin uygulanma biçimi insanlık tarihindeki gelişim ve değişime göre üç aşamada gerçekleşmiştir/gerçekleşmektedir (Özdemir, 2004: 99-104). Birinci aşama henüz devlet aygıtının tam teşekkül etmediği aşamadır ki, toplumsal sorumluluğu birincil sosyal destek ağları olan aile ağlarının, akraba ağlarının, komşuluk ağlarının ve arkadaş ağlarının üstlenildiği aşamadır. İkinci aşama ise ulus devletlerin toplumsal sorumluluğu yüklenmeye başlamasının yanında birincil sosyal ağların da sorumlulukları yerine getirmesine paralel olarak ikincil sosyal ağlar olarak nitelendirdiğimiz hayır kurumlarının da sorumluluk yüklediği aşamadır. Üçüncü aşama ise özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal refahın yükselmesi ile devletin toplumsal sorumluluğu tümüyle üstüne aldığı aşamadır. Bu aşamaya gelmiş olan devletlere de sosyal refah devleti denilmektedir. Günümüz dünyasında bütün devletlerin sosyal refah devleti seviyesine yükseldiği de söylenemez. Devletlerin sosyal ve ekonomik seviyelerine göre birincil ve

ikincil sosyal destek ağlarının da görevlerini yerine getirmekte oldukları görülmektedir. Ancak sosyal refah devletlerinde birincil ve ikincil sosyal destek ağlarının zayıfladığı da bilinmektedir.

İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanın sosyal varlık olması da içinde yaşadığı toplumda diğer insanlarla kurduğu ilişkiler ile mümkündür. Bu ilişkiler sonucunda da sosyal ağlar oluşur. Başka bir ifade ile sosyal ağlar da sosyal ilişkiler ile elde edilir ve örülür. Her kişinin içinde yaşadığı toplumda bir sosyal ağı vardır. Başka bir ifade ile toplum sosyal ağlardan oluşur. İnsan olmanın başka bir özelliği de sosyal desteğe olan ihtiyacıdır. Sosyal destek ise kişinin iyilik haline etki eden çevresinden aldığı duygusal ve manevi yardımdır (Demirel-Yücel, 2017: 312). Kişinin iyilik haline etki eden duygusal ve manevi yardım, normal-olağan şartlarda motive edici ve performans artırıcı özelliğe sahip iken üzüntülü, kaygılı ve felaket anlarında ise iyileştirici, rahatlatıcı ve güçlendirici özelliği de sahiptir. Kişilerin normal şartlarda sosyal desteğe ihtiyacı olduğu gibi üzüntülü, stresli, kaygılı ve felaket anlarında da kişilerin iyilik hali için sosyal destek olmazsa olamaz bir ihtiyaçtır. Sosyal destek ise kişilerin sahip olduğu sosyal destek ağlarından elde edilir. Sosyal destek ağlarına aynı zamanda sosyal destek kaynakları da denilmektedir. Literatürde sosyal destek ağları(kaynakları) birincil ağlar, ikincil ağlar ve üçüncül ağlar olarak tasnif edilmektedir (Abay Alyüz, 2020: 118). Birincil ağlar kişilerin mikro düzeyde yakın ilişki içinde olduğu, doğumuyla veya kendi isteğiyle katıldığı sosyal destek ağlarıdır. Bu ağlar aile ağları, akraba ağları, komşuluk ağları ve arkadaş ağlarıdır. İkincil ağlar ise kişilerin mezo düzeyde ilişki içinde olduğu topluluklar, gruplar, firmalar, sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlar, vakıflar ya da belli bir gaye için oluşturulmuş dayanışma örgütleridir. Üçüncül ağlar da kişilerin içinde ve ilişki içinde olduğu, sivil toplum, siyasal rejim, hukuk düzeni, diğer resmi kurumlar ve yapılarıdır (Gerni, 2013: 31'den akt. Abay Alyüz, 2018). Burada bir hususun anlaşılmasında fayda vardır ki, sosyal ağlar sadece kişilere has ve kişiler arası bir husus değildir. Topluluklar, gruplar, organizasyonlar ve örgütler arasında da ağlar oluşabilir. Sosyal ağları ilişkilerin içeriği ve yapısı belirlemektedir.

4 Depremlerin Yol Açtığı Sorunlar ve Refah Karması Modeli

İnsanlık aleminin yaşadığı tabii felaketler/depremler ilk defa olmadığı gibi son defa da olmuş değildir. Öyle anlaşılıyor ki, bundan sonra da olmaya devam edecektir. Güncel 2023 Kahramanmaraş merkezli son depremlerin geride bıraktığı sorunların üstesinden gelmek için sorumluluğu kimler, hangi sosyal destek ağları ya da hangi kurumlar üstlenecektir/üstlenmelidir? Yukarıda da ifade edildiği gibi özellikle gelişmiş batılı ülkeler/devletler ikinci dünya savaşından sonra Keynesyen politikalar dediğimiz müdahale eden, toplayan ve dağıtan bir anlayış içinde toplumun tamamının sorumluluğunu üstlenen politikalar izlemeye başladılar. Bu politikaları izleyen devletlere de sosyal refah devletleri denildi. Sosyal refah devletlerinin bu bolluk süresi 25 yıl kadar sürdü. 6 Ekim 1973'te başlayan Arap-İsrail savaşının ardından petrol üreten OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarını artırması sonucu ortaya çıkan petrol krizi, iç ve dış göçler, yaşlanmakta olan nüfus, çalışmayan nüfusun artması, artan işsizlik, artan sağlık giderleri, emeklilik primlerinin artması, teknolojiye gelişmeler ve öngörülemez diğer hususlar ile refah devletlerinin taahhütlerini yerine getirmekte zorluk çekmeye başlamaları sonucunda refah devleti paradigması tartışılmaya başlanmıştır (Özdemir, 2004: 205-251; Çelik, 2007: 307).

Bu tartışmalar sonucunda gelişmiş batılı ülkeler Keynesyen politikaların daha fazla sürdürülemediğini anlayarak eski dönemlerde uygulanan liberal politikaları revize ederek 1980'li yıllardan sonra Neo-liberal politikaları uygulamaya başladılar. Ancak bu yeni uygulanmakta olan serbest ekonomi politikalarında devletin piyasaya müdahale etmesi diye bir şey söz konusu olmadığından, bu defa da daha önce devletin yüklendiği sorumlulukları kimlerin ya da hangi kurumların yükleneceği, mevcut sorunların çözümünün de serbest piyasa anlayışına mı terk edileceği hususu soruların hale gelmiştir. Zira son yıllarda uygulanmakta olan Neoliberal politikaların ortaya çıkardığı, işsizlik, adaletsiz gelir dağılımı ve dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanması gibi sosyal sorunların nasıl çözüleceği ve bu sorumluluğu hangi kurumun üstleneceğine ilişkin çözüm arayışları çerçevesinde geçmiş uygulamalardan da yararlanarak "refah karması" adı altında yeni bir model tartışılmaya başlanmıştır.

Refah karması modelinin ortaya çıkışı ve devletin sorumluluğu konusunda üç farklı görüşün etkili olduğu anlaşılmaktadır. Birinci görüşe göre herhangi bir sorun ile karşı karşıya kalındığında önce kişi kendisi sorunu çözmeye çalışmalıdır. Daha sonra da sırasıyla birincil destek ağları olan aile,

akrabalar, komşular ve arkadaşlar sonra da ikincil ağlar olan dini kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve en sonunda da üçüncül destek ağı olan devlet gelmelidir. İkinci görüş ise toplumsal sorunların tümünü üçüncül destek ağı olan devlet üstlenmelidir. Üçüncü görüş de toplumsal sorumluluğun üstlenilmesinde ve sosyal refahın sağlanmasında tek faktör devlet olmadığı gibi serbest piyasa da olmamalıdır (Özdemir, 2004: 100-103).

Tarihi süreç içindeki uygulamalar göstermiştir ki ne tek başına kişinin ne birincil sosyal destek ağlarının, ne serbest piyasa şartlarının, ne sivil toplum örgütlerinin, ne dini kurumların ne de devletin yeterli ve başarılı olamayacağı anlaşılmış olup karma bir yapıya ihtiyaç vardır. Bir bakıma bu karma yapı uygulamasının insanlık tarihi içinde mevcut olduğu ve sosyal sorunlar karşısında sosyal devlet anlayışının henüz teşekkül etmediği dönemlerde birincil ve ikincil sosyal destek ağları tarafından karşılandığı bilinmektedir. Kendi medeniyetimiz açısından ise sosyal sorunların çözümünde birincil sosyal destek ağlarının dışında ikincil sosyal destek ağları olan mahalle, köy, cemaat, tekke-zaviye, ahilik ve lonca vb. sosyal destek ağları tarafından karşılandığı tarihen sabittir. Bu açıklamalardan sonra refah karması modeli şöyle formüle edilebilir (Özdemir, 2004: 105-109):

-Sivil sektör; aile, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık gibi birincil sosyal ağlar sivil sektör olarak ifade edilmektedir.

-Dini kurumlar; din, kadim temel toplumsal kurumlardan birisi olarak sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı teşvik etmekle kalmaz gerektiğinde bir vecibe olarak zorunlu da kılar. Batı Hristiyan dünyasında dini kurumları kilise teşkilatı temsil ederken İslam dünyasında ise kilise benzeri bir teşkilat olmadığından Hayri Vakıfları bu kapsamda değerlendirilebiliriz.

-Gönüllü sektör; kar gütmeyen kuruluşlar, vakıflar, dernekler, hayırsever kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıdır.

-Özel sektör; kâr amacı güden özel işletmelerdir. Son zamanda bütün dünyada olduğu gibi bizim ülkemizde de sosyal sorumluluk adı altında yapılan faaliyetler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

-Kamu sektörü; sosyal sorumluluğun üstlenilmesinde, sosyal sorunların çözümünde ve sosyal refah hizmetlerinin yaygınlaşmasında hiç kuşkusuz başat rol sahibi devlettir.

5 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Geride Bıraktığı Sorunlar Karşısında Türkiye Uygulamalarının Sonuçları

Mevcut açık kaynaklardan elde edilen bilgilere göre deprem bölgesindeki uygulamaları refah karması modeli açısından değerlendirdiğimizde varılan sonuçları şöyle özetleyebiliriz.

5.1 Refah Karması Modeline Göre Sosyal Aktörlerin Rolü

2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerin sonuçları ayrı ayrı bireyleri etkileyerek bir toplumsal sorun haline geldiğine göre, refah karması aktörlerinden birisi olan sivil sektör bileşenlerinin de (ailelerin, akrabaların, komşuların ve arkadaşların) depremlerin sonuçlarından etkilenmeleri muhtemeldir. Ancak sivil sektör aktörlerinden bazılarının depremin sonuçlarından etkilenmeyenlerin ya da daha az etkilenenlerin diğerlerine yardımcı oldukları gözlenmektedir.

Refah karması aktörlerinden birisi olan dini kurumlar da (Türkiye açısından hayır kurumları, Türkiye Diyanet Vakfı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Personelleri) sosyal sorunların üstlenmesinde depremlerin ilk gününden itibaren ve halen deprem bölgesindeki sorumluluğu paylaşmaya devam etmektedir.

Refah karması aktörlerinden birisi olan, gönüllü sektör (kâr amacı gütmeyen) de sosyal sorunların üstlenilmesinde aktif olarak görev yapmaktadırlar.

Refah karması aktörlerinden birisi olan özel sektör (kâr amacı güden işletmeler) ise bir taraftan aynı yardımlarda bulunurken bir taraftan da nakdi yardımlar suretiyle sosyal sorumluluğu üstlendikleri gözlemlenmektedir.

Refah karması aktörlerinin başat aktörü olan kamu sektörüne gelince merkezi ve yerel yönetimler olarak deprem bölgesinde, deprem sonrası ortaya çıkan sorunları tek başına çözecekmiş imajını vermektedir.

5.2 Ekonomik Sorunlar Karşısında Refah Karması Aktörlerinin Rolü

Deprem bölgesinde yaşayan kişilerin depremin sonuçlarından ekonomik olarak doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmeleri bir gerçek olarak kabul edilmelidir. Refah karması bileşenlerinden birisi olan sivil sektör aktörlerinin de (ailelerin, akrabaların, komşuların ve arkadaşların) depremlerin sonuçlarından etkilenmeleri mukadderdir. Ancak buna rağmen sivil sektör aktörlerinin nasıl yardımlaştıkları ve yoksulluğu bile nasıl paylaştıkları açık kaynaklar üzerinden görülmüştür.

Refah karması bileşeni olarak kabul ettiğimiz dini kurumların delaleti ile ya da dini duyarlılık sahibi olan kişilerin direkt aynı ve nakdi yardımları ile ekonomik sorunların çözümünde taraf oldukları görülmüştür.

Malum olduğu üzere gönüllü sektörler diğer konularda olduğu gibi depremlerin bıraktığı ekonomik sorunların çözümünde de hayırseverlerden elde ettikleri yardımları deprem bölgesine ulaştırmaktadırlar.

Depremin bıraktığı ekonomik sorunlar karşısında özel sektörün devletten sonra en fazla yük aldığı görülmüştür/görülmektedir.

Refah karmasının başat bileşeni olan kamu sektörü ise yerel yönetimlerin katkısının dışında merkezi idarenin ekonomik açıdan bütün sorumluluğu üstlendiği görülmektedir.

5.3 Psikolojik Sorunlar Karşısında Refah Karması Aktörlerinin Rolü

Depremlerin bıraktığı sorunların içinde uzun süre etkisi olan sorunlar, hiç kuşkusuz psikolojik sorunlardır. Yakınıni kaybeden kişilerin duygu boşalmaları, özellikle yetim kalmış çocukların ana baba özlemleri, sakat kalanların ve zenginken bir anda fakirleşenlerin duyguları vb. psikolojik süreçleri yaşayanlar, en çok psikolojik-manevi desteğe ihtiyacı olanlardır.

Refah karması bileşenlerinden olan sivil sektör aktörlerinin başında gelen birincil sosyal destek ağları en etkili psikolojik-manevi destek aktörüdür. Ancak birincil destek ağları da depremden etkilenmiş ise sivil sektör işlevsiz kalabilir. Bu konuda açık kaynaklar daha çok profesyonel destek hizmetlerinin etkili olduğuna işaret etmektedirler.

Yine refah karması bileşenlerinden olan dini kurumların, gönüllü sektörün ve özel sektörün maddi destek sağlarken depremzedelerin gönüllerini hoşnut etmenin dışında psikolojik-manevi destek amaçlı başka programları yok ise bu sektörlerin bu konudaki hizmetleri de sınırlı kalabilir. Ancak açık kaynaklar kısmen de olsa bu sektörlerin de psikolojik-manevi destek programlarının varlığından da söz etmektedir.

Diğer sorunların üstlenmesinde olduğu gibi psikolojik sorunların üstlenilmesinde de kamu sektörü, devletin bütün birimlerini, sağlıktan güvenliğe, milli eğitimden üniversitelere kadar seferber ederek psikolojik- manevi destek hizmetlerinin yerine getirdiği görülmektedir.

Deprem sonrası ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunların üstesinden gelmek için kişilerin sosyal desteğe ihtiyacı olduğu açıktır. Ancak kişilerin sosyal ağlarından aldığı sosyal destek, sosyal ağların sorun çözme kapasitesi ile doğru orantılıdır. Refah karması modelinde kişilerin sahip olduğu sosyal ağların birlikte katkı vermesi sorunların çözümünü kolaylaştıracaktır. Refah karmasında diğer bileşenlerin yanında kamu sektörünün mutlaka başat faktör olarak yer alması gerekmektedir.

Kahramanmaraş merkezli depremlerde kamu sektörü baştan itibaren itici güç olarak varlığını devam ettirirken refah karması bileşenlerinden bazılarının etki ve kapasitesinin sorun çözme kapasitesinin sınırlı olduğu anlaşılmaktadır (URL-2). Öyle anlaşılıyor ki, diğer sorunların çözümünde olduğu gibi depremlerin geride bıraktığı sorunları, tümüyle çözene kadar devlet, bütün birimleri ile deprem bölgesinde varlığını sürdürecektir. Kanuni Sultan Süleyman'ın anonim haline gelmiş olan "halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi" sözü refah karması modelinde de devletin başat aktör olduğunu anlatmaktadır.

Sonuç olarak Neo-liberal politikaların ortaya çıkardığı sorunlar neticesinde yeni arayışlara giren batılı ülkelerin tartıştığı "refah karması" modelini Türkiye devlet ve millet olarak 2023 Kahramanmaraş depremlerinin bıraktığı sorunların çözümünde somut olarak fiilen uygulamaktadır/uygulamıştır.

6 Sonuç ve Öneriler

Muhtemel bir depreme dair mevcut riskin önceden tanımlanması, değerlendirilmesi ve bu doğrultuda toplumun bilinçlendirilmesi risk yönetiminde ve iletişimde potansiyel zarar ve risklerin minimize edilmesine katkı sağlayacaktır. Bu sebeple birincil adım, toplumun deprem tehlikesine karşı hazırlıklı olmasıdır (Yakut, 2002: 110-116). Bazı sivil toplum örgütleri ve gönüllü kuruluşlar iyi niyetli olarak deprem bölgesinde sosyal destek hizmeti vermektedirler; ancak teknik bilgi ve becerileri yeterli olmayabilmektedir. Yeni bir depremi beklemeden bu tür noksanlıkları gidermek için şimdiden planlamalar yapılmalıdır. Öte yandan maddi ve manevi kayıplar yaşamış kişilerle nasıl iletişim kurulması gerektiği hususunda da eksiklerin olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, travmatize olmuş bireylere sosyal destek verirken gerektiği sürece soru sorulmaması, kişi istemediği sürece konuşmaya zorlanmaması, deprem anının/gününün hatırlatılmaması en uygun iletişim biçimi olacaktır. Özellikle manevi destek sağlarken, travmatize olmuş bireyler, 'hayat devam ediyor!', 'Ölenle ölmüyor!', 'Boş ver üzülme! Cana geleceğine mala gelsin.' gibi bazı telkin ifadeleriyle 'normalleşmeye' davet edilmemelidir. Bireylerin psikolojik mukavemetlerini artırmak ve hayata tutunabilmelerini sağlamak için öncelikle doğru/uygun bir söylem/tutumla yaklaşmak ve onlardan normalleşmelerini istemek/beklemek yerine, onları günlük rutinlerini yerine getirebilmeleri için desteklemek gerekmektedir. Bu doğrultuda sosyal ve manevi destek sağlayacak ekibin, iletişim becerisi, insan psikolojisi gibi hususlarda bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir.

İletişim, toplum yaşamının işleyişini sağlayacak iletileri aktararak, tehlikeleri bildirerek, olup bitenleri duyurarak toplumsal çevrenin gözetimi işlevlerini yerine getirir (Zılhoğlu, 2018: 79). Kriz iletişimde sosyal medyanın kullanılması aslında bu bağlamda bir işlev görmektedir. Ancak keder yüklü görsel paylaşımların sosyal medyada dolaşıma sokulması, (uygun/doğru şartlarda söylenilmek istenen) olumsuz ve üzücü haberlerin sosyal medyadan öğrenilmesine neden olmaktadır. Maksadını aşan paylaşımların deprem bölgesindeki insanlar için yıkıcı sonuçlar doğurabileceği düşünülerek sosyal medyanın amacı dışında kullanılmaması ve bu hususta da gerekli bilinçlendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Sosyal destek hizmeti sunan gerek kamu gerek özel sektör ve gerekse diğer aktörlerin yaptıkları veya yapmakta oldukları sosyal destek faaliyetleri kalıcı ve sürdürülebilir olmalıdır. Sivil toplum örgütleri, gönüllü kuruluşlar ya da özel sektör kuruluşları kendilerine uzmanlaşabilecekleri alanlar seçmeli ve o alanlarda sosyal destek hizmeti vermelidirler. Özellikle deprem sonrası psikososyal destek verecek olan meslekler belirlenmeli ve depremler sonrası destek hizmetler için eğitilmelidirler (Aydın, 2012: 3/9). Yapılan maddi yardımların israf edilmemesi için muhtemel felaket olaylarına karşı yazılımlar geliştirilerek hızlı haberleşme imkanları oluşturulmalıdır. Felaket anlarında ve sonrasında sosyal destek ekiplerinin koordinasyonu bir merkezden yönetilerek emek israfı da önlenmelidir. En önemlisi de kamu sektörü ile özellikle de sivil toplum örgütleri ve gönüllü kuruluşların koordinasyonunun sağlanmasıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

Alyüz, S. B. A. (2020). Sosyal desteğin birey yaşamında önemi ve sosyal hizmet. *Talim*, 4(1), 115-134.

Abay Alyüz, S. B. (2018). *Sosyal sermaye, sosyal ağlar ve sosyal destek ilişkisi-Sultanbeyli ve Kadıköy'de sosyal hizmet merkezine başvuranlara ilişkin karşılaştırmalı durum çalışması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Aydemir, A. (2021). Afet yönetim sisteminin incelenmesinde gönüllülük hizmetleri ve bazı sivil toplum kuruluşları. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 387-394.

Aydın, D. (2012). *Afet sonrası psikososyal destek uygulamaları*. İnsani ve Sosyal Yardım Merkezi, 3/9.

Bahadır, H. ve Uçku, R. (2018). Uluslararası acil durum veri tabanına göre Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki afetler. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 4(1), 28 - 33.

Berkay, F., Çelen, N. ve Kuşdil, M. E. (1999). 1999 Marmara depreminin Mudanya halkı üzerindeki psiko-sosyal etkileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 1-24.

Çelik, A. (2007). Refah devletinde kriz ve yeniden yapılanma. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50(1), 301-320.

Demirel, Y. ve Yücel, M. (2017). Sosyal destek ve psikolojik güçlendirmenin duygusal tükenmişlik üzerine etkisi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 310-321.

URL-1 3 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> adresinden erişildi.

URL-2 9 Mart 2023 tarihinde <https://www.ilkeanaliz.net/2023/02/13/stk-deprem-neler-yapabilir> adresinden erişildi.

Gökalg Yılmaz, F. G. (2021). Doğal afetler, toplumsal değişme ve dirençlilik ilişkisi: Toplumsalın yeniden inşası üzerine bir değerlendirme. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 2(2), 119-132. doi: 10.52108/2757-5942.2.2.8

Kolukırık, S. ve Tuna, M. (2009). Türk medyasında deprem algısı: Marmara depremi örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28), 286-298.

Kolukırık, S., Arslan, D. A. ve Yılmaz, G. G. (2022). Orman yangınlarının toplumsal etkileri ve görünümü: Medya paylaşımlarında 2021 büyük Antalya-Manavgat yangını. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(2), 560-580.

Özdemir, S. (2004). Sosyal refahın sağlanmasında yeni bir anlayış: "Refah karması" ve sosyal refah sağlayıcı kurumlar. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları*, 48(1), 98-127.

Şahin, İ. ve Kılınç, T. (2016). Türkiye'de 1980-2014 yılları arasında görülen depremlerin ekonomik etkileri. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 4(1), 33-42.

Türkan, M. ve Sezer, S. (2017). Yaşlı yoksulluğunun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunlar: Muğla örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 35-57.

Yakut, İ. (2002). Toplumun deprem tehlikesine karşı hazırlıklı olmasında risk yönetimi ve risk iletişiminin rolü. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, (1), 109-126.

Zıllıoğlu, M. (2018). *İletişim nedir?*. Cem Yayınevi.